

~~77~~

U. U. 5.

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLERI

PHILOS. D. AA. LL. M.

SCHOLIA

IN

VETVS TESTAMENTVM

TOMVS TERTIVS

IESAIAE VATICINIA COMPLECTENS

SECTIO ALTERA

LIPSIAE

SVMTV IOH. AMBROS. BARTH

M D C C X C I I.

TEW

3915

92342

11

AD LECTOREM.

Animus erat, hac altera libri sectione, voluminis illius, quod Iesaiæ nomine circumfertur, partem reliquam interpretando absolvere. Sed quum usque ad quadragesimum Caput pervenissem, et quae inde sequuntur usque ad libri finem continuo et repetita vice legissem, non, ut in parte antecedente, varia a variis enunciata Oracula invicem sese excipientia deprehendi, sed unum continuari sermonem, ab uno profectum autore, sentiebam. Mutabam igitur consilium, et diversum librum, qui di-

versam quoque interpretandi rationem flagitat, fortissim edere, fatius ducebam. Interdum hisce utere qualibuscunque laboribus, nobisque fave. Scribam Lipsiae, d. xvi. Mart. MDCXCIII.

CARMEN DECIMUM S E X T V M.

(CAP. XIX.)

A r g u m e n t u m.

Iehova, in Aegyptios poenas exerciturus, levi nubè vectus Aegyptum venit. Incitat ibi belli civilis flammam, ita ut Nomus in Nomum, civitas in civitatem saeviant (vs. 2. 3.). Is, qui victor ex hoc bello discedit, Aegyptios in seruitutem redigit, summaque seueritate tractat (vs. 4.). Ad quae mala publica quum eriam accedat aquae Niloritae defectus et siccitas, et inde orta sterilitas atque infoecunditas; Aegyptus tota decidit de statu suo florente, omnium ordinum homines languent et lugent: mercatores, opifices, piscatores ad summam rediguntur inopiam et desperationem, et in uniuersum omnes deplorant communem gentis miseriam calamitatemque, cui nemo prae inopia consilii, et ignavia incolarum succurrit, omnibus veluti de mentis sensu et ratione disiectis, tanquam correpti essent vertigine (5—15.). Iam vero Aegyptii, calamitatibus hisce oppressi, et a Iehova ipsis haec mala inmissa intelligentes, ad Israclitarum Deum auxilium petituri trepidant (vs. 16. 17.). Impetrato auxilio (quod quidem est subintelligendum ex vs. 20.) Iehova ab Aegyptiis tanquam potentissimus ipsorum vindex et liberator agnoscitur coliturque, et in celeberrimis Aegypti urbibus altaria illi eriguntur in memoriam praestiti auxilii (vs. 18—22.). Sed feliciora etiam tempora videt vates, ulterius longe prospiciens: Aegyptiis ad Iehovam colendum Assyrii quoque se sociant, ita ut tres, olim maxime infesti inter se populi, Israelitae, Aegyptii, Assyrii, iam unum Iehovae populum faciant (vs. 23. 24. 25.).

KOPPIVS versus 18—25. a priore capituli parte seiungendos putat, ut sectionem singularem constituentes, atque hoc oraculum alio plane tempore editum esse existimat. Placuit haec sententia CVBIO quoque, et EICHHORNIO (Einleit. in das alte Testam. P. III. p. 84.). Et nituntur quidem hisce potissimum argumentis: primo, imaginem miseri Aegyptiorum status, quam vates vs. 1—15. exhibet, nimis abhorrere a descriptione temporum felicissimorum, quibus Aegyptii una cum Israelitis et Assyriis Iehovam colunt (Verum solenne esse variis Hebraeis, tristium temporum descriptioni subiungere latiorum imagines, saepius iam observatum est). — Deinde, non esse credibile, linguam Hebraeam a Iesaiâ, aut alio, in Iudaea degente vate, appellatam esse שפח כנען. (Sed conf. not. infra ad vs. 18.). — Denique illud quoque, quod Aegyptii et Assyrii, a Iesaiâ alias semper ut hostes Israelitarum descripti, vs. 25. עם יהור, מעשה ידי יהור, appellantur, Koppio arguere videtur, hanc sectionem a Iesaiâ non esse profectam. (Sed hoc ipsum pertinebat ad aureae aetatis, in qua vates inde a vs. 18. versatur, descriptionem, cuius aetatis proprius quasi character erat, ut Iehova solus ab omnibus gentibus coleretur, conf. Cap. II, 1—4.).

Si in priscae Aegyptiorum historiae reliquiis, nobis servatis, paucis quidem illis, circumspiciamus, ad quaenam reipublicae Aegyptiacae fata noster in hoc carmine respexerit, nihil commodius et facilius se nobis offeret, quam tempus Δωδεκαετίας, de quo HERODOTVS Lib. II. c. 147. et 151. et DIODORVS Bibl. Lib. I. c. 66. Tradunt hi, Aegyptios, Sabacone*) Sethone (quo regnante Senacheribus, Assyriorum rex, Aegyptum invasit) mortuo, restitutos libertati, per biennium fuisse in statu ἀναρχίας, quo tempore τῶν ὄχλων ἄς ταραχῆς καὶ φωνῆς ἐμφυλίων τρεπομένων (verba sunt Diodori l. c.), τὰς μεγίστας τῶν ἡγεμονῶν δωδεκα ποιησάμενης συνωμοτικῆς, plebe ad

*) Sabaconem fuisse cognomen, omnibus regibus Aethiopum proprium, ut Aegyptiorum Pharaos, satis verisimile fecit GATTERER, *Weltgeschichte in ihrem ganzen Umf.* P. I. p. 225. 226.

tumultus et caedes intestinās conversa, duodecim duces primarios se ipsos, coniunctione inita, *reges fecisse, et, Aegypto inter se divisa, statum firmasse.* Sed cum duodecim illi reges per annos quindecim Aegypto imperassent, ortis iurgis turbisque civilibus summam rerum devolutam esse ad unum Psammitichum. Huius belli civilis causam Diodorus inde repetit, quod Psammitichus, Saites, cui maritima Aegypti ora obtigerunt, aditum ad Aegyptium liberum faciens Phoenicibus et Graecis, magnasque sibi colligens opes, et amicitias etiam sibi comparans exterorum principum, reliquorum Aegypti regum in se concitaverit invidiam, qui proinde ipsi intulerint bellum, ex quo commisso ad Memphim proelio, victor abierit Psammitichus, auxilio Jonum, Carum, Graecorumque, quos ipse condaxerat milites, adiutus. — Turbas hasce Aegypti internas a vate nostro in hoc carmine respici, praestantissimi iam dudam viderunt interpretes, quibus et ego accedere non dubito, quum hac assumpta hypothese totum carmen clariore appareat luce. — Incidit bellum illud Aegyptiorum civile in initia Manassis, regis Iudae, unde dubitari possit, utrum hoc carmen a Iesaja ipso, an potius ab alio, paullo seriore vate, profectum sit.

I. מצרים — הנה יהרה) Eleganti exordio propheta viam sibi sternit ad describendam Aegypti calamitatem. Iehovam, rectorem mundi, in se. it vestum celeri nube, tanquam curru, ad iudicandos et plectendos Aegyptios. Desumpta est fictio ab imperatore seu rege, populorum suorum iudice, qui, cum intellexerit, in remotiore aliquo ditionis suae tractu enormiter adversus leges delinqui, celerrimo vehiculo usus illuc se transfert, vt fontes puniat. — Ceterum haec fictio nil novi aut insoliti habet, *nubes enim saepe a vatibus Hebraeis proponuntur tanquam currus et vehicula Dei*, ut regis, res humanas ubique inspicientis, procurantis, et, ubi vult, ad praemia et poenas dispensanda, absque mora praefectis. Sic Ps. CIV, 3. *nubibus utitur pro curru, inaccessit ventorum alis,* — (ונער מצרים מפניו) Haec verba duplici

modo possunt accipi, vel hoc sensu: idola ad adventum Desammi se commotura, h. e. trepidatura esse, prae reverentia maiestatis eius; vel, idola ad adventum Iehouæ, cuius praesentiam ferre nequeant, quique ipsorum praesentiam laturus non sit, recessura esse loco, metu et horrore iudicii eius. Equidem adsentior Vitringae, praefendum esse posterius. Nam vox ניע vix usurpatur in V. T. de *trepidatione*, sive *commotione interna*, nisi ubi de corde usurpatur, et ea vox additur, vt Cap. VII, 2. Sed alias verbum illud notat eiusmodi rei aut personae motum, quo loco cedit, vagatur, et alio se transfert. Favet etiam huic interpretationi vox מפניו, a facie eius: nam si sensus esset, idola trepidasse prae adventu Iehovæ, scripssisset Iesaias haud dubie: לפניו — (ולכב מצרים ימס בקרבו) Accipiendum hoc omnino de consternatione Aegyptiorum, qua animus eos quasi defecit, metu et horrore calamitatum sibi imminentium. Sic locutio haec fumitur Deut. XX. 8. 2 Sam. XVII, 10. Respondet dictio Lucae XXI, 26. in oratione Iesu de calamitatibus ultimi temporis: ἀποψυχουσιν ἀποφοβῶν ἀποφοβῶν, *exanimatis hominibus prae metu*, et exspectione malorum supervenientium. בקרבו, *in medio eius*, scil. cuiuscunque Aegyptii.

2. Fata Aegypti tristia, a quibus cetera pendent, duo recensentur in hoc vaticinio. Primum est *bellum civile*, vs. 2. 3., alterum *oppressio Aegypti* a potente quodam principe, vs. 4. (וסכסכחי מצרים במצרים) Haec verba non sunt interpretanda: *misceo Aegyptum cum Aegypto*, ut vulgo vertunt; sed: *armo, armis instruo, unum Aegyptium contra alterum*, ut unus contra alterum dimicet; hanc enim esse verbi סכסך significationem, docuimus ad Cap. IX, 10. An idem respexerint Alexandrini, qui ponunt ἐπ'εργηθησονται, et Syrus atque Chaldaeus, אנרי, אַנְרִי, *concitabo*, equidem definire non ausim. (מלכה במלכה) Alexandrini vertunt: *τομας επ'ετομας*, quod multi probant. Verum mihi מטלכה
h. l.

fi. I. indicare videtur singulas *Δωδεκαρχων* ditiones, in quas tota Aegyptus tunc temporis erat divisa, conf. Argument.

3. (נבקה רוח מצרים בקרבו) De voce נבקה interpretes dissentiunt. Vulgo formam anomalam speciei Niphal esse dicunt a בקק, pro נבקה, eodem modo, quo pro נבשה, Patach mutato in Schva et sublato Dagesch, allevandae vocis causa, ponatur נבשה Ezech. XLI, 7., et pro נבשה Genes. XI, 7. נבשה. Quae nodi solutio an omnibus satisfaciatur, ego dubito. Nec satisfecit Michaeli, qui pro נבקה legere mallet נבקה, quod refert ad בוק, Arab. *بوق*, *dissidium attrulit*, unde vertit: *dissidebit spiritus Aegypti in medio eius*. Sed cur ad anomalias et punctorum mutationes confugiamus, ubi neutrum horum necesse est? Scilicet iam vidit SCHULTENSIVS in *Institut. ad Fundament. Ling. Hebr.*, nostrum

נבקה referri posse ad נבק, Arab. *نبق*, quod affinis significationis est cum בקק, Arab. *بقق*, *ὀνομασποιητικόν*, *bombum edidit amphora, dum effatim ex ore angustiore effluit, vel per illud infunditur aqua* (vnde Hebraeis בקבקה *lagena*, Syrisque *ܠܓܢܐ* et *lagena* et *murmur*); נבק vero Arabibus est *pepedit, crepuit*, vid. Schultensium l. c. Hinc erit vertendum: *in sonum inanem abis spiritus Aegyptiorum, in leeren Schall verfliegt der Geist, der Muth, der Aegypter!* Quomodo veteres verbum nostrum intellexerint, haud facile quis dixerit, nam sensum tantummodo utcumque reddunt. Alexandrini: *καὶ ταραχθήσεται τὸ πνεῦμα τῶν Αἰγυπτίων ἐν αὐτοῖς*. Aquila: *καὶ πλαδερῶθησεται* (*flaccescet, imbecillis fiet*) *πνεῦμα Αἰγυπτῶν ἐν ἐγκατῶ* (intestino) *αὐτῆς*. Theodotion: *καὶ ῥιπθήσεται πνεῦμα Αἰγυπτῶν ἐν αὐτῆ*. Symmachus: *καὶ ῥαρησέσεται* (disrumpetur) *πνεῦμα Αἰγυπτῶν ἐν αὐτῆ*. Syrus: *ܐܘܢܐܠܠܐ* et *exscindetur spiritus Aegypti in praecordiis eius* (*ܐܘܢܐܠܠܐ*); Chaldaeus: *ܘܒܩܩܐܘܬܐ* et *tabescet spiritus Aegyptiorum*

gyptiorum in visceribus eorum (בְּמַעֲיָהֶן); Saadias: ^{وَتَتَهَيَّرُ} ^{وَتَتَهَيَّرُ} et percutietur spiritus eorum in ventre eorum (فِي أَجْوَاغِهِمْ); Vulgatus: et dirumpetur spiritus Aegypti in visceribus eius. Ex eo tamen, quod omnes de visceribus, ventre, cogitarunt, collegerim, illos verbum בָּקָה eodem, quo nos, sensu fumisse. רוח hic est *animus*, *Muth*, ut Ios. II, II. V, 2. Nihil illis est enim, ac propterea, ut sequitur, consilii sunt inopes. (רַעְצוֹ אֹכְלֵעַ) *Consilium eius deglutiam, absorbebo*, vt neque consilium capere possint, neque, si ceperint, quidquam proficiant, aut iuxta consilium efficiant. (וּרְדָּשׁוֹ אֶל הָאֱלֹהִים) Verbum רָדַשׁ saepe poni de consulendo Deo, oraculo, vate, observavimus supra ad Cap. XI, 10. ubi conf. not. (וְאֵל־הָאֲשִׁימִים) Variè iam veteres vocabulum ἀπαξ λεγόμενον interpretati sunt: Alexandrini ἀγλαματτα, Syrus ^{مَاجِد} ^{مَاجِد} magos, Chaldaeus תַּרְשִׁינִין incantatores, Vulgatus, *divinos*, Saadias, ^{سَوَاحِبِ الْمِينِ} ^{سَوَاحِبِ الْمِينِ} *ostralogos*: recentiorum plerique *muffitatores*, i. e. qui oracula obscura muffitant. Nec male: nam ^{أُت} ^{أُت} Arabibus de sono et murmure obscuriore usurpatur; vid. SCHVLTIENSIVM ad *Hariri' Confess. IV.* p. 14. not. 25. (וְאֵל־אֹבוֹת וְאֵל־הַיִּדְעָנִים) De his vid. supra ad VIII, 19.

4. (וּסְכַרְתִּי אֶחֱמָצְרִים) Radici סכר, Arab. ^{سَكَّرَ} ^{سَكَّرَ} *compingendi, concludendi, coercendi vim inesse*, multis docuit SCHREIVS in *Specim. Observat. ad quaedam F. T. loca*, eius *Dissertaz. ad Cantic. Hiskiae* annexo, p. 24—29. Infertum etiam est *Syllogi Dissertaz.* vbi vid. Tom. II. p. 965. (כִּי־אֲדָנִים קָשָׁה) Haec verba non sunt vertenda: *in manum dominorum dare dominantium*, sed: *in manum domini, dare dominantis*. Nam satis nota est illa Hebraei sermonis proprietates, qua Pluralis, tam masculinus quam femininus, usur-

usurpata solet de una re, quae, in suo genere, magna est, et quodammodo excellens: e. c. יַמִּים, *maria*, valet *mare magnum* Pl. XLVI, 3. הַדְּרָכִים dicitur de *dracone grandi*, Ezech. XXIX, 3. קְדוּשִׁים de *sanctissimo* Hof. XII, 1. Proverb. IX, 10. et quae plura huius generis sunt, de quibus vide SCHROEDER-RI *Instituti, ad Fundamm. Ling. Hebr.* Reg. C. et STORRII *Observat. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 97. 98. Ex hoc nominum genere est quoque nostrum אֲדָרְכִים, quod de uno magno et potente domino praeter hunc locum etiam usurpatur Genes. XLI, 1. XLII, 30. Haec vero nomina *pluralia*, quorum significatio est *singularis*, propter sensum ut *singularia* construuntur, veluti קְדוּשִׁים בְּאֶמֶן *sanctus filius*, Hof. XII, 1. הַחַמְסִים הַגְּדוֹלִים, *draco ille magnus*, Ezech. XXIX, 3. מַיִמָּיו, *aqua eius*, scil. maris magni; vid. SCHROEDERVM l. c. *Syntax.* Reg. XXV, a. STORRIUM l. c. p. 99. In singulari sumendum esse אֲדָרְכִים, apparet quoque ex eo, quod vates statim addit מַלְךְ עַו. Utraque appellatione Psammitichus innuitur, vid. Argument.

5. Ad turbas et dissidia interna, nova accedit calamitas: Nili inundatio, a qua omnis Aegypti fertilitas adeoque florens regni status pendet, aut tenuis, aut plane nulla, erat. (וְנִשְׁחַתוּ מַיִם מִתְּהוֹם) De תְּהוֹם variae sunt interpretum sententiae. Alexandrini hoc verbum retulerunt ad תָּחַו, *bibere*, hincque verterunt, καὶ πινούσιν, *et bibent Aegyptii aquam quae iuxta mare*, nec minus Aquila: καὶ ἀναποθήσεται ὕδατα ἀπο θαλάσσης. Placuit id quoque MICHAELI in *Supplementis ad Lexic. Hebr.* P. V. p. 1697. et WARNEKROSIO in *Commentar. de Palaestinae fertilitate cum Aegypti fertilitate comparata*, in *Repertor. für bibl. und morgenl. Litteratur.* P. IV. p. 261: Sed cum huic derivationi Dagesch forte in תָּ obstat, id Michaelis et Warnekrosius eiciendum arbitrantur. Verum id non est faciendum, nisi tum, cum radix תָּחַו, quam Dagesch forte in תְּהוֹם arguit, interpretationem commodam et aptam non admitteret. Equidem nec probo sententiam eorum,

qui כַּשׁ *deficere* vertunt, quod nullo argumento potest evinci; nec Lhdov. de Dieu interpretationem, *intereunt aquae Nili*, verbo כַּשׁ significationem Aethiopicæ כַּשׁ, *destruere*, tribuentis, nam e longinquo id petitum est, nec sensus satis aptus: sed adstipulor LETTIO, qui in *Observatt. ad Cantic. Deborahæ*, in *Sylloge Dissertatt.* P. I. p. 615. ver-

bum כַּשׁ comparat cum Arab. كَشِبٌ, *foetuit, computruit*, e. c. caro. Hinc comma nostrum erit vertendum: *computrescentes defecerunt ex Nilo aquae*, i. e. *computruerunt, in putredinem conversae sunt, Nili aquae*: quae verbi כַּשׁ significatione etiam duobus reliquis, quibus in V. T. occurrit, locis, Ierem. XLI, 17. LI, 30. apta est. *Putrescunt* autem fluvii aquae tum, cum fluvius *exsiccari* incipit, quod ipsum membro sequenti dicitur. Per *mare* vero Nilum fluvium esse intelligendum, nulla est dubitatio. Vates se ipse mox interpretatur: et כַּרַר, fluvius, *exsiccabitur, atque arefcet*. Et Grotius tamen hic ipsum intelligit *mare mediterraneum*, qua Aegyptum alluit; sed praeter rationem. Hebraei maiora omnia aquarum receptacula appellant *maria*, יַמִּים, vid. Genes. I, 10. Hinc de *Euphrate* usurpatur vocabulum יַם Ierem. LI, 36. Zach. X, 10. 11. De *Nilo* supra XI, 15. Job. LI, 23. ubi de *crocodilo* dicitur, eum *mare* effervescenti ollae simile facere, יַם יָשִׁים כַּמְרָקָה, hic quis de *Nilo* non cogitet, crocodilorum patria? conf. Ezech. XXXII, 2. 3.; Nah. III, 8. vbi de אַמֶּן, i. e. Diospoli, Thebi Aegyptiorum, procul a mari in intima Aegypto, sed ad Nilum sita, dicitur: אֲשֶׁר הִילִים שָׁם הַיָּמָה, *ubi mare est fossa, et ex mari adjurgunt moenia eius*, nempe urbs; Nili inundationibus tuta et inexpugnabilis describitur. Imo vero exteri scriptores eodem etiam modo de *Nilo* loquuntur. Frequentissima exempla invenies, si Arabum Geographos legas, ex quibus nonnulla collegit CHRIST. MULLERVS in *Satura Observatt.* pag. 189. Dicunt illi non solum fluvium ipsum *بحر النيل*, *mare Nili*, sed et canales ex eo derivatos, vid.

vid. MICHAELIS *Supplement. ad Lexx. Hebrv.* p. 1083. Nec solum nomen פַּרְסִי ita ponunt, sed et פַּרְסִי , ipsissimam vocem Hebraicam; ut in Corano Sur. XX, 39. ubi Deus matri Moſis: *pone illum in cistam, et pone illum فِي الْبَحْرِ in mare, conf. Sur. XXVIII, 6.* Addendus DIODORVS SICVLVS L. I. c. 12.: *οἱ Αἰγυπτιοὶ νομιζουσιν Ωκεανὸν εἶναι τὸν παρ' αὐτοῖς ποταμὸν Νεῖλον.* *)

6. (הַאֲזִינָהוּ כְהָרֹחַ) In verbo הַאֲזִינָהוּ interpretando non consentiant interpretes. Plurimi, contenti, tale quid dedidit, quod sermonis contextui utcunq̄ conveniret, verterunt, *deficient fluvii.* Ita Alexandrini: *ἐκλειψουσιν οἱ ποταμοί.* Alii ex notione *repellendi et amovendi*, quam verbo nostro tribuunt, partim, *vi transitiva*, reddiderunt, *repellens fluvios*, partim *intransitiva*, *fluvii amovebuntur*, vel, *se repellent*, quasi fontem versus ascendentes: quarum versionum prior profus inconueniens est, et ab hoc loco aliena, ut iam Vitringa multis ostendit; posterior sensum bonum quidem exhibet, sed non exprimit propriam verbi הַאֲזִינָהוּ significationem, quam primus ostendit et exposuit SCHROEDERVS in *Observat. ad Origg. Hebrv.* pag. 74. seqq. Scilicet הַאֲזִינָהוּ , Arab.

فِي سِدْر , primaria et antiquissima potestate notans *fidere, subsistere*, peculiariter de fluminibus et stagnis usurpatum fuit, quorum aqua, quando *fidit*, et in terram paulatim absorbetur, ex lutulentis reliquiis, et limo putrescente, tetrum illum putorem, quem *rancorem* dicimus, exhalat: unde per *metonymiam* significatio *rancescendi* succrevit. Haec significatio totius orationis seriei aptissima est: $\text{וְהָאֲזִינָהוּ כְהָרֹחַ}$ *et ecce fidendo rancescunt fluvii*, rivi et fossae

*) Possit tamen hoc comma et sic verti: *bibentur aquae*, i. e. bibent Aegyptii aquas, *ex mari*; *et*, i. e. quod *fluvius*, Nilus, *exsiccatus fuerit.* Debeo hanc interpretationem patri meo.

fossae Nili, *tenuabuntur et exsiccabuntur rivi Aegypti*. Vbi facile animadvertitur, verbo האזיחור, hac in serie, nihil aptius, et ad elegantem gradationem, qua utitur vates, accommodatius esse. Nam fluvii quando exsiccantur primo *substant*, ex quiete stagnantium aquarum *rancorem*, seu corruptionem cum ingrato odore et sapore coniunctam, contrahentes; dein magis magisque *extenuatae* tandem penitus *exarescunt*. — De rariore vocis האזיחור forma dissentiunt Grammatici, quorum varias sententias recenset Kimchius in *Commentario a MALANIMAEO latine verso* (Florent. 1774.) p. 147. Quidam putant, litteram א, quae olim usum vocalis habuerit, superfluum remansisse; alii, litteram א hic esse ex usu Chaldaico formae *Aphel*, quae hic cum Hebraea commixta sit. FAER ad *Harmari Observatt. super Orient.* P. II. p. 328. not. 10. olim duplicem lectionem extitisse existimat, quae postea a Masorethis coniuncta esset, unam, *Aramaicam*, אַזְיַחור, alteram, *Hebraeam*, הַזְיַחור, prius, utpote insolentius, esse praefendum. SCHULTENSIVS vero in *Institt. ad Fundam. Ling. Hebr.* p. 272. cui adentitur SCHROEDERVS in *Institt. ad Ling. Hebr.* pag. 192. Reg. CLVII. f. et STORRIVS in *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 347. *He* emphaticum, seu *affirmativum* esse autumat, reddendum per *ecce! sane!* quale in illo עֵינֶיךָ הִרְאָה, *oculi tui ecce videntes sunt*, Deut. III, 21. IV, 3., א autem esse characteristicum *Hiphil*, pro ה, atque pro הַזְיַחור commodioris pronuntiationis causa elatum esse הַזְיַחור. Praeterea observat Schroederus, in *Observatt. ad Origg.* l. c., formae *Hiphil* vim *transitivam*, ut in aliis multis, ita et in hoc verbo, per quendam *tropum* in *intransitivam* deflectere. Talia sunt האזיחור, האזיחור, האזיחור, האזיחור. Eodem modo verba דללך et תרבו, quae in contextu nostro sequuntur, *intransitive* sunt vertenda. מצור idem est ac מצרים, *Aegyptus*, et occurrit etiam 2 Regg. XIX, 24. Mich. VII, 12. Conf. not. ad Genes. X, 6. נהרות et נהרות מצור sunt *canales et fossae ex Nila*, cura hominum per totam terram Aegypti inferioris deri-

derivatae, in agrivolarum et urbium usum, conf. Exod. VII, 19. Per יאָרִים tamen ego potius intellexerim *brachia Nili*, vt Ps. LXXVIII, 44. Ezech. XXIX, 3., certe יאָרִי in numero unitatis, non nisi de *Nilo* usurpatur, ideo haud dubie quod proprie vocabulum Aegyptiacum sit, exigua varietate his scriptum litteris: IAPO, vid. CROZII *Lexic. Aegyptiac.* p. 27. Ceterum id, quod vates modo dixit, *rancescere et Jubsidere aquas Nili et brachiorum atque canalium* ex illo derivatorum, egregie illustratur recentiorum nonnullorum, qui oras illas adierunt, narratione, *Amnem Traianum*, quod nomen est canalis cuiusdam ex Nilo per urbem *Cairo* ducti, antequam viva Nili aqua in illo ascendat, pessimum odorem exhalare, adeo ut vasa argentea, licet in cistis condita, ferrugine obducantur. Vid. OEDMANN *Vermischte Samml. aus der Naturk.* Fasc. I. pag. 49. קנה וסוף קמלו (קנה וסוף קמלו esse *arundinem Donacem*, satis verisimile fecit Oedmann l. c. p. 50. seqq. Conf. de hac planta FORSKALII *Descript. Plantarr.* p. 24. *Donax*, is inquit, *et Saccharum Ganesi ripas Nili non solum vestiunt, sed prorsus impediunt, vt Alnus in Septentrione et Mangle in India.* Vnde intelligetur, cur huius plantae hoc loco mentio fiat. סרף esse *algam Niloticam*, *Sari* dictam, vidimus ad Exod. II, 3. Verbum קמל alii *langere*, alii *succidere* interpretati sunt; sine ratione; nam si dialectum Arabicam conferamus, discimus, ⁵⁰¹ *قمل* esse nomen *pedicularum*, arida tempestate et sereno coelo in plantis natorum, vid. NIEBVHRII *Descript. Arab. Praef.* pag. XXXIV; unde verbum *قمل* significat, *nigricans*, quasi pediculis oblitus, *apparuit carduus*, vid. CASTELLI *Lex. Heptagl.* pag. 3364. Pertinet igitur ultimum hoc commatis nostri membrum ad descriptionem *siccitatis*, et tristis Aegypti incolis *Nili exsiccationis*.

7. יאָרִי על יאָרִי על פּיריאָר. *papyrus* significare, multi sine ratione contendunt; *papyrus* est גומא, vid. supra XVIII, 2.

XVIII, 2. Rectius alii *gramina* vertunt, quae significatio defendi potest eo, quod Arabibus ⁵¹⁰³ عروءه arborem perennem semper virentem denotat. GEVHARIUS apud VAN DER SLOOT ad *Togr.* vi. 4. العروءه من الشجر الذي لا يزال باقيا في الارض لا يذهب, i. e. عروءه de arbore usurpatur, quae superstes manet in terra, nec perit. Kimchius: ערוה האר לירקוה ולדשאים הלה Aroth est nomen appellativum olerum et herbarum virentium. Idem intelligentes Alexandrini $\lambda\chi$ posuerunt, quo nomine Aegyptios ipsorum lingua omne, quod in palude virens nascitur, significare, ex Hieronymi Commentar. ad h. l. iam observavimus ad Genes. XLI, 2. Conf. CELSII *Hierobot.* T. II. pag. 229. 230. Ego intelligo *gramineta*. *Gramineta* autem ad Nilum, ad Nili ostia, ut verba Hebraea sunt reddenda, erunt terrae humiliores ad Nili ostia, Βακολια Graecis dicta, quae, ad agriculturam ineptae ob solum nimis palustre, a Nomadum pecudibus depascuntur: vide MICHAELIS not. ad *Abulfedae* Aegypt. ad num. 66. pag. 121. 122. Nostro loco vertit ille ⁵⁰⁹ Marschländer. Saadias ⁵⁰⁹ نزع, hortos, reddidit, dubito an satis recte (וכל מורע יאור יבש כדה ואיכך Pro כדה recte posuerunt Alexandrini ἀνεμοφθογοι, a vento corruptum, conf. Ps. I, 4. Fingit vates, magnam in Aegypto suscitatum iri tempestatem, quae Nilum repelleret, rivus et δαμωχας eius exsiccaret, et fruticeta omnia, prouentus Nili, alias etiam deficientibus aquis collapsura, ita frangeret, dispelleret, disiceret, vt plane sicut peritura. — Sunt interpretes, ut Grotius, Vitringa et Dathius, qui Nili exsiccationem, in praecedentibus descriptam, non proprie, sed figurate intelligant, Aegyptum per ista bella civilia ad summam omnium rerum inopiam redactum iri: ex Nili enim inundationibus Aegyptus omnem suam percipiebat fertilitatem. Sed ego nullam rationem video, cur illa non sint intelligenda proprie?

prie? Saepius enim factum esse, ut Nilus aestivis diebus nulla ceperit incrementa, Aegyptumque irrigarit, ex narrationibus et antiquiorum et recentiorum constat. Quae calamitas, cum iam per se satis magna esset, si accedebat ad bella civilia, satis digna erat, quae memoraretur a vate, miserum Aegypti statum deplorante.

8. Communem totius gentis cladem sequitur communis moeror et luctus eorum, qui ex ubere eius solo et proventu ac divitiis, quas Nilus adfert, magnam perceperant utilitatem. Varii generis homines commemorat, qui aquarum beneficio vitam debebant, et primo quidem *piscatores*. Abundasse Aegyptum *piscibus*, observavimus ad Num. XI, 5. (ואכלו כל-משלכי ביאר חכה) *Et moerebunt omnes, qui hamum iaciunt in fluvio*. Vocabulum חכה, praeter hunc locum non nisi bis obvium, Habac. I, 15. Job. XL, 25. *hamum* satis unanimiter antiqui et recentiores vertunt: nec quidquam de significatione dubii. Etymologiam si quaeras, hamus dici videtur Hebraeis a חך *palato*, cui infixus haeret; ac si ultro etiam quaeras, חך, *palatum*, est pro חך, ut

ex Arabico حنك eiusque derivatis constat, recte monente DANZIO in *Litteratore* §. 56. p. 483. Sic etiam Thalmudici חך scribunt. (ופרשי-אמללו) חך *retia*, aut *nassae*, vid. infra LI, 20. Habac. I, 15. a חמר, quod Chaldaeis in Pael significat *includere*. Aegyptios veteres praeter *retia* etiam usos esse *nassis*, patet ex marmoribus *Praenestinenfibus*, vid. SHAW *Itiner.* p. 365. vers. germ. additque vir hic doctissimus, hodiernum *nassist* tantummodo pisces capere Aegyptios solere. MAILLET *Epist.* IX. *retia* in Aegypto plane non esse in usu docet. FABER ad *Harmari Observatt.* P. II. p. 363. חמר *retia minora* significare contendit, sed nullo argumento solito probat; nam ex Habac. I, 15. vbi חמר distinguitur a חרם, non liquet, utrum חמר rete maioris aut minoris generis sit. Nec magis probavit Faber illud, quod in eadem nota dicit, in versione Alexandrina comma-

tis nostri verba και οι αμφοβολως alius interpretis esse, non Alexandrini. Nam quanquam nemo inficiabitur, versione Alexandrinæ multa esse inserta ex aliis graecis interpretibus, non minus tamen notum est illud; Alexandrinos in versione Iesaiæ non tam accuratos fuisse, ut verba Hebraica semper redderent totidem verbis Graecis; saepissime sensum tantummodo expressisse contenti erant.

9. ובשר עבוי פשהים שריקה, *erubescunt*, nesciit, quid agant, Mich. III, 7. De פשהים, *lino*, vid. not. ad Exod. IX, 31. et FORSTERI librum de *Byssu Antiquor.* p. 63. שריקה non est *generosus, pretiosus*, ut multi verterunt, nulla alia ratione ducti, quam quod שורק Cap. V, 2. vulgo redatur *vitis generosa*; nec *colorem flavum* seu *subflavum* indicat, quae BOCHARTI est sententia in *Hieroz.* P. I. Lib. II. Cap. VII.; sed conferendum est Syriac. ܩܘܩܩܐ, *peccavit, peccatine dissipavit*, vnde ܩܘܩܩܐܐ *peccata ad explicandum linum*. פשהים שריקה igitur erunt *lina bene pexa, peccinata, carminata*, ut iam ostendit BRAUNIVS de *Vestitu Sacerdot.* *Hebr.* Lib. I. Cap. VIII. §. 8. Hac significatione Syrus quoque, Vulgatus et Saadias sumserunt verbum שרק, eo tamen discrimine, quod שריקה *active* acceperunt, quasi significarentur *feminae peccantes*, quod et *Koppio* placuit. Sed posuisset vates haud dubie ante שריקה particulam ה; si eo nomine *feminas artifices* significare voluisset. Hinc ego cum Chaldaeo et multis recentioribus שריקה refero ad פשהים. Obstare quidem videtur constructio: sed evanescet haec difficultas, modo observetur, vocem פשהים esse ex vocabulis, quae in *plurali* quidem *masculini generis* terminationem habent, sed potestatem *feminini generis* obtinent; quippe est a singulari פשה; perinde ac vox שחה mox construitur cum voce מוכחים. FABER, l. c., verba nostra vertit, *perturbati erunt, qui linum subtile, tenue, coluerunt (es werden bestürzt seyn, die feinen Flachs baueten)*, שריקה conficiens cum مشرف, *diffidit, divisit*, quam significationem etiam

nam Syr. **ܐܠܒܢܝܢ** habet: ad hanc significationem haud dubie Alexandrini respicientes, **λευκοι το χειρος** posuerunt. (וארובנים חררי) Sunt, qui haec verba vertant *textores alborum*, operum, Aben-Esrae auctoritate permoti, qui חררים reddidit לבנים, *alba*. Putant, alludi ad *byssum* Aegyptiorum; vel pretiosioris generis aliam, qua induti magnates, Hebraeis dicebantur חררים, *albi*. Verum et quae praecesserunt, et quae sequuntur, arguunt, vocem חררי hic multo rectius reddi per *retia*, propr. *foraminosa* scil. opera, א חרר, vel חר, *foramen, caverna*; cum sermo sit de piscatoribus. Vertit quoque ita Chaldaeus, eumque secuti sunt Jarchius et Kimchius. Formam חררי, irregularem, nonnulli Grammatici, e. c. *Ludovicus de Dieu*, et *Altingius*, explicant ex lingua Syriaca, in qua pluralis numerus formae constructae definit in (ܝ). Sed illud ipsum, quod haec forma apud Syros forma est non absoluta, sed constructa, viros doctos monere debebat, non satis accurate eam conferri cum illa forma linguae hebraeae nominum quorundam in statu absoluto positorum. Mihi quidem rectissime de horum nominum forma videtur iudicasse MICHAELIS in *Grammat. Hebr.* p. 130. dum non unam omnium rationem esse asserit. Nonnulla enim esse singularia collectiva, aut genus indicantia, cum Jod affirmativo mobili, v. c. גרבי, *locustae*, ad formam aliorum nominum in Jod desinentium, quod alias quidem plerumque in Chirek quiescit, sed interdum tamen in *Pazach*, cuius formae in nominibus propriis exempla complura extant. Eadem est SCHROEDERI sententia, *Grammat. Reg.* XCII, b. β. not. p. 115. Ad hanc collectivorum formam nostrum חררי quoque pertinet. Alia vero huius formae nomina pluralia sunt, in statu constructo posita, iuxta formam Syriacam, quale exemplum occurret infra XX, 4.

י.ו. (והיו שחתיה מרכאם) Mirum est, quantopere differant interpretes in horum verborum explicatione. Vocabulum שחתיה multi retulerunt ad verbum **ܫܚܬܝܗ**, *bibit*; ita
iam

iam e veteribus Syrus: *et humiliabuntur omnes, qui siceram conficiunt* $\text{לְכָל־הַמְּבַשְׂרִים}$ $\text{לְכָל־הַמְּבַשְׂרִים}$ ad potum humanum (Immerito Vitringa hic accusavit Alexandrinos, quasi hi verba nostra verterint: *και παντες οι ποιουντες τον ζυθον λυπηθησονται* ita reddunt potius quae in textu nostro sequuntur: *כל עשי שכר אנמי נפש*. Quomodo vero nostra verba Alexandrini verterint, deinceps videbimus). *Doederlein* a וְהָשָׂה , *bibere*, וְהָשָׂה significare censet *id, quod potui parando aptum est*, fruges, ex quibus potus coquitur. Similis est *Fabri* sententia, loco supra citato, quamquam alia via incedentis: pro וְהָשָׂה legit וְהָשָׂה , idque illustrat ex Syriaco $\text{לְכָל־הַמְּבַשְׂרִים}$. Sed vitium cultura omnibus fere temporibus in Aegypto erat mediocris (vid. *WARNEKROSI* *Commentar. de fertilitate Palaestinae, comparata cum Aegypti fertil.* §. X. in *Eichhornii Repertorio* P. XIV. p. 288. seqq.) nec tanti momenti, quae digna fuerit, ut a vate hic memoraretur. Ad radicem וְהָשָׂה vocabulum nostrum refert quoque *Dathius*, sed legendum arbitratur in participio Hiphil: מְבַשְׂרִים , *Zythopoei, die Brauer Aegyptens*. Quae mutatio, cum paullo audacior sit, an omnibus probetur, ego dubito, nec confirmatur illa ullius aut codicis aut prisci interpretis testimonio. Quid sibi velit *Vulgati* interpretatio: *et erunt irrigua flaccientia*, haud facile dictu est. *Aquila*: *αι ἀποθνησκει αυτής τεταπεινωμένη*. Respexit significationem verbi וְהָשָׂה , *ponere*. *Theodotion*: *ταπεινωα αυτής τεταπεινωμένη*, item ad וְהָשָׂה respiciens, quasi וְהָשָׂה esset *fundamentum*, i. e. infimum. A וְהָשָׂה , *ponere*, *Clericus* quoque *vertit nassas*, quia in iis pisces reponuntur. Sed nulla harum interpretationum efficit bonum sensum. Veri propius, quod habet *Chaldaeus*, qui pro vocabulo Hebraeo ponit: $\text{מְבַשְׂרִים בְּיָמֵי שָׂחָה}$, *locus texturium texturam, ein Weberstuhl*. Hinc verti possit: *machinae Aegypti textoriae contritae, i. e. destructae*. Et id placuit *Henslero*: *die Weberstühle zerflügelt man*. Verum quia in toto hoc contextu non de *instrumentis* sed de *hominibus*, artes exer-

exercentibus, sermo est, et verbum דכא plerumque de *aniani contristatione et perturbatione* usurpatur, ego, auctore Koppio, קֹפֶפִּי, *textores eius, Aegypti*, legere malletm, a

תהה, quod conferendum cum Syriaco ܬܗܐܝ, *texuit*, unde ܬܗܐܝܢ, *textura*, Chald. תהי, *stamen*, et Arab.

سِتَّة, *stamen telae*. Hunc sensum iam perspexerunt Alexandrini, dum verterunt: και εσονται οι εργαζομενοι αυτα (scil. λινοι και βυσσος, quorum vs. praeced. mentio erat facta) εοδου. פש (כל-עשי שכר אנמי כפש) In his verbis haud minor lectionis quam interpretationis diversitas invenitur. Primum pro עשי pauci codd. legunt in singul. עשה, deinde pro שָׁכַר Alexandrini et Syrus legerunt שָׁכַר. *Sicera*, de quo potu vid. ad Levit. X, 9. Nam vocem ipsam

ܬܗܐܝܢ ponit Syrus, et Alexandrinos eodem modo legisse, patet ex eo, quod ܕܥܘܢ posuerunt. HIERONYMVS in *Commentar.* ad h. l.: *notandum, quod pro lacunis LXX. ܕܥܘܢ transtulerunt, quod genus est porionis ex frugibus aquaque confectum, et vulgo in Dalmatiae Pannoniacque provinciis gentili barbarorum sermone appellatur Sabaum. Hoc maxime utuntur Aegyptii.* Eandem lectionem, שָׁכַר, exhibent biblia Robert. Stephani in 4., Veneta, 1766., Pitana, 1781. Praeferunt eam lectioni receptae Michaelis, Doederlein, Henslerus. — Biblia Brixienſia legunt שבר, *rupturam*, quod ut variam lectionem sistunt ad marginem Bombergiana utraque anni 1518. Sed mihi quidem haec lectio sensum sanum non videtur exhibere. — Quod nos legimus, שָׁכַר, Chaldaeus interpretatus est סכרא, *lacunas*, quod ipsum vocabulum latinum posuit Vulgatus. Retulerunt hi vocem שכר ad סכר, *occludere, obturare* Genes. VIII, 2., et conf. not. supra ad vs. 4. quasi שָׁכַר propr. esset *clausura aquarum*. Sic Kimchius, quod et Clerico placuit. Ad eandem illam radicem Saadias vocabulum nostrum retulit;

nam ³שָׂרִיס, aggeres, quasi *claudentes aquas*, posuit, et Vitringa, qui שָׂרִיס nostrum *rete circumcludens* interpretatur. Rectius, ex mea quidem sententia LVDOV. DE DIEU שָׂרִיס *mercedem* vertit, qua significatione occurrit Proverb. XI, 19., quod et Hezelio placet. עָשִׂי שָׂרִיס igitur erunt *facientes questum*, quod sane optime huic contextui convenit. — Pro שָׂרִיס Chaldaeus posuit: וְקָבְצִין מֵאָה גְבֵר לְבַפְשֵׁיהָ, et *congregabunt aquas unusquisque sibi ipsi*, quod quam parum aptum huic loco sit, quisque sentiet. Ex Hebraeis multi אַנְמִים verterunt *paludes, stagna*, qua significatione אַנְמִים occurrit Exod. VII, 19. et sub אַנְמִי-כַפֶּשׂ intellexerunt *stagna, voluptatis causa facta*, qualia refrigerii ergo etiamnum in hortis et viridariis Orientalium inveniuntur. Alii vertunt *stagna animae*, i. e. animantium viventium, piscium, cuiusmodi stagna sive piscinas Latini *vivaria* appellant, Graeci ζωοτροφια. Aben-Esra: האַנְמִים שֵׁם נִפְשׁוֹת הַדְּגִים, *stagna, in quibus pisces viventes servantur*. Idem piscuit Vitringae, comma nostrum vertenti: *omnes facientes retia vivariorum*. Alio modo NIC. GVIL. SCHROEDERVS in *Commentar. de vestitu mulier. Hebr.* Cap. X. §. 6. p. 151. verba nostra interpretatur, hanc integri versus versionem et explicationem reddens: „*Erunt stamina eius contrita, et facientibus retia stagna odoris; vel, si mavis, et ad facientes retia quod adinet, iis erunt stagna odoris, aut foetoris, nam aquae olentes non sunt nisi quae foetent. Ut sensus sit: frustra, et in vanum piscatores Aegyptii retia contexent, et parabunt; ea nulli ipsis usui erunt, nam stagna foetida pisces non alent. Sic forte respiceretur ad aquas Aegypti foetentes, et mortuos hinc pisces, Exod. VII, 21. Propheta Aegyptiis plagam, haud absimilem ei, quae ipsos iam olim eddixerat, intentante.*“ — Kimchius verba nostra reddit: *omnes, qui faciunt clausuras sive lacunas capiendis piscibus (vid. supra), erunt animi anxii*. Censet, אַנְמִי hic scriptum esse pro אַנְמִי, litteris gutturalibus ע et א inter se permutatis, et voci אַנְמִי tribuit significationem

ficationem *anxietatis, sollicitudinis*, ex Job. XXX, 25. Sane haec interpretatio praeferranda videtur hucusque memoratis, quia ex ea מרכאים et אנמי-נפש apte invicem respondent. Verum ne opus quidem habemus permutatione lit-

terarum א et ע, nam Arabibus ^فا^جم, et Chaldaeis אגמ est *tristari, animo anxio esse*. Sed nunc facili punctorum mutatione legendum erit אגמי. Sic Alexandrini: λυπηθῆσονται, και τας ψυχας ποθεουσι. Consentiant Michaelis, Dathius, Waltherus, Doederlein.

II. Consilii inopiam apud Aegyptios nunc vates depingit, et ita quidem, ut oratio eius continuo surgat. Vovula אג hic vertenda est *enimvero, certe*, obtinet enim haec particula in initio sententiae significationem *asseverationis*. אגלים sunt *stolidi, mente perturbati*; Arabibus quidem אל med. *Vau, אול*, propr. est *incrassuit liquor*, idem quod خنز. Hoc postremum transfertur ad animum *turbatum, confusum, sui minus competentem*. Vtriusque verbi participium

أيل, pro اول, אגל, et خنز, propr. *incrassatus, erassescens*, commode usurpatur pro *stolido, cui iudicium turbatum, corruptum, ac quasi incrassatum*. Sic fere Graecis παχυς, *spissus, crassus*, ad *stupidam, stolidumve* transit. Vid. Schultenf. ad Job. V, 3. pag. 131. Per שריר-צען haud dubie intelligendi sunt primariae dignitatis homines, qui apud aulam regiam in urbe Tani, et, ut mox vf. 13. *Memphi*, regibus Aegypti erant a consiliis, vel ipsarum harum urbium proceres, praefecti Nomorum, nobilioribus domibus orti. צען esse veterum Τανου, recentiorum *Manforam*, diximus iam ad Num. XIII, 22. Alexandrini hic et alias re-
 ste pro צען habent Τανις, et Chaldaeus quoque Paraphrastes hoc commate verbum deficere videtur, quod in codice suo lectum putat ab interprete latino, qui habet: *sapientes consi-*

liarii Pharaonis dederunt consilium insipiens, hinc lectionem constituendam arbitratur ita: חכמי פרעה יעצו עצה נכערה, *sapientes Pharaonis consiliarii consilii brutescens*. Verum nec additamento, nec transpositione opus habemus. Veri enim potest vel sic: quod adinet ad sapientes consiliarios Pharaonis, consilium eorum obbruit; vel sic, ut haec verba coniungantur cum praecedentibus: *stulti sunt principes Tanis, sapientissimique quique consiliuriorum Pharaonis: consilium obbruit*: ita Vitringa. Chaldaeus יעצו transtulit non substantive, sed participialiter: *sapientes, qui consuluerunt Pharaoni consilium erroris*, in eandemque sententiam Syrus, atque ex illo nata Hieronymi interpretatio videtur, *sapientes consiliarii Pharaonis dederunt consilium insipiens*. Ceterum verborum חכמי יעצו פרעה constructio non est inusitata, scilicet, ut duo nomina in statu regiminis coniunctim ponantur, et genitivus sequatur, qui utrique communis est. In tali locutione genitivus ex voce sequenti ad antecedentem etiam est subintelligendus, veluti Job. XX, 17. *Ne spectet rivos, בְּתַלְיֵי דְבַשׁ flumina, torrentes mellis et butyri*, i. e. flumina mellis et torrentes mellis. Ps. XXXV, 16. בְּהַקְפֵי לַעֲגֵי טְעוֹנוֹ, *inter hypocritas sanniones placentae*, i. e. inter hypocritas cibi, sanniones cibi, parasitos intelligit, qui gulae causa aliis adulantur. Vid. GLASSII *Phil. Sacr. Append. Gramm. S. Tract. II. de figur. Grammat. Obf. XII. p. 639. ed. Dath. et* ВУХТОРЕВИ *Theaur. Gramm. L. II. Cap. III. pag. 363.* עצה נכערה recte vertitur *consilium obbrutescens*, est enim haec significatio genuina verbi נכערה, ut patet ex Ierem. LI, 17. et ex usu recepto vocis בער. Dicitur autem *consilium brutum*, in quo nihil est rationis, nihil sanitatis et prudentiae. (בן חכמים אני בן מלך קדם) Si haec verba ad litteram vertantur, *filius sapientum ego sum, filius regum antiquorum*; orationi difficultas subest: nam cum hic οὐρανισμος seu μακροχρονισμος dirigatur ad *consiliarios Pharaonis*, sua sapientia gloriantes, quibus membrum prius bene convenit; quomodo in eos cadit, quod additur, *filius regum anti-*

antiquorum? Optime difficultatem hanc mihi sustulisse videtur Vitringa, dum observat, vocem כִּלְיָא genuina significatione hic esse sumendam, qua notat *consiliarium*, unde deinde *regibus* nomen inditum est. Receptissima haec est significatio in dialecto Chaldaica, et usurpatur quoque hoc sensu in libro Danielis in oratione eius ad Nebucadnezareem, IV, 24. וְשִׁפְרָא עֲלֵיךָ, *consilium meum tibi placeat*: et Nehem. V, 7. וְנִסְפַּחַת לְבַי עֲלַי, *et consilium iniiit apud me cor meum*. Hinc verba nostra erunt vertenda: *filius consiliariorum priscorum*. — Non contemnendum tamen, quod Grotius habet, qui sub *filiis regum antiquorum* intelligit quidem etiam *consiliarios*, sed ita se expedit, ut hanc afferat rationem cur illi dicere potuerint, *se esse filios regum antiquorum*, quod *multi sacerdotes Aegyptii genus suum ad reges retulissent*.

12. (וינירו) Pro eo duo codd. Kennicott. יבאו וינירו, *veniant et annuncient*. Placet Lowthio, favetque nexus verbi וינירו. Sed vetustae versiones non legunt, ac repetitum videtur Doederlinio ex Cap. XLV, 20. (וירעו) Animadvertendum, verbum ירעו hic usurpari de re, non praeterita sed de futura, ut idem valeat, quod, *solerter indagare, explorare*. Sic sumitur Ierem. V, 1. *Obite vicos Hierosolymorum, et videte, quaeso, ורעו, et cognoscite, explorete, solerter indagate, et quaerite in plateis eius etc.* Alexandrini ἵκνωσαν verterunt, et cum iis Vulgatus, *indicent*, quasi legissent, ורעו, quod Seckerus et Lowthus probant. Placet quoque id Koppio, hoc tamen discrimine, quod is ורעו sine novae litterae additamento pro futuro Hiphil defective scripto habet, quod igitur punctis instruendum sit his, ורעו sive ורעו, coll. Job. XXXVIII, 12. Ad hanc sententiam Michaelis quoque propensus est, in *Adpend.* ad Tom. XIV. *Bibl. Orient.* p. 31., quamquam ipse agnoscit, non opus esse hac mutatione punctorum. Sive enim veritas: *ut indicent et cognoscant* (vid. quae antea monuimus): sive, *age, indicent, explorent*, utrumque sensum bonum exhibet.

13. (נשא שרי נה) veteres interpretes magno consensu *Memphis* reddunt: nec est, cur horum testimonium temere spernamus. Varias de notione huius nominis opiniones hic referre non adinet, vid. SIMONIS *Onomastic. V. T. p. 598.* FORSTERI *Epistoll. ad Michaelens p. 34.*, MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr. P. V. pag. 1536.* Erat autem *Memphis* urbs celeberrima, et post Thebas maxima totius Aegypti; superioris Aegypti metropolis, commodissime sita ad ripam Nili occidentalem, supra *τη Delta*, ubi Nilus se dividit in alveos, qui Aegyptum inferiorem circumscribunt. Ceterum *Memphis* non est confundenda cum urbe Aegypti hoc tempore celebratissima *Cahira*, ut multi fecerunt; *Memphis* enim ad ipsum Nilum aedificata erat, *Cahira* vero ad canalem ex Nilo ductum sita est. (ההער שבטיה) ante *ההער* omittunt multi libri et scripti et impressi. Norzius, qui commentariam criticam in omnes V. T. libros composuit, una cum textu sacro editum Mantuae, 1742., lectionem *ההער* purum editionum recentiorum mendam existimat, nec negari potest, plerosque codices, et hispanos accuratiores nexum omittere. Extant tamen codd. mss. et antiqui, et hispani, qui illum exhibent, quibus Alexandrini, Aquila, Symmachus, Theodotion et Syrus accensendi sunt. Quod autem commatis huius sensum adinet, de illo non consentiunt interpretes. Alexandrinus: *και πλανησαν Αιγυπτον κατα φυλας*, neglexit vocem *פסה*, quam non intellexit, et relativum in voce *שבטיה*. Hieronymus multo rectius: *errare fecerunt Aegyptum, angulum tribuum eius*, ubi per *angulum tribuum* Aegypti intelligit ipsum *regnum Aegypti*, quatenus plures populos continet et inter se devincit. Doederlinio quoque *בנות שבטיה* dictio periphrastica videtur, quae nihil aliud significet, quam *שבטיה*, i. e. *nomos Aegypti*: Arabibus enim *قب* significare, *gentes per classes distribuere*, inde *פסה* esse *classem* Judic. XX, 2., vertitur: et *universos nomos in errorem deducunt*, scil. magnates Mem-

Memphitici. Vellem vero, Vir Venerandus significationem illam verbi Arabici exemplis probasset. Sensum recte mihi expressisse videtur Chaldaeus, *dēceperunt Aegyptios* כִּבְּקֵי כְּרֵא, *principes provinciarum eius*. Scilicet *angulus* cum respectu ad populum Hebraeis dicitur *vir primarius*, *eximius*, sive ad duces exercitus, sive ad rectores populi referatur. Sic apud Zachariam X, 4. *ex ipso* (scil. populo Iudaico) *exibit* כִּבְּקֵי, *angulus*, *ex ipso clavus*, h. e. duces exercitus et rectores populi. Conf. Pf. CXVIII, 22. Ies. XXVIII, 16. Sunt itaque *tribus Aegypti* hic ipsi *nomi*, sive praefecturae, in quas descripta erat tota Aegyptus, et *anguli tribuum Aegypti* sapientissimi et primarii in quoque nomo viti, quorum consilii videbatur stare salus populi. Grotius pro פָּנָה legendum putat in Plurali פָּנָה, adducitque locum Iudd. XX, 2., ubi כָּל הָעָם פָּנָה כָּל הָעָם, *totius populi anguli* dicuntur proceres populi. In Plurali Lowthus quoque et Henslerus legendum censent. Sine necessitate: nihil enim frequentius in scriptoribus Hebraicis, quam de pluribus *collective* loqui in *numero singulari*, cui recte aptatur verbum *numeri pluralis*, perinde ac *pluribus* frequenter dant verbum *numeri singularis*, distributive interpretandum, ita ut sensus sit, *quisque angulorum tribuum Aegypti eam fecerunt errare*. Exempla similia extant 2 Sam. XIX, 42. וְהִנֵּה בָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֵל הַמֶּלֶךְ, et Num. XXXI, 35. וְנָפֵשׁ אִשֶּׁר לֹא יָדְעוּ מִשִּׁבְבַּ זָכָר.

14. ארץ מצרים in קרבהָ Suffixum הָ (יהיה—עושים) est referendum, unde inutilis est Lowthi coniectura, legendum esse בקרבם: testem quidem adducit Chaldseum, sed is recte de *incolis* cogitavit, et liberius tantummodo vertit. Vox עושים a verbo ערה, quod conferendum est cum Arab.

11. *erravit, seductus fuit, viam obliquam inivit* (conf. van der Sloot et Pocock. ad Carm. Togroi vl. 16.), notat *perversitatem summam*, nam geminatio significationem auget, vid. not. supra ad Cap. II, 20. Sed cum in hoc com-

mate ceteræ dictiones de *potu inebriante et ebrietate* sint desumptæ, apte Vulgatus mihi videtur vertisse *spiritus vertiginis*. Recte Grotius: „*dominus miscuit in iis spiritum vertiginis, nempe ut undecim illi reges nihil in commune confulerent, sed dum pugnant singuli, vincerentur universi.*“ (כהחטרה שכור בקיאר) Persistit in similitudine incepta. Potus ille spiritu vertiginis mixtus titubare facit consiliarios Pharaonis et sapientes Aegyptii, quemadmodum in ebrio vertigo capitis omnem sensum turbat, et hominem plane ineptum facit administrandis corporis sui motibus.

15. Sensus est, tantam fore confusionem in republica et perturbationem iudicii, et consilii inopiam, ut in tota republica nemo futurus sit vir, politici aut sacerdotalis ordinis, aptus ad honestum et salutare consilium expediendum. *Per caput* intelliguntur politici, *per caudam ordinis sacerdotalis* homines, et iidem hi haud dubie *per ramos et iuncos*, uti iam monuimus ad Cap. IX, 4. ubi eadem locutio proverbialis occurrit.

16. (יהיה מצרים כנשים) Hac dictione poetae Hebraei saepius expriment summam ignaviam summumque pavorem; veluti Ierem. LI, 30. Nahum. III, 13. Pro יהיה referente Lowtho codex Bodleianus legit יהיר, quod Alexandrino quoque et Chaldaeo lectum fuisse putat. Sed vid. supra ad vs. 14. (והדר—עליו) *Agitare manum adversus aliquem* vel est *minitantis*, vel actum quem elata manu *aggredientis*, eumque *percutientis*, et hoc posteriore sensu passim in V. T. accipi, iam monitum est ad Cap. X, 32. XI, 15.

17. (והיתה—לחמא) Difficultatem in hoc commate explicando interpretibus creavit vox חמא. Et ante omnia quidem notandum, duplicem lectionem in hac voce esse, unam חמא, per He, alteram חמא. Sed in textu Masorethico facta est hic, ut saepe, duarum lectionum confusio; punctis lectionis חמא, litteris חמא substitutis: nam חמא flagitante analogia

logia מִתְּהָא legendum erat. Nos utramque lectionem nunc paullo accuratius considerabimus. 1) מִתְּהָא haud dubie est derivandum a תָּהָא, cuius vis propria est in *gyrando*, ut docet Arabum تَجَّ, quodque transfertur tam ad significandam *laetitiam effusam*, *tripudiando exultandoque* se prodentem, quam ad notionem *pavoris*: in utramque significationem usurpatur etiam פָּחַד, et Arabicum فَرَج, vid. SCHULTENSII *Animadversf. Philologg.* ad h. l., et РОСОКІУМ ad Hof. III, 5. Iam nostrum מִתְּהָא in significatione *pavoris, terroris*, hic esse sumendum, patet ex verbis in contextu proxime sequentibus: כֹּל אֲשֶׁר יִזְכֵּר אֹתָהּ אֵלָיו יִפְחַד, *omnis, qui illius recordatus fuerit, pavebit*. Ita et veteres omnes vocem nostram acceperunt. In eadem notione verbum תָּהָא (cuius significatio usitatior est, *festum agere, tripudiando, exultandoque signa gaudii emittere*), usurpatur Pl. CVII, 27. ubi de illis, qui maris irati procellarumque vi iactantur, dicitur יִחַרְבוּ וְיִזְכְּרוּ כַשְׂפֹּר, *trepidant titubantque instar somnolenti*. Hinc verborum nostrorum sensus erit, *terram Iudae terrori fore Aegyptiis, ut quisquis eius meminerit apud Aegyptios, magnum vis incussurus sit terrorem*, quod Vitringa recte, meo quidem iudicio, sic explicat, Aegyptios, pressos gravissimis calamitatibus, demum aliquando intellectuuros esse, a Deo Israelis sibi haec mala esse immissa, eiusque maiestatem summam et potentiam esse agnituuros, ita ut, ad mentionem terrae Iudae, in qua illius Dei sedes est, apud se factam, paverent et trepidarent. — Iam quod 2) adinet alteram lectionem, מִתְּהָא, eam primus recte interpretatus est Schultensius l. c., *asylum, refugium*, coll. Arab. اَجَا, *confugit*. Sed praefereandum haud dubie est prius, מִתְּהָא, ob ea quae sequuntur.

18. בַּיּוֹם הַהוּא non tantum verū potest, *illo die*, verum etiam saepe *post illud tempus*. Littera ל *vocibus, tempus aliquod significantibus* praemissa, tempus praecisum de-

notat, sed ב, haud raro per post est interpretandum: exempla præbet NOLDIUS in *Concordantiæ Particular.* sub ב §. 20. Conf. SANCTIVM in *Commentarr. in Libr. Regg.* pag. 1189. et SCHMIDIVM ad Ies. IV, 2. quo loco יהוה item post illud tempus est vertendum. Et hic quoque accipiendum de tempore, quod afflictionem in superioribus descriptam, sequeretur, post restitutam rempublicam. (יהוה כנען) *Quinque urbes* positas esse pro pluribus urbibus, numero definito pro indefinito, quod solenne poetis, recte monent hic interpretes. שפה כנען, lingua Cananæa, est Hebræa, quæ appellatur Cananæa, sive quod eadem esset quæ Phœnicia sive Cananitarum, veterum huius terræ incolarum, qui illo tempore adhuc supererant in Tyriis et Sidoniis; sive simpliciter, quod Abrahamidarum esset, terram Canaanis (ארץ כנען) incolentium, et tunc locutioni subest ellipsis, et שפה כנען idem valet, quod שפה ארץ כנען, quæ ellipsis non est inusitata Hebrais, veluti Exod. XV, 15. נמוגו כל יושבי כנען. *diffluent omnes incolæ Canaanis*, i. e. ארץ כנען. Ceterum vates phrasin, *Aegyptios locuturos lingua Cananæa*, haud dubie translate usurpavit, ut significaret, fore, ut Iehova, Israelitarum Deus, in Aegypto colatur, loquela igitur, ut cum Vitringa loquar, hic est realis, non verbalis, perinde ac vox in pluribus aliis locis sumitur, vid. VITRINGÆ *Observatt. SS. Lib. I. Cap. IX. §. VII. VIII.* Sic שפה אמת, *labium veritatis*, sermo verus; שפה חלקוק, *labium blanditatis*, oratio blanda et fallax. עקש שפתיו, *perversus labiis suis*, qui falsa et non consentientia loquitur. Similis autem nostro loco est Zephan. III, 9. *quippe tunc veritam ad populos שפה ברורה labium purum*, i. e. doctrinam veræ religionis. Id velle vatem nostrum, clarissime patet, et ex totius orationis scopo, et ex iis quæ sequuntur. (נשבעת ליהוה צבאות) Se iureiurando ipsi obligabunt ad obsequium, venerationem, omnemque religionis Israeliticæ cultum. (עיר הדרס יאמר לאחת) Ante omnia observandum, pro הדרס legi חרס in undecim codicibus Kennicottianis, et quinque Rossianis, porro in Bi-

bliis Brixienſibus, Bibliis Munſteri utriſque Hebraeo latinis, 1534. 1546. ſed cum alia lectione ad marginem. החרס notant etiam ad marginem Biblia Veneta 1518. et in Adpend. Baſileenſia, 1536. Nonnullos codd. mſſ. Sec. XI. et XII. ita legiſſe, docet nos Aben-Eſra, nec aliter legebant codices Talmudiſtarum ex tractatu *Menachoth* Fol. 10. ubi hoc vocabulum legitur cum *Herh.* Vid. KENNICOTTI *Differtation. General.* § XXI. pag. 110. et §. CXXVI. pag. 271. ed. Bruns. Ex *prifcis interpretibus* החרס legerunt Alexandrini iuxta editionem Complutenſem, nam ibi invenitur Ἀχες, et qui Alexandrinos conſtanter ſequitur, Arabs in Polyglottis, حرسن شمس exhibens, quod hodie nomen eſt eius urbis, quam veteres Ἡλιοπολις appellarunt, vid. *Michaelis* not. ad Abulfedae *Aegypt.* p. 125., porro Symmachus, qui habet πολις ἡλις, nempe ita interpretatus eſt החרס, quod ſolem notat Job. IX, 7. Iud. VIII, 13. XIV, 18. *Vulgatus*, civitas ſolis, Saadias حرسن قريه urbs *custodiae*. Teſtes hos ſecutus eſt *Vitringa*, vertens *civitas ſolis*, ſicque olim lectum putat ab Onia, et Iudaeis, qui hoc loco uſi ſunt ad permovendum Ptolemaeum, ut ipsis concederet, in tractu Heliopolitano templum extruere, vid. IOSEPHI *Antiqq. Iudd.* Lib. XIII. c. 3. §. 12. Quod nos vero in plerisque codd. et libris impreſſis legimus, החרס, inter veteres exhibent Syrus, آقلا-س, Aquila, Ἀχες, et Theodotion, πολις Ἀχες: Praefert hanc lectionem IKENIVS, qui in *Differtat. de עיר החרס et Altari Iehovae in media Aegypto ad Ief. XIX, 18.* (in eius *Differtat. Philologico-Theologicis.* P. I. Lugd. Batavor. 1749. *Diſſertat.* XVI. p. 258.) contendit, החרס conferendum eſſe cum Arabico حرسن, quod *leonem* ſignificat, עיר החרס itaque eſſe *Leontopolin*, nec aliter Oniam, extorrem patriae ſacerdotem, intellexiſſe, qui Ieſaiae vaticinium, ut ipſe quidem putabat, impleturus, ſignificabat regi, ſe cum Iudaeis veniſſe

venisse *ἡς λεοντων πολιν της Ἡλιοπολιτις*, *Leontopolin*, urbem nomi *Heliopolitani*, petiitque libertatem templum Deo suo aedificandi; quam licentiam impetravit quoque, referente Iosepho, l. c. Haec *Ikenii* sententia placuit plerisque post eum interpretibus, veluti CHRISTIANO MÜLLER in *Satura Observant.* Cap. VI. pag. 65. seqq. Michaeli, Doederlinio et Dathio. Ego vero (ut ingenue fatear, quod sentiam) satis mirari non possum, hanc sententiam viris doctissimis probatam esse. *Primo* enim quod *Ikenius* contendit, *لئیس* absolute *leonem* notare, vellem ab ipso exemplis probatum esset. Nam *لئیس* adiectivum est ab *لئیس*, *conrudis*, sive media *Kesre*, *لئیس*, *vehementer edit*, *vorax fuit*, unde in genere quidem notat vel *contundentem*, vel *voracem*, et de omni animali vorace et rapaci usurpari potest; verum an voce *لئیس* simpliciter posita, *leo* denotetur, ego dubito. In Lexicis Gollii et Castellii invenitur: „vehemens et vorax *leo*;" ubi id ipsum, quod vocabulum *leo* exaratum est *litteris obliquis* (*cursum*, nostrates dicunt), indicat vocabulum illud ut *leonis* tantummodo epitheton usurpari, ut quisque sciet, qui lexicis illis usus est. Si vero etiam concedamus, quod nondum probatum est, *لئیس* Arabibus *leonem* notare, certum tamen est, nec in Chaldaica nec in Syriaca dialecto, quippe cum Hebraea arctius connexis, *לניס* *leonem* significare: num autem credibile est, vatem, si *leonem* exprimere voluisset, usum esse voce in lingua vernacula plane inutilitata, cum haec ipsa plura *leonis* nomina, ut *אריה*, seu *ארי*, *אריה*, *אריה*, *אריה*, *אריה*, *אריה*, ipsi offerret? *Deinde* in eo quidem vehementer errat *Ikenius*, quod Iosephum narrare dicit, Oniam ideo Leontopoli templum extruxisse, quod id ipsum

ipsum in Iesaiâ praedictum invenisset. Nil tale in Iosepho. Dicit tantummodo, Oniam Leontopoli templum extruendi veniam petiisse a Ptolemaeo, *Ἐκέρων μαλιστα τῷ προφητῇ Ιεσαία, ὅς προειπεν, ὡς δὲ καινῶν ἐν Αἰγυπτῷ οἰκοδομηθῆναι ναοὺ τῷ μεγίστῳ θεῷ ὑπ' ἀνδρὸς Ισραήλ*, et mox Oniam ad Ptolemaeum haec scripsisse refert: petere se, ut Leontopoli templum extruere Ptolemaeus ipsi concederet, *καὶ γὰρ Ησάιας ὁ προφητῆς, περὶ τῆς προειπέ' ἔσαι θυσιαστηρίον ἐν Αἰγυπτῷ κυρίῳ τῷ θεῷ· καὶ πολλὰ δὲ προεφητεῦσε ἀλλὰ τοιαῦτα διαστοι τοιοῦτον.* Iam si Onias in Iesaiâ de *leonis urbe* quidquam invenisset, quis credat, hoc, quod maximi erat momenti, ab eo esse omissum? Quod autem Leontopoli Onias templum extruebat, id fecit, quod huius loci situs prae aliis maxime opportunus ipsi videbatur (*εὐρῶν τὸν τοποῦ ἐν τῷ προαναγορευομένῳ τῆς ἀγρίας Βαβυλωνίας ὀχυρωματι. βρυοντα ποιικίλης ὕλης, καὶ τῶν ἱερῶν ζῶων μέσον, δεσμαι συγχρησῆσαι μοι τὸ κδεσποτον ἀνακαθαρῆντι ἱερῶν καὶ συμπεπτακὸς οἰκοδομησῆσαι ναοῦ*) non permotus Iesaiâe praesagio. — Alexandrini in libris impressis nunc exhibent: *πολις Ασεδεκ κληθήσεται ἢ μικροπολις* (quod prorsus diversum est ab eo, quod in editione Complutensi legitur, vid. supra). Incertum, quid hic cogitaverint interpretes. Ikenius egregium pro sua de *Leontopoli* sententiam munimentum in hac versioneprehendisse sibi vitius est: putat enim, *Ασεδεκ* exprimere Arabicum ^{س, ع, د} أشدك (sic enim scribendum, non ut *Ikenius* semper, et ipso deceptus Mullerus p. 67. ^{س, ع, د} أشدك), quod *leonem* notat. Quod quam e longinquo petitum sit, et nullo modo verisimile, quisque, nulla opinione praeconcepata impeditus, spero, intelleget. Vox *Ασεδεκ* sine omni dubitatione respondet Hebraeae קצ, *iustitia*, etiam observavit Eusebius: *ὁ δὲ σημάδιον δικαιοσύνης.* Nec tamen probabile videtur, interpretem Graecum, pro קצ sive קצ, legisse קצ, cum elementorum magna nimis in utraque voce quod ad *figuram* sit diversitas. Vitrin-

ga putat, interpretem Graecum, cum non assequeretur, quid illud עיר ההרס sibi vellet, vertisse per πολὺν Ἀσεδεκ, ad imitationem Cap. I, 26. ubi de Hierosolymis: *vocaberis עיר הצדק urbs (Asedek ut Graeci legerent) iustitiae*, et eadem est Cappelli opinio. Mihi tamen probabilior videtur PRIDEAUX sententia in *Connex. V. T. P. II. p. 329.* interpretes illos, quippe Alexandrinos, verba hebraea ideo ita reddidisse, ac si scriptum esset יאמר לאחז עיר צדק, ut tanto magis honorifica templi Oniae mentio hic loci fieret: quod Michaeli quoque videtur. Paullo longius procedit WALTHERVS, cui totum hoc comma glossema a Iudaeis Aegyptiis textui intrusum videtur, quod succedente tempore in fontem Hebraeum quoque irrepsit. Sed mihi quidem parum probabile est, Iudaeos Palaestinentes tale quid admisisse. Omnino autem hoc comma viris doctis non creasset tantas molestias, si cogitassent, non scriptorem aliquem *historicum*, sed *poetam* ab ipsis esse interpretandum. Iam cum per *quinque urbes Aegypti, lingua Cananaea locutas*, non certae quaedam urbes sint intelligendae, ut vidimus, facile est intellectu, עיר הרס merum esse nomen poeticum, ad sententiae et imaginis ornatum a vate eleganter inventum. Quod viderunt iam illi interpretes, qui verterunt *urbem destructionis*, cuius appellationis tamen rationes varii reddunt varias. MUNSTERVS et VATABLVS: „*civitas desolationis*, ut scilicet ex multis civitatibus paucae fuerint, quae domino exercituum non crediderint, post summam cladem Aegypti illatam.“ IVNIUS et TREMELLIVS: „*civitas destructionis* hic dicitur urbs a destructione liberata.“ HENSLERVS: „*Statt der Zerstörung heißt die eine*,“ quod in bello civili, de quo sub carminis initio, destructa, auxilio praestito Aegyptiis a Iehova, iterum reparata esset. Sed haec omnia ex longinquo petita sunt. Mihi quidem ex duplici lectione duplici modo verti posse videtur hic locus. Et id quidem, quod nunc legimus in plerisque libris et impressis et manu scriptis, עיר ההרס, collato Syriaco ܥܝܪܗܪܫ, *redemptio, liberatio, salus*,

lus, vertendum videtur *urbs liberationis*, i. e. liberata a calamitatibus, quibus bello civili erat oppressa: qua in versione ne mihi iam praecivit HEZELIVS. Alterum vero, עיר ההרס,

coll. Arab. حَرَسَتْ, *custodivit, servavit*, reddendum videtur, *urbs custodiae, servationis*: sicque Saadias, cuius interpretatio iam supra memorata est. Vtrum a Iesaja sit scriptum, num הָרַס, an חָרַס, hodie nemo facile dixerit: nec magni interest, cum ex nostra interpretatione sensus exeat idem, sive unum legas, sive alterum. Chaldaeus utramque lectionem expressit: דְּעוּט דָּא לְמַחֲרֵב וְהָאֵמֵר הוּא חֲדָא מְנַהֵן קַרְחָא בֵּית שְׁמַשׁ, *civitas domus solis, quae destruenda est, dicitur una ex iis.*

19. Satis patebit ex antea dictis, quae iam sequuntur, non proprie esse intelligenda, sed ornamenta poetica esse, ut iam bene Waltherus observavit. (יהיה מזבח-מצרים) Post iam bene Waltherus observavit. יהיה צבא addunt sex codd. Kennicott. et duo Rossiani, nec non Syrus, qui vertit לְמִנְתָּהּ עַל-הַגִּבּוֹר, *domini potenti*, ut vertere solet יהיה צבא. — Quaerunt interpretes, utrum vates sub *altari* intelligi velit altare otiosum, quales aene absque ullo earum usu Diis frequenter consecrabantur apud Gentiles; an vero *altare*, consecratum religioni, quod inserviret sacris, in eo offerendis, quodque proin supponitur coniungendum fore cum *templo*, sacerdotibus, sacrorum ministris, et universo cultus divini apparatu. Prius elegit Grotius, qui altare hic vult esse *memoriale*, ad *memoriam* videlicet, non ad *sacrificia* erigendum, collato loco Ies. XXII, 22. 23. Non dubitarem hanc sententiam amplecti, nisi propheta se ipse mox interpretaretur vs. 21., ubi dicit, fore ut Iehova ab Aegyptiis *sacrificiis* et *muneribus* coleretur. (ומצבה אצל גבולה ליהרה) Hebraeis est qualiscunque *cippus*, *titulus* aut *monumentum*, sive sit lapis maior rudis, sive columna ex ligno aut lapide formata, ad rei alicuius memoriam conservandam erectum,

aut

aut Deo alicui consecratum, vid. Genes. XXVIII, 17. Cap. XXXIII, 20. Erat enim moris vetustissimi, ut si cui in hoc illo loco obtigisset singulare aliquod beneficium divinae providentiae, cippum sive titulum, vel aram in eiusmodi loco poneret, et numini consecraret, subinde etiam, addita inscriptione, quae vel simpliciter Dei illius, cui consecratum erat monumentum, nomen exhibebat, vel beneficii memoriam latius explicabat. Graecis haec monumenta sive tituli *σημαι* dicebantur, qua voce Alexandrini quoque h. l. utuntur, ut Hieronymus *tituli* vocabulo. Hoc igitur monumentum, in Aegypto erigendum, testabitur, Aegyptios accensitos esse Iehovae populo, veraeque religionis fidem ac cultum suscepisse, tanquam qui severe puniti a Iehova, manum vindicem eius tandem agnoverint, et se ipsi tanquam victori et supremo omnium potestatum domino subiecerint.

20. והיה לאור (והיה ליהוה) Pro *והיה* codex Rossianus 789. (ante annum 1283. scriptus, multas eximias varietates habens) Syrusque legunt והיה, in feminino, relato verbo ad מצבה, seu *statuae* nomen, quod proxime praecedat, non ad מצבה.— (וישלה להם מושיע ורב והצילום) Interpretes tantum non omnes, Cocceio excepto, רב vertunt *magnum*, et *Ptolemaeum magnum*, Lagi filium intelligunt alii, alii *Alexandrum magnum*. Sed primus vidit *Cocceius*, significationem *magni* huic contextui non convenire, recteque observavit, vocem רב, cum *kamez*, non esse confundendam cum רב, per *patich*, sed exponendam esse ex verbo רוב, *contendere, litigare, causam alicuius agere in iudicio*, adducitque locum parallelum Deut. XXXIII, 7. ubi Moyses in benedictione Iudae, oratione ad Deum versa, ידיו רב לרושור מצריו חהיה, *manus ipsius, patronus ipsi, et auxilium ab hostibus eius fiat*. Conf. ROBERTSONII *Clavem in Pentateuch.* p. 561. Et veteres simile qui videntur in mente habuisse. Alexandrini: και αποσπελαι αυτοις ανθρωποις ες σωσει αυτους, κρινον σωσει αυτους: Chaldaeus: פְּרִיק וְרָבֵן, et Syrus ܦܪܝܩܘܘܢܐ ܕܪܒܐܢܐ, *liberatorem et iudicem*, Hieronymus: *propugnatozem*.

21. (עברו זבח ומנחה) Haec verba gemino modo accipi possunt, vel, ut עברו, *servient, colent*, hic idem valeat, quod עשי, *facient*, quomodo Latini usurpare solent *facere*, pro *offerre*: tertē Chaldaeis עבר est *facere*, et עובר, *opus*. et vates noster infra Cap. XXXII, 17. eodem commate alternat מעשה הצדקה et עבירה הצדקה; vel, ut phrasis statuaturliptica, et עברו את יהוה זבח ומנחה idem fit, quod עברו את יהוה זבח ומנחה *colent Iehovam sacrificio et munere*. Sic Chaldaeus, cui et ego cum Vitringa accedo, nam phrasis עבר זבח alias non occurrit, et ellipsis particulae ב frequentissima in libris Hebraicis.

22. Per *sanationem* Aegyptiorum hic absque dubitatione intelligenda est reipublicae, sive regni Aegyptii instauratio in splendorem et decus pristinum, coniuncta cum liberatione ab oppressione et vindicatione e servitute. Conf. supra Cap. I, 6. et Jerem. XXX, 17. *quia faciam, ut integraz* (staturae et valetudinis) *tibi surgat* וְנִמְכַרְתִּיךָ אֶרְבָּאָה et plagas tuas curabo, restituum te in statum pristinum felicem. נעחר להם proprie est: *nidore suffuso exorari, propitiari*, vid. 2 Sam. XXIV, 2. et *aedificavit David altare domino atque obtulit holocausta et complexeria pacis*, וַיִּבְנֶה דָּוִד אֶת־הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה et *nidore isto propitiatus est Dominus*. Hinc de beneficentia, multis, assiduis et longi temporis precibus impetrata dicitur 2 Sam. XXI, 14. Originem variasque huius verbi notiones multis exposuit SCHULTENS ad Proverb. XXVII, 6. p. 388. seqq.

23. Aegyptii cum Assyriis, a quibus olim maxime divisi erant aninis, Iehovam colent, uterque populus erit in communione Israelitarum. Id vates poetice ita enunciat, fore viam planam, rutam, latam, id enim indicat מסילה, ex Aegypto in Assyriam, ultroque citroque ab Aegyptiis et Assyriis calcandam: similem imaginem habuimus supra Cap. XI, 15. et conf. infra XXXV, 8. (ועברו מצרים את אשור) Haec verba gemino modo accipiuntur ab interpretibus.

Alii sic: *et colent Aegyptii Assyrios, sive, seruiant Assyriis,* et ita veteres: alii, supposita ellipsi: *et colent scil. Iehovam cum Assyriis,* quod posterius haud dubie est praeferendum, ob totius orationis scopum et consilium.

24. שלושה scil. *coetus.* (ברכה בקרב הארץ) Pax et felicitas incorrupta.

25. Talia nomina tribuit Aegyptiis et Assyriis, quae antea populo solum Israelitico conveniebant, ut ita etiam significaret, populos illos, iam Iehovam colentes, eodem iure frui, quo Israelitae. — Pro צבאות Prophetæ Soncinenfes contra mss. codd. et antiquor. omnium interpretum fidem legunt כיום ההוא.

CAP. XIX. 1. *Vaticiniam in Aegyptum. Ecce Iehova levi nube vectus Aegyptum venit. Adventante eo Dii Aegyptii territi fugiunt, Aegyptii animum despondent.*

2. *Committam, inquit, Aegyptios cum Aegyptiis: pugnabit quisque contra fratrem suum, et quisque contra proximum suum: civitas contra civitatem: regnum contra regnum.*

3. *Evanescet Aegyptiorum animus, consilium ipsorum perdam: consulent idola et mussitatores, engastrimythos et hariolos.*

4. *Concludam Aegyptios in manum domini duri, et rex rigidus dominabitur iis. Sic factus est Dominus ille Iehova Exercituum summus Imperator.*

5. *Tum putrescet fluminis aqua, immo flumen ipsum exsiccabitur.*

6. *Subsident rivi, decrefcent et exarescent aquae canales; arundo et papyrus pediculis obferetur.*

7. *Gramineta iuxta flumen, in ora fluminis, et omnis fementis fluvii exarescet, vento auferetur, exspirabit. —*

8. *Piscatores moerebunt, lugebunt, qui halmum coniciunt in rivum, qui retia pandunt, deficient.*

9. *Erubescunt omnes operarii in lino subtili, et textores rerium.*

10. *Omnes textores eius animo erunt perturbato, omnes questum facientes tristes.*

11. *Quin ipsi proceres Taneos stupent, consilium sapientum Pharaonis amicorum infatuatum est. Ausintne iam coram rege suo iactare, sapientibus se prognatos, regiaque satos esse stirpe?*

12. *Ubinam illi? ubinam sunt sapientes tui? Indicent, age, tibi, et cognoscant, quodnam consilium ceperit Iehova exercituum Deus de Aegypto.*

13. *At stulte agunt principes Taneos: decepti sunt proceres Memphitici; in errorem deducunt Aegyptum primariorum nomorum eius.*

14. *Iehova miscuit in iis spiritum vertiginis: errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo, quemadmodum errat ebrius in vomitu suo.*

15. *Et non erit in Aegypto opus, quod faciat caput et cauda, ramus et iuncus.*

16. *Tum vero erunt Aegyptii ut mulieres, trepidabunt et parebunt propter agitationem manus Iehovae, exercituum Domini, quam agitaverat adversus ipsos.*

17. *Sed terra Iudae Aegyptiis terrori erit, ad quam, quisquis illius mentionem fecerit, pavebit, ob consilium Iehovae, Exercituum Domini, quod adversus illos ceperit.*

18. *Circa illud tempus erunt quinque civitates in Aegypto, lingua Cananaea loquentes, et iurantes Iehovae, exercituum domino: una earum appellabitur urbs liberationis.*

19. *Illo die Iehovae ara erit in Aegypto, cippus in finibus eius Iehovae erit dicatus.*

20. Eris in signum et testimonium Iehovæ, exercituum domino, in Aegypto; quia clamaverunt ad Iehovam causa oppressorum, illeque iis misit liberatorem et vindicem, qui illos eriperet.

21. Sic innotescet Iehova Aegyptiis, venientque Aegyptii tunc in notitiam Iehovæ: colent eum sacrificiis salutaribus et feriis, et vovebunt Iehovæ votum et persolvent.

22. Ita Iehova Aegyptios percutiet, ut iterum iis medeat: convertent se ad Iehovam, et exorabilem se praebebit ipsi, et sanabit illos.

23. Tunc erit via strata ex Aegypto in Assyriam, venientque Assyrii in Aegyptum, et Aegyptii in Assyriam, colentque Aegyptii Iehovam cum Assyriis.

24. Illo tempore Israelitæ tertiū iuncti erunt Aegyptiis et Assyriis, in illa rotius terrae felicitate.

25. Quam Iehova salutabit: felix sit, inquit, populus meus Aegyptius, et opus manuum mearum, Assyrii, et peculium meum, Israelitæ.

CARMEN DECIMUM SEPTIMUM.

(CAP. XX.)

A r g u m e n t u m.

Cum imperium Assyriorum eo tempore, quo maxime florebat, limites suos quotannis fere protenderet, et occupata iam Syria et Ephraimitide (ut videtur), Iudaeae, Phoeniciae, Palaestinae magnum incuteret metum, ut deinceps, his terris subactis, securius tentaret Aegyptum; populi hi, et in his Iudaei et Ephraimitae, quorum erat, Deo patrum suorum certa fiducia nisi, maxime respiciebant Aegyptios et Aethiopes, quorum tunc temporis iunctae erant vires, ut unicum salutis suae sive conservandae, sive vindicandae, remedium, Deum Iehovam plane negligens. Quod cum aegre ferret Iesaias, hoc vaticinio praenunciat, fore, ut Aegyptii et Aethiopes, in quorum auxilio Israelitae tantam ponerent fiduciam, mox ipsi ab hoste subigerentur, et ita foederatorum suorum expectatio modo sibi et ipsis pudendo frustraretur.

Quamquam tempus edicti huius vaticinii vs. I. indicatum est, tamen prorsus incertum illud est, cum non constet, quisnam sit ille rex Assyriae, qui h. l. peculiari nomine Sargon vocatur, cuius praeter hunc locum nulla fit mentio. Volunt aliqui, Senacheribum esse, cui iuxta Iudaeorum traditionem septem erant nomina; eo maxime nisi argumento, quod Tarthan, qui hic regis Assyrii iussu Azorum obsedisse narratur, 2 Regg. XVIII. Senacheribi exercitus dux vocatur. Alii, ut Vurringa, Salmanassarem, patrem Senacheribi; KALINSKY (in libro, cui titulus: Vaticinia Chabacuci, Nahumi, Isai-ae, Michacae et Ezechielis, observationibus historico-phi-

lologicis ex historia Diodori Siculi circa res Sardanapali illustrata, L. I. c. VI. VII. p. 75—106.) cui et Michaelis adstipulatur, Assardinum (אסר הדרן) Senacheribi successorem (Ies. XXXVII, 38.) intelligit, qui et Thebas Aegypti everterit, et magnis potitus sit victoriis in Aegypto. Verum si etiam id concedamus, quod adhuc probatione indiget, regibus illis Assyriis varia fuisse nomina, parum probabile tamen mihi est, sive Senacheribum, sive Salmanassarem, sive Assardinum, cum alias semper nominibus scilicet occurrunt, hoc nostro loco nomine insolito appellatum esse. Hinc mihi verisimile, Sargonem fuisse se nomen regis Assyrii, qui Salmanassarem inter et Senacheribum regnaverit, quique paternis vestigiis insistens. ut imperium suum ampliaret, Philisthaeos aggressus sit. Tarthanes vero, qui 2 Regg. XVIII. a Senacheribo missus dicitur, iam sub illius antecessore exercitui praefectus esse potuit. — Hac assumpta hypothesi vaticinium nostrum editum est sub initiis Hiskiae. — Cerri tamen quidquam in hac historiae Assyriacae obscuritate definire non ausim.

I. אַשְׁדּוֹד, Graece Ἀζότος, urbs celebris, tribui Iudae assignata, fuit, Iamniam inter et Ascalonem sita. Prolixe de hac urbe egit RELANDVS in *Palaeestina*, Lib. III. pag. 606. seqq.

2. Non putandus est Iesaias fecisse, quae hic leguntur, nihilo magis quam Ezechiel omnia ea, quae passim in eius vaticiniis a se facienda leguntur (v. c. Cap. IV.), vere patrasse credetur. Fata Aegyptiorum sicut narratione allegorica, cuius significationem mox tamen ipse exponit. Sic Ezechiel Cap. XXIV. vs. 3. postquam dixisset, se a Iehova hanc allegoriam (משל) Israelitis proponere iussum esse, statim pergit: sic dominus Iehova dicit: appone ollam igni, atque aquam ei infunde, deinde conice in eam ossas optimas, nempe femora et armos, et quae sunt reliqua: ubi quis tam habes erit, quin intelligat, haec ab Ezechiele neququam vere

vere esse facta, sed totam narrationem mere esse allegoricam. Viderunt id iam saniores ex Iudaicis interpretibus. MAIMONIDES in libro *More Nevochim*. P. II. Cap. XLVI. docte disputat, quae prophetae se fecisse dicerent, non fuisse facta revera et externe, sed tantum in visione prophetica. Kimchius idein valide tenet ac defendit in sua ad h. l. commentatione, et contrariam sententiam absurdam pronunciat. Totum hoc argumentum de prophetarum narrationibus parabolicis singulari iudicio et elegantia tractavit STAEVDLIN in commentatione, *über die symbolischen Handlungen der Propheten*, quae inest libro ab ipso edito: *Neue Beyträge zur Erläuterung der biblischen Propheten*, pag. 123. 240., ubi et de nostro peculiariter loco egit p. 220. (מתחת השק מעל מתוך) Vt haec intelligantur, monendum est, prophetas indutos fuisse, non vestibus, quales ab aliis hominibus gestarentur, sed sacco, i. e. laxiore veste, superimposita tunicae aut cuti, et quidem ex panno asperiore confecta, et, ne diffunderet, cingulo coriaceo cincto: vid. 2 Regg. I, 8. Zachar. XIII, 4. et Matth. III, 4. ad quem locum conf. *Hammondum*. Quaerunt interpretes, utrum propheta plane nudus, an interula testus inceserit. Plerique posterius contendunt, et multis probare student, *tunicatos*, h. e. toga et pallio nudatos, sed interula testos, veteribus passim *nudos* dici. Sed tota haec disquisitio est vana, cum haec narratio mere allegorica sit. (לבעלך—רגלך) Pro רגלך, *pede tuo*, legunt רגליך, *pedibus tuis*, codd. Kennicottiani septemdecim, totidemque Rossiani, nec non quatuor libri impressi.

3. (כאשר—ועל—כוש) *Quemadmodum incedit servus meus Iesaias nudus et discalceatus, per triennium, signum et portentum, super Aegyptios Aethiopesque.* De quo triennio, ad vatemne an illos pertineat populos, quaeritur. Equidem triennii spatium ad utrosque, tam ad populos, quam ad vatem referendam existimo, et hinc, opinor, factum est, ut apud Alexandrinos hodie bis *τρεῖς ἔτη* legantur, ex coniectura

magis, quam quod in textu Hebraeo ita legerint: nam neque codices hebraici, nec ceteri, quantum comperi, interpretes vetusti, imo nec omnes versionis graecae editiones repetunt: nec qui de graeco fideliter transtulit, Arabs in Polyglottis. — Miris difficultatibus implicitos se vident, qui haec vere potrata a propheta putant, quum ipsis a ratione alienum videatur, prophetam tantum temporis incessisse nudum et discalceatum, variosque, hanc difficultatem enodandi modos excogitarunt. Alii e. c. non semper aut quotidie vatem sic incessisse volunt, sed rarius sollemnive tempore. Alii ellipsin statuunt in verbis prophetæ, et mandatum ipsi putant nudum incedere per *iridium*, ita ut *tres dies* stylo prophæice significarent *tres annos*, et sententia integra esset: *ut incedit servus meus Iesaias nudus et discalceatus per tres dies*, שלוש ימים, *trium annorum*, שלוש שנים, *signum super Aegypto et Aethiopia*. Verba שלוש ימים post רחוק supplenda, et textu excisa esse, LOWTHO ita certe persuasum est, ut adeo illa textui inserenda putaret, qua in sententia consentientem secum habet CVBIVM. Sed hisce difficultatibus non premitur nostra sententia, hanc narrationem esse allegoricam, eo fine a poeta inventam, ut mala Aegyptiis et Aethiopibus minanda poetico ornatu praenunciaret. — Ceterum observandum adhuc, triennii spatium definitum positum esse pro indefinito, ex more poetico, quale erat quadraginta dierum, vel trium et dimidii annorum spatium: vid. EICHHORNII *Commentar. in Apocalypf.* P. II. pag. 60. et STAEVDLINII librum supra laudatum, p. 182.

4. (רחשפי שח ערוה מצרים) In voce חשפי (his enim punctis insignitur in melioribus codicibus, non חשפי, ut in nonnullis legitur, *ἀσπιδος* quid est. Est autem status constructus pluralis numeri iuxta formam Syriacam; conf. notam supra ad Cap. XIX, 9. et STORRII *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* §. XX. II.) 1) e) dd) p. 95.

5. (רחור רבשו) *Tunc consternabuntur et pudore efficiuntur omnes confederati eorum*, conf. Cap. XXXVII, 27.

מבט eodem sensu hic usurpatur, quo Zachar. IX, 5. ubi Tyrus dicitur מבט, *respectus* Philisthaeorum, h. e. id in quo fiduciam ponunt. Videre enim, sive, quod rectius hic usurpatur, *respicere*, hoc in loco est, in dubio et ancipite casu respicere quem ut praesidium tutelare. Eadem vis est in voce הפארה; notat proprie decus, laudem, et inde facile refertur ad gloriationem, ut Zach. XII, 7. et servabit Iehova tentoria Iudae primo, ut non invalescat, sive, se efferat, בית דוד gloriatio (Alexandrini: καυχουα) domus Davidis, et הפארה, gloriatio incolarum Hierosolymorum adversus Iudam. Qui enim alium respicit ut numen auxiliare, vel praesidium tutelare, illum hoc nomine passim laudare solet et celebrare, eoque, cui fidit, gloriarı.

CAP. XX. I. Anno, quo Tarthan venit Schemdodam, missus a Sargone, rege Assyriae, urbemque illam oppugnavit et cepit;

2. Illo, inquam, tempore, locutus est Iehova ministerio Iesaias, filii Amosi, in haec verba: age, solve saccum a lumbis tuis, et calceamentum tuum exue pedibus tuis. Et fecit ita, incedens nudus et discalceatus.

3. Tum Iehova dixit: quemadmodum incedit servus meus Iesaias nudus et discalceatus tribus annis in signum et portentum respectu Aegyptiorum et Cuschaeorum:

4. Sic ducet rex Assyriae captivos Aegyptios, et in exilium deportandos Cuschaeos, pueros et senes, nudos et discalceatos, nudatos nate, in summum Aegyptiorum opprobrium.

5. Tum Iudaei consternabuntur et pudescunt causa Cuschaeorum, quos respiciebant, et Aegyptiorum, quibus gloriabantur:

6. Dicentque incolae regionis huius illo tempore: ecce! sic se habent illi, ad quos refugimus auxilii causa, ut eriperemur a rege Assyrio. — Quomodo nunc evademus nos?

C A R M E N D E C I M V M
O C T A V V M.

(C A P. XXI, I — 10.)

A r g u m e n t u m.

*B*abylonis excidium hoc cārmine cantari, extra omnem dubitationem ponunt versus secundus et nonus. Versatur autem poeta in hoc argumento tractando miro artificio et gravitate. — Advenit exercitus hostilis ad expugnandam Babylonem, quae superbia et ferocia elata, urbes ceteras omnes quasi victas intueretur (vs. 1. 2.). Omnia belli atque oppugnationis instrumentis et apparatu strepunt, ita ut poeta, ipse etiam in urbe versatus, summo angore afficiatur (vs. 3. 4.). Babylonii, turpi securitari sese iradentes, ad commissandum et epulandum accumbunt: sed subito auditur clamor vigillum ad arma excitantium (vs. 5.): nam hostis in urbem incurrit: quod tamen vates non dicit nudis his verbis, sed ita declarat, ut fingat vigilem, a se ipso, Iehovae iussu, constitutum, qui magna voce clamat, se videre exercitum hostilem equis et camelis equitantem urbem aggredi, ipseque protinus laetum clamorem extollit, lapsam esse Babylonem! (vs. 6. 7. 8. 9.). Concludit vates brevi alloquio ad Iudaeos, hucusque a Babyloniis afflictos (vs. 10.).

Hoc carmen eodem illo tempore, quo decimum, editum esse, etiam me non mouente, cuiquam sponte patebit. Omnia, ad minima usque, tam accurate conspirant cum veterum scriptorum narrationibus de expugnatione Babylonis, a Cyro facta, ut nullum dubium sit, poetam expugnationi illi ipsum inter-

ter-

terfuisse, et eorum, quae viderat, atque audiverat, adhuc plenum, carmen hocce effudisse.

Inscriptio carminis.

משא מדבר ים

Verissimam sententiam de hac inscriptione, de qua quam multa absurda et incongrua adduxerint interpretes, dici vix potest dixisse mihi videtur VITRINGA in *Observatt. SS. Lib. I. Dissertat. III. Cap. IV.* Putat hic, titulos tam nostro vaticinio, quam ceteris in hoc ipso Capite oraculis, praescriptos esse a scribis sacris, qui illa digesserint, et pro more apud Hebraeos recepto desumerint ex *prima vel conspicua aliqua dictione*, quae in vaticiniis occurrit. Illos vero, cum observassent, in initio huius oraculi hostem adversus Babylonem fuscitandum, comparari cum *turbinibus et ventis violentis deserti australis*; huic vaticinio praescripisse titulum מדרבר-ים, *deserti australis*, cuius inscriptionis sensus fit: prophetia, in qua, vel, in cuius initio mentio fit *deserti australis*, ut proinde מדרבר-ים idem fit, quod מדרבר-נגב, nam ים Hebraeis aequae *Austrum* ac *Occidentem* notat, ut inter alia liquet ex Ps. CVII, 3. Favet huic sententiae, quod prophetia de Arabibus, huic nostrae subtextae, vs. 13., inscribitur משא בערב, quod aperte delumtum ex eo, quod vaticinium incipit his verbis: ביער בערב. Sic oraculum Cap. XXII. inscribitur משא גיא דמון, quia Hierosoiyma vs. 5. ita appellatur. Hac assumpta hypothese haec inscriptio non eget interpretatione. Placuit illa κορμιο quoque. Sed ipse Vitringa, in Commentario ad h. l., hanc sententiam deseruit, et adstipulatus est iis, qui verbis מדרבר-ים *Babylonem* significari, et hanc appellationem inde petitam existimant, quod Babylon in *planitie* (eam enim saepe denotat מדרבר אס) perquam amoenam sita erat, quam *Euphrates* perfluebat, qui fluvius, haud secus ac *Nilus*, et alias ים, *mare*, voca-

tur, e. c. Ierem. LI, 26. conf. supra ad Cap. XIX, 5. Hanc sententiam plerique recentiorum probant, veluti, Waltherus, Doederlein, Dathius, Hezelius. Henslero מרב־רים nomen videtur esse regionis alicuius, Babylonis haud dubie finitimæ, cui ipsi quoque Babylonis excidium damnosum fuisset, atque ad huius regionis incolas sermonem dirigi existimat vl. II. — MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. IV. p. 1084. sententiam, quam in nott. ad version. vernaculam iam antea dixerat, ita declarat: „ex simillima vocabuli ים notione (*fluvii magni*, vid. supra ad Cap. XIX, 5.) suspicor explicandum esse locum Ies. XXI, 1. ubi Babylon vastanda, eique vicina regio (si modo sana lectio, possis enim et מִדְבָּרִים, *deserta*, adpellare), מרב־רים, *desertum maris*, dicitur. Euphrates ubi Tigridi propior, cumque illo innumeris brachiis canalibusve coniunctus, humiliora Chaldaeae perlabitur, quotannis ripas excedens late terris superfagnat, ut omnia illum inter et Tigridem maris speciem referant, unde aequè ut Nilus, *mare* dici potuit. Has valles ab utroque fluvio in mare versas proxime attingit desertum Arabicum, quod multis in locis ne quarta quidem miliaris germanici parte ab Euphrate abest.“ Mihi quidem haec paulo obscuriora; sed alii forsan perspicaciores. — KOPPIVS suspicatur, Alexandrinos legisse משׂא מרב־ר, omisso ים: nam in libris impressis hodie legitur τὸ ὄραμα τῆς ἐρημῆ. Equidem tamen puto vocem θαλασσης olim in versione Alexandrina extitisse, sed a librario, qui non sciret, quid sit ἐρημος τῆς θαλασσης, omissam esse. Certe et unus codex manuscriptus Marechalii, a Bosio citatus, vocem θαλασσης habet; et eandem vocem ab interprete Arabe in Polyglottis in suo versionis Alexandrinae exemplo repertam esse, ex eo patet, quod

vertit: النبوة في أهل البرية الغربية من البحر,

propheta de incolis deserti, quod est mari proximum. — HYBIGANTIVS coliecerat, Iesaiam scripssisse ita:

ממשא בכל מדבריים כסופות וגוי
 ita ut utrumque in-
 vicem parallelum esset: quae coniectura, quamquam inge-
 niosa est, tamen ideo est reiicienda, quod nec ullo inter-
 prete antiquo, nec ullo hucusque collato codice confirma-
 ta reperitur.

I. (כסופות בנגב לחלק) Vt citissime discurrunt ac fe-
 runtur turbines per desertum, ita maximo impetu oppu-
 gnat hostis Babylonem. חלק propr. *per vices succedere*,
 hinc *invadere, vi et impetu irrumperere*, de fluctibus irrumpen-
 tibus dicitur supra VIII, 8., de vento, ut hic, Habac. I, 11.
 או חלק רוח ויעבר *tunc irrumper ventus, et pertransibit*, h.
 e. instar turbine sese provolvit cum copiosissimo exercitu,
 et Job. IV, 15. Conf. omnino de hac radice SCHULTENSIVM
 ad Proverb. XXXI, 8. pag. 506. 507. חלק elliptice posi-
 tum est pro חלקה, quo modo Hebraei temporis finiti
 periphrasin facere solent, vid. SCHROEDERI *Institut. ad Fun-
 dament. Ling. Hebr. in Syntax.* Sect. III. Reg. LXXXVII. pag.
 299. Verbum substantivum vero, חלקה, in hac dicendi for-
 ma saepe omittitur, ut Proverb. XIX, 8. *servans prudentiam*
 למצא טוב *inveniet bonum*, vid. etiam Ies. XLIV, 28. Mich.
 V, 1. Dan. II, 16., et confer STORRIUM in *Observat. ad Analog.
 et Syntax. Hebr.* p. 421. ubi haec linguae Hebraeae proprietas
 bene est explanata et exemplis illustrata. סופות propr.
turbo in meridie, i. e. meridionalis, australis: huiusmodi
 circumscriptionibus Hebraei adiectivorum defectum solent
 sarcire, veluti עבודה בשדה *opus in agro*, i. e. agreste, Exod.
 I, 14. אושמרה בלילה *vigilia in nocte*, i. e. nocturna, Ps.
 XC, 4. vid. SCHROEDERI *Syntax.* Reg. XIX. et STORRII librum
 laudat. p. 242. Ceterum *turbines australes* a poetis passim usur-
 pantur pro *vehementissimis*, vid. Zach. IX, 14. et VIRGILIVM
Aeneid. I, 89. *creberque procellis Africanus*, et in *Ciri*, vs. 480.
 (ממדבר בא) *Com-
 parat*

parat copias militares cum turbinibus deserti: etenim flatus ventorum vehementior est in deserto, quam in aliis locis, quod illic nihil habeat, quod remoretur ipsum. PETRVS VALLENSIS in *Itiner.* Part. IV. Epist. XI. pag. 183. 191. version. germ. exserte meminit huius *vehementioris venti deserti*, qui tentoria disiecerit, cum per illud iter faceret. Conf. Hof. XIII, 15. ubi Eurus ex deserto venire dicitur, cę Job. I, 19: *ventus vehemens venit ex ulteriore deserto, et corripuit quatuor angulos domus, quae collapsa est super liberos etc.*

2. (חזרה קשה הגדל) Coniungitur hic verbum masculinum cum nomine feminino, per archaismum; nam olim omnes verborum personae communes erant, postea vero generis discrimen quidem constitutum, nonnumquam neglectum est, exempla vide I Chron. II, 48. 2 Regg. III, 26. I Sam. XXV, 27. Conf. SCHRÖEDERI *Syntax.* Reg. LVf. (הבוגד—שורר) Adhuc ferus Babylonius victor vastando atque omnia sibi subigendo furit. Verbum בגד saepissime a Chaldaeo vertitur per בָּזַז, *spoliavit*. Id iniicit suspicionem, eum hoc verbum sic accepisse, ut proprie significet, *vestem* (בָּגַד) *detrahere*, *ἀποδοῦναι*, ut עָרַץ, notat *cervicem praecidere*, ab עָרַץ, *cervix*. Ita כָּעֵל a כָּעֵל. *Spoliandi* significationem nostro loco insuper flagitat parallelismus cum שורר.

Et Syrus quoque pro בגד usus est verbo עלץ , *oppressit, vi aut fraude surripuit*. (עלי עלים) *Elam*, Persidis pars, pro *Persia* ponitur. Sunt autem voces hae summi Dei imperatoris ad milites suos, quos contra Babylonios excitat. (כל אכחה השבתי) *Gemitus eius*, scil. Babelis, est gemitus aliorum de eius iniuriis; pronomen igitur hic habet significationem agentem, ut saepe, vid. SCHRÖEDERI *Syntax.* Reg. IX. p. 229. Sensus igitur est: Babylon non amplius gemere coget alios propter illatas iniurias.

3. Sunt, qui putent, prophetam hic loquentes inducere Babylonios: sed nil impedit, quo minus poetam ipsum, qui

qui in tota hac scena praesens putandus est, summo pavore atque angore ob hostiles apparatus ad expugnandam urbem correptum existimemus. Similes ceterum imagines vid. supra Cap. XIII, 8. (בעיני מראות) ante שמע et ראות fumendum est *privative*, seu *negative*, conf. not. ad Cap. V, 6. ערה, coll. Arab. عرق, propr *rorisit, distortis, inflexit*. Ita distortus et perturbatus est, ut sensuum sibi non constet usus, quod accidere solet in summa perturbatione et commotione.

4. חצה לבי, *erravit cor meum*, i. e. factus sum mentis perturbatae atque emotae. (אח נשה חשקי שם לי להרדה) Propt. *crepusculum desiderii mei posuit mihi Deus in terrorem*, i. e. noctem a me desideratam convertit in noctem terrificam; ea nocte, quam antea concupiveram plurimum videre, coepi timere maxime. Qui vero interpretes Babylonios hic loquentes inductos sumunt, his verbis alludi putant ad noctem illam, qua capta est Babylon, *festam* Babylonis, ut ex Herodoto et historia Belsazaris liquet, desideratamque, qua stauerant animum laxare et exsolvere curis, post excubias et custodias, quibus fidebant, rite dispositas. Quidquid famas, non videtur mihi necessarium, cum Henslero pro חשקי שם legere חשק ישם, ut sensus sit, *vesperam voluptatis*, i. e. noctem, qua Babylonii conviviis et oblectationibus indulgent, *posuit, fecit, mihi Deus terribilem*. Ita nempe verba nostra legenda et interpretanda cenlet, quod difficilius intellectu ipsi videtur, quomodo propheta dicere potuisset: נשה חשקי, *vespera desiderii mei*. Sed nulla difficultas erit, puto, si verba ita interpretari velis, ut nos supra instituimus.

5. Infinitivi ערוך, צפה, אכול, שחה, pro verbis finitis, et quidem temporibus praesentibus posita sunt, ex idiotismo Hebraico, satis frequenti, vid. SCHROEDERI *Syntax*. Reg. LIV. p. 270. STORRII *Observatt.* p. 157. Quod autem Babylonii epulari et convivia celebrare hic dicuntur, id protus

fus consentit cum historia. Illa ipsa nocte, quæ Babylon a
 Cyro capta est, oppidani festum celebrabant, vigilibus tan-
 tum negligenter in muro dispositis, et sic inter medias com-
 messationes et computationes ab hoste irrumpente sunt op-
 pressi. HERODOTVS in narratione expugnatae urbis: Ἄλλα
 (τυχῆν γὰρ σφί ἐβσαν ὄρτην χορευεῖν) τε τῆτον τον χρόνον, και ἐν εὐπα-
 θῆσει εἶσαι, ἐς ὃ δη και το καρτα επιθοντο. Sed (quod forte fe-
 stum iis esset) et exercendis choreis atque oblectationibus hoc
 tempore operam darent, captam esse urbem eos aliquandiu,
 qui in extremis erant, latuit, usque quo id maxime rescive-
 runt. XENOPHON adhuc distinctius, in *Cyropaed.* Lib. VII.:
Cyrus autem cum intellexisset, eiusmodi festum apud Babylo-
nios celebrandum esse, ἐν ἣ παντες Βαβυλωνιοι ἔλην τῆν νυκτῆν
πιυσι και κομμάζουσιν, quo Babylonii omnes per totam noctem
potare et commissationibus sese tradere solebant, cum statim
advesperasset, recludi iussit Paludem Nitocris, in quam abdu-
cendus erat Euphrates. Mox Cyrus in oratione ad milites:
nunc vero adversus illos imus, ἐν ᾧ πολλοι μὲν αὐτῶν καθευδουσι,
πολλοι δ' αὐτῶν μεθυσουσι, παντες δε ἀσυντακτοι εἰσιν quo tempore
multi quidem illorum dormiunt, multi eorum ebrii sunt, om-
nes vero incompotiti. Rursus in verbis Gobryæ et Gada-
 tæ, quibus eventus certitudinem confirmat, πᾶσαν τὴν πόλιν
 ἐν χαμῶ δοκῶν εἶσαι τῆ δε τῆ νυκτι. totam urbem hac nocte indulgere
 commissationi: quibus consentit historia Belfazaris apud Da-
 nielem V, 1. (קומר השרים משחר מנן) Vitringa aliique ver-
 ba hæc Dei esse putant, hostem excitantis ad expugnandam
 Babylonem, quasi dicat, nunc tempus esse opportunum oc-
 cupandæ urbis. Verum mihi videtur totius orationis con-
 textui accommodatius esse, si hæc ut verba vigilum, hostium
 irruptionem annunciantium accipiantur. Bene Vatablus:
 „Cum iam instruxissent mensam regiam, dixerunt specula-
 tori, ut in speculam ascenderet, speculareturque, an adveni-
 rent hostes. Antequam autem absolutum esset convivium,
 renunciavit speculator, adesse hostes.“ Quid autem sit:
 משחר מנן, de eo interpretes dissentiunt. Alii hanc locu-
 tionem

tionem de *detergendis* et *poliendis clypeis* intelligunt: sic quidem Chaldaeus, exque recentioribus Vitringa. Mihi vero eorum videtur praefenda sententia, qui *ungere clypeos* vertunt; i. e. corium clypeis inductum ungere, ne rigidius siccitate fatiscat ictuque gladii diffiliat. Conf. 2 Sam. I, 21. מִן שֶׂהוּל בְּרִי מִשִּׁיה בְּשֶׁמֶן, *clypeus Sauli nequidquam unctus oleo*. Confirmat hanc sententiam SEB. RAVIVS in *Theſi V. Dissertationis ad nonnulla Cantici Canticorr. loca*. Trai. ad Rhen. 1774. „*Quod Ies. XXI, 5. occurrit de clypeo ungerendo, ex eo explicandum videtur, quod Orientales scuta ex corio parare soleant, quae proin ne fatiscant nonnumquam ungi debent*. Vide ALRHATH. in *descriptione Granatae* apud M. CASIRI in *Biblioth. Arab. Escur.* Tom. II. p. 258.“ Hieronymus vertit, *arripite clypeum*, itemque Alexandrini editionis Complutensis et Aldinse, ἀρραπασατε, unde Dathius conicit, eos legisse מִשֶּׁה, quod verbum non solum est *trahere*,

sed etiam *prehendere*, ut مَسَّوْ apud Arabes. Praeferre mallet Dathius מִשֶּׁה illi quod nos legimus, מִשְׁהוּ, hac maxime ratione permotus, quod urbe iam capta, hostibusque undique irruentibus, non possit cogitari de armis poliendis. Quae ratio me quidem non movet, ut lectionem Masorethicam deseram: non est argutandum in poeta, qui pro consueto: *sumite arma* apte sane dixit: *ungite clypeos oleo!*

6. Fingit propheta, Deum iussisse, ut vigilem in loco excelsio sistat, qui annunciet, quid eminus videat.

7. Vidit speculator advenientem exercitum, totumque apparatus bellicum. Tenendum omnino est in hoc comitate, vocem רֶכֶב denotare *vecturam*, quocumque modo ea fiat, sive iumentis, sive curribus, sive navibus, eandemque significationis latitudinem habet Arabicum مَرْكَبٌ (vid. LORSBACH *Archiv der morgenländischen Litteratur*, P. I. pag. 112.) et Gallicum *voiture*. (רכב צמר פרשים) Propr. *vectura Ies. Var.*

par equitum, i. e. equitatus, *binorum* in ordine equitum turmae. XENOPHON *Cyropaed.* L. II. Ὡς δὲ το τε ποταμὸς ἕως ἔπορευαιτο, παρεγγυησεν ὁ Κυρὸς Περσῶν χιλιαρχοῖς καὶ πεζῶν καὶ ἵππων, εἰς δύο ἀγῶνας τὴν χιλιόσυν παρενοῖαι πρὸς αὐτὸν, τὰ δ' ἄλλοις συμμαχοῖς κατ' ἕραν τῶν ἐπεσθαι, ἥπερ προσθεν τεταγμένους. בְּכַבֵּי רַכְבֵּי הַחֲמֹר רַכְבֵּי הַרְכָבִים Propr. *vestura asinorum* (collective) *vestura camclorum*, i. e. homines asinis infidentes camelisque investos. Hinc non est opus, ut pro רַכְבֵּי legamus רַכָּבִים, quod Doederlinio et Henslero placet. Ceterum *camelis veteres* usos esse in proeliis, discimus ex locis veterum scriptorum, quae collegit BOCHARTVS *Hieroz.* P. I. Lib. II. Cap. II. Omisit tamen, qui maxime huc pertinebat, locum XENOPHONTIS *Cyropaed.* L. VII. Cap. I. §. 14. 22. ubi *Cyrum* in proelio cum Croeso maxime adiuvasse dicuntur cameli, quippe qui equos insolito aspectu consternarunt et plane perturbarunt. *Asinos* autem a nullo populo antiquo in bellis adhibitos legimus, nisi a Caramaniis (qui etiam sub ditione Persarum erant), vid. STRABO L. XX. p. 727. edit. Casaub. Narrat praeterea Herodotus, Lib. IV. cap. 129., Dario Hystaspi in bello adversus Scythas magno adiumento asinos fuisse, quod horum, non minus ac camclorum, ad aspectu equi hostium perturbati essent. Iam inter Cyri copias, Babylonem oppugnantes, utrosque, et Persas camelis investos, et Caramanios asinis infidentes, fuisse, vix dubium erit. Aptissime igitur vates noster ad exercitum hostilem describendum utitur ea re, quae illi propria erat. Ceterum conf. EICHHORNII *Allgemeine Bibliothek der biblischen Litteratur*, P. II. Fasc. VI. p. 1041. seqq.

8. וַיִּקְרָא אֲרִיָּה Ad haec verba HVBIGANTIVS: „Quis credat *leonem* vocari *speculatorem*, *leonem* clamare, ego *in excubiis*, Domine mi? Emendationem adiuvat Syrus, apud quem legitur: וְסִיָּהּ לְאָזְנוֹתַי וְדִבְרֵי אָזְנוֹתַי וְדִבְרֵי אָזְנוֹתַי, et clamavit *speculator*, in aures meas et dixit: nempe legit וַיִּקְרָא עַל אָזְנוֹתַי הַמְצַפֶּה, et clamat ad aures meas *speculator*,
ut

ut legendum; posito על post ויקרא אוני pro ארי, et littera ה verbi אריה attributa sequenti verbo מצפה. Clamat ad aures ipsius Isaiae speculator, nempe in visu, postquam iustus est Isaías ponere excubias, ut deinde in eodem visu ipsi respondeatur, quid videat speculator.“ Assentiuntur Hubigantio Michaelis, Lowthus, Dathius et Doederlein. Sed recte, si quid iudico, Koppius observat, Syrum suum לִמְּוֹי^י posuisse pro מצפה, cui haec puncta vocalia substraverit: מִצְפָּה; מצפה vero plane omissum esse ab ipso in versione, sive quod non intellexerit, sive quod in suo codice non legerit. Sed nihil est, quod nos cogat lectionem vulgarem deferere; vertendum est: *clamavit ut leo, voce leonina*, ut in Apocal. X, 3. de illustri illo angelo, qui terram et mare utroque contingebat pede: και ἐκραζε φωνη μεγαλη ὡς περ λεων μυκατοι. ABEN-ESKA: *omnino mihi videtur littera כ hic deficere, ut in phrasi: ignis consumens* (כאש אוכלה pro כאש, sicut ignis consumens, Deut. IV, 24.), *estque sensus, speculatorem instar leonis alta clamasse voce.* Exempla ellipseos particulae comparativae כ plura exhibentur a Grammaticis, vid. GLASSII *Philol. S. Adpend. Grammat. S. Tract. I. Observ. III. p. 568. ed. Dath.*

9. (שבר לארץ) Propr. *fregit ad terram*, i. e. fractas (imagines) proiecit ad terram. Constructio est praegnans, i. e. unum verbum pro duobus positum, alius omissi significationem simul complectitur: veluti Ps. CXVII, 5. עָנְנִי בְּפָרְחָה, *exaudivit me in locum amplum*, i. e. exaudiens restituit me in locum amplum. Vid. SCHROEDERI *Syntax. Reg. LXXXVII. a. GLASSII Philol. S. L. I. Tract. III. de Verbo Can. II. p. 185. ed. Dath.* Pro שָׁבַר, *confregit*, Dathius legere mallet שָׁבַר *fracta sunt*, quod veteres omnes expresse-
runt. Cui mutationi quamquam ego non admodum refragor, minus tamen necessaria ea mihi videtur. Nam in lectione vulgari, שָׁבַר, subintelligi potest ירהר, qui in toto hoc carmine vatis menti obversabatur.

10. (מִדְּשָׁחַי וּבְגִדֵי בָרְנִי) Quoniam similibus phrasis in simili argumento Ierem. LI, 33. de Babylone usurpatur, atque etiam in aliis locis, veluti Ioel III, 14. Mich. IV, 12. *contendi* et *triturandi* metaphora de iudiciis divinis usurpatur; plerique interpretes hunc versum ad Babylonios directum esse putant. Mihi tamen sermo ad Israelitas tunc temporis adhuc in exilio degentes consolandi causa converti videtur. Potuit hos, graviter hucusque a Babyloniis afflictos, vates apte compellere: *tritura mea, fili areæ meæ!* Vtramque sententiam quodammodo coniungit Dathius. Verbis enim מִדְּשָׁחַי וּבְגִדֵי בָרְנִי *Babylonios*, reliqua cominatis nostri parte autem *Israelitas* appellari existimat — Ceterum בְּגִדֵי בָרְנִי idem plane est, quod מִדְּשָׁחַי, ex consueto Orientalium idiotismo, de quo vid. GLASSII *Philolog. Sacr.* P. I. Tract. I. de nomine Can. XXXVI. pag. 95. Sic Arabibus

أَبْنُ سَحَابٍ *filius nubium est pluvia*, أَبْنُ عِمْدٍ *filius vaginae est ensis*, أَبْنُ الشِّعْطَةِ *filius labii est sermo, loquela.*

CAP. XXI. I. [Oraculum deserti australis]. *Ut turbines australes magno impetu irruunt: ita hostis ex deserto venit, ex terra terribili.*

2. *Severum oraculum mihi indicatum est: — praedo praedatur! vastator vastat! Invadite Persae, obsidete Medi! comescam quos extorsit gemitus.*

3. *Propterea invasit lumbos meos dolor vehemens: doloribus, quales parturientem discruciant, teneor: quin percussus et perturbatus nec audio nec video.*

4. *Palpitat cor, horror me percellit. Nox a me valde desiderata vertitur in terrorem.*

5. *Instruitur mensa, speculatur speculator, editur, bibitur. — Surgite principes, prehendite clypeos! —*

6. *Nam iusserat me Deus constituere speculatorem, qui, quidquid viderit, indicet.*

7. *Videt equitatum, binorum in ordine equitum turmas, vecturam asinorum, vecturam camelorum: — diligentissime attendit:*

8. *Clamat voce leonina: in specula, o Domine, sto inger interdiu, atque in excubiis meis permaneo totis noctibus.*

9. *Et en! veniunt agmina hominum, venit equitatus: sed extemplo addit: cecidit, cecidit Babylon, et omnia sculptilia Deorum eius humi allisa confracta!*

10. *O triturata mea, et fili areae meae! Quod a Iehova omnipotente, Deo Israelis, audiui, id vobis nunciavi!*

CARMEN DECIMUM NONVM.

(CAP. XXI. vs. 11. 12.)

A r g u m e n t u m.

*D*uo haec commata carminis longioris esse fragmentum, carmini praecedenti nulla alia ex causa adnexum, quam quod in utroque vigillis mentio fit, certissime mihi est persuasum. Et versus quidem duodecimus ita est abruptus, ut sensum sanum vix possim elicere. Referam tamen interpretum potiorum sententias, consideratis prius singulis verbis et locutionibus.

(משא דרומה) Refert Kimchius in Commentar. ad h. l. (pag. 159. verſ. Malanimaci), in Rabbi Meiri codice pro דרומה scriptum fuisse ארומ: et habent quoque Alexandrini: *το αρρωμα τος' Ισμαηλιταις*. Praefert hoc Lowthus illi quod nos legimus, דרומה. Sed reliqui veteres omnes tuentur lectionem receptam; nec aliter legitur in codicibus a Kennicottio et de Rossio collatis. Praeterea vix est credibile, librarios pro ארומ substituisse minus usitatum דרומה: contra facile fieri potuit, ut unus aut alter, quod nesciret quid sibi velit דרומה, scripserit ארומ. Sed illi etiam, qui lectionem receptam defendunt, quod plerique faciunt, in ea interpretanda maximopere dissentiant. Interpretes veteres, Syrus, Chaldaeus, Vulgatus, Saadias דרומה pro nomine proprio regionis cuiusdam habent. Et quoniam hoc nomen occurrit inter tribus Ismaeliticis in Arabia Genes. XXV, 14.; MICHAELIS (in nott. ad version. teuton. et in *Supplem. ad Lcx.* Hebr.

Hebr. P. II. p. 420.) huc referendam censet urbem *Dumam* ⁵⁰ *دوما*, in provincia Arabica *Neged*, ⁵⁰ *نجد*, apud *Abulfedam* ⁵⁰ *دوما الجندل*, i. e. *Duma Jaxea*, de qua haec

pauca refert: locus est Syriae et Arabiae limitaneus, a quo *Damascum* septem, et *Medinam* tredecim stationes: conf. NIEBUHRII *Descrip. Arab.* p. 344. Probant hanc sententiam Doederlein et Henslerus. Mihi quidem huius inscriptionis eadem ratio videtur, quae ceterarum in hoc et sequ. capite; scilicet ut formata illa sit ex argumento vaticinii ipsius, et quidem ex primo illius commate; conf. supra de inscriptione Cap. XXI, 1. Vidit hoc iam Vitringa, cui tamen non adsentior in eo, quod דומה per aphaeresin scriptum putat pro אדרום: ceterum verba illius sunt haec: „quod propheta דומה scripserit pro אדרום, ratio peti debet ex aenigmatica quaedam ὑπανομιξία, sive *allusione allegorica* nominis sic formati ad argumentum prophetiae: quae cum agat de nocte gravissimae calamitatis, in illum inducendae populum, qui hic designatur nomine *Dumae*; Propheta idem ex aenigmatica nominis huius fictione praecipudicari voluit. Hebraea enim vox דומה, sic formata fictaque, explicanda ex voce דומ, *silere*, significat *silentium*, quod *noctis* est, qua strepitus, quos florentis et negotiosi populi occupationes et commercia de die efficiunt, cessat et intermittitur, quod coniunctum cum *tenebris*, quale est *silentium noctis*, oppositum est gaudio, laetitiae et luci, quae coniuncta est cum motu, quomodo usurpatur vox Pl. XCIV, 17. cuiusmodi *silentium* Idumaeis faceret iudicium illud divinum, de quo in hoc vaticinio.“ MICHAELIS in *Adpeud. ad Bibl. Orient.* P. XIV. p. 37. refert patrem suum margini sui bibliorum exempli adscripsisse haec: „*gentis exscindendae*: Idumaeam autem intelligi, non *Dumam* Arabiae Ismaeliticae, colligo ex sequenti משעיר, quae regio non ab Ismaelitis, sed ab Edomitibus possessa est. „KOCHERVS p. 112.: „Titulus דומה per

paronomasiam irrisionemque pro אָדוּם, quasi *silentium*, *ex-iriumve* dixeris (Pl. XCIV, 17. CXV, 17.); frequente apud Iesaiam aliosque, sed imprimis apud Micham c. I. figura. *Edomum* dici, ex sequente מַשְׁעִיר satis intelligi arbitror. LXX., quod paronomasia sermone graeco esset peritura, proprio nomine Idumaeam dicere maluerunt. Haec Kocheri sententia mihi placet prae ceteris: et video, Walthærum et Hezelium iam antea quam Kocherus librum suum edidit, in eandem cogitationem incidisse.

II. אֵלֵי קְרַא מַשְׁעִיר) Sub *Seir* hic intelligitur *Idumaea*, vulgatissimo in sacris dictionis genere. *Seir* Ἰδαμαία est הַר שְׁעִיר, *montanum Seir*, sic dictum Deut. I, 2. Ezech. XXXV, 2. Notum est, ita appellatum fuisse tractum illum montanum, qui est ad Austrum Cananaeae proxime mare Sodomaeorum; montes enim *Seir* ab illa parte terminabant terram Cananaeam, ei ab Austro confines. Conf. RELANDI *Palaestin.* Lib. I. Cap. XII. pag. 68. 69. (שְׁמֵר מֶה־מְלִיחָה שְׁמֵר מֶה־מְלִיחָה) Codex Kennicott. 187. et Syrus semel tantummodo exhibent verba שְׁמֵר מֶה־מְלִיחָה et pro מְלִיחָה legitur מְלִיחָה, *loquere*, in Cod. Kennicott. et Iona-thane, qui utrumque hoc vocabulum hoc sensu interpreta-tur. Congruit unus codex Rossianus, qui primo habebat מְלִיחָה. — Fingit vates Edomitas, maximis oppressos cala-mitatibus, ex montano *Seir* sibi acclamantes. Sub שְׁמֵר, *vigilem*, prophetam intelligi ipsum, non est dubium. לַיְלָה, *nox*, *tenebrae*, est imago *angustiae*, *calamitatis*, *afflictionis*, e. c. infra XLVII, 7. Ios. II, 2. Amos. V, 18. Arabibus quo-que *nox longa* symbolum tristitiae et calamitatis: veluti in illo *Abu-Nomairi*, Sanditae, adducto ab ADOLFEDA in *An-nall. Moslemm.* T. I. p. 216. ed. Adler.

أَلَا قَدْ لَحِيَ أُوطَيْوُا بِالسَّنَابِكِ
 تَطَاوُلٌ بِهَذَا الْكَلِيلِ مِنْ بَعْدِ مَالِكِ

Dicite tribui equorum unguis concuicatae:

Sublato Maleco nox haec longa nobis fuit et misera.

מה כלילה, propr. *quid ex nocte?* i. e. *ecquid nox profecit?* Quantum eius praeteriit? Nihilne hactenus observas auro-
rae, molestas noctis tenebras pulsurae? Si imaginem demas, sensus erit: quamdiu durabit tempus calamitatis et afflictio-
nis nostrae? Ceterum interrogationis repetitio eleganter ex-
primit interrogantium angorem et trepidationem.

12. (אחה) cum He (אחה) scriptum invenitur in codd. Kennicottianis et Rossianis quampluri-
mis, et in Bibliis Complutensibus. Sensum horum verbo-
rum interpretes plerique post Vitringam hunc esse putant,
lucem quidem ortam esse, sed Iudaeis tantum, non Idu-
maeis, noctem adhuc apud eos duraturam esse. HENSLERVS:
fore quidem, ut ipsis illucescat feliciorum temporum auro-
ra, sed mox redituras esse calamitatum tenebras.
(אם-תבטון בעיר שבו אחיר) Sensus horum verborum iuxta
interpretes plerosque hic est: si vobis, Idumaei, animus sit,
quem prae vobis ferre videmini, ex me, aliisque prophetis
sciscitari voluntatem Domini: agite rem *serio*, non per *ludi-
brium*, integro animo ad me aliosque Iehovae prophetas ac-
cedite, ut voluntatem illius et decreta iustitiae suae de vo-
bis cognoscatis: serio vos ad illum *convertite* (שבו), red-
euntes ad communionem gentis Abrahamo fatae, et *venite*
(אחיר), sive accedite, ac vos ad illius populi communionem
aggregate. — DOEDERLEIN, quem DATHIVS sequitur, red-
dit: *si sciscitari vultis, licet, sed alio tempore redeundum est;*
quasi vates Idumaeis spem remotam temporum feliciorum
faciat, dum alio tempore redire iubet. Fortasse HENSLERVS

idem intellexit, cum vertit: *wollt ihr fragen, kommt zum Fragen wieder.* — KOPPIVS: *könnit ihr beten — betet — kommt wieder.* Scilicet confert nostrum בעי עם Chald. נבי, Syr. ^ככ, *precari*, 1 Regg. IX, 3, unde ^ככ, *precatio.* — VOGELIVS ad Grotium: *sciscitami, si sciscitari cultis: quod si autem me non intelligitis, revertimini.* HVBIGANTIVS: „Post verbum בעי, *sciscitami*, reliquimus in versione tria puncta continenter, ut significetur, vel a contextu abesse, vel a propheta reticeri, quid de Idumæa renuntiet speculator; nam mox additur, *revertimini et hæc nuntiate*, quamquam non narretur, quid sit nuntiandum. Diximus, *vel a propheta reticeri.* Nam potuit Iesaias omittere, de Idumæorum regni interitu aperte dicere, postquam eandem figuram sermonis adhibuit, quam usurparat in ruina Babylonis prænuntianda.“ — Equidem iam fassus sum, me ex hoc commate nullum sensum sanum posse enucleare. Superest, ut sententias potiores de totius vaticinii nexu et argumento breviter referam.

VITRINGA: „Mea opinio fert, per *noctem* in prophetia intelligi tempus aliquod *calamitatis*, quam Idumæi communem haberent cum Iudæis: summam autem prophetiæ esse, *auroram*, quæ post noctem huius calamitatis transactam oriretur Iudæis, non *perinde orituram esse Idumæis*: sed, luce post tenebras communis calamitatis orta Iudæis, eorum calamitatem protrahendam et continuandam esse, idque vatem iis hac prophetia prænunciare, tanquam certum et decretorium fori cœlestis iudicium.“ Tempus autem huius calamitatis, quam Iudæi cum Idumæis communem haberent, illud esse putat, quo Nebucadnezzar in Palæstinam invasit, et tum Israelitarum, cum Idumæorum aliorumque populorum Cananæorum plura milia captiva secum abduxit. Eadem sententia placuit Walthero.

DOEDERLINII sententia, cui adstipulatur Dathius, haec est: „Propheta, in eadem exstasi adhuc constitutus, in qua Babylonis everfionem viderat, videtur sibi audire clamores ex Seire Idumaeorum sciscitantes, num nox calamitatum suarum praeteriisset. Reminiscitur lati a speculatore responsi (supra vl. 6. 7.), ideoque hunc iterum consultum venit, quatenam fortuna post tot atra fata has regiones maneat, praecipue cum aliqua felicitatis aurora, destructo Babyloniorum imperio, praefulgeat. Sed ille aliis quidem gentibus lucem, his autem nullum miseriae solamen praefagit: negatque iam spei tam augustae locum esse, alii aevi reservatae.“

KOPPIVS censet, duo haec commata non esse seiungenda a superiore capitis parte. Suspiciatur, vocem דומה olim feorim positam fuisse, et vertendam, *silentium, file*, ut totius commatis sensus esset: *file! mihi acclamatur ex Seire: custos! ecquid nox profecit?* Quod autem nunc legimus: כשא דומה; id inde ortum putat, quod aliquis illud דומה non intellexerit et pro nomine proprio regioais alicuius habuerit. Summam duorum horum versuum esse, vatem exprimere summum angorem, quo correptus esset commemoratione calamitatum, quibus, Babylone destructo, opprimerentur populi regno illi foederati. Quod principes Arabici sociati Babyloniis et debellati fuerint a Cyro, referre *Xenophonem*, *Cyropaed.* II, I. 2. IV, 5. 28. VIII, 6. 10. ἐπι δε ταυτα, inquit loco posteriore, συνσκευασατο αυτω, ὄρημα δε ταυτην την στρατιαν, ἐν ἣ λεγεται καταστρεφασθαι παντα τα εθνη, ὅσα Συριαν εἰσβασι οἰκει μεχρις ἐρυθρας θαλασσης. i. e. quo adparatu facto, expeditionem illam suscepit, qua nationes universas sibi subiecisse dicitur, quae ab ingressu Syriae habitant usque ad mare rubrum: hi populi vero ab Hebraeis appellantur: *Ammonitiae, Moabitae, Idumaei, Arabes.*

HENSLERVS nexum summamque huius vaticinii ita sistit: „Duma, tribus Ismaelitica, in magnis versatur malis. Ierusalem ex montano Seir, quod Dumam inter et Iudaeam iacet,

cet, interrogando, acclamatur: quamdiu tristia hæc tempora adhuc sint duratura? Respondet vates: Dumam quondam vires recollecturam esse, mox vero iterum novis calamitatibus oppressum iri. — Ex historia huic oraculo nullam accendi posse lucem, Henslerus ipse fatetur.

CAP. XXI. vs. II. (*Oraculum de Dumah*) *Clamor e Seire ad aures meas pertingit: „speculator, quid a nocte? — quid a nocte?“ —*

12. Respondet vigil: „venit mane atque iterum nox: si sciscitari vultis, sciscitamine: revertimini: venite!“

CARMEN VIGESIMVM.

(CAP. XXI. vs. 13—17.)

A r g u m e n t u m.

Sententiam simplicem, „fore ut Arabes brevi ab hoste quodam extero infestarentur et debellarentur,“ ita declarat, ut Dedanitas per Arabiam iter facientes sistat; sed dum in via consueta pergunt, belli metu turbantur, ideoque in locis latentibus et inuis pernoctari iubentur (vs. 13.). Hinc ipsos inducit Arabes, acri persecutione pressos, vagos per desertum sparsosque, ac sitibundos, interiora deserti perentes, et ibidem quaerentes laribulum (vs. 4. 15.). Proinus sine imaginum ornamentis simpliciter praedicat, fore ut brevi ab hoste aliquo strage insigni imminuerentur et affligerentur (vs. 16. 17.).

Hoc varicinium haud dubie ad idem illud tempus est referendum, quo oraculum in Arabes, quod Ierem. XLIX, 28. seqq. legimus, est editum, id vero est, ad id tempus, quo Nebucudnezar Nebusaradanem cum parte copiarum ablegavit ad Ammonitas, Moubitas, Philisthaeos, Idumaeos, Arabes, aliosque circumiacentes populos, qui ab eo defecerant, et Zedekiam in societatem traxerant, debellandos; conf. Narrationem rerum Iudaicarum, etc. ex Frankii Chronol. S., Sectioni primae praefixam, p. 15.

Inscriptio carminis.

משא בערב.

Merito suspecta Lowthio haec inscriptio; nam nec legitur in codicibus graecis, neque in tali constructione משא per

per ב constructum reperitur. Conficta est haud dubie ex proxime sequenti בערב. Potest quidem istud ערב esse nomen proprium, sed scribendum videtur בערב, quomodo legendum esse pro sequenti בערב in vaticinio ipso mox videbimus. Sed librarii, cum viderent, oraculum hocce ad Arabes pertinere, primo quidem illud בערב solum tantummodo, quod ex contextu ad inscriptionem transtulerunt בערב, ut nomen proprium Arabiae scripsisse videntur; quae scriptio deinde etiam ad בערב in *textu irrepfit*. De Rossi: (משא בערב) „*Onus in Arabia*. Cod. meus 226. alterutrum interponebat, vel מי eius, qui Arabiam incolit, vel מר, amarum. Verosimilius posterior ex vestigiis secundae litterae, quae dubia est, et ex *parach* sub מ.” Sed RICHHORNIVS, *Allgemeine Bibliothek der biblischen Litteratur*. P. I. p. 250. recte meo iudicio coniicit, librarium, cum iam in eo esset, ut vocem משא iterata vice scriberet, errorem animadvertisse, sed, quas semel exaraverit vocis inceptae figuras, non delevisse.

13. (ביער-דרניס. 13.) Pro בערב veteres omnes etulerunt בערב *vespera*, quod et sequenti הליכו, et toti contextui optime convenit et probatur etiam Lowthio, Michaeli, Doederlinio, Henslero. Si vates de *sylva Arabiae* cogitasset, scripsisset haud dubie יער ערב. *Dedanitae*, Abrahami ex Ketura posterii, Genes. XXV, 3. mercatores, pecudum et camelorum imprimis magnos greges habebant, Cap. LX, 7. cum Tyriis quoque commercia exercentes. Ezech. XXVII, 21. conf. MICHAELIS *Spicileg. Geogr. Hebr. Exr.* T. I. pag. 201—208. Hi Dedanitae, sinui Persico haud dubie adiacentes (nam סאן hodiernum nomen est insulae in sinu Persico ab Arabibus Catarsibus habitatae, Syris dictae *Dirin*, vid. BÜSCHINGII *Geograph. Asiae* pag. 562. 562. edit. tert.) a vate nostro per Arabiam petraeam ac Palaestina-

nam

nam Tyrum petentes inferuntur. ארחור hic sunt *catervae*, *συνδοιαί*, *peregrinantium*, *Caravanen*, quo significato vox nostra aderat Genes. XXXVII, 25. et occurrit etiam Job. VI, 19. Solebant enim iam antiquissimis temporibus, ut hodie solent, qui negotiationi studebant, ire cum comitatu, ne a praedonibus occuparentur et spoliarentur. יער hic non tam *saltum* (nam caret *Arabia deserta* sylvis et saltibus), quam *loca abdita et laevitia*, seu *dumeta*, *senticeta*, *rubos* indicat. Ceterum conf. Jerem. XLIX, 8. in vaticinio parallelo: נָסוּ הַפְּנֵי הַעֲמִיקוּ לְשִׁבְתֵי יִשְׁבֵי דְדָן, *fugite, vertite vos retrorsum, profundas facite mansiones, Dedanitae.*

14. (לְקִרְאָתָא צְמַח הַחַיִּי טִים) Videt poeta Arabes Dedanitas, ingenti metu correptos, absque impedimentis fugientes caussa Assyriorum, strictis gladiis eos persequentium. Iubet itaque incolas terrae *Themae*, cognatos eorum, obviam ire sitibundis et famelicis, ad eos resocillandos. החי nonnullis est Imperativ. pro החי idque pro אחי: mihi vero potius videtur esse Praeter. Hiph. *adducant*, a rad. ארחור, defective scriptum, sicuti Jerem. XII, 9. הַחַיִּי סוּ, הַחַיִּי סוּ, (ישבי אץ חימה vid. SCHROEDERI *Instit.* reg. LXXVI. d. p. 76. Ad haec KOCHERVS: „V. LOWTHVS appellative, *ihr Bewohner des Südländes, vos, terrae australis incolae*, nam Alexandrinos Θαυμαί, *Vulgatum austri* habere, itaque חימן legisse (quod ipsum exprimunt etiam Syrus et Chaldaeus), quod recte se habere videatur. Est operae pretium, rem accuratius, collatisque locis cognoscere. חימה Ismaelis filius nomen Genes. XXV, 15., ita Chaldaei duo, Samarita uterque, Syrus, *Vulgatus* et Arabs; at LXX. foli, nulla licet erroris confusionisque ansa appareat, Θαυμαί exhibent, tanquam si חימן legerint. Tum Jerem. XXV, 23. perinde atque hic apud Esaiam nostrum דָּן et חימה iunguntur, LXX. utrobique suum Θαυμαί repetentibus; quod de Graeco Arabs *ثامان* exprimit. Chaldaeus, *Vulgatus*, et Syrus non uno modo, illic ut proprium nomen, hic apud Esaiam appellati-

ve reddunt. Adde Jobi VI, 19. אררחה תפא, *catervae Thamaeae*; sic Chaldaeus et Vulgatus, at LXX. Θαιμαων, aliusque Graecus Θαιμαν, Syrus cum suo hic Arabe appellative. Est diversum תפאן ab תפאן, appellativo usu, *auster*; proprio est locus in Idumaea ab Eliphazi filio Themane Genes. XXXVI, 11. qui Graecis Θαιμαν, alia lectione Θεμαν, Syro תפאן, alibi תפאן, dicitur. En locos, Amosi I, 12. Obad. I, 9. Ierem. XLIX, 7. 20. Ezech. XXV, 13. ubi LXX. suum Θαιμαν, ceteri propriam significationem servant, nisi quod Arabs appellative semel, Vulgatus bis, Chaldaeus ubique transtulit. Ex his ego colligo: primum quidem, Θαιμαων apud LXX. hodie utrique proprio nomini תפאן et תפאן peraeque respondere, vel in ipsa Genesi Cap. XXV, 15. ubi de terminatione nominis hebraici in א satis constat; sive scientes eodem nomine diversas gentes appellaverint, sive per imprudentiam eas confuderint; itaque non bene LXX. a Lowtho in suam sententiam citari. Dein Arabem non ex vero, nec ex antiquarum gentis originum notitia, sed de graeco nomen expressisse; nisi quod diversus eadem arabica lingua Pentateuchi interpres sapuit, prudenterque inter תפאן et תפאן distinxit; excepto Jobi VI. de quo superius. Praeterea Syrum in תפאן proprium nomen agnoscere, at תפאן exceptis Genes. XXV. et Ierem. XXV., pro appellativo putare, atque Chaldaeum in תפאן eundem semel errorem, in תפאן solemniter errare; Vulgatum denique et rarius et excusatius peccare. Igitur ad nostrum Isaiae תפאן ut revertar, lectionem, autoritate codicum, locisque Ierem. XXV, 23. Jobique VI, 19. satis confirmatam, temere sollicitatem esse arbitror.

Quod mihi etiam videtur, qui lectionem masorethiceam eo magis retinendam censeam, quod ^{ל' א'} תפאן, *Taima*, nomen loci, in Arabia deserta est circa hanc ipsam regionem, quae vaticinii nostri scena est, vid. Abulf. Syr. p. 14. not. 65. et Abulf. Arab. ed. Gagnier, pag. 33. 34. (בלחמו קרמו נורד) Haec verba interpretes plerique reddunt:

pane suo anrevèrte profugum, quasi קָרַמְךָ anomale scriptum sit pro קָרַמְךָ, et Dbederlein atque Henslerus ita rescribendum putant, nixi etiam autoritate Alexandrinorum, Vulgati et Syri: לחםי autem, *panem eius*, scil. fugientis, interpretantur dementum illud cibi, quod ad illum nutriendum requiritur. Mihi vero verba nostra potius reddenda videntur: *occurrant* (scil. Themaitae) *fugientibus pane suo*, quod Chaldaeus recte expressit: לֶחֶמָא דַּמֵּתִין אֶבְלִין וְפִימָא לְמַעַרְקָא *panem quem vos comeditis, praeparate fugientibus*. קָרַם hic est *occurrere*, ut Deut. XXIII, 5. in eadem phrasi.

15. הרב נטושה, *Gladium strictum, vibratum*, non retentum sed agitatum; conferri potest Thalmudicum נָטַשׁ, *excoriare*.

16. (שנה כשני שכיר) Eundem tempus definiendi modum legimus supra XVI, 4. Non proprie sed de *tempore indefinito brevi elapsaro*, accipienda videtur haec phrasis, quod iam vidit HIERONYMVS: *quomodo enim, inquit, velox mercenarii annus est, et omnem laborem brevem putat, dum ad desideratam mercedem perveniat: sic universa gloria filiorum Kedar auferetur etc.* De aliis tempus definiendi modis, vaticibus Hebraeis usitatis (*allgemeine prophetische Zeitmaasse vernacule dixerim*), vid. supra XXI, 3. — Pro כשני codex unus de Rossi primo habet כשנה, in singulari, quem etiam expriment Alexandrini et Vulgatus. — וכלה כל-כבוד קדר (de quo vid. ad Genes. XXV, 13.) hic est positum pro *Ismaelitis* sive Arabibus universis. כבוד est quicquid *eximii* habent Arabes: opes, divitiae, greges, tentoria, et praecipue viri strenui, natalibus et auctoritate eminentes, vid. supra Cap. VIII, 7. X, 3. 16. Hof. IX, 11.

17. (ישאר-ימעט) *Et reliquiae numeri arcus, i. e. paucorum arcuum, fortium Kedarenorum imminuentur*. De gemina enallage Grammatica in voce קָשׁ, *arcus*, σπληντικῶς pro *arcubus*, et ימעט, *imminuentur*, pro ימעט, *imminuetur*, sive *exiguum efficiet numerum*, nihil moneo, quia utra-

que est vulgatissimi usus. Vox שׂוּר, *reliquum*, licet terminationis sit singularis, quo ad potestatem significationis, est pluralis numeri. — Vulgatus habet: *sagittariorum fortium*, unde Lowthustranspositis vocibus legisse conicit נְבָרָו קֶשֶׁת, et ita esse legendum, Hubigantius quoque censet. At in eandem sententiam nonnulli recentiorum, quos eodem atque nos ordine verba legisse liquet, interpretati sunt, *arcum* per metonymiam, aequae ac Vulgatus sive Hieronymus, atque Syrus, *sagittarium* dici rati. — Michaelis, quem sequitur Henslerus, pro קֶשֶׁת legere mallet: קֶשֶׁת, *sagittarius*, Genes. XXI, 20. Verum Michaelis ipse fatetur in nott. ad vers. germ., adeo necessariam hanc mutationem non esse, posse enim *arcum* poetice pro *sagittario* positum esse.

CAP. XXI. 13. (*Vaticinium in vespera*). In saltu vesperi pernoctetis, synodiae Dedanitarum!

14. Sienti obviam apportate aquam! Incolae terrae Thamae, occurrite pane vestro profugis!

15. Nam vagantur, ut fugiant gladios, gladios porrectos, arcus tensos, et grave poelium! —

16. Sic mihi fatus est Dominus: intra annum, qualis est annus mercenarii, peribit omnis gloria Kedarenorum.

17. Quod supererit e numero sagittariorum fortium e filiis Kedar, ad paucos redigetur! — Sic fatus est Iehovah, Deus Israelitarum!

CARMEN VIGESIMVM PRIMVM.

(CAP. XXII. vs. 1—14.)

A r g u m e n t u m.

Adversat hostis ad obsidendam urbem (vs. 1.). Praesagit vates perturbaciones et miseriam multifuriam qua urbes obsesae solent premi, exprimitque angorem et pavorem quo ipse calamitate hac corripitur (vs. 2—8.). Rex cum praefectis militaribus quaecunque ad defensionem necessaria sunt, summo studio ordinat (vs. 9—11.): populus autem, his rebus fretus, gulae atque luxui incurius indulget, quo Iehovah valde offenditur, tam quia suis se viribus defendere conantur, tam quia eo ipso tempore quo poena irrogatur, dolorem de peccatis suis patriaeque periculis epulis mirigant (vs. 12. 13. 14.).

Patet ex dictis, priorem capituli nostri partem ex mea sententia seiungendam esse a reliqua illius parte, ut carmen singulare efficientem. Praeiverunt Hezelius et Henslerus. Qui vero interpretes hoc capite unum tantummodo carmen comprehendi putant, ii posteriorem capituli partem, quae agit de lapsu Sebnae, magistri palatii, ita cohaerere dicunt cum parte priore, ut vates doceat, hominem istum, inter malos aulae proceres illius temporis, adversus quos in superiore sectione declamaverat, primarium facile et insignem fuisse, qui primam rei publicae et palatii obignitatem post regem obtinens, familiam duxerit, et plures corruperit, pessimae turbae se ducem praestans et auctorem. — Sed cum absque ratione firma, certeque probanda sumatur, Sebnae lapsum coniunctum fuisse cum obsi-

dione urbis, vs. 1—14. descripta, et vs. 14. apta carmini, clausula sit, duo diversa carmina hoc caput continere persuasum mihi est.

De tempore, ad quod hoc carmen sit referendum, differunt interpretes. Alii ultimam urbis destructionem a Nebucadnezare illam describi arbitrantur. Alii contendunt, prophetam loqui de oppugnatione urbis, a Senacheribo tentata. Equidem cum Dathio horum sententiae accedo, quoniam vs. 8.—11. describitur apparatus ad urbis defensionem instructus, qui est idem ille, quem Hiskiam legimus 2 Chron. XXXII, 2. seqq. esse molitum. Obiecerunt quidem nonnulli, obstare versus septem priores, in quibus mala graviora depinguntur, quam illa erant, quibus Hierosolyma oppressa erant a Senacheribo, qui obsidionem mox mittere cogebatur. Et movit hoc Vitrinam, ut geminam in hoc vaticinio Hierosolymorum calamitatem describi putet, posteriorem, eamque gravissimam, per Babylochos, vs. 1—5., priorem, tanquam posterioris praenunciam, in Iudaeam adductam per Assyrios, vs. 6—14. Placuit idem Vogelio (in nott. ad Grotium); qui descriptionem prioris calamitatis ideo subiectam existimat a poeta, ut is popularibus causam miseriae per Nebucadnezarem inductae, notam faceret, quae haec fuerit, quod auxilium humanum, apud exteros ab iis quaesitum, divino auxilio praetulissent; ut igitur exhiberet imaginem auxilii humani visibilis, in oppositionem auxilii divini invisibilis, adiunxisse poetam descriptionem operum Hiskiae, quae ad muniendam Hierosolyman ante Senacheribi adventum peregisset, ut ostenderet, haec Hiskiae facta non nisi conatus humanos fuisse. Mihi quidem haec expositio arguta magis, quam facilis et vera viderur. — Effudit noster carmen hocce haud dubie eo ipso tempore, quo Senacheribus contra urbem adventavit, quum animus eius angore et pavore ob strepitum et apparatus ad defendendam urbem percussus esset. Hinc animo concipit miseriam multifariam urbis obsessae, famem, pestem, ruinas. Commata igitur

tur 3. 4. 5. non tam exhibens ea, quae vere facta sunt, quam ea, quae vates timuit.

Inscriptio carminis

טשא גיא חזיון.

Hanc inscriptionem desumptam esse ex vs. 5., ubi Hierosolymorum urbs hoc nomine insignitur, nemo dubitabit: hinc infra demum, ubi ad vs. 5. devenimus, de huius appellationis ratione dicendum erit. — Alexandrini vertunt haec verba: το γήμα της Φαραγγος Σιών, perinde ut vs. 5., unde colligas, illos pro גיא חזיון legisse גיא ציון, aut a dictante accepisse גיא חזיון. Koppius putat, illos ex coniectura ita legisse. — Pro גיא codex unus Kennicotti גי habet, ut legitur vs. 5. Referendus et huc haud dubie unus de Rossii, qui גי exhibet: invenit fortasse is, qui illum codicem scripsit, in suo exemplo, quod descripsit, גי, sed cum ex incuria aut negligentia otiosum ו infereret, גי exstitit.

I. In medias rapit res noster lectorem. Sedit commotionem et perturbationem civium Hierosolymitanorum ad famam appropinquantis exercitus hostilis. פה-לך אפרא (כי-עליה בלך לנגרה) Pro אפרא legitur פה, hic, in cod. uno Rossiano a prima manu, et, ut videtur, in alio quodam. Legit fortasse quoque ita Chaldaeus, habet enim בְּרִין. Nostro loco particula illa commode potest reddi tandem: quid tibi tandem, ut etc. quam vim aliis etiam locis obtinet, vid. Cocceium in Lex. sub פה. — *Tecta conscendebant* incolae Hierosolymorum, partim ut inde prospectarent exercitum hostilem, eiusque motum, partim ut securitati et incolumitati suae consulere, aut vero etiam se ex iis, si copia daretur, defenderent. Moris fuisse apud Orientales, quorum plana

et cancellis munita sunt tecta (vid. Deut. XXII, 8. 2 Sam. XI, 2.), tempore irruptionis hostilis in ea securitatis et defensionis causa ascendere, apparet ex 2 Macc. V, 12. ubi de Antiocho, inopinato invadente Hierosolyma, dicitur: και ἐκέλευσε τοῖς στρατιώταις κοπτεν ἄφιδως τῆς ἐμπικτιοῦται, και τῆς εἰς τὰς οἰκίας ἀναβαῖνονταὶ κατασφραζεν.

2. (חשוואה מלאה) Vocem חשוואה Kimchius recte exponit, קול הטון הערר הארם אשר בחוכה מרוב *vox* sive *strepitus, multitudinis urbis, causa magnae frequentiae hominum, quae in ea est*; et eadem significatione vox nostra occurrit apud Zachariam IV, 7. . Eodem redit עיר הוסייה, *urbs tumultuosa*, 1 Regg. I, 41. Prov. I, 21. עיר עליוה *urbs exultabunda, hilaris, laeta*, conf. Zephân. II, 15. זאה העיר *haec est urbs illa exultabunda, sedens secure*. Apte poeta hoc et reliquis epithetis utitur ad describendam urbem, quae, referta incolis et peregrinis, florente eius statu in magno est motu, et ad quem Sacrorum et aulae causa magnus concursus est incolarum regionum circumiacentium; quaeque dissonis vocibus, clamoribus, cantu, saltu, ut fit in magnis et florentibus urbibus, perstrepat. (הלליך—מלחמה) Sed urbs haec florens, et laeto strepitu plena, nunc ab hoste cingitur et obsidetur: quod poeta ita enunciat, ut dicat, durante urbis obsidione plures ingenti fame pressos morituros esse *inedia*, et cibariorum et commeatus penuria, non a gladio hostili sed a fame victos misere perituros. Sic Ieremias Thren. IV, 9. *melior*, inquit, *fuit fors הללי חרב confessorum gladio, quam confessorum fame*. — „In gente bellicosa nihil magis honorificum habetur, quam pro patria mori, et proelio confici, nec facile mater condoluit fato filii, qui in pugna obiit. Sed non ea felicitate fruuntur Iudaei, verum aut in fuga pereunt, aut captivi (quod longe videtur funestius) abducuntur, vs. 3.“ DOEDERLEIN ad h. l.

3. (מקשה אסרו. LXX *σκληρως δεδεμένοι υ̅σι* Vulg. *duveligati sunt* quasi a קשה. Sed hoc non ago: illud docere volui verbum אסר, *ligare*, poni pro *captivum ducere*, ut Arabic.

سيفهم من قس و سيقم من اسر. Abulphar. *partim interfecti sunt, partim capti*. Sed hoc pluribus exemplis docui ad Iof. X, 10. ubi etiam sic sumi coniicio. Observes etiam velim ex hoc loco usum pulcherrimum particulae יחר, quam non advertunt hic interpretes: *cuncti principes tui fugerunt, partim*, ita יחר verto, *a sagittariis capti sunt: omnes qui inventi sunt in te, captivi partim sunt abducti, aut procul aufugerunt*. At LXX. cur נמצאוך reddunt

יצוורתס וי סוי? forte huc facit, quod Arabic. وجد idem quod מצא, *invenire et sufficientem esse, de divitiis et opulentiis usurpatur. Des suffisans.* SCHVLTENS in *Animadverff. Philologg.* ad h. l. — Paullo aliter DOEDERLEBN haec verba accipit: vertit totum comma ita: *duces tui gregarum tela refugiant: sed deprehenduntur in fuga, et, si vel longius aufugerint, catenis tenentur: et in nota subiecta addit: „facilis est sensus, si מקשה iungatur voci בדרר, fugiunt ab arca, i. e. telo vid. Cap. praec. vi. 14. Praefecti provinciarum, adventantibus Assyriis, fuga sibi consulebant, sed correpti ab exercitu hostili detinebantur.* HVBIGANTIVS ad verba

מקשה אסרו haec habet: „male punctum *Athnach* אסרו; nam prius membrum finitur in vocabulo מקשה; quod quidem non latuit Grotium. Sed idem Grotius non recte אסרו, *ligati sunt*, seu coniurarunt inter se, ut fugam caperent. Nam talis significatus sine exemplo est non modo in hebraica lingua, sed in ceteris veteribus linguis. Quod si veritas, *ligati sunt*, tanquam *in vincula coniecti*, quomodo stabit *longe fugerunt*, quod mox sequitur? Ergo non recusandum, quin legatur אסרו, tanquam אסרו, *retro acti sunt*, vel pedem retro retulere, ut id concordet cum בדררו, *fugerunt.* Consentit cum HVBIGANTIO per omnia LOWTHVS, qui praeterea Chaldaicum ut sententiae suae patrocinantem

adducit, qui habet גלר, quod verbum cum interprete latino in Polygl. vertit *transmigraverunt*. Sed audiamus KOCHERUM, qui hanc sententiam haud male refellit: „מקשה אסרו, *procul ab arcu*, h. e. inermes imbellesque ac sine proelio, *vincti sunt*, fugitivi, dumque fugiant deprehensi. מן, e, *ex, a, ab*; nec raro negative, *procul, a, sine*. Hubigantii fomium, מקשה אסרו, *ab arcu remoti sunt*, fugerunt, recens placuerit, vix placiturum posteris. Nec erat, cur appellaretur Chaldaeus, apud quem priori אסרו respondet גלר, *captivi iverunt*, alteri אהקטרו, *interfecti sunt*; illa figura, quam dicunt *ab antecedente id quod sequitur*, itaque suum hunc sensum dare, vocem reddere voluisse vides.“ КОРВИС מקשה ברזום מק ח אסרו elliptice positum putat pro: מקשה ברזום אסרו, VITRINGA supplere mallet vel: אסרו מדרוך הקשה, *ligati sunt, ita ut non possint tractare arcum*, vel: אסרו מרכי קשה, *ligati sunt ab iis, qui arcum tractant*. Mihi quidem optime placet ea interpretatio, quam Kocherus proposuit.

4. אערו מני (שער מני) *Avertite vos a me*, vani consolateres, P^h XXXIX, 14. Job. VII. 19. (אמרר בבני) *amare, acerbe agam in fletu*, i. e. acerbe flebo. (אל-תאצרו לנחמני) *Ne urgeatis, aut infletis* (Genes. XIX, 15), *me consolari*. (על שר בה עמי) *Per filiam populi sui* poeta haud dubie intelligit *Hierosolymorum urbem*, quam Ieremias promiscue appellat, *filiam Iudae, filiam Zionis, filiam populi sui*, Thren. II, 2. 10. 13. III, 48. Ad vocem שר עס ROSSI haec habet: „pro שר legunt שבר, *contritione*, cod. Kennicott. 225., LXX., Syr. Chald. Codex meus 319. ad marginem: *alii librè שבר*.“ Addo apud Ieremiam Cap. IV. v^l 10. legi שבר בה עמי.

5. בני הויין, *vallem visionis*, valles esse Hierosolymae subiectas, omnes fere consentiunt; unde autem nomen acceperint, et quid illud significet, inter eos non constat. Nomen ipsum בני הויין non nisi semel, sed aliis vocalibus scriptum, בני הויין, occurrit, 2 Sam. VII, 17., quarum tamen nulla ratio videtur habenda, cum non pateat, qua ex causa aliae

aliae hic Masorethis, aliae illic placuerint. — Vitrings, quem multi secuti sunt, putat, Hierosolyma ita appellata esse ideo, quod sedes prophetarum ibi esset. WAEHNERVS, in Dissertat. de valle spectaculorum, ubi aliorum quoque sententias enarrat, interpretatur, *vallem, in qua castra Assyriorum spectabantur*. Singularem sententiam, cui Hezelius quoque adsentitus est, MICHAELIS profert in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. III. p. 704: „חזיון, *visio*, inquit, versio „videtur nominis proprii, מורייה, monti *Moriae*, subiectis- „que vallibus ideo inditi, quod Deus ibi olim Abrahamo et „Davidi adparuit, vid. Genes. XXII, 1. 14. et 2 Paral. III, 1. „ubi אברהם אביהו לראות אשׁר נראה, *quo in loco adparuit Davidi „patri eius*, illustrando nomini addi videtur. Certe Sama- „ritani terram Moria Genes. XXII, 1. ארעה חזיונה vocant, „nostro loco convenientissime, ut recte dixeris, *vallem Mo- „riae, monti subiectam non Iudaico Iesaiam sed Samaritano „nomine vocare*. Samaritanum si est, aliquid opprobrii „habere videbitur, ut plura alia, מקדש סן מכהש, etc. at- „que et a propheta in ignominiam poni. Nempe חזיון „ambiguum: *visionem Dei* significare potest, א חזוה, *vidit*, „sed et *puorem*, i. e. idola turpia illa in valle, humanis „adeo sacrificiis, culta, א חזייה, *puore, ignominia affe- „cit, dedecoravit*.“ — Vox מורשה in septem codicibus Kennicotti, ac prima manu in uno de Rossii abest. מורשה (מקדש סן מכהש) Voees מקדש סן מכהש varie reddunt: Plerique recentiorum sub מקדש סן מכהש *urbis* intelligunt, Vulgato, Chaldaeo, Syroque praeceuntibus: et מקדש סן מכהש reddunt *destruens*, qua significatione idem verbum sumendum putant Num. XXIV, 17., unde vertunt: *dies est destruentis murum*. — Aliter SCHULTENSIS in *Animadverss. Philologg.* ad h. l.: „Ad Num. 24.: 17., is inquit, ostendi, מקדש סן מכהש „*struere* convenienter posse notare (ex Arab. ساقط, *quievit*, „in II. et IV. coniugat. *firmavit, firmiter exstruxit*). Ea si- „gnificatio et hic convenit: *dies est perplexitatis et confusio-*

nis. Est, qui reparat murum. Est, qui clamat montes pe-
rite. Hic est sensus: in tanta ex hostis adventu perturba-
tione alios ad fugam se parare, alios ad defensionem, ex-
clamando, murum esse refarciendum. Hoc plane conve-
nit cum vs. 10. ubi domos dicuntur deiecisse, לבצר החומה,
ad murum muniendum. Hanc sententiam secutus etiam
est Dathius. Sed recte mihi observasse videtur Henslerus,
murum urbis semper חומה esse, nusquam קר. Ipse vero
hanc vocem parietem reddit, et קרקר confert cum Arab.
قَرَقَرٌ, sonum cum murmure edidit, perstrepuit nubes tonitru
et murmure (vid. CASTELLI Lexic. Heptagl. p. 3429. 31. No.
40. 47.): מקרקר pro participio Piel sumit, ubi verbum si-
gnificationem transitivam accipit, et ad יום refert, ut haec
versio prodeat: dies ille calamitatis et perturbationis resona-
re facit parietes, i. e. parietes domuum urbis oblesae inco-
larum clamoribus: quod optime convenit sequenti
ושוע אל-ההר: unde et ego huic interpretationi accedere non
dubito. SIDOEDIUS quoque: murus tumultu resonat: clamor
it ad montem: confert Virgilii similem imaginem, Aeneid. IV,
668. Resonat magnis plangoribus aether. — Pro שׁוֹעַ Michaelis,
cui adsentitur Henslerus, ושׁוֹעַ et adclamat legere mallet, Syri
autoritate permotus, שׁוֹעַ ponentis: Vogelius ושׁוֹעַ
et vastantis in montibus: vtrumque sine necessitate,
ut puto.

6. Hostes occupant Iudaeam et valles Hierosolymita-
nas. עילום, Persidis regio, vid. supra XI, II. XXI, 2.
(ברכב ארם פ שם) Ad haec verba HUBIGANTIUS:
„et Aramacus conscendit equos. Assumi-
mus ברכב, ex graecis interpretibus, qui, καὶ ἀναβαταί, et
ascensores: ארם vero, pro ארם, ex propheta Amos, Cap. IX,
7. ubi legitur מקר ארם, et Aramacum e Kiro, ut Iesaias
iungat similiter Aramacos cum Cyrenensibus, de quibus
mox. ארם, homo, nomen commune, locum habere vix
potest inter duo nomina propria Aclamitam et Cyraeum.“

Lowthus,

Lowthus, cui דכב אדם *currus hominum* sensum aptum admittere non videtur, legere mavult רכב אדם ופירש *curribus Syrorum et equitibus*. Sed bene Kocherus: „רכב אדם non absurde dicitur currus hominis, quo homo vehatur; quamquam *vecturam* hominum dicere malo, sive *invectos* curribus seu equis homines velis. Atque lectio unamini testium, in quibus etiam Aquila et Theodotio inveniuntur, consensu probata, consimili insuper locutione רכב איש Cap. XXI, 9. confirmatur.“ Michaelis pro אדם אדם legens אדם, *ruber, fuscus*, vertit: *vectura equorum rubrorum*, i. e. terribiliam, *equites adveniunt*. Sine necessitate, ut vidimus. Ceterum observandum adhuc in quinque codd. Kennicottianis, totidemque Rossianis, nec non nonnullis libris impressis, ante פרשים particulam ר inveniri. Sed saepe omissam esse hanc particulam, ubi eam expectares, praesertim in stylo poetico, iam saepius observavimus. (רקיר ערה מנן) קיר quidam ut proprium nomen reddunt, quidam ut appellativum. Illi ita verba reddunt: *Kir denudat clypeum*, i. e. depromit, extrahit clypeum suis ex involucris, parans se ad bellum. קיר autem est gens aliqua *Mediae vel Assyriae*, Elymaeis proxima, ut clarissime patet ex Am. I, 5. coll. cum 2 Regg. XVI, 9. ubi Syri a Tiglath-Pulassare dicuntur *abducendi et abducti esse* קירא *hiram versus*. Non improbabilis est Hensleri sententia, קיר esse regionem ad fluvium *Kur*, Graecis *Kuros*, qui in mare Caspium effunditur. DOEDERLEIN vertit: *Kir fervet in clypeis*, ad quae in nota: „ערה a rad. עור, sive ערר, *fervere*, derivandum videtur. Eadem metaphora Virgilius: *Iulus ardet in arma*.“ LUDOV. DE DIEU ערה illustrandum putat ex lingua Aethiopica, ubi verbum hoc usurpatur pro *planum, leve, glabrum, aequale facere*, unde vertit: *et Kir lacvigavit, polivit clypeum*, et confert similem dictionem supra XXI, 5. משהו מנן. Sed non est arcessendum e longinquo auxilium, ubi indigena sufficiunt. — Sunt vero, qui קיר *parietem* vertant, et ערה significatione דבק, *applicavit, coniunxit, accipiant*, sensu hoc: *Elam* (quae vox in

in initio versus est) *ad muros urbis appendit clypeum suum.* Ita Chaldaeus quoque verba nostra accepit; sed male, **ממ** nec **קיר**, nec **ערה** illam significationem habet. **ΚΟΡΡΙΝ** vertit: *murus urbis denudatus est clypeis, auf der Mauer sieht man keinen Schild.*

7. (ויהי מבחר עמקיד מלאו רכב. Affixum foemini-
voci עמקיד, docet nos, sermonem converti ad urbem Hierosolymorum. *Valles* huic urbi subiectas *delectas*, i. e. fertiles, amoenas, hominum cultura, laudat. Hae vero nunc ab hostibus occupantur et vastantur. (והפרשים שח שהו השערה) **HYBIGANTIVS**: „verba שח שה male in hod. codd. dissociantur, cum שח non significet *sedem*, vel *stationem*. Chaldaeus et Syrus coniunctae legunt שתשח, duplicatis verbi שח litteris, *stationem habent*, vel, *castra ponunt*, in ipsis portis Ierusalem.“ Sed שח *stationem* significare, nemini, quantum ego scio, in mentem venit; שח שה est notissimus Hebraismus: *ponendo posuerunt* scil. נציב, *praesidium* (cf. eandem ellipsin, 1 Chron. XVIII, 6. 13.), *hostes intellige*, urbem obsidentes, *ad portam*; arctissime cingunt urbem.

8. (ויגל את סכך יהודה. SCHVLTENSIS in libello de *Defect. hod. ling. Hebr.*, adnexo *Origg. Hebr.* p. 427. §. 258. „Aqua haeret doctis interpretibus in figura hac declaranda. Plurimi retulerunt ad *propugnacula et munimenta* Iudaeae *expugnanda*. Alii de *thesauris expromendis et erogandis cogitarunt*, illuc etiam inclinante **VITRINGA**. Non fecisset, si amplio-rem habuisset conspectum *veli remoti* aut *scissi* in styfigurato Arabum, quo signatur *miseria et ignominia extrema*. Sed loquantur exempla. *Achm. Arabiadis* Histor. Timuri, p. 129. ed. Golii: *mismus ad vos hanc epistolam: vos ei quanto-ocius respondate* قبل ان يذك شق الغطاء ولم يدف لكم يا قويد, *antequam retogatur velum, et ne tenuissimae quidem reliquiae vobis supersint*. Agitur de litteris *Tamerlanis* ad *Sultatum Aegypti* missis, quibus se suaque omnia

omnia dedere monebatur, antequam modis omnibus violaretur et victoris exercitus furori exponeretur. Similiter Hualacu Tatarus, ad Halebi Dominum apud *Abulpharag.* p. 529. *Aliorum exemplo docti, qui male perierunt resistendo, res vestras dedite nobis, قبل ان يذكشتف الغطاء, antequam retegatur velum, et recidat in vos peccatum vestrum: nos enim non misereamur conquerentis, nec teneo affectu commovemur erga plorantem.* Additur pro commentorio illius veli retegendi, quod hic neutiquam praetereundum, iam regiones vastavimus, homines perdidimus, liberos orphanos fecimus, et desolata omnia reliquimus.“ Et postquam Schultensius locutionis huius ortum et progressum plurimis exemplis illustrasset, ita pergit: apparet hinc, imaginem veli remoti, aut scissi desumptam esse a virginibus et matronis pudicis, quum vexantur, violantur, et omni ludibrio adficiuntur, ac proinde cumulum miseriae atque ignominiae ab Esaia intendi, quum Iudaeae, velum retegendum esse comminatur.“ Integrum hunc ex Schultensio locum attuli, quia video, ipsum ab interpretibus post Schultensium plane esse neglectum, quum tamen hac interpretatione nil verius esse possit, nisi certius. (רחבט היום ההוא אל נשק ביהדותיך) *Respicies illo tempore armaturam domus saltus.* *Domus sylvae* hic est eadem, quae in historia Saimonis 1 Regg. VII, 2. בית יער הלבנון *domus saltus Libani* vocatur, in qua rex, in omnibus rebus splendidus, reposuisse dicitur armaturam pretiosissimam, quam parari iusserat 1 Regg. X, 17., videturque domus illa hunc usum deinceps etiam retinuisse. In historia urbis apud Nehemiam Cap. III, 19. simpliciter dicitur נשק, elliptice pro בית נשק, *armamentarium*; patetque ex illo loco, domum hanc exstructam fuisse in orientali climate sive in clivo montis Zionis, qui *Ophel* dicebatur, iuxta angulum muri urbis orientalem et australem. Nomen *domus saltus Libani* illi inditum erat haud dubie nulla alia ex causa, quam quod ex ligno cedrino exstructa erat tota, et qui-

dem

dem supra quatuor ordines quindenarum crassarum columnarum cedrinarum. Fuit enim primo et proprie domus refrigerii a Salomone parata causa voluptatis ad liberiora aeris spiramenta captanda.

9. (ואח־בְּקִיעֵי־כִירְדוֹ) *Et fissuras urbis Davidis inspiciatis, quia multae sunt.* Elliptica locutio, vult dicere *fissuras muri urbis Davidis*: per quam constat, phrasi recepta historiae sacrae, intelligi montem Tſionis cum clivo orientali ei subiecto, quem David, Iebusaeis extortum, proprio muro circumdedit totum (2 Sam. V, 9.), cui Iosephus, *Bell. Iud.* Lib. VI. Cap. VI., *sexaginta* turrets dat: faciebat autem *partem australem* urbis Hierosolymae. Hae *fissuras* poeta vult Hierosolymitanos *videre*, h. e. diligenter inspicere, considerare, quatenus urbi nocivae esse possent, et qua optima ratione refici ac provideri. (וּתְקַבְּצוּ־הַתְּחֹמֹתָא) Obturabunt cives Hierosolymitani omnes meatus et aquae ductus, per quos *piscina inferior* ad varios usus extra urbem late se effundebat; conf. omnino not. ad Cap. VII, 3. — Pro וּתְקַבְּצוּ unus cod. Kennic. legit in marg. וּתְקַבְּצוּ.

10. Recensebitis et recensendo diligenter inspectabitis domos Hierosolymitanas, et videbitis, quae eorum cum minino urbis detrimento et in usum commodissimum dirui possint ad murum reparandum, muniendumque turribus. Conf. 2 Chron. XXXII, 2. seqq. ubi ratio, qua Hiskias urbem contra hostes munivit, enarratur, plane cum nostro vate consentiens.

11. (וּמְקוֹר־הַיִּשְׁבָּה) „Sensus est, regem fontem *Gihonis* sive *Siloami*, qui erat extra urbem proxime occiduam tractum montis Tſionis, ex cuius radicibus scaturiebat, circumdaturum esse muro, qui utriusque muro Zionis iungetur, et inter duos muros facturum magnam scrobem, in quam derivaret aquas *piscinae veteris*, h. e. regiae, ne hostibus Assyriis in usum prodesset, et, ut haberet fons, quo
se

se exoneraret, obturatis eius profuviis versus *veterem* illam piscinam: vel, regem per canales subterraneos aquas fontis Siloae ducturum esse in ipsam *urbem superiorem*, excisa ibi piscina in usum harum aquarum, quae tegeretur a duobus muris, exteriore et interiore.“ Ita VITRINGA comma hoc illustrat ex collatione cum 2 Chron. XXXII, 2. seqq. et aliorum locorum, urbis Hierosolymae topographiam spectantium, quae omnia hic adducere et illustrare nimis longum foret. (ולא הבטחם—ראיהם) Acriter nunc reprehendit Hierosolymorum incolas, qui non tam Iehovae auxilio, quam suorum ipsorum prudentiae confiderent, et, cum in hac communi calamitate ieiuniis et luctu publico Iehovae iram placare debuissent (vid. vs. 13. 14.), securitati se dantes, commissionibus et potationibus indulgerent. ולא הבטחם אל עשייה, *non suspexistis ad illum, qui fecerat eam*, nempe urbem Hierosolyma. — ויצרה מרחוק לא ראייהם, *et operatorem eius de longe*, eum, qui pridem urbis eius condendae auctor fuit, *non videris, non curatis*.

12. Postulat hoc tempus lacrymas planctumque et crimen divulsionem vestitumque lugubrem. קרחה, *calvities*, in luctu funebri erat vetita, non in publico malo, vid. Mich. I, 16.

13. Sed vos convivia et tripudia agitatis! — Vel, quod urbem sat munitam esse iam putarent, satque necessariis omnibus instructam, ad obsidionem, si opus esset, tolerandam; vel quod Sardanapali more etiam ante extremam cladem genio indulgendum censerent.

14. (וכנלה באזני יהוה צבאח) Propri. *revelatus est in auribus meis Iehovah*, i. e. revelavit se Iehovah mihi: כנלה est fumendum sensu reciproco, ut 1 Sam. II, 27. III, 21. eadem locutione. Inutilis igitur est Lowthi coniectura, באזני interet יהוה vocem קול de esse. — Ceterum observandum est, Alexandrinos et Syrum non etulisse באזני, sed באזני, ut

ut sensus sit: *revelatum est in auribus Iehovæ*, scil. quod Israelitæ turpi securitati sese tradunt, Iehovæ, Dei sui, obliti. Id Michaeli quoque, Koppio, Dathio, et Doederlingio placet. Accenset EICHHORN *Einleit. in das alte Testam.* P. I. §. 218. hanc varietatem iis locis, quas in textu Hebraico ad Paraphrasin Chaldaeam punctata sunt, (אם-יכפר העון הזה לכם עד-חמחון) Elliptice: *si vobis expietur haec iniquitas, usque quo moriamini* — sequi deberet, *non vivam!* ut saepe vidimus. — Per totam vitam eos, qui haec fecerunt, poenae sequentur.

CAP. XXII. I. (*Oraculum in vallem visionis*). *Quid tibi nunc est, ut universa in tecta ascenderis?*

2. *Vociferationibus plena, civitas strepera, urbs laeta? Occisi tui non sunt confossi gladio, neque in acie mortui.*

3. *Omnes principes tui partim fugerunt, partim a sagittariis capti sunt: omnes incolae vel captivi sunt abducti, vel procul aufugerunt.*

4. *Propterea dixi: avertite vos a me, amaro fletui meo indulgebo, ne tentate, me solari, ob vastationem populi mei.*

5. *Etenim dies perturbationis, vastationis et trepidationis a Domino Iehovah omnipotente in valle visionis. -- Murus tumultu resonat, clamor it ad montem!*

6. *Elamitae gestant pharetras; cum curribus adsunt homines et equites; Kir nudat clypeum.*

7. *Amoenissimae tuae valles refertae sunt curribus, equites obsident portas.*

8. *Retectum est velum Iudae, et vos respicitis ad arma domus sylvae.*

9. *Videtis multas esse rupturas urbis Davidicae, aquas piscinae inferioris colligitis.*

10. Numeratis domos Hierosolymorum, diruitis eas ad farcienda moenia.

11. Lacum facitis inter duos muros recipiendis aquis piscinae veteris. — Sed non respicitis ad eius auctorem, neque attenditis ad eum, qui haec inde a tempore longinquo praeparavit.

12. Vocavit vos Dominus Iehova, summus imperator, ad planctum, ad calviriam, atque ad induendum saccum.

13. Sed en! gaudium et laetitia! Maestantur boves, iugulantur oves, editur, bibitur! — Edamus et bibamus, nam cras moriemur!

14. Sed revelavit mihi Iehovah, exercituum dominus. Profecto non ignoscetur vobis hoc scelus, donec moriamini! — Sic fatus est Iehovah, summus imperator!

CARMEN VIGESIMVM SECUNDVM.

(CAP. XXII. vs. 15. usque ad fin.)

A r g u m e n t u m.

Fuit Hiskiae praefectus palatii, Sebna nomine, inter malos et impios illius temporis proceres haud dubie primarius. Huic propheta hoc carmine praenunciat, cum cum turba eorum, qui ipsi adhaerent, a praesenti dignitatis statu iri derurbatum et ex terra Cananaea depulsum in oras externas; frustra igitur esse, quod sibi et familiae suae sepulchrum tam splendidum Hierosolymis exstrueret (vs. 15—19.). In eius locum substituetur Eliakimus, qui genti suae magno praesidio erit (vs. 20—24.). Epilogus, quo propheta sententiam in Sebnam confirmat, oraculum hoc concludit (vs. 25.).

Hoc oraculum editum esse, antequam Senacheribus Hierosolyma obsideret, patet ex eo, quod infra XXXVI, 3. 22. XXXVII, 2. Eliakimum iam ea dignitate, quam Sebna antea obtinuerat, ornatum ad Senacheribum missum legimus.

15. אל-הסכן-על-החיה) Difficultatem in hoc commate interpretibus creavit vox סוכן, ἀπαξ λεγόμενος, quod aliqui veterum, non verterunt, sed retinuerunt, Syrus ^{دوم} ^{دوم}, Theodotion σακη. Qui interpretantur, in duas classes divisi. 1) Aliqui pro nomine loci seu aedium habuerunt, quas ingredi Iesaiam iubeat Deus. Sic quidem Alexandrini, πασοφοριον ponentes, i. e. sive *cubiculum*, sive *porricum*:

πορευου

πορευον εις το πασηφοριον προς Σομναν τον γραμματεα, vel ταμιαν.
 Commendat interpretationem diversâ constructio nominum,
 כוכן cum אל, nominis proprii שכנא cum על; tres tamen
 codd. utrobique אל habent. Qui sic interpretabantur, כוכן
 ad סוכה, *tugurium, tentorium*, videntur retulisse. Et haec
 quidem sententia inter ceteras, adhuc memorandas, mihi
 maxime probabilis videtur. 2) Plerisque hominis mune-
 risque nomen visum, sed his quoque interpretatione valde
 diversis. Vulgatus: *ad eum, qui habitat in tabernaculo*,
 Hieronymusque in commentario: *praecipitur prophetae, ut
 ingrediatur ad eum, qui habitat in tabernaculo, quod Hebrai-
 ce dicitur Sochen. Tabernaculi nomine, ut ex his quae ié-
 quuntur, colligere est, thalamum (conclave aliquod) templi
 intelligit, in quo habitat praepositus templi, male ille qui-
 dem, cum versus 21. 22. nos doceat, domum, cui Sebna
 praefectus, non templum fuisse, sed domum Davidis, pala-
 tium. Ceterum et hic ad סוכה retulit. Proximus illi, sed
 obscurior, Aquila, προς τον σακκωτα, conf. et CASTELLI *Lexic.
 Syriac.* a Michaelae editum, p. 596. — Σακκωσιωτα, *tugu-
 ria facientem*, ex eodem סוכה, vertit Symmachus, obscu-
 rum, quo sensu. פרנסא Chaldaeus vertit, forte, *distribu-
 torem alimentorum, dispensatorem, alimentorum thesauris
 praefectum* intelligens, a פָּרַנַס *alere* ita Chaldaeis dictum.
 Sic fere et Vitringa *promum condum* vertit. MICHAELIS, in
Supplement. ad Lexx. Hebr. P. V. p. 1756., duo proponit
 derivatione diversa, re eadem: סוכן, inquit, si significavit,
 ut Arabic. سوكن, *familiaris fuit, familiarem regis* intelle-
 xerim, i. e. *amicum*, cum quo conversari solet, non tam
 consiliarium, quam aulicum, sed qui bona suadere aut mala
 multa potest, populi et pater esse, et hostis. — Haec signi-
 ficatio verbi si dubia, possis mutatis vocalibus סוכן ad סוכה
 referre, non iam, *tugurium*, sed ex octava significatione p.
 1747. *adytum, recessus intimior regis, cubiculum*, ut nos di-
 cimus. Sic eadem manente sententia erit *cubicularius*, no-
 stri seculi vocabulis, *Cammerherr, Chambellan.* Praeferen-*

da mihi quidem videtur Doederlinii interpretatio, *mandavit mihi Iehova, ut adirem artificem quendam, qui operas exercebat, pro Sebna etc.* „Vates, addit in nota subiecta, non adit Sebnam, ut vulgo statuitur, sed סכך, *artificem*, quem in fruendo mausoleo Sebnae occupatum videbat. De voce סכך conf. Ecles. IX, 15. 16. ubi sine dubio hominem laboris studiosum significat.“ Sed huic sententiae obstare puto, quod in iis, quae proxime sequuntur, non ad artificem, sed ad Sebnam ipsum manifeste oratio convertatur. — Sunt, qui *Sebnam*, cuius hic mentio fit, eundem existiment virum esse, qui in historia Hiskiae ad *Tarhanem* et *Rabjacem*, et deinceps ad Iesaiam cum *Eliakimo* iam tum palatii praefecto, delegatus fuisse dicitur, et appellatur הרופר שבנא, *Sebna Scriba*, 2 Regg. XVIII, 18. 26. XIX, 2., sed id rem rite expendenti, parum videri queat probabile. Nec enim videtur, salva dignitate sua, ex superiore praefectura in inferiorem detrudi potuisse; nec Hiskias rex in causa tam difficili et dubia, maxime in legatione ad Iesaiam, uti voluisse opera viri, cuius probitas, religio et in prophetam affectus, ipsi explorata non essent. Putem igitur omnino cum *Vitringa*, hunc alium fuisse, a priore diversum, licet cognominem. — Sub finem commatis codd. Kennicott. duo habent ראטרר אליר: concinunt Alexandrini, και ἑπὶ τὸν αὐτὸν, et reliqui veteres interpretes, praeter Saadium. Nec tamen necessarium est, haec verba textui inferere, quod Lowthus vult, cum horum vocabulorum omissione nil frequentius sit in libris Hebraicis, vid. e. c. Pf. II, 3. supra XIV, 8. et vel ipso hoc cap. XXII, 13.

16. Reprehendit propheta factum et superbiam huius hominis, qui de status fortunarumque suarum stabilitate tantam animo conceperat fiduciam, ut sepulchrum splendidum et magnificentum sibi condere statueret. הוצבי, *excidens*, i. e. *excidi sibi curavit regale monumentum*: יוד paragoricum ut Genes. XLIX, 11. מררם *altitudinem*, i. e. in alta petra,

tra, conf. Hab. II, 9. חקקי בסלע משכן לו *indicans*, designans, ut infra XLIX, 16. Ezech. IV, 1. Ante חקקי subintelligas oportet relativum אשר. Sic enim postulat pronominis e secunda in tertiam personam transitus, unde dictio nostra resolvenda est hoc modo: o tu, qui ille *es*, qui designavit sibi etc. conf. Obad. III. Habac. II, 15. Ps. LXV, 7. vid. SCHROEDERI *Institt. in Syntaxi pronominum* reg. XLIII. משכן hic esse *sepulchrum*, et prorsus respondere קבר טו, multis exemplis ex scriptoribus Arabicis probavit SCHULTENSIVS in *Animadversff. Philologg.* ad h. l. Sic e. c. in *Historia Faudadae*, virginis eruditae, quod prius قدیر dictum erat mox nomine مسكن insignitur; nam Arabicum مسكن tam *habitare*, quam *decumbere in sepulchro*, *sepeliri* denotat. Nec minus voces أم, بيت, mansionem simul et sepulchrum denotant: exempla satis multa praebet Schultensius l. c. Hebraeorum autem sepulchra, saltem honestiora, quaeque familiis principibus patria erant et gentilitia, speluncae erant amplae, sub terra, ex nativa rupe, arte manuque excavatae, laqueari testudinato, quaedam tam spatiosae, ut columnis suffulcirentur. Multa huiusmodi conditoria etiamnum in Iudaea visuntur; duo prae ceteris magnifica, quae regum habentur sepulchra, alterum in ipsis Hierosolymis cellas habens viginti quatuor; alterum bis totidem continens, in urbis pomoerio. Conf. MAVNRELL *Itiner.* p. 76. ARVIEUX *Memoires.* T. II. passim.

17. (מטלטלך טלטלה גבר) Propr. *proiicit te proiiciendo*, *robore* (nam גבר propr. est *robur*, *virtus*, hinc per synecdochen demum, *vir*, *robustus*, conf. STORRII *Observat. ad Analog et Syntax Hebr.* p. 80), i. e. proiicit te vehementer, fortiter; ex consueto Hebraeorum idiotismo, quem multis exposuit Storrius, lib. cit. p. 328. coll. p. 318. seqq. (עטך עטה) Omnes fere interpretes hic reddunt *operire*; sed perperam. Bene monet STORRIUS, l. c. p. 317.

conferendum esse Arabum *Uc*, *prehendit*: certe significatio *prehendendi* aptissima est ad imaginem *pilæ* proiectæ, *vs. sequ.* Hinc erit vertendum: *prehendit te prendendo*, i. e. valide, ex illa linguæ Hebræicæ proprietate, qua pro adverbio *intendendi* infinitivus *coniugatus* ita additur, ut vim gerundii *indo* obtineat, v. c. Esaj. LXVI, 10. *laetamini cum ea laetando*, *כשרש*, i. e. vehementer gaudete; Ierem. XLVI, 5. *fugiendo fugiant*, i. e. concitate fugiunt. Et quamquam huiusmodi dictionis vis usu sæpe ita minuitur, ut infinitivus adiunctus nihil ad verbi potestatem addat; nostro tamen loco infinitivum non omni vi destitutum esse et antecedentia, *vs. 17.* et consequentia, *vs. 18.*, quæ certe emphatica sunt, docent.

18. (צנקה יצנקה צנקה) Male interpretes nonnulli verbum צנקה vertunt *volutare*, cum tamen צנקה nihil significet, præter *obvolvare*, ut patet ex Levit. XVI, 4. et derivatis צנקה et מצנקה. Itaque potius vertendum: *obvolvendo obvolvet te obvolutione* (coniungitur hic infinitivus generis *masculini* et *feminini*) tanquam *pilam*, h. e. in figuram quasi globatam te colliget, quo facilius te loco deturbare se per regiones dispergere possit. דרר, coll. Arab. *سرع*, *circumegit, in gyrum egit, in orbem egit*, *pilam* significat a *rotunditate*, vel quod *circumagatur*, ut בגלל a גלל, conf. SCHULTENSIVM in *Animadversj. Phil.* ad h. l. Iehova sæpe dicitur *impios* habere tanquam *pilas*, veluti Ps. LXXXIII, 14. Quod autem sequitur, אל ארץ רחבה, ita est intelligendum: ut *pila*, in æquum et latum campum a valida manu proiecta longe excurrit, dum impetu lata, nullum offendit reprogulum; sic proiectum a manu Iehovæ Sebham in longe distitas delapsum oras.

19. Quia pro יהרפק Syrus et Vulgatus in prima persona verterunt, Lowthus ita reponendum censet in textu hebraeo, quod prima persona præcedit. Sed læpius iam vidimus,

dimus, veluti supra I, 29., vatibus Hebraeis subitum transi-
tum ab una persona ad alteram solennem esse. Nec certum
quidem est, Syrum et Vulgatum vere primam personam le-
gisse: solent enim hi interpretes, non minus quam nostri,
permutationes illas sibi insolitas vitare. Sic Alexandrinis
verbum utrumque persona secunda passiva reddere placuit.

21. (יהלבשחיר—אחוקר) Fuerunt haud dubie summae
dignitati praefecti praetorio propriae et privatae vestes singu-
laris ornatus, pro more veterum, et Orientalium hodierno-
rum, vid. PAULSEN *von der Regierung der Morgenländer*, p.
450. seqq. Casaubonus ad Locum Athenaei Lib. I. Cap.
XXIII, in quo Persarum rex Themistocli inter alia dona de-
disse fertur *σοληνα γαμβριον*, haec adscripsit: *lege et moribus
distincta erant apud Persas vestimenta: alia fuit regi propria
vestis, alia regis cognatis conveniens, alia eius generis et affi-
nibus, alia amicis et proceribus. Is mos est in aulam Impera-
torum Orientis postea translatus — — — ut apud Latinos
Ornamenta consularia, praetoria etc.* (רהיה לאב לירשב ירושלים)
ירשב collective est sumendum. Quatuor codd. Kennicot-
tiani, duoque Rossiani לירשבי, in Plurali, habent. Sed ex
eo, quod Alexandrini cum ceteris interpretibus veteribus in
plurali verterunt, nil certi potest colligi.

22. (ונחתו מפתח ביה דריד על שכמו) *Clavis* signum est
curae et administrationis, nec non potestatis in ordinando
gubernandoque statu totius familiae. Pöterat quoque esse
symbolum *praefecturae palatii*, et fortasse palatii praefecti
vel *clavem* gestarunt, vel acceperunt solenni aliquo ritu, ubi
muneri suo inaugurabantur. Certe non abluvit a moribus
gentium etiam antiquarum; et praefectos praetorio apud
celebriores populos insignes fuisse quibusdam exterioribus
sive symbolis sive ornamentis dignitatis, res nota est. Ne
vero quisquam offendatur in eo, quod noster *clavem hume-
ris* Eliakimi imponendam dicit, observandum est, veterum
claves ita fuisse formatas, ut *epomidi* adiunctae ab humeris

penderent. Est apud Callimachum locus, ex quo patet, sacerdotes Cereris hoc ornatu insignes fuisse, ubi ipse de Cerere, sacerdotis sui ordinis habitum mentita, ait: *κατωμειδιαν δ' εχε κλαιδα· clavem autem habuit ab humeris pendentem*; ad quem locum de sacerdotibus Aedituis *κληδαχοις* Spanhemius multa congeffit. (פחח—פחח) Pro arbitrio summa cum auctoritate et omnium approbatione curam et administrationem regni Davidici geret.

23. Sensus est, Iehovam confirmaturum et stabiliturum Eliakimum in statu suo, haud aliter ac clavus in pariete non doloso fixus, certus immotusque persistit, quique praeterea aptus est ad sustinenda suppellestilia, quae ad usum et ornatum domus ab eo suspenduntur.

24. Continuat vates metaphoram a clavo sumtam, cui Eliakimum, eiusque dignitatem in versu antecedenti comparaverat. In hoc clavo, inquit, suspenduntur omnes nobiles familiae eius, propagines et posterii, omnia vasa parva, a vasis craterum, usque ad vasa lagenarum. Sensus, demto imaginum poeticarum involucro, haud dubie est hic: ab Eliakimo omnes de familia sua magnos honores esse consecuturos, filios et nepotes, omnesque consanguineos et propinquos, nobiles et ignobiles. (הצאצאים והצפעה) Postquam, *egressiones*, omisum est *מעים*, *viscerum*, i. e. proles, posterii, ut Job. V, 25. Ies. II, 5. nam plene est Ies. XLVIII, 19. *הצאצאים מעים*, vel 2 Chron. XXXII, 21. *מיציאי מעים*, et phrasis *פלורי*, *יצא ממי פלורי*, Genes. XV, 4. 2 Sam. XVI, 11., quod alias est *מחלצי*, vel *מירר*. Sic Ebr. VII, 5. *ἐξελυθοντας ἐκ της ὀσφους Αβρααμ*, et vs. 10. adhuc in lumbis patris eius, i. e. nondum natus erat. Vocis *צפעה*, cum alias non occurrat, significatio definienda est ex affini *צפיעים*, quod apud Ezechielem IV, 15. notat *excrementa* (cf. Schultensium ad Proverb. XXI, 32. p. 305.): sed hoc nostro loco contextus docet, vocem esse sumendam significatione *prolis, posteritatis, quasi e stirpe sua protrusae*. Non im-
probabilis

probabilis est Vitringæ sententia, inesse huic voci notionem simul ignobilioris et vilioris, ita ut illa designentur *consanguinei* et *affines Eliakimi tenuioris conditionis*, sed nunc per consanguineum, maxima dignitate et auctoritate ornatum, evchendos et honorandos. Ceterum vates ipse se interpretatur, dum addit: *omne vas parvum, a vasis craterum usque ad vasa lagenarum*, h. e. tenuioris fortunæ homines et obscuri ad aulae et reipublicae ornamentum per affinem admovebuntur. — Ceterum pro פְּלִי הַקָּטָן *vasa parvi* habent duo codd. Rossiani פְּלִי הַקָּטָן, *vas parvum*: similiter pro פְּלִי וְעַד כָּל פְּלִי unus cod. Rossianus habet פְּלִי וְעַד כָּל פְּלִי cum Vulgato et Syro: reliqui veteres non expresserunt. Codex unus Rossianus hispanus omittit primo כָּל, quod nec exprimit Syrus.

25. Fuerunt interpretes, ut Hieronymus et Cocceius, qui comma hoc referrent ad Eliakimum, cum domo suo aliquando ruiturum ipsum etiam, non minus quam Sebnam. Sed quoniam in præcedentibus Eliakimo constans et stabilis fortuna in munere suo promissa fuerat, non probabile est, de eodem in hoc versu esse sermonem. Videtur potius propheta denuo lapsum Sebnæ prænunciare, et in eum transferre eundem tropum a clave desumptum, quo de Eliakimo fuerat usus.

CAP. XXII. 15. *Ita dixit mihi Iehova, summus imperator: iro, adi cubiculum istud, in quo Sebna, præfectus palatio.*

16. *Quid? aut quis tibi hic? quod sepulchrum hic struas? quod in petra sepulchrum, et in rupe excavas habitationem?*

17. *En vero Iehova magna vi te proiiciet, vehementer te corripiet:*

18. *Convolutum instar pilae gyrabit te in regionem sparsiosam: ibi morieris, et ibi erunt currus tui superbi! O probrum domus domini tui.*

19. *Deiciam te de sede tua, et de statione tua detrudam! —*

20. *Illo vero tempore vocabo servum meum Eliakimum, filium Hiskiae:*

21. *Eumque induam tunica tua, et balteo tuo cingam, munusque tuum ei tradam: is patris instar erit Hierosolymis et toti Iudaeae.*

22. *Imponam humero eius clavem domus Davidis, adeo ut ipse aperturus sit et nemo clausurus; ipse clausurus, et nemo aperturus.*

23. *Pangam illum ut clavum in loco solido, eritque in solium gloriosum domui patris sui.*

24. *Pendeantque ab ipso omnis gloria domus patris eius; germina et propagines ignobiliores, omnia vasa parva a suppellectili craterum usque ad omnem suppellectilem uterum.*

25. *Illo die, inquit Iehova, summus imperator, loco suo movebitur clavus ille fixus in loco fido, et excidetur, cadetque et rescindetur sarcina, ei appensa. — Sic fatus est Iehovah!*

CARMEN VIGESIMUM TERTIUM.

(CAP. XXIII.)

A r g u m e n t u m.

*D*escribit vates in hoc carmine atque ad vivum depingit ingentem quae Tyra accidit calamitatem, figurate magis, quam proprie, oratione concinnata ex variis Apostrophis, partim ad ipsos Tyrios directis, partim ad gentes, cum illis commercia exercentes, quae Tyriorum cladem tum mirantur, tum deflent. Hoc ita exequitur vates, ut Tyriorum calamitatem comparet cum divitiis et rebus secundis, quibus olim fruebantur; tum enim florentissimus reipublicae status oculos omnium gentium illius temporis ad se traherat (vs. 1—11.). Hinc sistit illos, quibus Ichova ad Tyrios puniendos utitur, Chaldaeos, qui, cum olim populus ignobilis et nullo imperio fuissent, ita ut Tyriis vix nomine noti fuerint, nunc ipsorum rempublicam exitio tradunt (vs. 13.). Sed mitigat noster, fere pro more vatum Hebraeorum, tristes hasce imagines prospectu temporis futuri laetioris, dum promittit, post septuaginta annorum spatium rempublicam in pristinum statum florentem restauratum iri, et tunc Tyrios quoque Ichovam pro summo et potentissimo numine agnitueros et culturos (vs. 18. usque ad fin.).

Scenam vaticinii fixam esse in illo ipso tempore, quo Chaldaei sub Nebucadnezare Tyrum expugnaverunt, quisque qui in carmen inspexerit, facile observabit. Videri vates urbem illam superbam et lascivam, per plures annos arcta obsidio-

ne pressam a Chaldaeis, et tandem ab iisdem expugnatam; sed ob longiorem obsidionem maxima parte civium orbatam et opibus destitutam. Ut autem strepera et velox fama est; sic casus huius novitas et magnitudo facit, ut terra marique fama captæ Tyri velocissime diffundatur per omnes illas regiones orbis terrarum, quæ cum Tyriis antea colerent commercium, et præsertim per colonias, quæ hanc urbem venerantur ut matrem suam. Quod dum prophetae obversatur, verit ad hæcæ urbes et colonias, æque ac ad ipsam Tyrum, orationem easque veluti præsens exhortatur ad planctum et eiulatum.

Patet autem ex his omnibus, carmen nostrum a vate quodam Iesaiæ multo seriore, Ieremiæ coævo, esse concinnatum. Vidit hoc iam EICHHORN Einleit. in das alte Testam. P. III. p. 72. et probavit hanc sententiam argumentis internis. Occurrunt enim in hoc carmine tales dictiones, quæ nonnisi in varibus serioribus inveniuntur: veluti שיחר de Nilo fluvio usurpatum, invenitur tantummodo in libris recentioribus, vid. Ierem. II, 18. 1 Chron. XIII, 5. Porro tempus definiendi modus uterque, per אחר אחר, vs. 15. et septuaginta annos, ætatem seriore arguit: prior enim præter hunc locum occurrit tantum Dan. VIII, 21. coll. VII, 4.; alter Ieremiæ est privus et proprius: ut taceam scripTIONEM Chaldaicam in לשׁביר et כעזביר, vs. 11.

I. Exorditur vates ab *Apostrophe*, ad nautas Tyrios et Gaditanos directa. Hi iubentur amare lugere et deplorare luctuosum urbis casum, quem propheta ait illos, dum in portibus Baeticæ haererent, ex insulis vicinis accepturos esse. (הילילו אניה חרשיש Naves Tartessi esse naves Tyro Tartessum navigantes, vix monitu opus, conf. 1 Regg. X, 22. חרשיש esse Tartessum in Hispania post BOCHARTUM in Geogr. S. Lib. III. Cap. 7. multis aliis argumentis evincere studuit MICHAELIS in Spicileg. Geograph. Hebræcor. ext. post Bochar-

Bochartum, Tom. I. pag. 82. seqq. Sed plura contra hanc sententiam monuit, simulque novam proposuit HENSLERVS in *Animadversf.* prolixioribus ad Iesaiam, versioni ipsius subiunctis. Probare studuit, *Tarschisch* esse regionem quandam *Aethiopiae* seu *Abyssiniae*, fortasse insulam aliquam in sinu Arabico ad litus *Aethiopiae* sitam. Defendit hanc sententiam contra obiectiones TYCHSENII (in MICHAELIS *Neuer Oriental. Bibl.* P. VI. p. 18. 19.), EICHHORNII (*Biblioth. der bibl. Litteratur* P. II. p. 1048.), et DOEDERLINII (*Theolog. Biblioth.* P. IV. Fascic. 8.), in libro, cui titulus: *Bemerkungen über Stellen in den Psalmen und der Genesis*, p. 337. seqq. Nobis utramque sententiam indicasse tantummodo sufficiat, nam argumenta pro utraque hic enumerare et ponderare consilii nostri angustia non patitur, nec esset talis disquisitio geographica huius loci. שרר מביח מבור) Ad verbum: *nam vastarum est* (neutraliter, omnia late *vastata*; verba intransitiva et passiva in tertia persona singulari, tam masculina, quam feminina, recipere possunt usum neutralem, vid. SCHROEDERI *Syntax.* Reg. LXI. p. 276.), *ut nulla sit domus, nec sit, qui intret* (conf. Cap. sequ. v. 10. סגר כל-ביח מבור). Evanescit igitur difficultas, quam MICHAELIS et KOPPIVS his verbis inesse arbitrati sunt, propterea quod שרר, ad *Tyrum*, צר, nomen generis feminei, utpote *urbis* nomen, referendum sine terminatione feminina hic ponatur. Nec erat, eum Michaelis pro שרר enunciatet שרר, *vastator*, totumque comma ita verteret: *Trauret, ihr Schiffe Spaniens, denn von aussen, von innen, vom Lande der Sidonier her, zeigt sich ihr (Tyro) der Verwüster*. Multo minus probandus esse videtur Koppivs, qui verba nostra כי שרר מביח, reddit, *verwüster ist, euer mütterliches Land*, quod quomodo ex verbis Hebraicis erui possit, me non intelligere fateor. DATHIVS verba מבור מביח post FORERIVM et VITRINGAM vertit *domi forique*, qua dictione regionem circumiacentem subiectam reipublicae Tyrorum innui putant. (מארץ כחיים נגלה למר) *E terra Chittim revelatum,*
nun-

nunciatum, est iis, Tyriis in Hispania. De terra כּחיים dis-
sentiunt interpretes. Alii *Macedoniam* intelligunt, alii *La-
zium*, alii *Cyprum*. Posteriorem sententiam amplectuntur
MICHAELIS in *Supplementt. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1378.,
et Doederlein ad h. l. „Terram *Cithim*, is inquit, IOSEPHO
praeunte Lib. I. Cap. VI. §. I. insulam *Cyprum* esse existi-
mo, cuius non tantum urbs *Cizium* primi nominis vestigia
ostendit, sed marmora etiam, quae SWINTONVS descripsit (de
quibus conf. Schol. ad Genes. X, 14. pag. 99) Phoeniciam
originem produunt. Citiaei regibus Tyri subiecti fuere, si
Menandro Ephesio fides habenda apud IOSEPHVM *Antiqq.*
Lib. IX, c. 15. §. 2., inde frequentia inter utrosque com-
mercia, quae finienda dicit Iesaias. Idem circa hoc ipsum
tempus rebelles ab Elulæo rege Tyri, Salmanassari coevo,
ad obsequium redacti, forsan et exilio multati sunt.“ —
HENSLERO in *den Bemerkungen über Stellen in den Psalmen
und in der Genesis*, p. 354. 355. כּחיים *Arabiae* populus qui-
dam videntur, in littore Arabico e regione Aethiopiae, ubi
הרשיש sitam existimat.

2. (דמוֹ—מלֹאֵיךְ) *Silere*, *habitatores regionis maritimae,*
ita, quam mercatores Sidonii, mare traiccentes, implebant.
אֵי hic haud dubie denotat *tractum maritimum*, quem signi-
ficatum in seriore Hebraismo habet, veluti Dan. XI, 18.
Esther X, 1., pro אֵי דָּרִים (Ies. XI, 11. XXIV, 55.); conf.
MICHAELIS *Spicileg. Geograph. Hebraeor.* P. I. p. 142. *Insu-
las maris mediterranei* hoc loco per אֵי indicari, verisimile
est Vitrinae, maxime ob locum parallelum Ezech. XXVI,
16. 17. 18. ubi *insulae* de Tyri lapsu consternatae dicuntur,
conf. Ezech. XXVII, 35. Sed cum in ipso carmine nostro
vs. 6. Tyrii ipsi quoque appellentur אֵי יִרְשָׁבִי, *habitatores*
tractus maritimi; et attributa vs. 4. Tyrio convenient; ego
iis accedo interpretibus, qui hic etiam *habitatores urbis et*
regionis Tyricae intelligunt. דמוֹ, *silere*, terrore et moero-
re percussis; saepius hac apostrophe acerbitas et gracitas ca-
lamitatis

lamitatis alicuius declaratur, vid. Thren. II, 10. Ies. XLVII, 5. Ezech. XXVII, 35. Ceterum ad intelligentiam tam huius conuulsis, quam totius carminis pertinet, quod observavit Vitringa, per *Sidonios* a nostro ipsos intelligi *Tyrios*, qui ortu erant *Sidonii*, et inter quos et Sidonios ea erat coniunctio tam studiorum, artium, et mercatus, quam *regiminis*, ut eandem rem agere censerentur, et pro uno haberentur populo, ut propheta mox declarabit vs. 4., unde *Tyrus* deinceps dicitur בתולה בת צידון *virgo filiae Sidonis*. Ipsi *Tyrii* erant *Sidonii*, quare vetusti scriptores, ut Homerus, eos sub *Sidonis* comprehendunt. STRABO, Lib. XVI. οἱ μὲν ἂν ποικίλαι τῆς Σιδῶνος τελευτῆσσι μάλλον, *poetae Sidonem magis celebrant*. Inde etiam a poetis hebraicis, veluti Ierem. XLVII, 4. Jeel III, 4., inter se coniunguntur.

3. (ובמים גרים. Propr. *et in aquis multis semen Sichoris, messis fluvii* (Nili proventus eius, i. e. qui lucrum suum habebant ex femine Sichoris, ex messe Aegyptii fluvii, dividenda gentibus. Merces Aegypti, quae in Nilo transferebantur ad Tyrios, et ab his ad alias gentes, eleganter vocantur *semen* et *messis* fluminis Aegyptii, sumta metaphora a proventu agrorum. Ita Dathius post Vitringam et alios. Nil tamen impedit, quo minus per *semen Sichoris* et *messis Nili* intelligas *proventum terrae Aegypti, qui debebatur Nilo*, Aegyptum inundanti, ut potius *fluvii*, quam *messis* videretur. Id placuit KOCHERO, qui sensum ita constituit: „dives sementi messibusque Nilus, illius annona erat, qua et uteretur ipsa, et quam per maria victam gentibus late divenderet.“ Similiter KOPPIVS: *auf weiten Meeren, mit Saat Aegyptens, mit des Stromes Erndte, irieben sie ihren Gewinn*. De יארר et שחרר, nominibus Nili vid. not. supra ad Cap. XIX, 6. et conf. Ierem. II, 18. 1 Chron. XIII, 5. Veteres tamen שחרר non de Nilo, sed de mercatoribus acceperunt. Alexandrini habent σπέρμα μεταβολων, *semen mercatorum*, quos fecutus Arabs in Polygl. ذسبل الذجاس, *semen*

semen mercatorum, nempe numerus multitudinis adhibetur pro singulari colectivo, quem retinet Syrus, vertens וּזְבָן בְּלֵאָהֵן, *semen mercatoris*. Hi ergo שַׁחַר voluerunt esse participium *Benoni*, idemque quod שַׁחַר, *mercator*, *negociator*, sic dictusa *circumcundo*. Chaldaeus, quasi nomen esset abstractum, reddit סַחַרָא, *negotiariorum*. Veterum illorum auctoritate MULLERVS in *Satura Observat.* Cap. IV. p. 51. 52. pro recepto שַׁחַר legere mallet שַׁחַר, hoc sensu: *messes Tyro in agris quidem nullam esse, at in mari, mirabile dictu, messes tanquam mercatorum illi crescere*. Obstat autem huic sive lectioni, sive interpretationi, primo, quod in hoc versu et praecedenti שַׁחַר, *mercator*, et שַׁחַר, *emporium*, per Samech scribitur, nostrum contra nomen a littera ו incipit; deinde membrorum parallelismus, qui in poetica Hebraeorum oratione maxime spectandus est. Pro nostro enim שַׁחַר, quod cum vocibus I et O lectum, Nili nomen est, in sequenti hemistichio יַאֵר ponitur, quod eiusdem Nili potest esse nomen, mercatorum nequit. — Affixum in voce חַבְרֹאחַ, vel ad *Sidonem*, vel ad *Tyrum*, non expressam quidem, sed subintelligendam ex contextu, est referendum, ut saepe e. c. Pl. LXXXVII, I. יְסֻדָּתִי, *fundatio eius*, scil. populi Israelitici, vel urbis Hierosolymorum, est in montibus sanctis.

4. (בְּרֹשֶׁת לְאִמִּי) Poeta infert matrem acerbe plorantem, quod cum plures edidisset liberos, nunc se cum dolore et pudore videat *orbam*, ac si nec parturivisset umquam, nec edidisset sobolem ullam: quae querela orbitatis vel referri potest ad *Tyrum*, vel ad *Sidonem*. Si ad *Tyrum* applicetur, hic exurgit sensus: *erubescere Sidon*: cum enim ipsa quoque urbs sis maritima, populosa, probe munita, in mari veluti creta, aeque ac Tyrus; et hoc nomine tibi promittas securitatem prosperitatemque longi temporis: respice nunc *Tyrum*, ex te natam, *munimentum maris*, quae ad eam redacta est

est vastitatem, ut se non minus orbam et solitariam queratur, ac si nullam umquam educasset prolem; incolis videlicet suis vel disiectis, vel fame et bello consumptis. Si *Sidoni* tribuatur haec querela, Chorus introductus putandus erit, qui capta vastataque Tyro, conversa ad *Sidonem* oratione, eam iubet *erubescere*, argumento defumto ex ipsius Sidonis iustis querelis de sua *orbitate* post Tyrum everlam, ut sensus sit: et tua, o Sidon, lugenda est conditio, dum fatum everlae Tyri ita ad animum revocas, ac si redacta esses ad meram orbitatem, quippe quae post everlam Tyrum censeris nolis ullam produxisse sobolem, h. e. deduxisse coloniam. Posterior haec sententia neutiquam est absurda. *Sidon* enim, ut *urbs maritima*, eaque maxima et munitissima, hic recte appellari potest *munimentum maris*; et non male ei ut *matri* convenit querela de sua orbitate, post everlam Tyrum; et veteres ex sterilitate orbitateque matrum capiebant argumentum pudoris; vid. Genes. XXX, 23. Non nego, sensum hunc mihi ad primam speciem arrisisse; etsi, re diligentius considerata, priorem interpretationem nunc praeferam. 1) Quia clarius multo explicat argumentum pudoris Sidonis. Tyrus enim capta vastataque, si tanquam *filia* Sidonis intercidiisse supponatur, matri suae iustiore *doloris* quam pudoris praebere debebat materiam. Sed si hic de Tyri orbitate agatur cum respectu ad eius incolas, facile intelligas, Sidoniis paratam esse iustam materiam pudoris. Cum enim de firmitate suae urbis, pariter opulentiae, copiosae, maritimae, praeclare haecenus existimassent, et in ea polliciti sibi essent securitatem; quid nunc dicant vel iacent, postquam Tyrum, se munitorem ab hoste captam vastatamque cognoverint? 2) Prophetiae nostro solenne est, urbium cives vocare earum *filios* et *filias*. Sic Cap. XLIX, 20. in consolatoria ad Sionem oratione. *Adhuc dicent in auribus tuis filii, quibus orbata eras: nimium mihi angustus est locus, contrahe te mea caussa, ut habitem.* Cap. LXVI, 8. *Sion parturivit, etiam peperit filios suos.* Similia exempla

Ies. Var. L I apud

apud alios prophetas, et maxime in *Tlrenis* Ieremiae, plura extant. 3) Quia quod dicitur ים מעון, *munimentum maris*, ad Tyrum commodissime refertur. Cui enim apud Ezechielem passim describatur tanquam sita in *mari*, urbs munitissima: tum vero sub voce מעון, *munimentum*, latet indicium צור, *Tyri*, cum munimenta olim praecipue construi solerent in *collibus petrosis*, unde binæ hae voces aliquando inter se coniunguntur, ut Pl. XXXI, 3. צור מעון, *rupes munitionis*. Zacharias de Tyro, licet tum aliquatenus mutata esset eius conditio, Cap. IX, 3. *et extruxit sibi Tyrus צור, munimentum*. Quid itaque nunc iactet, quid firmitatem copiamque suam celebret, gloriosa Sidon, postquam munitissimam, et le munitiorem, Tyrum expugnatam viderit? Haec VITRINGA, cuius verba ideo integra apposui, quoniam argumenta pro utroque interpretandi modo in iis diligentissime examinata sunt. Posteriorem interpretationem praefert quoque DATHIUS, DOEDERLEIN, HENSLERVS. ים מעון הים, *mare, munimentum maris*, similem ἀναδιπλασιον nominis, quo describitur subiectum, habuimus supra Cap. XIX, 7. *Papyrus apud fluvium, apud oram fluvii*.

5. Sidonii ob cladem Tyri non aliter affecti sunt, quam si Aegyptum ab hoste occupatam vastatamque intellexissent, quod nimirum commercium Tyri iis non minus curae erat, quam Aegypti, ex qua magnam percipiebant utilitatem. Verba Hebraea proprie sonant: (Sidonii) *aeque dolebunt ad famam Tyri, ac si de Aegypto tale quid fama percepissent*.

6. Alloquitur ipsos Tyrios, quibus urbe sua vastata alio erat migrandum.

7. עילוי, *exultabunda* vocatur Tyrus, quasi voce, motu et gestu prodens animi hilaritatem alacritatemque, quam copia, luxus, securitas, et bona de praesente rerum statu opinio et de futuro spes, pariunt. Videtur ta-

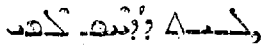

men hoc loco vates, cum voce illa uteretur, simul respexisse confertam et luxuriosam hominum multitudinem, quae fora et vicos urbis replens, cum lascivo hilarique motu et strepitu inter se miscetur, florentemque rerum suarum statum saliente gestu ostentat: qui fuerat status Tyri, incolarum rerumque omnium copia exundantis: cui statui praesentis temporis tristis solitudo opponitur. Sic ad eam vates noster eadem voce vs. 12. *Non perges* תלעל, *vitulari*, lascivire. ממי קדם קדמחה, cuius antiquitas est a diebus verustis. STRABO Lib. XVI. Μετα δε Σιδονα μεγαλη των Φοινικων και αρχαιοτατη πολις Τυρος εστι η διαμιλλος αυτη κατα το μεγαθος και κατα επιφθουσιαν, και την αρχαιοτητα. CVRTIUS *Histor. Alexandr.* Lib. IV. Cap. IV. *Capta est urbs, et vetustate originis, et crebra fortunae varietate ad posteritatem insignis.* ARRIANVS Lib. II. Cap. XVI. *Templum Herculis ait esse Tyri παλαιωτατον αν μνημη ανθρωπινη διασωζεται.* יבילורה דגניה מרחוק לגור, cuius pedes eam portarunt in longinquum ad peregrinandum: haec Tyriorum praecipua laus erat, quorum industria in navigationibus satis nota est. גור, *peregrinari, hospitari*, in remotissima excurrere loca, in quae Tyrii pedibus suis, h. e. navibus, portabantur. Sunt tamen post Hieronymum interpretes, ut Michaelis, Dathius, qui haec verba accipiant non ut partem iactantiae et laudis Tyri, sed ut denunciationem interminatoriam, Tyro factam, hoc sensu: *pedes eius eam ducent in longinquum ad exulandum, circumvagandum* (sic גור Genes. XXI, 23. accipitur), quod scilicet urbe desolata necesse haberent Tyrii superstites alia sibi quaerere loca in distitis regionibus, novosque incolatus. Praeferenda tamen videtur prior interpretatio, quia vates hic recenset Tyri ornamenta, eorumque de iis iactantiam ad invidiam praesentis status miseri exponit.

8. המעטורה, *Coronatrix*, quae reges crebat, vel in coloniis, vel in aliis terris, quas sibi subiecerat. כמענים hic positi sunt pro *mercatoribus, negotiatoribus*, ut Hof. XII, 8. Job. XL, 25.

9. כְּאֵן צַבִּי, *elatio decoris* hic est magnificentia et luxus, et cum iis coniunctus fastus atque arrogantia, conf. Cap. XIII, 18. XVI, 6.

10. Enarrabo varia interpretum tentamina ad difficile hoc comma explicandum, verbis ipsorum plerumque retentis, ut de cuiusque interpretationis ratione lectores ipsi eo facilius iudicare queant. SCHMUCKIUS, a Vitringa adductus: „*sicut fluvius exundans et alveum egrediens, longe lateque inundat, et passim se insinuat; ita tu quoque diffues, et sedem quaeres vagabunda per eas terras, quae nunctuo parent imperio, quia dissoluta est respublica tua, et omnis potentia disiecta.*“ Sed bene huic interpretationi opponit Vitringa, fluvium se per terras diffundentem exhibere quidem optam imaginem hostis valentioris, obvia sibi subiicientis, sed non item figuram populi vage dispersi. Ipse vero Vitringa hoc modo explicationem instituit: „*Vis sententiae propheticæ manifeste incumbit in extrema eius: אֵין כּוּחַ עִיר, nullum amplius est cingulum, balteum, ut Pf. CXX, 19. id vero de Tyro metaphorice dictum, significat dissolutam esse rempublicam depositum occisumque regem et praefectos, reipublicae et societatis civilis vincula et cingula; destructa vastataque esse munimenta, et muros urbis, altos latosque eam circumscribentes et arcantes (haec enim singula et universa rectissime veniunt nomine cinguli), sic ut omnibus complanatis, nihil superfit, quod agrum ab urbe discernat, rempublicam fulciat, urbes terramque munit. Qui cum certus sit sensus postremae partis huius sententiae: priora sic sunt interpretanda, ut sensum admittant analogum, cum posterior sententiae pars priorem ut obscuriorem illustret. Id vero assequeris, si verba prophetae: *transi terram tuam, ut fluvium, nullum amplius cingulum est*, sic accipias: *transi, o Tyrie, terram tuam, h. e. tam ipsam Tyrum, quam terram, ei subiectam, olim egregie munitam, tum praefectura civili, et praesidiis militaribus, tum muris urbium arcium-*
que,*

que, reipublicae firmamentis: aspice, inquam, reipublicam eandem absque cingulo, omni modo solutam, et *transi* eam instar *fluvii* planam aequatamque solo absque munitis ac repagulis. Ut enim יארר, *fluvius* seu *rivus* placide fluens, *aequa* et *plana* est *superficie*, quem si nave trans eas, nihil, quod te in *aequa* et *plana* superficie moretur, offendas; sic terra, tibi subiecta, ab hoste direpta, vastata, desolata, munitis solo aequatis, *aequam* tibi praestabit *superficiem* planamque, ut instar *fluvii* eam *transire* possis. Suppono autem, orationem hanc converti ad Tyrios; quod tamen dubium videri posset. Quomodo enim *Tyrus* appelletur *filia Tarzessi*, cum *Tarzessus* potius *filia Tyri* dicenda videatur? Sed dubium facile expeditur. Propheta sic elegantiae causa scripsit, quod destructa everisque Tyro, *Tarzessus* dehinc respicienda esset ut *metropolis* Tyri, quippe a qua, tanquam principe urbe, dehinc reliquae urbis vastatae penderent. Cum hac VITRINGAE interpretatione in nonnullis consentit DATHIVS, qui sic vertit: *Migra e terra tua quam celerrime* (sic reddit כִּי־אָרַר, et conferre iubet Ies. LIX, 19.), *filia Tarzessi*, *omne decus et ornamentum tibi ablatum est*. Et in nota subiecta addit: „*filia Tarzessi* vocatur *Tyrus*, quia, cum multi Tyrii eo confugissent, spectari poterat ut mater, quae foveret Tyrios. — *Non amplius cingulum est, vel rex et procures reipublicae omnes interfecti sunt, vel omni decore et ornatu privata es, cui inserviunt cingula in Oriente.*“ DOEDERLEIN ad h. l. „locus impeditus et obscurus. Graeci vertunt: ἐγκαθὲ τῆς γῆς αὐτῆς, καὶ γὰρ πλοῖα αὐτῆς ἔξερχεται ἐκ Καρχηδονος, qui legisse videntur: עבדו ארצך כִּי אַנְיוּחַ. חרשׁישׁ אֵין מוֹה עַרְר. Ac duplex difficultas suboritur, altera e voce חרשׁישׁ, altera ex consilio orationis. Ac Tarsischich non ausim aliam, quam *Tarzessum* dicere, coloniam Tyri, satis illustrem; *filiam* autem *Tarzessi* varie exponunt. Qui Tyrum eo nomine compellari contendunt, veluti DATHIVS et LOWTHIVS, quamvis diversis ex causis, vix ulli sententiam suam ex usu loquendi persuadebunt: nec enim facile

le filiae Tyri, sive coloniae, qualem Tartessum fuisse constat, ipsa Tyrius dici filia posset. Quare consentaneum mihi videtur, *filiam Tartessi* exponere de Tartesso, veluti *filia Zionis* est, frequentissima formula, ipsa Zion cum civibus suis (Nisi potius vertendum sit *filia Tartessus, filia Zion*, cf. not. supra ad Cap. I, 8.). Sed iam altera quaestio magis implicari videtur, quodnam sit orationis consilium; utrum *Tartesso* calamitatem comminetur vates, an *Tyri* fortunam adversam describat? Ac illud si statuas, parum videbitur probabile, in tanta locorum distantia, hostilem adversus Tyrios impetum etiam Tartessias provincias invasisse. Itaque repudiaverim interpretationem illorum, qui Tartessi filiam, servaram more, discingendam et feminudam agros suos transituram esse, vel, quod HENSLERO placet, maritimo, quo adhuc floruit, imperio orbendam, terraque magis, quam mari imperaturam esse, ex his verbis colligunt. Aridet potius, prophetam pergere in describendo fato Tyriorum, quo eventurum esse statuit, ut Tartessus, repressa adhuc matris, Tyri, violentiis et imperiis, libertatem accipiat. Hinc vertimus: *Iam meabis, fluvii more, per terram tuam, Tartessus, abundabis hominibus, opibus, divitiis: soluto cingulo, quo repressa fuisti, sive reiectis incrementi tui impedimentis. Nempe ut sit in civitatibus mercatura celebribus, alterius casus et interitus alteram provehit.* In qua interpretatione Doederlein secutus est Koppium: eundemque fere sensum exprimit Syrus: , non amplius est, qui te expellat. — MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1495., postquam *cingulū* significationem, quam vocabulo Pl. CIX, 19. tribuunt, in dubium vocasset, ita pergit: „cingulum, linguis Orientalibus ignotum, si vel in Psalmo mihi suspectum, ubi veteres in illud omnes consentiant, multo minus placere poterit, Ies. XXIII, 10. ubi sola praeivit Vulgata, ab Hieronymi manu habens, *transi terram tuam quasi flumen, filia matris, non est cingulum*

cingulum ultra tibi. Alii ibi aliter: Chaldæus, חֲקִי, *robur, vires*, quod unde ductam aut arreptum, non coniicio. Syrus, *transi in terram tuam filia Tarschisch, non est amplius* ܐܢܝܢܐ ܕܢܝܢܐ, *qui propellat te: extulisse videtur* ܢܝܢܐ, ut participium a ܢܝܢܐ, ܢܝܢܐ, *impulit.* LXX. *navigia intellexerunt*, *πλοια ἔχει ἐχεται.* Id quidem ab eodem ܢܝܢܐ, vocabulum Hebraicum significare possit, navesque ab impellendo dici, quod *remis impelluntur.* Hoc quidem in versione Germanica, sed ita mutata lectione versus, *עבדי ארצך כי ארבה חרשי אין מזה ער, cole, cum indigueris, terram tuam, Tartessum, nec enim navigatio porro, sequutus sum* (litteras ביארבך ita dividit et effert: כי ארבה, ab אָרַב, *egere, pauperem esse*). Sententia eximia: unum

tamen deesse adhuc sentio, exemplum Arabici ܢܝܢܐ, *de impulsu navium, i. e. de remigando positi.** Inter has omnes interpretationes mihi quidem praeferenda videtur ea, quam Doederlein, auctore Koppio, elegit, utpote facillima et orationis seriei maxime apta.

II. (יר-ממלכות) *Manum suam extendit supra mare* (scil. Iehova, ut patet ex vl. 9. et membro huius versiculi posteriore), *commovit regna*, h. e. Deus Israelis potentiam viresque suas exercuit ad exequenda iudicia sua adversus Phoenicem, oram Syriae maritimam, cuius effectus fuit plurium regnorum destructio. *Extensio manus est minitantis, vel percutientis et exequentis vindictam; conf. supra Cap. V, 25.* Per mare hic non sola intelligitur Tyrus sed *Phoenice, sive ora maritima contermina, in qua plura erant regna, a Nebucadnezare destruenda: nam, ut Strabo refert L. XVI. Ἐκαστὴ πόλει τῶν Φοινικιδῶν, quaelibet urbs Phoenicum regem habuit.* Ceterum verbum רגו saepe adhibetur de everfione

et exitio rerum publicorum, veluti Cap. V, 25. XIV, 16. Jerem. L, 34. Hagg. II, 7, 22. 23. יתרה צוה אל כנען לשמר) *lehora praecepit de Canaane, ut munimenta eius devastentur.* Vocula אל hic est sumenda *obiective*, ut notet non obiectum *cui*, sed *de quo*, uti Ezech. XXI, 33. Pf. XCI, 11, quem Hebraismum imitatus est scriptor epistolae ad Hebraeos I, 7. και προς μεν τις αγγελος λεγει, h. e. *de angelis.* מַעֲזוּיָהּ hic scriptum est pro מַעֲזוּיָהּ, littera ג ex usu Chaldaico substituta geminatae radicali, ut חַמְרוֹ, Pf. LXVI, 7. pro חָמַר. — Michaelis confert nostrum vocabulum cum Syriaco ܘܢܝܫܘܢܝܘܬܐ, *spinac*, cum quibus in libris Hebraicis saepe comparantur *mali* et *improbi*. Quod autem Michaelis dicit, hos esse h. l. colonias Tyriorum ad oram maris mediterranei, me non satis intelligere, ingenue fateor.

12. (בהולת בה צידון) Codd. sedecim Kennicotti et de Rossii cum LXX. in cod. Alexandrino et Arabe in Polygl. legunt בַּת צִיּוֹן. Sed recte DOEDERLEIN, „non mutanda est, inquit, vulgaris lectio, צִיּוֹן, nam et rarior est, et auctoritate reliquarum versionum et ipsa facilitate in hac orationis serie commendatur.“ Ceterum ut בַּת צִיּוֹן, *filia Tyri*, Pf. XLV, 13. sumitur pro *Tyriis*, *filia Babylonis* pro *Babylonis*, *filia Zionis* pro *Zionaeis*; ita h. l. בַּת צִיּוֹן, *filia Sidonis* intelligenda est de *Sidonis*. Nihilominus tamen certum haberi debet, hic compellari Tyrios, non *Sidonios*, quia de Tyriis in hac prophetia agitur, et eadem hic iis tribuantur, quae in superioribus. Veniunt vero hic *Tyrii* nomine *filiae Sidonis*, quod Tyrii ortu essent Sidonii, et Tyrus altera quaedam haberetur Sidon: vid. IUSTINVM Lib. XVIII. c. 3. הַמְעַשְׂקָה בַּחֲלוּלָהּ, vulgo vertunt *virginem oppressam*; sed aliter interpretatur DRIESSENIUS in *Observat. Philol. Criticæ ad quaedam V. T. loca*, Groening. 1774. „Forſitan magis apte, o concupita, o adamata virgo! ex ܐܦܫܘܢܐ, *amavit*. Apud *Moranabbium*, p. 29. ܐܦܫܘܢܐ

sunt amatores, amoribus dediti; pag. 48. *وان عشقت*
فكانت أشد صياره, et si amet, vehementissimus est
 amor eius; et alibi saepissime. Sic etiam Tyrus¹ comparatur
 cum muliere meretrice, quam ardeant omnes reges ter-
 rae, sec. vi. 17. Ita haberemus: „non perges amplius exsul-
 zare, o virgo adamata! et tot amatorum numero superbe te ef-
 ferre!“ *כתיים-לך* Interpretes fere omnes vertunt: *Citium*
pete, sed nec ibi tibi quies, ut ante *כתיים* omissum statuatur
 particula *אל*. „Sed id, Doederlein inquit, vix ferunt leges
 grammaticae. Alloquitur propheta Citiaeos, qui mercaturae
 causa sedem in Tyro fixerant; eosque iubet migrare,
 atque delerere stationem minus tutam.“ Vertit igitur ver-
 ba nostra: *Citiaei! surgite, abite, nec enim vobis amplius*
ibi sedes quieta superest!

13. *הן ארץ-היה* *Chaldaei* hic sunt intelligendi septen-
 trionales illi, qui ex patria sua, in vicinia Ponti Euxini,
 ubi *Chalybum regionem* habent geographi veteres, duce Na-
 bochodonosare, primo eruperunt, devictisque aliis gentibus au-
 stralibus, Babylonem, ipsam quoque devictam, ingentis regni
 sedem fecerunt. Vid. MICHAELIS *Spicileg. Geograph. He-
 braeor. Ext. P. II. p. 77. seqq.* et SCHLOEZERI *Commentatio-
 nem doctissimam de Chaldaeis*, in *Repertor. für bibl. und*
morgenl. Litteratur P. VIII. pag. 113. 142. 156. seqq.
זה עם לא היה עם, positum pro *זה היה עם לא היה*, *hic populus*
non erat populus, scil. illustris, magnus, ut Deut. XXXII, 21.
 Quem sensum phariseos ex similibus locutionibus scripto-
 rum sacrorum et exterorum copiose illustravit IACOB. PERI-
 ZONIVS in *Origg. Babylonn. Cap. VI. p. 70. seqq.* Ceterum
 quod ad rem confer Job. I, 17. ex quo loco patet, Chal-
 daeos illo tempore Nomadum praedantium vitam egisse,
 non rempublicam habuisse stabilem, et inter Orientales po-
 pulos conspicuam. MICHAELIS l. c. p. 82. „Recens Iesaiæ
 est populus Chaldaeorum, nec antea fuit. Id quidem de
 Chaldaeis univèrsim dici nequit, Abrahami iam tempore in-
 clytis

clytis, et quorum summam antiquitatem laudat Ieremias Cap. V, 15. at potuerunt in Chaldaea prope Babylonem novi et recentes esse, videturque colonia eorum, Nomadum antea errantium, certas ibi sedes ab Assyriorum regibus paulo ante Iesaiam accepisse. “ אשור יסדה לציים, *Assur fundavit eam deserticulis.* VITRINGA: „Dicere vult propheta, *Affyrios eam occupasse terram*, quam infederunt Chaldaei, et Babylonem, Chaldaeorum metropolim, munivisse, exornasse, et agrum *Babylonicum*, inundationibus Euphratis expositum, aggeribus sepiisse, ut plane tradit HERODOTVS Lib. I. c. 184. 185. 186. Eundem in sensum MICHAELIS l. c.: „*fundatam dicit terram incolis deserti: fundatam, id est, ni fallor, aggeribus munitam, qui exundantem Euphratem coercerent: incolae autem deserti videntur Nomades Chaldaei esse, longe a patria, Curdorum fere in morem, per deserta Arabica et Syriaca errantes, nec sine latrociniiis.*“ ציים interpretes alii verterunt *naves*, alii *feras*, alii *feroces incolas*: quas interpretationes enarravit et refutavit PERIZONIUS l. c. ipseque (in *Addendis* pag. 366. seqq.) recte contendit, per ציים hic commodissime intelligi *deserticolas*, sive Σημυταί, ut Ps. LXXII, 9., h. e. ipsos Chaldaeos deserta cum pecudibus peragrantes. In alia omnia abit DOERPERLEIN, qui vertit: *Chaldaei, dissimiles Affyriis, Tyrum in vastitatem redigent*: cuius versionis rationes reddit in nota subiecta hasce: „Dictio יסדה לציים synonyma est posteriori שממה למפלה, quae non potest nisi de Tyro intelligi. Itaque de evertenda per Chaldaeos Tyro totum comma interpretamur, accentibus tantum mutatis, quorum praecaria auctoritate iubemur אשור a voce היה divellere. Nos vocem אשור cum versione Arabica Msc. Oxford. in *Bibl. Polygl. Londinens.*, quae lacunam versionis LXX. et Arabicae ad eam adornatae replet, priori commatiungimus, hoc sensu: *Chaldaei non erunt, sicut Affyrii, a quibus plures urbes non potuerunt expugnari.* Namque Assyriae regem Salmanassarem multas Phoeniciorum urbes, Sidonem, Accen et rel. deditione

tione facta occupasse, a Tyriis autem praeficio navali devictum, aquae penuria frustra tentasse urbem, *Menander* auctor est apud *IOSEPHUM Antiqq. Iud. Lib. IX. c. 15. §. 2.* Est autem postice dictum, *urbem felibus agrestibus condere, pro domos eius destruere.* (הקימוּ—למפלה) Verba הקימוּ ארמנוחיה (בחינו עוררו ארמנוחיה) *VITRINGA* et *MICHAELIS* referunt ad *Assyrios*, diverso tamen sensu: Ille verba nostra ita interpretatur: „Assyrii, postquam Chaldaeos cremivagos illuc transulerint, turres eius speculatorias erexerunt, et excitarunt palatia.“ Sed *Michaelis*, l. c. הקימוּ בחינוי vertit, *errantes Nomades consistere fecerunt*, additque: „displicet consueta explicatio, *erexerunt speculas eius*: speculae enim *Nomadum* sunt erraticum, qui ipsi eas erigunt, non a datore stabilis sedis rege accipiunt; confero potius Arabicum

⁵¹⁰¹ *منازل*, *mansio Nomadum nocturna.* Videntur ergo reges *Assyriae* errantibus antea per deserta *Chaldaeis* in vicinia *Babylonis* certas sedes dedisse, praesidio forte finibus futuris contra *Babylonem* *Assyriis* non subditam, nec amicam, indeque regio nomen accepisse.“ Ego tamen, cum commatis nostri verba ultima, שמה למפלה, de *exitio Tyri* sint intelligenda, priora huius membri posterioris, הקימוּ—ארמנוחיה, in eundem sensum acceperim: qua in sententia mihi iam praeeverunt *DATHIUS*, *HENSLERVS* et *DOEDERLEIN*: quorum hic in nota ad h. l.: „*בחינוי*, *turres* sunt, ab hostibus (suffixum enim masculinum est) exstructae extra urbem: עוררו, unde עוררו, Arabibus de *imperu hostili* adhibetur, sicut *Zachar. IX, 13.* Sic et *CICERO* de *prov. Conf. c. 4.* dixit totum *Pontum* armatum *effervescentem in Asiam* et *erumpentem.*“ *HENSLERVS* עוררו effert in *Pual*, *excitantur, irruunt in palatia eius.* Sed non est opus quidquam mutare, si veritas: *effervescent, impetum faciunt in palatia eius.* שמה למפלה, *posuit Tyrum in ruinam*, scilicet *populus*, העם, antea memoratus.

15. Postquam Tyrus per tempus longum ad maximam ignobilitatem redacta fuerit; aliquando iterum se efferet, pristinamque nobilitatem et gloriam adipiscetur: pro more vatum Hebraeorum, saepius iam observato, qui severas calamitatum prænunciationes sive descriptiones temporum laetiorum imaginibus temperare solent. שבעים שנה, *septuaginta annos*, positos esse ad indicandum *longum tempus*, numero definito posito pro indefinito (conf. supra ad Cap. XX, 3. et vid. Ierem. XXV, 11.), bona est HENSLERI observatio, nec minus haec, אחר, numerum *cardinalem*, hic accipiendum esse pro *ordinali*, ut Genes. 1, 5. XIV, 4. et aliis locis: ut sit vertendum, *sicut tempore regis primi*, hoc sensu: Tyrus ad eam redigetur ignobilitatem et tenuitatem, qualis erat tempore primi regis, sub initia regni, quae semper tenuia sunt in civitatibus. — Operam et oleum perdunt, qui *septuaginta hos annos, unumque regem* in historia quaerunt: unde variis tentaminibus, comma nostrum cum historia conciliandi, non immeror. (מקץ-הזוהר) *Finitis septuaginta erit*, i. e. occinetur, *Tyro canticum instar cantici meretricis*, i. e. cantilena tanquam de meretrice. „Vulgatissima est urbium cum virginibus vel foeminis honestis comparatio, et ex nummis satis nota: sed propria scriptoribus sacris videtur emporiorum cum foeminis inhonestis, quia plures quasi amafios quaerunt, i. e. omnium gentium mercatores ambiunt, questusque causa quemvis admittunt. In *Apocalypsi* metaphora repetitur Cap. XVII, 3—19.“ DOERPERLEIN in h. l. Conf. Nah. III, 4. Ies. XLVII, 1.

16. Inducit vates Tyrum ut meretricem diu ab amatoribus neglectam, et sui quoque ipse negligentem, quae post lapsum spatium temporis oppressioni suae definitum, animum recolligeret, et pristini questus memor circuitret aedes; formamque suam illecebris suis, cantu, cithara, publice commendaret, et quidem eo cum successu, ut populos rursus blanditiis interceptos consuetudini suae irretiret.

17. (ושבה לאחנכה. *Redibit ad questum suum meretricium*, i. e. ad pristinam commercii et mercaturae gloriam.

18. Olim et Tyrii Iehovae cultores fient et eius populo, Israelitis, adsociabuntur; id quod imprimis ad seculi aurei descriptionem pertinebat apud vates Hebraeos. (ויהיה—ליהרה) *Questus eius fiet peculium Dei*: Iehovae consecrabitur. Vix monitu opus, אמתן hic iterum figurate positum esse pro lucro, quod ex mercimonio percipitur. (לא יאצר ולא יחסך) Non multum inde in arcas reponent. Tyrii et quaerere amabant et quaesita prodigere. CLERICVS vertit: *nihil reconderetur, neque reponetur*, idque sic interpretatur: „non opus erit, ut occultent, aut in loca tutiora divitias suas mittant, prae viciorum regum metu, a quibus nihil erit, quod timeant.“ (כי—סחרה) Sub iis, *qui coram Iehova sedent*, Vitringa intelligit *doctores religionis*, qui discipulos instituerent in cognitione Iehovae, phrasinque desumptam esse putat a more prisco, qui maxime obtinuerit stante adhuc templo primo, cum nullus adhuc esset usus Synagogarum publicus, ut vel populus sabbathis aut festis diebus conveniret ad aedes prophetarum, ut per eos erudiretur et instrueretur ad religionis cognitionem: vel viri docti, qui prophetis ut praeceptoribus adhaerere solebant, stans temporibus adessent ad aedes prophetarum, et iiscum de divinis rebus sermones sererent, aut eos de iisdem differentes audirent. Conferre iubet VITRINGA librum a se editum de *Synag. Vet. Lib. I. Part. II. Cap. VI.* Mihi tamen praeferenda videtur veterum interpretatio, quam et plures recentiores sequuntur: *iis qui habitant coram Iehova*, i. e. qui templum Iehovae frequentant, per quos non solum sacerdotes et Levitae, sed omnes omnino Iehovae cultores intelliguntur, conf. Pl. XXVII, 4. LXXXIV, 5. Hic tamen noster praecipue *sacerdotes* videtur respexisse. (לאכל—עחיק) *Ita ut victus eis abunde suppetet et amictus elegans*: hoc sententiae prioris (והיה סדרה ואחזקה קדש ליהרה) exornandae causa

caussa additum. *phv* hic notat *pulchrum, nitidum*, sicut apud Arabes ipsum *جيلة* proprie *vetustum, antiquum* notat, sed deinde de omni *pulchro et nitido* usurpatur, etiam de *vestimento*: exempla produxit Schultensius ad Proverb. VIII, 18. p. 74. Ceterum cum carminis nostri parte posteriore conferendae sunt luculentae illae de conversione Tyrorum ad Iehovam prophetiae Ps. XLV, 13; LXXII, 10; LXXXVII, 4.

CAP. XXIII. I. (*Oraculum in Tyrum*) *Eiulate, naves Tartessi, nam vastata est terra patria, ut nulla supersit domus, nemo eam ingredi possit! — E terra Cithaeorum nunciatum est illis.*

2. *Obstupefcite, incolae regionum maritimarum, quas mercatores Sidonii, mare traicientes, frequentabant.*

3. *Quarumque proventus erat in maribus amplis semen Sicharis, messis fluvii Aegyptii. Erat emporium gentium!*

4. *Pudore suffunditor, Sidon, nam mare, nam arx maritima, in haec loquitur verba: Non parturivi, nec peperivi, nec educavi iuvenes, aut exuli virgines.*

5. *Ut fama de Aegypto commoveret animos; sic dolent ad famam de Tyri fortuna.*

6. *Tartessum petite, eiulatus edite, accolae ripae!*

7. *Haecine est civitas exultabunda, antiquissima aetate, et per diffitas gentes praefecta?*

8. *Quis hoc decrevit in Tyrum, urbem adeo celebrem, cuius mercatores principes, cuius negotiatores nobilissimi per orbem terrarum habitii sunt?*

9. *Iehovah exercituum dominus hoc decrevit ad foedandam tantae gloriae superbiam, ad humiliandos nobilissimos totius terrarum orbis.*

10. *Permea iam regionem tuam, sicut fluvius, Tarressus! Nullum amplius cingulum est.*

11. *Etenim Iehova extendit manum suam super mare, commovet regna, praecipit de Canaane, ut omnia eius munita destruantur!*

12. *Noli amplius, inquit, exultare, vim passa virgo, filia Sidon! Surge, transi ad Cirthaeos; quin etiam ibi quiescere tibi non licebit!*

13. *En terram Chaldaeorum! Hic populus non fuit; Assur fundavit eam deserticolis; structis operibus in palatia Tyrî effervescent, eamque solo aequant.*

14. *Einlate naves Tarressi, nam robur vestrum sublatum est!*

15. *Tum oblivioni tradetur Tyrus per septuaginta annos, sicut tempore primi illius regis. — — Sed his finitis, de Tyro, tanquam meretrice carmen edent:*

16. *„Sume citharam, circui urbem, o meretrix oblivioni tradita! eleganter modulare, multum cantilla, ut tui redeam memoria!“*

17. *Post septuaginta annos, Iehova Tyro providebit, ut redeat ad questum suum, scoriaturque cum omnibus regnis orbis terrarum.*

18. *Sed mercimonium questusque Iehovae dicatum eris, non reponetur in thesaurum, nec recondetur: nam mercimonium eius erit habitantibus coram Iehova, ut comedant ad satietatem, et operimentum iis ne desit splendidum!*

CARMEN VIGESIMVM QVARTVM.

(CAP. XXIV—XXVI. vs. 1—19.)

A r g u m e n t u m.

*P*er tria capita XXIV—XXVI. videtur esse carmen continuum, in quo gravissima calamitas terrae Iudaicae illata describitur, addita tamen feliciorum temporum laeta imagine; cui varia carmina interseruntur propter miram illam defensionem et liberationem a piis canenda. — Post descriptum Iudaeorum statum, tristem prorsus ac miserimum, a vs. 1—13. vates benignitatem divinam, intermixtis tamen hymnis et admonitionibus, celebrat, quae salutem reddidit, hostesque Babylonios, vs. 16 — Cap. XXV, 9., Moabitas XXV, devicit, omnes denique adversarios extirpavit, exulesque Israelitas ex Assyria Aegyptoque in patriam reduxit, et omnino rempublicam plane collapsam statui suo florenti restituit, Cap. XXVI, 1—19.

In tempore constituendo, quo hoc carmen respiciat, magnus est interpretum dissensus. Grotius quidem de vastatione per Salmanassarem regno Israelitico illata, locum explicat. Henslerus Senacheribi in Iudaeam incursionem, ultimaque sub Hiskia tempora pacata et felicia prophetae animo obversata existimat. Vitringa tempora remotiora Maccabaeorum respici putat, scilicet miseras et persecutiones, quibus Antiochus Epiphanes Iudaeos affligebat, simul vero etiam liberationem et vindicationem a saevis illis persecutionibus per Maccabaeos: hac maxime ratione permotus, quod inde a vs. 16. Cap. XXIV. perse-

persecutiones ob religionem commemorantur, propter quas multi se abderent, multi supplicio afficerentur. Mediam quasi viam ingrediuntur, qui vastationem a Nebucadnezare terræ illatam, hanc subsecutam captivitatem Babylonicam et illa finita reditum in patriam describi existimant. Hanc sententiam amplexus est DATHIVS, nec ego illi accedere dubito, cum ad Babylonis excidium, et reipublicae Iudaicae meliorem vicissitudinem cum illo coniunctam, tam manifeste alludatur in toto hoc carmine, ut ne Vitringa quidem id negare ausus sit. Videtur igitur carmen nostrum haud diu post Haggæum editum esse, sexto fere aut septimo anno imperii Darii, quo ipso et Babylon astu Zopyri expugnatum vastabatur, et templi Hierosolymitani aedificium consummatum inaugurabatur. Vide Rer. Iudaicar. narrat. ex Frankii Chronolog. S. sect. priori praemiss. p. 21. et PRIDEAUX Altes und neues Testament im Connex. mit der benachbarten Völker Historie. P. I. pag. 239—241. vers. germ.

Carmen hoc a Iesaja non esse profectum, iam EICHHORNIVS (Einleitung in das alte Testam. P. III. §. 524. pag. 60. 61.) collegit ex stylo nimis artificioso adeoque ludibundo, plane diverso a nervoso illo et vivido Iesajae.

KOPPIVS Caput XXIV. carminibus duobus constare existimat, quorum unum inde a versu primo usque ad decimum quintum, alterum a vs. decimo sexto usque ad finem pertineat. Et in carmine quidam priore depingi Hierosolymorum excidium Palaestinaeque vastationem, addita promissione temporum feliciorum, quae reliquiis generis Iudaicae ex communi calamitate servatis, oritura essent: posteriore autem exhiberi descriptionem adventus regni Messiae, cum ingentibus commutationibus et terribilibus rerumpublicarum revolutionibus coniuncti. Duæ hæc declamationes tempore diverso pronunciatæ Koppio videntur, sed ob sententiarum similitudinem, quæ nunc invenitur in vs. 15. 16. (in utroque hymni in Iehovam sanendi fit mentio), ab eo, qui hanc oraculorum collectionem

instituit, in unam coniuncta. Eodem modo in carmina plura dissectat capita sequentia; de quibus inferius videbimus. Placuit haec sententia ΕΙΣΗΓΟΡΝΙΟ quoque (Einleit. in das alte Test. P. III. p. 84.). Sed cum quatuor haec capita manifeste in uno eodemque argumento et tenore versentur, ego nullam illa in diversa carmina dispejendi necessitatem video: efficiunt potius, si quid sentiam, in unum illa carmen comprehensa, totum quoddam et omnibus quasi partibus consummatum perfectumque poema, in quo vates a vastationis et depopulationis Palaestinae per Nebucadnezarem, tristissimorum temporum, descriptione exorsus, statim transit (elegantius usus similitudine vs. 13.) ad meliorem vicissitudinem, paucis reliquiis populi Israelitici iam redeuntem, unde protinus progreditur ad incrementa novae felicitatis depingenda, eo quidem modo, ut, antiquis Israelitarum inimicis uno post alterum prostigatis et plane delctis, aptissima prosopopoeia ipsos inducat Israelitas hymnos canentes in laudem Iehovae, ob restitutam rempublicam. — Ita mihi de nexu et carminis oeconomia statuendum videtur: quam recte, iudicent alii: certi quidquam in re dubia, in qua suum quisque sensum sequi necesse est, affirmare non ausim.

I. Terra vastatur, urbes diruuntur, incolae omnes sine sexus, aetatis, conditionis discrimine et respectu deportantur et abducuntur in exsiliū: hanc sententiam vates versibus duodecim prioribus poetice amplificat et enunciat. *בִּגְזֵי הַיָּם יִשְׁפָּקוּ אֶת-הָאָרֶץ וְהַיָּם יִשְׁפָּקוּ אֶת-הָאָרֶץ וְהַיָּם יִשְׁפָּקוּ אֶת-הָאָרֶץ*, *effundit, evacuat, coll.* Arab. ^{١١٥١} *بوم*, *bombum edidit amphora, dum affatim ex ore angustiore effluit, vel per illud infunditur aqua, conf. not. supra ad Cap. XIX, vs. 3., cf. Ierem. XIX, 7. LI, 2. Nah II, 3. Imago petita est ab utre aut ampulla evacuanda et effundenda, vide similem a Ieremia informatam imaginem c. XLVIII, 11.*

12. qua sistitur terra vastata incolisque nudata. Quod ad

ver-

verbum בלך, rectum ex parte iam vidit pater Davidis Kimchi, Iosephus Kimchi, cuius interpretationem affert filius ad h. l.: *pater meus interpretatur in significatione aperitionis, ex Arabico يلاعة البان, aperitio ianuae. Sic interpretatio erit, aperit portam, ut urbis incolae exeant, atque huc tendit Thargum, מסר לה לסנא, tradidit urbem hosti. Melius forsan de aperitione amphorae sive lagenae, h. l. accipitur, quod optime quadrat imagini coeptae. ענה פניה invertit faciem eius, והפיץ ישביה, incolasque effluere facit, פץ collato cum Arab. فاض, de quo celebris ille Arabum Lexicographus Geuhari, apud SCHVLTENSIVM in Orig. p. 55. اي كثر حتى سال علي صفة الوادي فاض الماء, i. e. פץ מים, i. e. rivus ita crescit, ut supra ripas exundet: conf. Proverb. V, 16. יפוצו מעינותיך exuberabunt fontes tui. Persistit igitur vates in similitudine coepta.*

2. Omnium nobiliorum et inferiorum, potentiorum et infirmiorum, ditium et egenorum, subverso reipublicae statu, et direptis incolarum bonis, aequabitur conditio. Particulam כ bis positam, sibi mutuo respondentem, vertendam esse *sicut — ita*, satis notum est, conf. exempla Iud. VIII, 18. Genes. XVIII, 25. Cant. I, 4. כקונה כמוכר *Emptores spectari vult ut ditiores, venditores vero ut tenuioris conditionis homines, qui studio aut labore parta parataque ditioribus pretio offerunt.*

4. חבל, *orbis*, hic sumendum esse sensu restrictiori de terra Iudaea, vix monitu opus videtur, conf. not. supra ad XIII, 14. (אמללו מרום עם הארץ *Propr. languent, qui sunt caelum, sive in celso populi terrae, qui faciunt coelsum populi terrae, i. e. principes, proceres, sacerdotes, qui infra vl. 21: appellantur צבא המרום exercitus celsi.* Quum haec interpretatio sensum exhibeat commodum, nullam lectionem mutandi necessitatem perspicio, quod tamen Michaeli et

Lowthio visum est: quorum coniecturas hic appono: MICHAELIS in *Adpend. ad Bibl. Orient.* P. XIV. p. 53. מרום in statu absoluto, מרום, enunciat, ut vertendum sit, *languent celsum* (et) *populus terrae*, i. e. nobiles et infimi. Praeterea monet, vocem עמ omitti tam ab Alexandrinis (οἱ ὑψηλοὶ τῆς γῆς), quam a Syro (مَرُومٌ؟ اِنْحَا): nec tamen audeat his solis auctoribus vocem עמ delere, in omnibus hucusque collatis codicibus expressam. KOPPIVS effert מרום, hoc sensu: *a loco excelfo deturbatus languens iacet terrae populus.*

5. (והארץ חנפה חתה וישביה) Terra sub incolis suis est polluta, hauſto videlicet sanguine innocuo, atque ideo maledictioni subiecta incolas evomit. Quod fortius haud dubie est, quam quod aliis placet: *terra polluta est propter* (qua significatione חתה saepe occurrit, veluti I Sam. II, 20. 2 Sam. XIX, 22. Zephan. II, 10.) *incolas suas.* A significatione *claudicandi* quam verbum חתה haud dubie primum habuit (coll. Arab. حَتَفٌ, *tarsum pedis flaccidum habuit, inter eundem pedem convertit extrorsum*), חתה proprie est *claudicans*, hinc *profanus* etiam sic dictus, sive, quod claudis templis locisque sacris arcebantur, sive ex consueta phrasi Arabum, qua *claudicare in religione dicunt errantem, non credentem* (conf. SCHULTENSII *Clav. Dialectorr.* pag. 232.). Haec *profanandi* significatio frequentissima est in codice hebraeo, ita ut hoc verbum usurpetur quoque de *pollutione* et *profanatione terrae, sanguine innocuo*, vid. Num. XXXV, 33. Pl. CVI, 38. Recte igitur Symmachus locum nostrum vertit, ἡ γῆ ἐφουλοκτονηθη ὑπο τῶν κατοικουμένων αὐτῆς, *terra caede contaminata fuit ab habitatoribus suis.* Alexandrini eandem habent vocem φουλοκτονω in locis Num. XXXV, 33. et CVI, 38. modo allegatis. חתה (כִּי־עברו חתה) legitur in uno codice Rossiano, et in Prophetis Soncinenſibus a. 1486. Singularem exprimunt quoque interpretes veteres, praeferuntque

que illum lectioni receptae Lowthius et de Rossi, hac maxime ratione permoti, quod voces proxime sequentes חק, בריח, in singulari posita sunt. Sed eam ipsam ob causam חורה pro emendatione scribarum habuerim. Quod ad veteres interpretes ita KOCHERVS: „חורה complexus legum est, quae singulae חורה dicuntur; ubi interpretes pro libertate et consuetudine sua nunc singularem nunc pluralem numerum adhibent; quemadmodum vel hoc ipso versu apud LXX. pro חורה טו חורו, pro singularique חק τα περιστάγματα multitudinis numero legitur.“ (הלפר חק) Vulgo: *immutarunt statutum*, i. e. statuta vel depravarunt, vel prorsus abolerunt: sensu non incommodo. Praetulerim tamen SCHULTENSII ad Proverb. c. XXXI, vf. 9. p. 510. allatam nostri loci interpretationem: confert Arabicum *خلف*, quod inter cetera etiam denotat, *interpolavit*, et in Coniug. IV. *أخلف*, *fefellit fidem et expectationem*. „Inde, Schultenius pergit, subnascitur, *interpolarunt ius sculptum*; quod eiusdem *frustrationem* ultro importat. Eadem figura simili in argumento usus Orator in *Verrem: Referens in tabulas et publicas, et privatas, quod gestum non esset, semper aliquid demendo, mutando, interpolando*.“

6. אלה אכלה ארץ „*propr. maledictio terram consumit*: maledictio autem meton. poenae divinae sunt.“ DOEDERLEIN. Pro אכלה legitur אכלה, *plaxit*, in codd. Kennicott. *otto*, Rossianis *viginti*, nec non in bibliis Soncinenfibus, Brixienfibus, Venetis utrisque 1518. ad marg., Prophetis Soncinenfibus, et in Syro. At vero corrector codicis Rossiani 305. (Prophetas priorr. et posteriorr. continens, cum Masora, sub fin. Sec. XIV. scriptus, bonae notae) notat ad margin. *Sic legitur in codice correcto, cum כ, quod et Masora definit*. NORZIUS, praestantissimus ex Iudaeis criticus, in Commentario Crit. in omnes V. T. libros una cum textu Hebr. edito Mantuae 1742. (conf. DE ROSSI *Prolegomm. ad Varr. Lectt. P. I. §. XXXVII. pag. XLI.*) ad h. l.: *In aliquo codice cum*

beth, sed in plerisque correctioribus cum caph, quod et Kimchius confirmat tum in Commentario, tum in libro radicum. R. ABEN-ESRA interpretatus est et ipse in sensu אכילה, *consumptionis*. (על-כן חרו ישרי ארץ) plerique vertunt: *combusti sunt*, אחר: sed id de personis dictum vix reperias, neque ullus veterum sic interpretatur. Nam Alexandrini: πτωχοι ιδονται, Symmachus: ἐστεργαζουσονται, *atterentur, minuentur*, Chaldaeus: סתרו, *consumuntur*, Syrus: ܘܕܢܘܩܘܢܝܗܘܢ , *interficiuntur*; unde Hubigantius et Lowthus in Hebraeo חרו illum legisse putant, quod et uterque recepto חרו praefert. Sed Syrus alias utro loco (Ezech. XV, 4. 5.) bis pro hebraico חרו posuit suum ܘܕܢܘܩܘܢܝܗܘܢ , cui in universum *perdendi, devastandi*, significatio inest. Praeterea bene monet MICHAELIS in *Adpend. ad Biblioth. Oriental.* P. XIV. p. 53. nullam lectionem receptam mutandi necessitatem adesse; conferendum enim h. l. esse hebraicum חרו עם Arabico ܘܕܢܘܩܘܢܝܗܘܢ , *decrevit, diminutus est*, quod ipsum haud dubie respexisse Symmachum. Probatum id quoque est DOEDERLINIO et KOPPIO.

7. (אבל חירו) *Lugere* Hebraeis dicitur, quidquid vastatum et desolatum est, aut in deterius mutatum; conf. vi. 4. (כאנהו כל-שמחיה לב) *Gemunt omnes laeti corde*, qui animo laeti erant, conf. 1 Regg. VIII, 66.

8. Sient nablia ac citharae templi aequae ac privatorem modulamina, gesticulationes et voces compositae ad hilaritatem. שאון hic est *tumulus, fragor, laetus et exultans*, ut משאון, Proverb. XXVI, 26. et השאון, Zach. IV, 7. Ceterum pro שאון legunt באון, *superbia*, tres codd. Rossiani a prima manu, idemque exhibent interpretes Alexandrini.

9. (ימר שכר לשחור) *Non sapiet vinum hibentibus praemoerore*. De שחר conf. not. ad Levit. X, 9. et supra ad cap. V, 11.

10. (נשבר קריחההו) *Contracta, diruta, est urbs vacuata, i. e. vacua, incolis, puta, quippe qui vel in servitutum abducti, vel occisi essent, vel fuga salutis suae confuluerant,*

11. (צוהה על־הויין בחורוה) *Clamor est in vicis super vino, publice queruntur de vino.* Notat hic *vinum* materiam gaudii, laetitiae, consolationis: quae quum deesset, *vinum* defuisse dicitur. Id enim velle prophetam, patet ex iis, quae mox subiicit, se ipse interpretatus: *confusa est omnis laetitia; migravit gaudium terrae.* Conf. supra Cap. XVI, 8. 10. (ערבה כל שמחה) Ad haec verba BUBIGANTIVS: „*fugit omnis hilaritas, ex significato Samarit. ערב, expellere: quem nisi sequeris, erit legendum ערבה, transit.* Non enim convenit in *hilaritatem*, neque *obtenebrata est*, quod Buxtorfius, neque *advesperascit*, quod Forerius; ut neque in verbum בלה, *ablata est*, quod verbo ערבה parallelum est.“ Lowthus עברה scribendum iubet! sed in vitis codicibus, in vitisque interpretibus, nulla praeterea necessitate urgente:

conferas enim Arab. ^{'''}عرب, quod proprie de *solis occasu* dicitur, et deinde in universum notat, *abfuit, distitit, longius recessit*; commodus prodibit sensus: sive veritas: *recessit omnis laetitia*; sive, quod magis poeticum: *occidit omnis laetitia*, ut quum decedens sol tristibus cuncta tenebris mergit. בלה ממש הארץ (בלה ממש הארץ) legitur in *quinque* codd. Kennicott. et *quatuor* Rossianis: Alexandrini בל-משוש videntur legisse. Proxime praecedens כל in mente forsandescribenti fuit.

12. (ושאיה וכח שער) *Et ruptione contundetur porta, ita contundetur, ut tota in pulveres et rudera concidat.* Scilicet שאה, unde שאה, conferendum est cum Arab.

شأى, *rupta fuit cum fragore sutura*, vid. SCHVLTENSII *Clav. Dialectorr.* p. 303.

13. Sensus: relinquuntur pauci, qui communem calamitatem effugerint, et in patria relicti fuerint, stipsis instar renascituræ reipublicæ.

14. צהלו מים) Quoniam pro מים Alexandrini ponunt το υδωρ της θαλασσης, et Theodotion υδατα θαλασσης, Lowthius מים, Koppius מַי מַי ab iis lectam existimant. Quod nos legimus, מים, alii vertunt a mari, alii ab occidente, quo nomine מַי plagam occidentalem sæpe indicari in V, T. notum est, quod mare mediterraneum ad Occidentem esset Palæstinae. Per occidentem autem nonnulli, ut VATABLVS, intelligunt extremam orbis partem. Mihi quidem præferenda videtur DATHII interpretatio: *hinniunt*, lætis vociferationibus exultant, *magis quam mare*, ut comparatio sit lætitiæ illius tumultuantis, quam propheta, phrasi quidem sublimiori, sed a dictione minime aliena, ipso maris strepitu sonantiorum esse dicit.

15. על-כן בארים בכרו ירוה) Molestiam creavit interpretibus בארים. Alexandrini, qui totum hoc comma sic transformarunt: δια τωτο ή δοξα Κυρις εν ταις ηησις εσαι της θαλασσης, το ονομα Κυρις ενδοξον εσαι cum vocis nominatae significationem non assequerentur, eam neglexerunt. In codice quidem LXX. interpp. Pachomii, magni aestimato illo a GRABIO (vid. *Prolegomm.* ad Tom. tert. edit. LXX. interpp. Sect. III. et V. et GRABII *Libr. de vitiis LXX. interpp.* pag. 118.) et in alio quodam codice manuscripto, qui nunc in Museo Britannico asservatur, signo I. D. 11. notato, versus noster, Lowthio referente, ita legitur: Δια τωτο ή δοξα Κυρις εσαι εν ταις ηησις της θαλασσης' εν ταις ηησις το ονομα της Κυρις Θεος Ισραηλ ενδοξον εσαι. Quod cupidus arripiens Lowthius, partim Alexandrinos pro בארים legisse arbitratur מַי מַי: nec prorsus displicebat hæc coniectura MICHAELI in *Adpend. ad Biblioth. Orient.* P. XIV. pag. 55. Alii aliter coniecerunt. HVBIGANTIVS: „cum sequatur בארי הים, *in insulis maris*, facile est videre, olim scriptum fuisse מַי מַי, vel

vel בְּעַמִּים, *in populis*, atque unum esse alterius paralle-
lum.“ Idem DATHIO placuit, in noth. critt. ad h. l. CAL-
MET ab Hubigantio adductus, vel בְּהָרִים, *in montibus*, vel
בְּחֹרִים, *electi*, vel בְּיַאֲרִים, *in fluviis*, legendum proponit.
HENSLERVS pro בְּיַאֲרִים efferre mallet בְּאֲרִים, quod contractum
positum esse autumat pro בְּיַאֲרִים, *ad Niliripas*, quemad-
modum Ainos VIII, 8. בְּאֵר contracte pro בְּיַאֲרֵי scriptum in-
veniatur. Quod autem in textu nunc legitur, בְּיַאֲרִים, va-

rie interpretantur. Syrus: *propterea* בְּלֹא שֵׁן לְבָנִים,
laude celebrate dominum: sive quod significationem vocis
בְּאֲרִים e contextu divinarit, sive quod contulerit Arab.

5 פֶּה, *vocis sonus, vociferatio*, spec. *vox victoria exultantis*:

Plerique ex recentioribus אֲרִים ad אֹרֶךְ, *lucem*, retulerunt,
auctore Chaldaeo, qui habet: *Ideo cum venerit בְּהֹרָא lumen*
iustis, glorificabunt coram domino. Huc referendus quoque
Vulgatus, qui *doctrinas* vertit, vocem enim אֲרִים solet *do-*
ctrinas interpretari, quod *lux* sit *doctrina*. Ita etiam inter-
pretatur Exod. XXVIII, 30. אֲרִים in pectorali sacerdotis,
non quod non intelligeret, vocem *lucis* significare, i. e. la-
pides lucidissimos, sed mysterium olfaciens, intelligebat per
lucis doctrinam cum vitae integritate coniunctam a sacerdo-
te requiri. COCCIVS *ignes in publicae lactitiae signum accen-*
sos, Freudenfeuer, intelligit. Sic et Abendana, et eodem
MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. I. pag. 48. refe-
rendum putat Syrum, cuius interpretationis iam mentionem
fecimus. Alii *specus* interpretantur, in quibus profugi la-
tuerint, vid. loca ex Lexx. Iudaeorum, quae attulit de Ros-
si ad h. l. Immerito Michaelis l. c. *specus* significationem
merum commentum pronuntiavit, quod nullo modo proba-
ri possit ex usu linguarum Orientalium, cum tamen

7 אֲרִים Arabibus sit *spelunca*, unde et supra Es. XI, 8. אֲרִים
specus, conf. BOCHARTI *Hieroz.* Part. II. Lib. III. Cap. X. p.
404. Eandem significationem secuti sunt VITRINGA et FO-

RERIVS, qui hanc proponit explicationem: „Intelligo cum quodam viro docto *Troglodytas*, qui ἀπὸ τῶν τρογλῶν, i. e. *specubus*, in quibus habitant, nomen sortiti sunt: de quibus vid. Pliniam, Lib. V. c. 8. Huiusmodi homines olim sub Aegypto versus mare rubrum habitabant, supra modum barbari. Per hos autem intelligit propheta ceteras barbaras nationes: quibus mox iungit *insulas maris*, i. e. extremos quosque populos, et *toto orbe divisos*, quales erant Europæi respectu Iudaeorum. Intellige ergo moribus et situ a Iudæa longe remotas gentes.“ Non incommoda sane explicatio; praeplacet tamen DOEDERLINII illa: *in septentrionibus*

celebrate Iehovam, coll. Arab. ^{سوس} *سوس*, *septentrio*. — MICHAELIS

in *Supplem.* l. c. Arab. ^{سوس} *سوس*, *propulsio*, *expulsio*, contulit, vertitque: *in exsiliis* (patria pulsi) *laudare Iehovam*.

16. Invitaverat gentes ad celebrandum Iehovam: nunc ita factum esse significat: incipitque iam canticum Israelitarum, aliarumque gentium Iehovam colentium in regni Babylonici occasum, cum sensu felicitatis et dignitatis fuae. Ceterum in legendo hoc cantico lectoris animo semper observari necesse est tempus, quo illud editum est, vid. Argum. צדיק לצדיק) Apostrophe ad populum illum felicem, qui novae felicitatis particeps erit. צדי, quod proprie *gloriam* notat, a poeta hic positum videtur pro שלום צדיק, *iustus*, populus Israeliticus, Iehovae cultores. רוי לי רוי לי רוי לי רוי לי) Inducuntur Babylonii ipsi, vicem suam dolentes. רוי veteres omnes *mysterium* verterant, notationem vocis ex Chaldaea dialecto mutuati, ubi רוי et רוא *secretum*, *arcanum* significat. Secuti sunt hanc interpretationem recentiorum haud pauci, inter quos Forerius et Koppius, ut dicere putandus sit vates, esse sibi magnum aliquod revelatum arcanum, quod evulgare sibi fas non sit, aut quod enarrare facile nequeat, *cum lingua faucibus haeres, vox dolore concluditur*,

zur, vt Hieronymus. Alii רזי vertunt *maciem*, a רזה, *emaciare*, ut eandem significationem obtineat, quam רזון, qua voce usus est propheta Cap. X, 16. Ita ex multis Lowthus, praeunte Vitringa, qui haec ita explicat: „vult dicere, ad novam calamitatem, quae sibi ob oculos versabatur, totum se horrere et contremiscere; quicquid in carne vegetum et floridum erat, concidere; flaccescere membra, et perire sibi speciem.“ Magis accommodata quidem ad sequens אמי לי, quam prior illa interpretatio: sed praefertendum videtur, quod Dathius habet: *o calamitatem meam!* „רזי, in nota addit, ex significatione verbi ^عر^ز in lingua Arabica, *malo, aerumna affecit, verti calamitatem* [sic in *Historia Timuri* Tom. I. pag. 450. lin. 11. ed. Manger. *الفراغ لا من الزنايا*, *non effugiuntur infortunia*], sequens enim אמי לי manifeste ut synonymum ei respondet.“ (בוגדים—בגד) Verbum בגד hic *rapiendi* significatione est sumendum, ut supra XXI, 2. ubi not. vid.

17. פחד ופחה ופה *Pavor, et fovea, et laqueus.* His translationibus solent Hebraei seriem malorum se invicem excipientium significare, quorum qui quaedam vult fugere, in alia, et forte maiora, incidit, ut Latinis:

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdin.

Estque paronomasia in his vocibus, qua solent gaudere poetae Hebraei: *Pachad, Pachath, Pach.*

18. Sensus commatis, tempus esse magnae et pressae angustiae, quo quemque varia circumstant discrimina, quorum si quis unum feliciter evitaverit, facile incidat in aliud, donec indubitato pereat. Ieremias utitur eadem sententia, iisdem fere verbis, in prophetia adversus Mosbitas, Cap. XLVIII, 43. 44. Pro כקול קנני codex unus Kennicott. קנני habet, quod legitur in loco parallelo Ieremiae. Sed utramque ex Hebraismo satis noto pro solo כ positum est, conf.

Pf. CII, 6. יָגָחְתִּי מִקּוֹל גִּמְחֵי *ob vocem gemitus mei*, i. e. ob dolorem in gravissimos gemitus erumpentem, *adhaerent ossa pelliculae meae.* (כי ארבה ממרום נפחתו) Ad vocem ממרום Rossius notat, pro ea in uno Codice Kennicottiano legi משמים „Cod. meus 305., pergit, primo השמים, *castratae coeli*, sicque alios codices legere monet margo codicis 319. Vocabulum hoc supra rasum in cod. 789., ut videatur alterutram ex duabus hisce lectionibus primo habuisse.“ Ceterum vix monere opus, imbres ex apertis coeli claustris dimissos et profusos, et fundamenta terrae commota, esse symbola gravissimarum calamitatum et rerumpublicarum subversionum.

19. הארץ in uno cod. Kennicott. omissum.

20. (והחזררה כמלונה) *Agitur sicut tugurium hortense.* Manifeste, vatem de nocturno hospitio loqui, quod in perpetuo motu sit. Hic vero sciendum, sub calido climate, ferarum forte metu, *pensiles sibi lectos, ex arboribus suspensos*, parare, non custodes solum hortorum, camporumve, sed et iter facientes. NIEBUHR in *Descript. Arab.* p. 158. in *montanis Iemense nidos, ut ita loquar, in arboribus vidi, sedes Arabum, agros suos custodientium.* Hoc quidem nostro loco Chaldaeus et Syrus ערוּלָא, quo de vocabulo Chaldaico BUXTORFIVS in *Lex. Chald. Lestulus, cubile vagum, ut cunae, vel cunabula puerorum, lectuli tuguriorum, aut peregrinantium.* — In *Tosephoth* scribitur, *custodes hortorum solitos fuisse extendere funes ab arbore una ad alteram, ut funes in lecto extenduntur, et in iis sub umbra densorum ramorum cubuisse.* Similiter et Golius sub ⁵ ¹⁰ ערזאל, ex *Genharîo* habet: *locus, quem in summa arbore sibi fruit campi custos prae metu leonis.* Huius modi igitur lectum, vento arbores quassante, in perpetuo motu esse, necesse: cui undantem tanquam sub pedibus terram eximie comparat vates.

21. Pro האדמה על legitur האדמה in *quatuor* Codd. Kennicott., et duobus Rossianis. Pauci באדמה, *in terra*, ut vertit Syrus, notatque margo unius cod. Rossiani. Ita quoque duo codd. Kennicotti, et duo alii a manu secunda. Alexandrini cum Arabe in Polyglottis repetitum hoc vocabulum omittunt.

22. (אספר—מסנר) Desumpta est metaphora a captivis, bello factis, aut aliis, criminis gravioris consortibus, qui gregatim vinciti, manus pedesque ligati, trudentur in carcerem, et arctae mandantur custodiae. Ceterum vix monitum opus, אסיר pro אסירים positum esse, stylo Hebraeo, et vobulא על hic sumi pro *in*, ut aliis locis. (ומרב ימים יפקדו) *Post multos dies visitabuntur*, i. e. punientur, ut igitur verbum פקד accipiendum sit in malam partem, sive, ut loquar cum interpretibus antiquioribus, de *visitatione irae*, non *gratiae*. Inclusi carceri subterraneo ad poenas crudeles servantur.

23. Sensum harum imaginum facile capiet, qui dictioni propheticæ aduetus est. Hinc quid *copiae coelestes* sint, quid sol, quid luna et rel. ineptum est disquirere. In ultimo commate antithesis est. Babylonis reges deieci in carcere gemunt, Deus Hierosolymis semper regnat. Ibi, quidquid praeclarum est et in hoc coelo conspicuum, id dignitate privatur, splendoremque amittit: hic autem regni senatores nova dignitate eminent. Haec DOEDERLEIN in h. l.

CAP. XXIV. I. *Ecce Iehova exhaurit terram, et evacuat eam: invertit eius superficiem, atque incolas eius dispergit.*

2. *Ut populus ita sacerdos, ut servus ita dominus: ut ancilla, ita hera: ut emptor, ita venditor: ut mutuo dans, ita qui mutuo accipit: ut foenerator, ita qui accipit foenori.*

3. *Ex-*

3. *Exhauritur, diripitur, universa regio. Sic minatus est Iehova omnipotens.*

4. *Luget, marcet terra; languet, marcet tellus; languescunt, qui erant sublimis populus terræ.*

5. *Etenim foede polluta est hæc terra ab habitatoribus suis: quippe leges transgressi sunt, immutarunt statuta, ruperunt foedus æternum.*

6. *Idcirco execratio terram absunit, omnesque eius incolæ poenas luunt; deminuuntur, ut pauci homines supersint.*

7. *Perit mustum; languet vitis; ingemiscunt omnes antea hilares.*

8. *Cessat gaudium tympanorum; silet strepitus ovantium; non auditur lactus citharæ cantus.*

9. *Nec iam inter concentus potant; amara est sicera potatoribus.*

10. *Fracta est urbs vacua, clausæ sunt domus, nemo eas ingreditur.*

11. *Ob vinum plorant in platæis; fugit omnis lætitia; exulat terræ hilaritas.*

12. *Nil, nisi vastitas, in urbe superest, portæ vi sunt fractæ. — —*

13. *At vero idem huius terræ populo eveniet, quod fieri solet in strictura oleæ, aut in racemis, quum peracta est vindemia.*

14. *Illi pauci superstites alta voce canent: celebrabunt Iehovæ excellentiam, magis quam mare strepent.*

15. *Propterea in septentrionibus celebrate Iehovam: in terris longinquis Iehovam, Deum Israelis.*

16. *Ab extrema terræ audimus canticâ oblectamento iustis: Heu vicem meam! o grave meum infortunium! raptores rapuerunt, spoliarunt omnia!*

17. *Metus, barathrum, illaqueatio, vobis, cuius terræ habitatoribus imminet!*

18. *Qui metum effugerit, in barathrum incidet, qui descenderit e fovea, capietur laqueo; quippe cataractae coeli apertae sunt, et concutiuntur fundamenta terrae.*

19. *Conquassatur orbis, rumpitur orbis, nutat orbis!*

20. *Vacillat orbis ebrii instar, nutat sicut stratum inter arbores suspensum; suis delictis gravatus corruit, nec unquam resurgit.*

21. *Tum animadvertet Iehova in copias coelestes regere que orbis.*

22. *Cogentur ut vincti, carceri includendi; claudentur, in carcere, et longo post tempore poenas luunt.*

23. *Pudescet autem luna, et pudore afficietur sol, quando Iehova, exercituum dominus, in monte Sionis et Hierosolymis regnabit, et seniores eius magna dignitate erunt conspicui!*

CAP. XXV.

Continuatur hymnus, capite superiori inceptus, tempera liberationis e captivitate babylonica interitumque regni Babylonici canens; vid. Argument.

I. (עצרת מרחוק) Propr. *consilia a longinquo*, i. e. longè ante capta. Alii intelligunt de *promissis* olim datis. Sic DOEDERLEIN: *fide olim data te exsolvistis*: quod certe non male quadrat iis, quae sequuntur: אמון אמורה, *fides certissima*. Cocceius in versione sua vocem עצרת, *consilia*, refert ad notionem עשית, *fecisti*, hoc sensu: *fecisti mirabile; consilia a longinquo*, scil. *fecisti fidem et veritatem*; et eodem modo acceperunt verba nostra post Aben-Esram plures interpretes. Masorethae tamen nos monuerunt sententias distinguere: quod si fiat, statuendum est, ellipsin subesse voci

ci עצורח pro עצורחך. Integra sententia est: עצורח אשר בעצמך, אצמרה אמן, *consilia, quae deliberato cepisti, sunt fides fidissima.* Pro אמן Michaelis efferre mallet אמן, auctoritate veterum interpretum et Hieronymi, qui in Commentario ad h. l. *desiderans, inquit, fieri, quod prophetat, adiungit verbum Hebraicum AMEN, pro quo LXX. transtulerunt FIAT.* Sed puncta vocalia Masoretharum mihi omnino videntur retinenda. Veritas enim cum Michaele: *die Weissagung aus der fernen Zeit her ist nun Wahrheit, Amen!* cuinam haec versio placebit, nisi eius auctori? Praeterea satis notum est, Hebraeos saepe coniungere per appositionem *synonyma* diversi generis, ad gradum superlativum exprimendum, exempla vide in STORRII *Observat. ad Analog. et Syntax. Hebr.* pag. 188. not.

2. Urbs Israelitis adhuc maxime inimica, quae reipublicam eorum olim subverberat et destruxerat, nunc ipsa destructa et in ruderum acervum redacta iacet. — (כי שמה מעיר לגל) Ad haec verba HYBIGANTIVS: „Pro מעיר lege העיר, ut legunt omnes veteres, et ut postea legitur קריה, non מקריה. Occasionem dederit isti מעיר priori posterior מעיר; quod infra legitur, legendum; nisi forte natum fuit מעיר שמה ex עיר שמה, ut forte in quibusdam codicibus legebatur.“ Cum HYBIGANTIO ex parte consentit MATHIVS in nota crit. ad h. l.: „Pro מעיר legendum est עיר five sine articulo העיר, ut in sequenti membro בקריה, non בקריה, quod etiam constructioni verbi שים saepissime obvii, repugnat, nec ullum מ מ indicium est apud antiquos interpretes. Irrepsit sine dubio scribarum errore ex sequenti מעיר, in quo vero recte legitur.“ Probat hoc LOWTHIVS et DOEDERLEIN. MICHAELIS in *Adpend. ad Biblioth. Orient.* T. XIV. pag. 57. verba alia litterarum divisione sic legenda statuit: עיר, כי ישמם עיר, *posuisti enim illos (hostes), urbem in ruinas, civitatem munitam in rudera.* Sed non opus est mutatione: supple sententiam:

כי שמח עיר מעיר לנל, *nam posuisti urbem, Babylonem puta, ex urbe in aceruum*, sic nihil obscuri in phrasi superest. (ארמון זרים מעיר) Nec haec verba intacta reliquit criticorum sollertia. HVBIGANTIVS: „pro זרים, *alienorum*, legimus זרים, *superborum*, ut infra vs. 5. Veteres nihil de *alienis*. Commodè quidem *alieni*, ubi tanguntur res, quas egerint apud Iudaeos extranei, non item ubi aguntur res ipsae populorum extraneorum.“ זרים exhibent quoque duo codices Kennicotti, et eandem lectionem probat Lowthius; cui tamen nec displicet alius cuiusdam codicis lectio, צרים, *hostes*. מְעִיר MICHAELIS efferendum arbitratur מְעִיר,

quod esset participium Pyal אֲשֶׁר, *mutavit, abolèvit*: probant Koppius et Henslerus. DOEDERLEIN מְעִיר mutare malfet in מְעִיר, *tumulus*, Mich. I, 6. Job. XXX, 24. (quibus locis מְעִיר reperitur), et hinc vertere: *palatia barbarata* (vertisti) *in tumulos numquam restaurandos*. Sed nulla lectionem receptam mutandi necessitas. Verte: *palatium*, sive collective, *palatia barbarorum posuisti* (quod quidem מְעִיר repetendum est מְעִיר אֲשֶׁר אֲשֶׁר) *ut non amplius sint urbs*; et omnia erunt plana. Quod si quis duriter constructum putet, מְעִיר *ut non sit urbs*, quod putant Michaelis et Koppius, conferat מבוא, Cap. XXIV, vs. 10., item מבוא XXIII, 1., מְעִיר מְעִיר XVII, 1., מְעִיר VII, 8., aut si haec non satis, alia Coecelius in Lexico ad particulam מְעִיר No. 10. exempla dabit. זר a זר, ab origine *torquendi*, 1) est *diversus*; 2) *alienus*; 3) *gente et terra exterus*; 4) *alienus animo, inimicus*; 5) *hostis barbarus*, quae significatio in hunc locum quadrare, Chaldaeisque maxime, aut *Assyriis et Babylonis*, convenire videtur; hi enim stylo prophetarum saepe *barbari* vocantur. Sic Iesaias Cap. I, 7. *Terram vestram coram vobis זרים, peregrini* (Assyrii) *comedant*. Ezech. X¹, 9. *et eradam vos in manus זרים, peregrinorum*, Babyloniorum. Cap. XXVIII, 7. *Ecce adduco super vos זרים, peregrinos, violentissimos populorum*. Joel III, 17. *Et זרים, peregrini*,

les. Vat. N a eam

eam (Hierosolymorum urbem aut Cananaeam) *amplius non transibunt.*

3. Liberatio et salus, quam Iehova populo suo ad extremas angustias redacto praefiterat, ei conciliat reverentiam et honorem gentium potentium et ferocium; quin imò ipsarum quoque illarum gentium, quae Israelitis adversatae fuerant, et in eos affectaverant imperium et tyrannidem exercuerant. Geminum autem constructionis anomalon in hoc commate occurrit. Prius est in compositione *singularis cum plurali*, ubi dicitur: יִבְדֹּד עַם-עַל, *populus fortis honorabunt te*: posterius, quod eadem constructione servata, notio generis debilioris בְּרִיָּה בְּרִיָּה construat cum generis *masculini* plurali וַיִּרְאוּהָ pro וַיִּרְאוּהָ, ut secundum analogiam scribendum fuisset. Sed sciendum est, nomina societatis et coetus non in Hebraea tantum, sed in aliis quoque linguis cum *plurali* construi, quippe involventia ideam *pluralitatis*; et nomina societatis apud Hebraeos utroque genere efferri: ut docti Grammatici iam dudum monuerunt, veluti in exemplo Genes. XLI, 57. בְּלִ-דְרָאָךְ, בָּאֵה גְבֻרֵימָהּ, conf. SCHROEDERI *Syntax. Nomin. Reg. XXVI, a.* Sed hic subest aliud: *Est inter Hebraeos usu receptum, ut quando duo substantiva, inter se constructa, coniunguntur, tum verbum quandoque respondeat posteriori verbo, cum deberet convenire priori regenti*; et exempla sunt Genes. IV, 10. קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֵקִים אֵלַי, *vox sanguinum fratris tui clamant ad me*, pro צֹעֵק, *clamat*; Job. XXIX, 10. קוֹל גְּבִירִים נִחְפָּאִים בְּחִבְּאִי, *vox procerum occultabant se*, pro נִחְפָּאִים, *occultabat*: confer notam supra ad Cap. II, vl. II. p. 59.

4. (כי הייה מעור לרל) *Tenuēs et pauperes* sunt Israelitae, quorum angustias et exilium comparat inundationi aquarum, et aestui solis. Iehova autem fit refugium et umbra illis, ne deficerent in exilio. מעור esse *asylum*, pluribus exemplis ex Arabica dialecto comprobavit DRIESSEN in *Observat. Philologg. et Critt. ad quaedam V. T. loca*, Observ. X. ad

ad Ies. XXX, 2. et conf. not. supra ad Cap. X, 31. (כירוח ערוצים כורם קיר) In his verbis explicandis haud exiguam creavit interpretibus molestiam nomen קיר. Plerique phrasin זרם קיר vertunt per *inundationem parietis*, id est, explicante SALOM. JARCHIO, השוטף בקיר ומפילו, *quae parietem inundat ac deiicit*, quo pacto sumserat iam olim HIERONYMVS, vertens: *spiritus enim robustorum, quasi turbo, impellens parietem*: eodemque modo KOCHERVS: „*tanquam inundatio parietis sive maceriae*, ut si rapidus mortano flumine torrens in obiectam illius maceriam, quatit eam, sternatque.“ Sed phrasin hanc admodum esse duram, et dilutiorem in oratione vehementiori edere sententiam, iam viderunt plures, variaque ideo, quibus duritiam illam emollirent, circumspexerunt remedia, quorum praecipua, CAPPELLI nempe et HVBIGANTII, tantum recensebo. — CAPPELLVS igitur nomen קיר hic commodissime accipi posse coniecit de *frigore vel hyeme*, א קרר, *friguit*. Placuit id VITRINGAE quoque, qui זרם קיר per *brumalem sive autumnalem turbinem* explicans, hanc phrasin cum *ἄμβροτος ὀμβροσ*, *imbre autumnali*, HESIOD. *Oper. et D.* vl. 674. 676. comparat. Etiam haud inuenta haec est coniectura; est tamen, quod me impediatur, quo minus illi subscribere possim. Etenim, licet verbo קרר sine ulla dubitatione *frigoris* notio insit, non tamen cum eo nostrum קיר quidquam habet commune. Nam verbum קרר proprie usurpatur de *rigore*, sive *firmitate*

rigida, ut ex Arabico قَرَر constat; sed verbi קרר plane diversam esse significationem, mox videbimus. Praeterea verbum קרר sive קיר nusquam in V. T. occurrit *frigoris* notione, quam קרר habet. Denique et illud huic sententiae obstare videtur, quod קרר, ad quod nostrum קיר referunt viri modo laudati, usu suo non *hyemale* tantum, sed quodlibet *frigus*, designet, adeoque nimis ambigue et obscure dixisset Vates *inundationem frigoris* pro *inundatione hyemis*, vel *hyemali-*

HVBIGANTIVS autem pro קיר legit בקיר, et verba בקיר זרם

vertit aquas in murum inundantes, cuius mutationis praesidium quaerit in auctoritate veterum quorundam interpretum, Chaldaei nempe, Syri, atque Vulgari. Sed, praeterquam quod valde probabile sit, veteres istos interpretes non aliter legisse, ac nunc legitur, et tantum explicasse nomen כִּיר sic, ac si scriptum fuisset כִּיר, obscurus idem ac dilutus sensus manet, qui in vulgari explicatione supra notatus est. Meliorem interpretationem protulit HERRM. MUNTINGHE in *Dissertat. Philol. Crit. ad quaedam Vet. Test. loca.* Groning. 1775. Observ. IX. Primum animadvertit, propriam verbi כִּיר significationem esse in *secando* et *incidendo*, uti tuse docuerit VERSCHUIR in *Dissertat. Philologg. Exegett.* pag. 15. Ab hoc autem *incidendi* significatione suspicatur, verbum nostrum accepisse notionem *fluxus uberioris et vehementioris aquae*, quae exundans praecipit fertur, et validiore impetu terram *perfodit, incidit*, eique *profundiores* inprimit *sulcos*. Simillima ratione etiam alia verba transferri: ita אָרַס, proprie *securit, fudit, sulcavit*, et hinc *fluxit* aqua. Eandem quoque metaphoram esse in Hebraico verbo שָׁטַף, quod a proprietate *secandi* et *findendi* eodem traductum esse notarunt SCHVLTENSIVS in *Comment. ad Job.* pag. 1092. et *Clav. Diall.* pag. 274. KYPERS in *Dissert. inserta Syllogae Dissertat. praesidibus* utroque SCHVLTENSIO et SCHROEDERO *defensar.* Tom. I. p. 570. et VENEMA *Commentar. in Psalm.* Tom. IV. p. 217. Hanc MUNTINGHAE sententiam confirmat dialectus Syriaca, ubi, *ܟܝܪܐܢܐ*, *decursus aquarum*, et *ܟܝܪܐܢܐ*, *canalis, lacuna, stagnum, ubi colligitur aqua pluvialis*. Addo etiam, ad eandem radicem pertinere quod legimus 2 Regg. XIX, 24. et Ies. XXXVII, 25. *אֲנִי בָרָחִי וְשָׁחִיתִי מַיִם זָרִים*; *aquas peregrinas fodiam et bibam*; et Jerem. VI, 7. *כְּתִקִּיר בְּיַר מִימֵיהָ*, *sicut puteus, fons, scaturit aquas suas*; unde etiam *מְקָוִר*, *fons, scaturigo, profluvium*, Zach. XIII, 1. Levit. XII, 7. Hinc locus noster erit vertendus: *nam furor tyrannorum est ut torrens sul-*
cationis,

erationis, i. e. profundos prae vehementissimo fluxu terrae sulcos inprimens; ut adeo gemina germana fit comparatio, qua hoc versu furor hostilis cum torrente sulcante comparatur, illi, quae reperitur apud vatem nostrum Cap. XXX, 28. VIII, 7. Ierem. XLVII, 2. Cum huiusmodi torrente hic comparatur רוח *spiritus violentorum* et ferocium hominum, h. e. כעס, *ira et indignatio* eorum, ut Proverb. XXIX, 11. *Totum spiritum suum רוחו producit stultus*, irae videlicet compescendae impotens. Zach. VI, 8. *Qui egressi sunt in terram Aquilonis quiescere fecerunt spiritum meum*, רוחי, *in terra Aquilonis*, h. e. iudicia mea exequendo ex voluntate mea, iram meam sedarunt. Eccles. X, 4. *Si spiritus, רוח, dominatoris ascenderit super vel contra te*, h. e. ira eius in te exardescat.

5. Huius commatis tam constructio quam singula verba mire exercuerunt interpretes. Interpretationes potiores hic breviter recensere. 1) Alexandrinus: *ὡς ἀνθρωποι ὀλιγοψυχοὶ διψῶντες ἐν Σιών, ἀπο ἀνθρωπων ἀσθενῶν, εἰς ἡμᾶς παρεδωκας*. Manifestum, hominem linguae hebraeae incertitia sensum tantummodo utcumque exprimere voluisse, sed longissime a scopo aberrasse. Sequitur tamen illum interpres Arabicus in Polyglottis, quamquam is textum Hebraicum ante oculos habuisse videtur: *Spiritus hominum oppressorum benedicent tibi, utpote hominum pusillanimatorum sitientium in Sion, eo quod liberares eos ab hominibus impiis, quibus nos tradideras. Ventus calidus nube coopertus deprimet ramum*

potentium. 2) Syrus: *וְרוּחַ הַיָּם בְּחַבְלֵי הַיָּם. וְרוּחַ הַיָּם בְּחַבְלֵי הַיָּם. וְרוּחַ הַיָּם בְּחַבְלֵי הַיָּם. וְרוּחַ הַיָּם בְּחַבְלֵי הַיָּם.*

וְרוּחַ הַיָּם בְּחַבְלֵי הַיָּם, es sicut umbra aestu, sic superbia exterorum humiliabitur; es aestus umbra nubium, propago arrogantium humiliabitur. In qua interpretatione hoc praecipue mirum, quod חרב initio commatis *umbram* verterit,

quum alias semper recte transtulerit. Aberravit forsitan oculo in מחרב צל, versu praeced. (In Polyglott. Londinens. versus 4. et 5. in versione Syriaca male divisi sunt).

3) Chaldaeus: *sicut aestus in terra siccante, tumultum robustorum humiliabis: quasi umbra petrae, in terra arida, sic erit requies spatiosa iustis, quando humiliabuntur impii.*

4) Hieronymus: *Sicut aestus in siccitate, tumultum alienorum humiliabis; et quasi calore sub nube torrente propaginem forarium marcescere facies.* Sensus secundum ipsum: *sicut propago gravissimo torretur aestu, atque flaccescit, ita tumultum et clamorem alienorum marcescere facies ac perire.* Sed Hebraea non ferunt hanc explicationem, ut videt quisque linguae Hebraeae mediocriter gnarus. 5) Saadias:

وَبَارِئٌ دَلَّكَ كَسْبُومَ فِي مَغَارَةٍ كَذَلِكَ نُوبِي
 الْأَجْنَبِيِّينَ تَهْلِكُ وَكَضْمِي فِي ظِلِّ عَيْمٍ قُطِعَ
 الظالمين يطهر، sed sicut ventum ferventem (Samum)

in deserto, ita tumultum peregrinorum deprimis; et sicut locus elatus aridus umbra nubis, ita propago violentorum, circumciditur: membri posterioris sensus videtur mihi esse hic: sicuti in regione, a sole collustrata, nubecula praeterevens umbra sua partem exiguam illius regionis praescindit quasi et segregat, ita propago improborum abscindetur. Durissima sane et fere inaudita figura; sed ego ex Saadiae verbis alium sensum colligere nequeo. Ceterum pro eo, quod

PAULUS edidit: ^ويَطْهَرُ; ego rescribendum censui: ^ويَطْهَرُ

6) Prae aliis digna, quae recensatur, FORERRI est explicatio; omnes enim huius loci interpretationes si percensere instituerem: nullus fere finis esset. Est vero illa talis: „Ilud, *sicut aestus in siccitate* (scilicet ita בארץ reddit), ad vers. quartum puto pertinere, ut alter incipiat, *tumultum* (שאון) etc.“

„Et est supplenda dictio aduersativa, quam saepe omittunt
 „Hebraei, res ipsas tantum oppositas opponentes: q. d. Isti
 „quidem istis rebus similes sunt, et non minus noxii atque
 „metuendi: at tu, Domine, *tumultum, fremitum etc.* —
 „*Aestus in umbra nubis* (חרב בצל ענב), i. e. calor inter
 „umbrosas nubes: q. d. *affliges propaginem praevalidorum aestu*
 „*feu calore, qui e medio umbrifarum nubium prodit.* Sola-
 „ribus enim radiis non late diffusis, sed veluti constipatis et
 „condensatis, et e medijs nubibus vibratis in unum locum,
 „sol vehementius dicitur adurere. — Poteris quoque tria
 „membra facere, ut vides in interpretatione mea: *fremitum*
 „*alienorum humiliabis, aestum umbra nubis: palmes praevali-*
 „*dorum opprimetur.* Comparauerat enim tyrannos *inunda-*
 „*tioni atque aestui.* De primo dixit: *eorum tumultum hu-*
 „*miliabis, at aestum in umbra nubis, i. e. auferes nubis be-*
 „*neficio.* *Palmites* quoque, eorum filii, ne patrum mor-
 „tem vindicare velint, aut patres imitari, *opprimentur.*“
 Cum interpretatione posteriore concinit fere HENSLERI ver-
 sio: *Da dämpfrest Du der Fremden Toben. Gewölk beschat-*
zet das Versengte nun (i. e. terra, hostibus exhausta, vires
 recipit, ut in nott. interpretatur); *sie sind erdrückt, der*
Mächtigen Sprößlinge (ad quod observat, populum laepe
 cum arbore aut vite, veluti XVIII, 5., et singulos homines
 ramis et palmitibus e. c. Nsh. II, 3. comparari). Sensus sane non
 contemnendus; sed coniecturae, super qua illa interpretatio
 superstructa est, de verbis כחרב ציון, ad vs. praeced. trahen-
 dis, ideo calculum addere non audeo, quod sic membra hu-
 ius commatis inaequalia fierent. 7) LVBOV. CAPPELLVS:
 „*Quomodo aestus in sicco, umbra crassae nubis sedatur atque*
 „*temperatur: ita tumultum alienorum a tuo foedere, h. e.*
 „*impiorum deprimes et canticum violentorum humiliabitur.*“
 Sic exhibet Cappellus: ad verbum: *ut aestus in sicco umbra*
crassae nubis temperatur: tumultum alienorum deprimes: ut
aestus, inquam, umbra crassae nubis, canticum violentorum
humiliabitur. Comparatio in hunc exit sensum: quam fa-

cile aestus solis urens interiectu nubis densae cohibetur ac reprimitur: tam facile esse Deo, impetum et vim hostium in populum suum, et inanem eorum iactantiam ac insolentis illius turbæ tanquam triumphabundæ cantica veluti reprimere. Hanc interpretationem comprobavit quoque VITRINGA. 8) LUDOV. de DIEU eandem servans comparationem, eundemque sensum, demonstrat, integram stare posse sententiam, si *accentus Ashnach* sub voce חכניע nulla habeatur ratio. Versio eius ita habet: *sicut aestus in loco arido, est tumultuatio extraneorum. Deprimes aestum umbra crassæ nubis, excisio truculentorum restificabitur.* In hac explicatione maxime displicet membri extremi versio: quis enim credat, vatem voce זמר hic uti voluisse significatu *excisionis*? et quam coacta est sententia: *excisio violentorum restificabitur*? Facile attentus lector intelligit, vocem זמר hic sumi eadem significatione, qua שאן *tumultuatio*, qualis esse solet turbæ insolentis et triumphantis. Ceterum Ludovicum de Dieu hætenus sequuntur DATHIUS, DOEDERLEIN et HEZELIUS, quod accentum *Ashnach* sub זרים ponendum censeant: quæ divisio, quamquam sensum facilem reddat, mihi tamen improbanda videtur ideo, quod, sicuti membrum secundum in verbo יענה desinat, ita, ob æqualitatem, membrum prius verbo חכניע cludatur, necesse sit. 9) MICHAELIS in versione quidem lectionem et distinctionem receptam sequitur; sed in *Adpend. ad Biblioth. Orient. T. XIV. p. 59.* hanc profert coniecturam, vocem שאן efferrî posse זשאן, *superbia, elatio*, a זשא, et pro זרים mutatione admodum levi זרים, *superborum*, ut hic prodeat sensus, *elationem superborum deprimis.* Ipse tamen Michaelis fatetur, nec veteris ullius auctoritate hanc coniecturam confirmari, nec necessariam esse mutationem. 10) KOCHERUS commia nostrum sic interpretatur: „Tanquam sestum in arente solo, tumultum exterorum hostium (זרים) humilias: tanquam aestus umbra spissæ nubis, sic cantus tyrannorum deprimitur.“ „זרים et עויצים apte sibi respondent, in חרב altero ellipsis „haud

„haud insolita particulae כ, ex priorique membro facile in-
 „telligenda; atque ככך ex Kal, nec futuro Niphal opus
 „est (quod LOWTHVS voluit).“ Sed in hac interpretatione
 maxime displicet illud, quod tumultus hostium compara-
 tur cum aestu, qui humiliari debeat; unde ego praefera-
 eam explicationem, quam 11) dedit EVERARD. SCHELDIVS in
Thesibus Philologg. de verbo ככך §. IX. quae insertae sunt
 ipsius *Schediasmatibus Philologg. ad Ling. Hebr. sacrique*
Cod. Vet. Test. promovenda studia, Harderov. 1771. 4. p. 31.
 Est vero illa huiusmodi: „*Quemadmodum aestus in loco tor-*
 „*rido, ita tumultum fragosum hostium deprimes, sive in se*
 „*contrahi facies; quin imo veluti aestus in umbra densae nu-*
 „*bis, ita cantilena violentorum hominum cessabit.* Constructio
 „est elliptica, si mentem prophetae recte assequamur, ita
 „supplenda: *Quemadmodum aestus in loco torrido tumorem*
 „*stagnorum, cum fragore vasto semet commoventium,*
 „*pauullatim deprimi, subsidere, et exarescere, facit: haud*
 „*secus Tu, o Deus, fragosum tumultum hominum peregrino-*
 „*rum cessare facies.*“ Scilicet antea pluribus ostendit, ex
Geuhario et Firuzabadio, verbum ככך primarie esse *contra-*
here, sive, notione intransitiva, *contrahi*, pro quo Galli di-
 cerent *se retrecir, se retirer*. Hinc apud Hebraeos inprimis
 adhibitum fuisse illud verbum de *tumore aquarum*, quo effe-
 vescent et in altum semet extollunt, qui tumor dicatur
 ככך, quando *reprimitur, minuitur, contrahitur*, ut pe-
 nitus tandem resideat, subsidatque. Conf. SCHULTENSII
Origg. Lib. I. Prolegg. §. XXIX. p. 10. et Vindic. Origg.
Hebraeor. Sect. XIV. p. 517. Ceterum ככך conferendum
 est cum Arab. *كوك*, exaruit planta, et *كوك*, pars terrae
 altior, duriorque; locumque denotat aridum et sicculosum,
 qualia in Oriente esse solent deserta; in quibus maxime aer
 fervere solet. ככך א אכך, quod est Arabic. *كوك*, *disru-*
pta fuit cum fragore futura; vid. SCHULTENSII *Clav. Dia-*
lecti. p. 303. et Commentar. ad Proverb. I, 27. ככך vocabu-

Jum GERARD. KUYPERS in *Dissertat. ad Varr. P. T. loca*, Leid. 1743. §. VIII. *torrentem* interpretatur, ex Arabico *تورنت*, quod etiam de aquis ferventibus, exaestuans, usurpatur, conf. not. supra ad Cap. I, 7.; unde vertit: *fremitum tumultuosum torrentis exarescere facis*. Sensus quidem aptus; sed nulla ratio est, cur ab eadem notione verborum *זרים* et *עריצים*, quae vsf. 2. et 3. adfuit, hic discedamus; cum *זרים* et *עריצים* quoque coniungantur Cap. XXIX, 5. Ps. LIV, 5. Cf. et Ezech. XXVIII, 7. XXXI, 12. Membrum ultimum, *וזמר עריצים יענה*, NIC. GVIL. SCHROEDERVS, referente MVNTINGHA in *Dissert. supra ad vsf. 4. laudata*, sic vertit: *Et laetus de tyrannis cantus per alternas vires resonabit*; ut adeo *laetus cantus tyrannorum* fit *laetus cantus propter tyrannos devictos*, seu *de tyrannis*; uti *אָעקס פֿלם*, Genes. XVIII, 20. est *clamor de Sodoma*, et *אָנח פֿבל* Ies. XXI, 2. est *genitus propter Babelem*. Plurima exempla exhibet SCHROEDERVS *Syntax. Reg. IX. pag. 297.* Et *ענה de cantu alternante* usurpari aliquando, notum est. Lubens et ego elegantem hunc sensum sequerer, nisi parallelismus membrorum obstaret, qui suadet, ut verbum *ענה*, quod verbo *כנע* in priori membro respondet, simili significatione cum hoc sumatur.

6. Ad hunc versum GROTIUS: „vindicta Dei saepe a prophetis convivio comparatur; quia et consumit hostes, ut cibi consumuntur, et Deo gaudium parit.“ Scilicet secutus est nonnullos ex interpretibus Hebraeis, qui hoc comma acceperunt in deteriore sensum, pro convivio funesto et lethali, quod convivis adferret exitium: permoti praecipue dictione *שָׂמְרוּ*, quam cum *facces* redderent, de convivio laeto et lauto hic nullo modo posse sermonem esse putaverunt, in quo haud dubie errarunt, ut infra videbimus. Iubet potius totius orationis tenor et nexus, hunc versum in bonum sensum sumere. Recte igitur VOGEL ad Grotium: „Vf. 6. 7. amicitiam describit, quam omnes exteri populi, qui

qui antea hostes Iudaeorum fuerunt, cum iis iara colerent. Convivii imago, qua usus est propheta, non ad vindictam Dei indicandam hic adhibita esse videtur, sed quod gentes, quae Hierosolymam venirent, admodum honorifice a Deo exciperentur, eorumque causa lautissimae epulae celebrarentur.“ Similiter DOEDERLEIN: „Inter victoriae pacisque festivitates non ultimae erant epulae. Hic ob victoriae magnitudinem lautissimas promittit.“ Et PATHVS: „in descriptione mirae adeo liberationis convivia etiam commemoranda, quae pro beneficii magnitudine debent esse lautissima.“ ככל העמים, *omnes populi*, adhuc alieni a foedere cum populo, Iehovae peculiari, et emolumentis atque beneficiis, quibus ille fruebatur. בהר הזה, *in hoc monte*, Zion, puta, monte sancto, ubi focus et ignis praesensque numen, cuius in honorem sacrificia fiebant, post quae habebantur convivia. שמנים non videtur intelligendum de rebus pinguibus, stricte sic dictis, oleo, aut seipe. Primario quidem Hebraeis usurpatur de pinguedine animalium; unde ad alias res translatum notat omne genus opipara et lauta. Sic משמני הארץ, *opimior*, affluens rebus omnibus terra, Genes. XVII, 39. Neque vero שמן singulari numero, quod *oleum* est, sed שמנים dixit propheta. Quo nomine oleum, vinum et similia intelligunt Iudaei, in Mischna, Tractatu *Schecalim*, IV, 3., unde conclave in atrio mulierum, ubi haec res servabantur, vocari solebat לשכת בית שמנים, *Mid-doth*, II, 5., aves praeterea et quae titulo מנחת נסכים, *Schecalim*, IV, 8., verbo, omnia, quae palato respondent, et grati sunt saporis. Romano more *maellaeas*, sive, ut alii, *Mattyas*, dices. Vide SVETON. *Calig.* Cap. XXXVIII. ATHENAEVS *Deipnos.* Lib. XIV. ματτήν παρ τὸ πολυτελὲς ἔδεσμα. Graeci id genus eduliorum vocabant *πεμματα*, vid. AELIANI *Varr. Hist.* Lib. III. c. 20. — DOEDERLEIN hic sub שמנים intelligit *unguenta*, excipiendis hostibus destinata. מטמס, *medullata*, h. e. sive accepta e medullis, quae ossibus exemtae, sive *pinguefacta*. Est participium for-

formae *Pyhal*, ortum a מַחָה vel מָחַי, itaque (cum מַחָה, ut קָלָה et קָלָה idem valent, similiter eandem vim habeat cum מַחָה, coll. cum Arab. مَحَّى, in II. مَحَّى, emedullavit os, unde מַחָה Hsaj. V, 17. et מָחַי Job. XXI, 24.) tertiam Jod retinuit. Vid. STORRH *Observart. ad Analog. et Syntax. Hebr.* §. XXXIX. II.) 4) א) p. 211. not. De שמרים מוקקים magnus est interpretum dissensus. Alii enim significari putant vinum forte, quod refidet in suis faecibus, et inde robur acquirit (conf. Jerem. XLVIII, 11.), quemadmodum VATABLVS et FÖRERIVS; alii vinum antiquissimum, et diu custoditum, quae vis est etymi שמר, alii vinum quoddam fortissimum et adustum. SEB. RAVIVS in *Diatribē de epulo funebri gentibus dando ad Ies.* Cap. XXV, 6. 7. 8. Traj. ad Rhen. 1747. p. 23. seqq. multum operae impendit, ut demonstraret, שמרים esse genus porulenti, quale ex vinaceis, i. e. iis, quae remanent in uvis, quando premuntur, a vino, quibus aqua addita esset, apud Hebraeos vicinasque gentes, conficri mos fuisset. Sed parum credibile est, vatem in descriptione lautissimi convivii potionis tam vilis mentionem fecisse. MICHAELIS in *Supplementt. ad Lexx. Hebr.* P. II. p. 642. vertit: *convivium* (מַשְׁחָה repetens ἀπο τὰς ζυῶν) *amphorarum effusarum*, i. e. vini prodigum. Scilicet verbo דָּקַק tribuit *effundendi* notionem, conferendo Arabum زَقَق, Syrorum زَقَق, Chald. זַקַק, *utrem, amphoramque* significans, שמרים vero *utres aliaque vasa* esse, in quibus vinum *asseruatur*, contendit, argumentum pro hac sententia sub hac voce redditurum esse promittens; quod nullum aliud puto, quam hoc, quod radix שמר *custodire, servare* notet, unde Chald. et Rabb. כִּשְׁמָרָה est *reconditorium, in quo aliquid asseruatur*. Verum in hac utriusque vocis interpretatione linguae usum repugnantem habet Michaelis. Etenim primo quod adinet שמרים, *amphorae* notio plane inepta est locis

Iocis Ierem. XLVIII, 11. Pl. LXXV, 9. Zoph. I, 12., quae spatii parcendi causa huc non plene adscribo, *faecium* vero significatio non aptissima modo, verum etiam necessaria. Praeterea in dialecto tam Chaldaica quam Rabbinica שמרים frequentissime *faeces* notat, et שמרמה, *sacrum colatorum, per quem vinum turbidum et faecatum colatur*; vid. ВУХТОР-ФИИ Lexic. Chald. p. 2454. Verbum נקק vero in libris Hebraicis proprie usurpatur de metallis, auro et argento, quae purificantur in fornace Job. XXVIII, 1. 1 Chron. XXVIII, 18. XXIX, 4., unde translatum ad liquida, quae purgantur ope coli et sacci colatorii. Maneat igitur *convivium faecum saccatarum, sive percolatarum. Saccari* Latinis veteribus dicitur liquor, qui per *sacculum* transmittitur; quod quidem proprie non convenit *faecibus*, quae in sacco resident, sed *vino*, purgandum a faecibus. *Faeces* igitur hic sunt יין שמרים, *vinum faecum*: quemadmodum מוגד, *sollemnitatis* dicitur pro *sacrificiis sollemnitatis*, 2 Chron. XXX, 22.; עורים, *caeci*, pro *caecorum oculis*, Pl. CXLVI, 8., vid. GLASSII Phil. S. Lib. I. Tract. I. Can. XXXIX. p. 122. ed. Dathii. Fiebat illa vini defaecatio, uti diximus, colo aut sacco; unde σακκίας οἶνος ὁ διυλισμένος, apud POLLUCEM Onomast. Lib. VI. c. 2., et οἶνος σακκίζόμενος, nec non διηθικός, THEOPHRASTO de Causs. Plantarr. Lib. VI. 9. 24. Per vinum autem hoc modo percolatum et defaecatum idem erit intelligendum, quod HERODOTVS Lib. I. c. 207. οἶνον ἄκρητος appellat, quod vinum *merum*, sive *meracum*, quale primum bibebatur μήπω τῆς τῷ ὕδατος κράσεως ἐξημένης, ut DIOBORVS dicit Bibl. Lib. III. p. 149. ed. Rhodom., opponitur *vino*, aqua misceri solito, qui mos, ut satis notum, ex Hesiodi etiam praecepto, Op. et D. vl. 596., veteribus passim fuit receptus. AELIANVS de Cleomene, Varr. Historr. Lib. II. Cap. XLI. Ἀλλὰ γὰρ προτιθέασιν αὐτῶ καὶ τῶτο δήπερ τὸ Σκυθικὸν κακόν, ὅτι ἀκρατοπότης ἐγένετο. *verum adscribunt illi etiam hoc Scythicum malum, vinum merum bibisse.* Imo fere in epulis, quae ad perfectam laetitiam instruuntur, *merum* bibi-

bibitur, et ponitur in parte felicitatis, *mero* uti posse, uti liquet ex oede Mosaica, Deut. XXXII, 14. וְרָם-עֵצֶב תִּשְׁתַּהֲחֶמְרָם, et sanguinem uvarum poras merum. Ceterum bona est observatio Vitringae, prophetam, commemorantem epulum a Deo exhibendum omnibus populis post subactos hostes, videri alludere ad morem regum aut imperatorum, qui in *solemnitatibus*, et imprimis post *reportatam victoriam de hoste*, populo epulum praebere solerent. Consuetudo haec non plane ignota in monumentis Hebraicis, receptissima fuit Graecis (ut exempla docent apud ATHENAEVM *Deipnos.* Lib. I. Cap. III.), ac maxime Romanis. Luculentum exemplum est in famoso illo epulo, quod P. Aemilius Graeciae populis post Perseum victum dedit.

7. (וְבלע על כל העמים) Locus procul dubio difficilis et impeditus, proptereaque varie a variis acceptus interpretibus. Et primum quidem dispiciendum de veteribus, qui fortasse aliter, ac nos legerunt, scilicet pro שליש vel שליט, vel שליט, princeps, dominator. Syrus: אֵלֵּי אֱלֹהִים (ita enim est scribendum, quomodo etiam habetur in Ephraemo Syro, non אֵלֵּי, ut male in Polyglottis Londinensi.), *facies domini, qui est dominus super omnes gentes*; Symmachus: το περισσοπρωτα εξουσιαστος παντων των εθνων; Chaldaeus: אפי רבא ררב על כל עממא, huncque duo illi priores videntur secuti esse. Huius vero sententia videtur fuisse haec fore, ut Messias adventu suo tollat atque evertat imperatorem Romanum, cuius iugo premebantur Iudaei, ut ab illa servitute liberet populum suum, nempe accommodate ad sententiam Iudaeorum de suo Messia, quem venturum expectant. Quod autem Chaldaeus haud dubie legit, שליט, in nullo adhuc collatorum codicum repertum est: et animadvertit MICHAELIS in *Adpend. ad Biblioth. Orient.* P. XIV. p. 61., litteras ה et ש in quodam alphabeto Phoenicio talenta for-

sermam habuisse, ut a librariis facile inter se permutari possent, in cuius rei testem citat FRANCISC. PEREZ. BAYER in Commentat. del Alfabeto y Lengua de los Fenices y de sus Colonias p. 355. Interpretes recentiores in eo quidem consentiunt, quod lectionem non immutandam censent; sed in verborum interpretatione vehementer dissentiunt. RAVINS in Dissertat. laudata, postquam ex GEVHARIO ostendit, radici

لوط, ור, apud Arabes inesse significationem *adhaerendi*, *adglutinandis obducendi*, et *oblirendi*, indeque ור (Hebr. ור, Genes. XXXVII, 25. et XLIII, II.) proprie illud *gluten* esse, quod ex arboribus nonnullis exsudat, verba nostra sic interpretatur: *absorbebit Deus in hoc monte faciem crustae, sive glutinis glutinati super omnes gentes*, i. e. tollet faciem crustae illius adeo deformatam, moestam ac squalidam. Qui sensus mihi quidem nec satis dignus huius carminis gravitate et sublimitate, nec aptus membrorum parallelismo videtur. — Aliam interpretationem MICHAELIS proponit in *Supplementis. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1423.: „Syris Chal-

daeisque ור est *maledicere*, indeque , *maledictus*. Habent et Arabes , sed pro , hac notione,

unde , *maledictus*, Satanae illis nomen. Sic nihil dubitans accipiendum putem Ies. XXV, 7. vertendumque: *percutiet faciem maledicti prae omnibus populis* (et victimam maetatum pro omnibus gentibus [ita scilicet vertit membrum posterius coll. Arab. , *sacrificabit*, conf. *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1646.]).“ Sed huic interpretationi obstare puto primum hoc, quod verbum ור in V. T. semper *regendi* significatione occurrat, ut deinceps videbimus, deinde, quod ea assumpta membrorum parallelismus non servatur. — HENSLERVS hunc versum ita reddit: *Er vernichtete auf diesem Berge den Fluch, gesprochen den Nationen, den Trank, den Völkern eingeschenkt*, i. e. in hoc monte sustulit diras, quibus populos execravit, et potum, quem

quem gentibus infudit. Accipit igitur 1) verbum בלע in significatione *perdendi, tollendi*, ut Thren. II, 5. 2) in verbi לרש interpretatione sequitur Michaellem, cuius sententiam modo enarravimus; 3) פני pleonastice positum putat, hanc, conicit, ob causam, quod *exsecratio* hic ut Zach. V, 3. per *προσωποποιάν* ut persona inducatur; 4) הלרש ut Participium Paul effert; 5) מססה ad radicem כסך, *fudit, libavit, refert, et potum* interpretatur, sub quo *calamitates* intelligit, quas Iehova hominibus propter peccata immittit, quae etiam Ies. LI, 17. seq. et Ps. LXXV, 9. *potus ebriantis* imagine inferuntur. Et cum in toto hoc capite felicem Iudaese statum post Assyriorum stragem, regnante Hiskia, decantari censet, comminatis huius sensum demta imaginæ hunc esse pronunciat: „Assyrii multos populos sive subegerunt, sive memoriam eorum penitus delerunt; hi populi, a Iehova exsecrati, ebiberunt potum inebriantem poenarum divinarum. Sed perdidit Iehova ex Sione superbos illos et crudeles victores, *sustulit diras exsecrationes et potum inebriantem*. Interpretatio, si quid iudico, et verborum singulorum significationibus, Grammaticæque legibus, et integro contextui, bene congrua. Dubito tamen, annon præferenda sit DOEDERLINII explicatio, quæ talis est: *perditque involucrum omne, regens nationes, et velum omne, quod populos obvelat*; ad quam versionem in nota hæc observat: „nos, parallelon secuti, vertimus *involucrum*, sive *peplum*, nam לרש sine dubio est *involvere*, I Sam. XXI, 10. I Regg. XIX, 13. cui synonymum est מססה, *tegumentum*. Imago sine dubio repetitur a luctu Hebraeorum, qui tum faciem obvelare solebant. Quod si iam discinditur velum, aboletur tegumentum vultus, abest luctus materia. Itaque metonymice dicitur: nemo amplius faciem teget, luctui indulgebis. Laeta ac prospera omnia evenient. Consonant sequentia.“ Hæc interpretatio DATHEIO quoque videtur placuisse, qui eodem fere modo, ut Doederlein, vertens, in nota dicit: „omnis tristitia mutabitur in lætitiã. In sequenti versu idem verbis

verbis magis propriis dicitur. — Ceterum ambigitur quoque de forma vocis הלוש, aliis ut *participium passivum*, aliis ut *participium activum* illud pronunciantibus (notum enim est, *participium activum* in quiescentibus media radice quoque admittere *Cholem*). Mihi optime placet כִּמְחִיל sententia : הראשון שם והשני פעול כמו המסכה הנסוכה , ראף על פי שהיא בחולם , *prius est nomen, alterum participium formae Pahul, ut המסכה הנסוכה : quamvis ἀνομαλως scriptum sit cum Cholem.*

8. Omnimoda tristitia atque miseria abolebitur. Gentis Israeliticae aetas aurea incipiet. מור omnia mala hic comprehendit, quibus Iudaei hucusque deleti sunt, inprimis autem hostes indicat. Vocem נצח Aquila et Theodotion fumservunt *victoriae* notione; verterunt enim εἰς νικησ, quomodo Paulus 1 Cor. XV, 54. Recentiores vulgo reddunt in *aeternum* aptissima sane sententia. Sed MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1669. vertere mallet; *prorsus, proprie purum pūtum, quoniam genuina radice נצח, נצח, significatio sit purus, sincerus, mundus fuit, ut SCHULTENSIVS ostendit ad Haririi Confess. VI. pag. 204. Et apta est quoque notio illa locis Pl. XIII, 1. LXXIX, 5. (וחרפת-הארץ) Non amplius a populis barbaris opprimetur et captiva abducetur gens Iehovae peculiaris.*

9. Quoniam loco Hebraei אמר Alexandrini in plurali vertunt ἔγραψ, Syrus ܐܡܪܐܘܢ; Lowthus illos ואמר, hunc eandem legisse pronunciat. Sed bene Kocherus: „Quis est, qui nesciat, ואמר idem dicere ac ואמר, *dicit quisque, dicitur, man wird sagen.*“

10. (תמוה יר יהודה בחר הזה) Sensus dictionis haud dubie est hic, Iehovam montem Zionem, i. e. populum Zionis eiusque res publicas, dehinc sua potentia (haec enim in libris Hebraeis saepissime per *manum* indicatur, ut notum est) et providentia in longum tempus et perenniter esse pro-

testurum. Populo suo usque praefens Deus aderit, pbten-
 ti manu illum tutaturus et vindicaturus. Pro הַחַיִּים *Woidè*,
 referente Lowthio, הַחַיִּים legendum coniecit, *quietem dabit*,
 auctoribus Alexandrinis, ἀπακοισιν δμοσιν vertentibus. Sed
 nullus codicum adhuc collatorum coniecturam, ceteroquin
 ingeniosam, confirmat. (וכדוש מואב החייר) *Tritura* hic no-
 tat violentam hostium subactionem, fracturam et comminu-
 tionem, similitudine scriptoribus sacris non inusitata; velu-
 ti 2 Regg. XIII, 7. Rex Syriae illos perdiderat,
 וַיִּשְׁמָחם כְּעֶפֶר לָרֶשֶׁת, *et triturando posuerat eos ut pulvrem*.
 Per מואב non *Moabitae* solum hic intelligendi, sed reliqui vi-
 cini, qui antea hostes Iudaeorum fuerunt, simul. *Moabitae*
 hic ut pars pro toto positi sunt. החייר, propr. *in loco suo*,
 h. e. in ipsa terra Moabitica, ut sensus sit, Iehovam non
 tantum terram Canaenaeam ab hostibus esse purgaturum,
 eamque adversus hostes protecturum: sed in ipsa etiam ho-
 stium terra visitaturum esse ipsos eosque subacturum. Esse
 hanc significationem maxime frequentem vocis constructae
 החייר, patet ex exemplis bene multis, a Cocceio in Lexico
 adductis. (כהדוש מחכן כמר מרמנה) Difficultatem in his
 verbis creat vox מרמנה (ו. במי מרמנה) Alexandrini, Vulgatus, Arabs,
 Syrus, Hieronymus *plaustra* verterunt, quibus in area
 (מחכן) frumentum teratur, quem Asiae Africaeque morem
 in notis Hieronymus exponit: *Hoc iuxta ritum loquitur Pa-
 laestinae, et multarum Orientis provinciarum, quae ob praro-
 rum et foeni penuriam paleas praeparant esui animantium.*
Sunt autem carpenta ferrata rotis per medium in ferrarum
 (Grotius exhibet: *sarracorum*) *modum se volventibus, quae*
stipulam conterunt et comminuunt in paleas. Egregie vero,
 modo ulla arte ex מרמנה *plaustrum* elici posset, quod qui-
 dem cum duce philologia fieri nequeat, suspicati sunt, ali-
 ter Alexandrinos legisse, ut מרכבה, sed quod recte damnat
 Clericus, monens, hanc vocem non de plastro triturantium
 poni, sed de *curru*, quo vehimur: ipse quidem מעגלה con-
 iicit, sed et hoc nimis a מרמנה abest, quam ut alterum ex
 altero

altero lapsu consistere librariorum potuerit. Verisimilior est sententia MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebrv.* P. II. p. 451., interpretes illos putasse, *plaustra* a רמון, *festuca* dici, quod stramen comminuant, festucamque faciunt. 2) *Lutum* vertunt Symmachus et Chaldaeus, ille αἷς πηλον, hic נאמל. Et hoc ad seriem orationis perquam aptum. Lutum cum stramine calcatur ad tegulas conficiendas, adfunditur et inter calcandum aqua, unde Cethib, במי מדמנה, egregie aptum. Sed uno destituimur etymo; nisi forte, ut lutum Hebraei alias pro coeno ponunt (טיט), ita hic vicissim lutum a coeno ipsoque adeo stercore nomen accepisse dicas. 3) Alii מדמנה hic accipiunt ut nomen *urbis Moabizicae*, quae dicitur מדין, Jerem. XLVIII, 2. Veluti HUBIGANTIVS, qui ad haec verba habet: „במי מדמנה, *in aquis Medemnae*, quae sita erat in meridie Iudae, non longe a regione Mosb. Vult Masora, במי fiat praepositio במי: itaque multi interpretantur, *in fimo*, vel, *in luto*. Verum non capit sententiam talem similitudo, quae mox sequitur, natatoris; neque enim natant homines in *fimo*, vel in *luto*. Natatores illi aguntur, qui mediis in aquis paleas frangunt ac subigunt, unde conficiantur lateres. Credibile est, aquas Medemnae habitas fuisse in eum usum ceteris aquis commodiores.“ Sed nimis artificiosa haec interpretatio videtur; nec, quod Hubigantius ad eam commendandam de similitudine vl. sequ. dicit, me movet, ut illam comprobem: nam in commate sequenti instituitur similitudo nova et plane di-

versa a nostra. 4) MICHAELIS loco citato: „*سوس* non solum *stercus* est, sed et aliae *quisquiliae*, maxime, *festucae a flumine delatae*. Quid ergo, si מדמנה *scrobem* intelligamus, in qua stramen comminutum (רמן) cum aqua calcatur limoque miscetur?“ Hinc in versione teutonica hunc verum reddit: *Denn Jehovah wird, seine Hand auf diesen Berg gelehrt, die Leimgrube treten, die unter seinen Füßen ist, so wie man das kleingeschnittne Stroh mit Wasser gemenget, in*

einer Grube zertritt. Equidem non video, cur vulgarem interpretationem vocis מִרְכָּבָה, *finerum*, repudiemus; cum Arabicum ⁵⁰ مرسن et Hebraicum רִמְן haud dubie *finum*, *stercus* significet; et apta fit sententia: *Moabitae*, i. e. hostes Israelitarum, conculcabuntur, sicut stramen in aqua fineti conculcari solet a iumentis. דִּיש idem quod Arab. دوس ⁵⁰ fivē دوس, *calcavit pedibus terram; conculcavit rem; trivit in area*. Ceterum Malorethas imperite et inepte מִי in מִי mutasse, Kocherus existimat, quod mihi etiam verisimile est. Scilicet bene monet SCHVLTENSIVS in *Institut. ad Fundamm. Ling. Hebr.* p. 397., מִי esse *aquam* a מַי, *flexio*, a מַי, *circumplicuit*; et מַי, *gens*, a rad. veteri מַי, מַי.

II. Hunc versum interpretari solent ita: *Et expandet Iehovah manus suas in medio eius, quemadmodum expandit natator ad natandum, et humiliabit fastum eius, cum axillis manuum suarum: ut Deus fistatur ut natator, qui manus suas protendat, et dum necesse habeat, manus magno nisu quam latissime expandere, obvia, quae sibi impedimento esse possent, vi removeat ac repellat, aut sub axillis deprimat et subigat; atque adeo, demta imagine, sensus sit, Iehovam in Moabitas, quam late terra eorum pateat, severissimas poenas esse exerciturum. Eundem sensum et in versione expressit DOEDERLEIN: Imo tam late super eos expansis manibus, quam natatores tendunt palmas, superbiam eorum deprimet; ad quae in nota: „Sicut natatores solent fluctus (נלילם Pl. XLVI, 4.) manibus subigere, sic Deus feroces Moabitas opprimet. Ceterum suspicor, pro ארבוה scribendum esse ארכוה, manu longa, sive protensa.“ Equidem tamen dubito, num haec vatis mens fuerit, et sic potius vertendum puto: *Expandit Moab manus suas in medio suo, i. e. in terra eius, sicuti expandit illas natans ad natandum; sed deiiciet Iehovah fastum eius cum articulis, i. e. et articulos,**

ios, *manuum eius*. Accipio igitur haec verba de Moabo, ex palude illa fineti turbida evadere nitente, non repugnantibus, ut ego quidem existimo, verborum singulorum significationibus, et linguae Hebraeae legibus. Si quis obii-
ciat, in membro posteriori a me supponi diversum subie-
ctum ab illo, quod in membro priori suppositum erat, habeo,
quod respondeam. Notum enim est, scriptores Hebraeos
subiectum, si ex attributis suis, aut orationis nexu, cognosci
possit, mente *cogitatum*, ipsum *nominatum* non exprimeret;
vid. VYFRINGAE *Observat. SS.* Lib. I. Dissert. III. c. I. §. V.
et GLASSII *Philol. S.* Lib. I. Tract. II. Can. XI. pag. 155. ed.
Dath. — Quoniam Alexandrini loco vocum Hebraearum
חַוְּשָׁהָּ הַיְּמִינִים posuerunt: ἐν τροπον καὶ αὐτὸς ἐτακταισσε το
ἀπολεσαι, Lowthus, more suo, coniecit, eos legisse חַוְּשָׁהָּ
הַיְּמִינִים; sed meliorem sensum dat lectio recepta: praeterea
lectioe apud Graecos etiam variatum esse, ex notis Bossii
aliorumque intelligitur. עַם אֲרָבוֹת יָדַי videntur esse *articuli*

manuum (coll. Arab. ⁵⁰أَرَبٌ, *membrum* et ⁵⁰أَرَبٌ, *index di-*

gitus, unde verbum ⁵⁰أَرَبٌ, *ad digitum indicem percussit il-*
lum), qui hic dicuntur deprimi sub aqua, ut Moabitae, in
profundam paludem deiecto, sed natando se fervare nitenti,
omnis evadendi via praecludatur. Particula עַם hic non ha-
bet notionem *causae instrumentalis*, quam omnino nusquam
habet, sed *coniunctionis, societatis*. — MICHAELIS in *Sup-*
plem. ad Lexx. Hebr. P. I. p. 124. et in *Biblioth. Orient.*
Adpend. Tom. XIV. pag. 62. legere mallet: עַם אֲרָבוֹת יָדַי,
populum insidiarum manuum eius, i. e. cui manus Dei insi-
diantur. Quamquam ego non puto, hanc coniecturam
cuiquam placere, animadvertam tamen, eandem illam iam
propositam fuisse a FORERIO, quamquam alio sensu accepto:
„Quod si puncta negligas, ut interdum opus est, alius sen-
sus his verbis subesse potest, a superioribus longe diversus,
sed non propterea contemnendus, is sic habet: *et humiliabit*

superbiam eius populus insidiarum manuum eius, i. e. populus, qui hæc nus insidiis Moabiturum erat expositus, nempe Israelitæ: עם enim certum est, populum significare, cum altera motione.“

12. Pro חַיִּילֵי־הָאָרֶץ legitur חַיִּילֵי־הָאָרֶץ, cum suffixo feminino, in duobus codd. Rossianis, et duobus aliis, ab eodem citatis, a prima manu: porro in Bibliis Soncinenfibus, et in versione Syriaca. Si lectionem receptam præferas, subintelligendum tibi erit עם, *populus*, si alteram, אֶרֶץ, *terra*. Pertinet hæc observatio Kimchii ad Ierem. III, 19., ubi in textu legitur אֶרֶץ־הָאָרֶץ et הָאָרֶץ, quod Masorethæ ad marginem correxerunt אֶרֶץ־הָאָרֶץ et הָאָרֶץ. Recte enim monet, utramque lectionem subsistere posse; alteram, subintelecta voce עם, *populus*; alteram, si dictam accipias כְּנֻסָּה, *societate, sive coetu*, qui Hebraeis debiliore genere effertur.

CAP. XXV. I. *Iehovah, Deus mi, o tu, te celebraz te laudo! Mira fecisti, tuaque decreta inde a longissimo tempore, summa fide perfecisti.*

2. *Nam Babylonem ex urbe in tumultum, urbem munitam in ruinam redequisti; palatia barbarorum, ne amplius efficiant urbem numquam restaurabuntur.*

3. *Te igitur potentes venerantur populi, te civitates gentium tyrannicarum colunt.*

4. *Etenim asyllum fuisti tenui, asyllum egeno, cum in angustis versaretur, perfugium ab imbre, umbra ab aestu: nam furor violentorum hominum est ut torrens rapidus.*

5. *Instar aestus in loco torrido tu tumultum fragosum hostium deprimis: veluti aestus in umbra densæ nubis, ita cantilena violentorum hominum cessabit.*

6. Parat Iehovah omnipotens omnibus gentibus in hoc monte convivium lautum, convivium vini meri, pinguium medullatorum, vini purissimi.

7. Perdit involucrum omne, tegens nationes, et velum omne, quod populos obvelat.

8. Subiget mortem in aeternum, absterget Dominus Iehovah lacrymas ab omnibus faciebus, et ignominiam populi sui per omnes gentes delebit. — Haec Iehovah promittit.

9. Tum canetur: En Deum nostrum, hic est, in quo speravimus, et qui nos liberavit; hic est Iehovah, cui confisi sumus; laetamur et gaudemus de salute, nobis praestita.

10. Requiescet manus Iehovae in hoc monte; et triturabitur Moab subter se, ut conteritur palea in fimo.

11. Expandet (Moab) manus suas medio in barathro, quemadmodum expandit natans ad natandum; sed deprimet Iehovah fastum eius et vim manuum eius!

12. Alta moenium tuorum munimenta prosternet, destruet, solo adaequabit. —

CAP. XXVI.

Continuatur hymnus, capite superiore inceptus, describiturque reviviscentis reipublicae felicitas.

1. Sine ratione LOWTHYS, neglectis accentibus, vertit: Tunc canetur canticum hoc: In terra Iudae urbs munita nobis etc. pro: Tunc canetur canticum hoc in terra Iudae: urbs munita nobis etc. Cum in fine capituli praecedentis dictum sit, munitiones hostium altas atque firmas, esse deiciendas, et humiliandas; iam ostendunt regni Messiani cives, sibi longe praestantiora munimenta esse, quibus confidere queant. (ישועה ישיה חומותיה ורחל) *Vulgaris* vocem ישועה

vertit *salvatorem*, quasi abstractum positum esset pro concreto (vid. GLASSII *Phil. S.* pag. 19. et 870. ed. Dath.): idque secutus GROTIUS, interpretatus est: „*Salus* (ip̄ia, id est, Deus) *posuit muros et antemurale eius*. Ideo invicta nobis urbs est, quia optimo omine, Deo ip̄so iubente, est condita.“ DOEDERLEIN: *Deus auxilium, muros et propugnacula struit*. KOPPIUS: *securitatem muris nostris praestat et firmitatem* (*Sicherheit giebt er unsern Mauern, und Stärke*), quasi ישרעה et חל sint synonyma. Rectius mihi vertere videtur VITRINGA, Schmidio praeunte: *salutem posuit muros et antemurale*, i. e. salus, et securitas, quam Deus urbi illi praestat, ip̄si est pro muris et propugnaculis, ut adeo iis non indigeat. Eundemque sensum expressit DATHIUS: *defensio, quam Deus praestat, instar muri est, et propugnaculi*. Commendat hanc interpretationem locus parallelus, infra Cap. IX, 18. *Non audietur amplius violentia in terra tua; vastatio et fractura inter limites tuos; וְקָרָאתָ יִשְׂרָעָה, הַלְבַּת־יָדְךָ, ex vocabis salutem muros tuos*. Conf. Zachar. II, 9. Jerem. III, 23. MICHAELIS: *victorias* (scilicet sic vertit ישרעה, nescio, an recte) *illi dedit* (Deus) *murum et fossam*, i. e. non muris tuta est, portae adeo numquam claudi dicuntur vs. 2. (quod ex verbis פתחו שערים colligit) sed victoriis. — חל plerique *antemurale* reddunt, secuti Alexandrinos, qui περιτειχος ponunt; COCCHEUS *fossam* interpretatus est, Chaldaicum הילא, *vallis*, conferens, cui in rei summa magnopere adfentitur MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. III. p. 735 — 738., in solo etymo inter הילא, *vallem*, et חוץ¹⁰¹, *circum, quod circa murum est, fossam*, quae murum ambit, divisus. Et pro *fossa* facere videtur praecipue locus Nah. III, 8. de Diospoli Aegypti: *quae habitat in Nilo, circa quam undique aqua, אֲשֶׁר חָלַיִם, cuius fossa est mare, et ex mari murus eius exsurgit*. Nil tamen impedit, quo minus et hic *omnem extra murum munitionem* intelligas. FABER *Archäologie der Hebräer*. P. I. pag. 288. seqq. *Pomoerium, den*

den Zwinger, voce illa indicari putat, coll. Arab. **حال**,
circumegit, et **حَوْل**, circum.

2. שמר אמנים et גרי צדיק unum idemque notat, *populum, qui religionem Iehovae cultu pio atque fideli observat.* Utrumque enim, tam צדיק, quam אמן, de *religione Iehovae* saepissime usurpari, notum est. Nec male HUBIGANTIUS: „Quicumque Iudaei in Deo spem habuerant, vocantur *gens iusta*, in oppositione cum gente Assyriorum.“

3. (יצר סמוך) Audacem, nulloque argumento firmo *nixam coniecturam HUBIGANTII* memorasse satis erit. „Optime, inquit, graeci interpretes, ἀντιλαμβάνομαι ἀληθείας, *apprehendens veritatem.* Quod nunc est punctum maius post אמנים, fuerit olim ב, partim delectum, et ad ישר (nunc male יצר) adiunctum. Planum est, continuari sententiam usque ad חצר, *servabis*, cui verbo praefigendum est punctum maius.“ Ne tamen celare quidquam videamur, indicabimus, Syrum similiter commata distinxisse; vertit enim verbum secundum: *aperite portas, ut ingrediatur gens iusta fidem conservans*, בִּשְׂמֵרָה (quasi legisset: ביצר) *constantem servans.* Sed praefereendam esse Masorethicam distinctionem, cuique, puto, facile patebit. Possunt autem verba יצר סמוך vel ad *Deum* referri, vel ad *homines*. 1) Si ad *Deum*, sensus erit, esse certum Deo propositum, servandi pacem populo Israelitico datam. Id DOEDERLINIO placuit in edit. quarta. Vertit enim: *decreta sunt stabilia*: et in nota addit: „Olim verti: *ad angustias redigitur* (יצר), *sed firmus haeret.* Sed id nimis laconicum videtur, et ab Esaiana copia alienum. Itaque mutato consilio vocibus periphrasin veritatis divinae inesse puto, synonymam formulae שמר אמנים est *cogitatio sive decretum*, quod est סמוך, *stabilium, ratum, inconcussum.* κορροιο quoque, ad Lowthum, interpretandum videtur: *festen Sinnes, standhaft in seinen*

seinen Rathschlüssen. 2) Si ad homines haec verba referantur; sensus est, esse ipsis fixam, certam et indubitatam persuasionem, Deum populo suo conservaturum esse pacem. Sic VOGEL ad Grotium: „Cui cogitatio fixa, quod omnibus, qui tibi confidant, res prosperas praestes.“ Et DATHIUS: *Quae certissime sperat, te pacem esse servaturum.* In eundem sensum propendet VITRINGA, qui conferre iubet locum parallelum Pf. CXII, 8. ubi describuntur attributa viri pii: *כסופו לבו cor eius est suffultum, firmum; non timebit.* Comparat etiam phrasas in N. T. usurpatae: *σερεσμα της πισεως* (Col. II, 5.), *σερεσεν ειναι τη πισει* (1 Petr. V, 9.), *τεθεμελιωμενον και εγγιζωμενον τη πισει* (Col. II, 7. Ephes. III, 16.). Ceterum commemoranda adhuc est singularis interpretatio, quam MICHAELIS proposuit in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. IV. pag. 1144. Cum voce *יצר* confert Arabic, *وَصَّرَ* et quia *כסופו* Pf. CXI, 8. de perpetuo et stabili ponitur; vertit: *paetum perpetuum servabis nobis, pacem, pacem*, i. e. pacem perennem: in vers. germanica: *Du hältst keinen Bund unverbrüchlich, und giebst flete Sicherheit.* Sensus bonus; modo probari possit, Hebræis vocabulum *יצר* significatione *paeti, foederis*, usurpatum fuisse. *הצר שלום שולם, servabis pacem aeternam et inconcussam*; scilicet nominis, rem, in qua totus est animus, significantis *repetitio*, univérse consentanea loquentium affectui, saepe exprimit eius rei *magnitudinem* atque *excellenziam*; conf. GLASSII *Philol. S.* Lib. I. Tract. I. Can. XVI. p. 40. ed. Dath. STORR *Observant. ad Analog. Hebr.* p. 187. 188. Alio modo BOEDERLEIN vertit: *tu summam fidem praestas*, ad quod in nota: „*שלום* videtur esse forma instrumenti publici, veluti nos: *getreulich und ohne Gefährde.* Conf. Num. XXV, 12. Genes. XLIV, 17.“ (כי כך בטוח) Haec verba triplici modo redduntur: 1) *in te confisum est*, i. e. posita est fiducia; nam participia passiva saepe usum neutralem admittunt, verbo substantivo omissa, veluti Pf. LXXXVII, 3.

LXXXVII, 3. בְּבִרְתָּם כִּדְבַר בָּרָא, *honorifice dictum est de te:* sic KOCHERVS ad h. l. et SCHROEDERVS *Instit. ad Fundam. Ling. Hebr. Syntax. Verſ. Reg. LXI. b. pag. 276.* — Sed STORRIO 2) בְּבִרְתָּם est forma infinita, *Observat. §. XVII. n. I. c. p. 66. coll. §. XXX, 4. p. 131., valens confidere, i. e. fiducia, unde (§. XII. III) not. ††) p. 250.) vertit: in te fiducia (est, collocata est). Omnium optime 3) SCHULTENSIVS in *Animadversf. Philologg.* ad h. l. videtur vertisse: *In te est, in quo speretur, seu, tu es, cui confidi possit.* Nimirum בָּרָא, *in te, pro tu, ut כצל, in umbra, pro umbra* Eccles. VII, 12. (saepe enim praefixum ב redundare, notamque esse Nominativi, pluribus exemplis docuit SCHULTENSIVS in *Animadversf. Philologg.* ad Job. XXIIV, 13. et ad Genes. XXXII, 22.). Porro בְּבִרְתָּם est, *cui confiditur*; hunc enim usum participii passiva passim induunt. Arabibus Dominus est سَكُونٌ proprie, *cui servitur, a خدم, servire; سَكُونٌ est cui secretum confidi possit.* Et ut idem plane exemplum habes سَكُونٌ est *in quo sperari potest, ab سول sperare:* ita de Deo dicere solent: اللهُ خَيْرٌ سَكُونٌ وَسَكُونٌ, *optimus est Deus, qui in vocetur et in quo speretur: שאור et אטור, seu בטוח.* Quaecunque harum interpretationum sumas, sententia eadem manet, simul vero videbis, plane inutilem esse Hubigantii mutationem vocabuli בטוח in בטח. Nullo haec coniectura nititur argumento, nisi hoc, quod Chaldaeus vertit: אַחֲרֵיהֶן, *confisi sunt* (quem sequitur Aquila: *ὁὐ ἐξ' αὐτῶν πεποιθασί*). Nobis quid videatur de in-tempestivo hoc ex versionibus corrigendi pruritu, saepius diximus. Miror tamen, idem placuisse Michaeli et Lowtho.*

4. עַד עַד) *Usque et usque, i. e. in aeternum, conf. c. IX, 5. XXX, 8. LXV, 18. (כי ביה יהוה)* Rectissime DATHIVS: *Deus enim est Jehovah;* ad quam versionem confirmandam in notis haec habet: Fuerunt, qui offenderent in littera Beth, nominali ית praefixa. In his est HVBIGANTIVS, qui il-
lud

Iud *יהוה* mutatum vult in *יהיה*, quia non dici possit, *in Deo est petra*. Recte. Neque hoc verba hebraea dicunt. Notetur modo idiotismus linguae in usu praepositionis Beth, quo saepe pleonastice etiam nominativo praeponitur. Conf. GLASSIUS in *Philolog. S.* pag. 586. edit. novae. Igitur recte quoque ab interpretibus antiquis Beth omissum est, non nomen ipsum *יה*, quod falso dicitur ab HYBIGANTIO. Quando vero dicitur, *Deus est Iova*, respicitur sine dubio ad significationem nominis Iehovae originariam. Ceterum conf. de voce *יה* notam nostram supra ad Cap. XII, 2. Sensus igitur erit: Deus ille *Iah est Iehovah*, i. e. semper idem erit, hinc et semper homines in eo fiduciam ponere poterunt.

6. Populus antea oppressus nunc securus super rudibus illius urbis ambulat, quam victores sui superbi et crudeliter incoluerunt.

7. (ארה לצדיק מישרים) Ad verbum: *via iusto rectitudines* sive rectum merum; sensum bene expressit GROTIUS: „Semitam iusti (pii Iehovae cultoris) esse aequabilem; a Deo enim vias eius complanari: iustos a Deo semper mollia fata posse expectare.“ DÖEDERLEIN: *Quae probis eveniunt, recta sunt*, i. e. omnia proborum fata deducunt ad felicitatem, conf. Proverb. V, 21. Alii, ut Vitringa et Dathius, hunc versum et sequentes intelligunt de summa Dei sapientia, bonitate et iustitia, in omnibus, quae piis eveniunt. Ceterum sine necessitate Michaelis, quem sequitur Henslerus, alia verborum distinctione legit *מִישְׁרֵי מִישָׁר* propr. *planities planities*, i. e. planities aequissima. Veritas enim cum Kochero, iuxta accentus: *Via iusto rectum merum; rectissime orbitam iusti* (tanquam) *ad libellam libras*; et nulla difficultas erit.

8. (אף—קויכוד) *Semita iudiciorum Dei* sunt ipsi Dei iudicia. Sensus vero est, Israelitas, pios Iehovae cultores, expectasse Iehovam, *via iudiciorum suorum* procedentem ad poenam de hostibus sumendam, et se vindicandos. Vocula

cula אַךְ, *etiam*, hanc sententiam cum superiore connectit. Nimirum, cum sciremus, *vias tuas erga iustum esse rectas*, et te omnes rationes tuas erga eum providentiae ad libellam exigere; facile intelleximus, te brevi apparituro esse vindicem, et exspectavimus te *via iudiciorum*, quibus in hostes animadverteres. Est igitur אַרַח hic pro לַאֲרַח, quod vertendum *via*, vel *secundum viam*. (לְשֵׁמךָ וּלְזִכְרֶךָ הָאֲרַח־נִפְשׁ. Te exspectavimus, tui memoriam animus noster studiose servabit.

9. (נִפְשֵׁי אֲרִיחֶךָ. DE ROSSI: „Codices multi mss. et editi plene אֲרִיחֶךָ, *desideravi te*, sed versiones omnes antiquae, non excepta Chaldaea, legunt in 3. pers. feminini verbumque referunt ad animam.“ Id placet quoque Michaeli, qui punctis mutatis legit: אֲרִיחֶךָ. Equidem tamen praetulerim lectionem difficiliorem, primo quidem aspectu, et confirmatam quoque hoc argumento, quod codices *quadraginta novem* ex Kennicottiana collatione legunt plene אֲרִיחֶךָ. Ceterum in constructione nulla difficultas erit, modo observes, nomen נִפְשֵׁי, cum suffixo compositum, ut hic נִפְשֵׁי י, q. d. *persona mea*, saepe esse pronomen periphrasticum, pro: *ego*. Sic et נִפְשֵׁי י, tu, נִפְשֵׁי י, *ille vel ipse*. Arabibus id longe frequentissimum, itemque Syris et linguae Rabbinicae. Quemadmodum אֲרִיחֶךָ et אֲשַׁחֲרֶךָ invicem respondent, nihilque aliud exprimunt quam amorem et desiderium *Dei*, *numquam intermissum*: ita נִפְשֵׁי י et רַחֲמֵי י בְּקִרְבֵּי י pleonastice tantummodo posita sunt, parallelismi membrorum complendi causa. (כִּי כִּאֲשֶׁר—יִשְׁבִּי חֶבְלֵי י ad verbum: *quia ubi iudicia tua in terra sunt, iustitiam discunt incolae terrae*, i. e. quia improbi, ubi iudicia tua vident, et malo suo experiuntur, te metuunt, atque ad reverentiam tui et religionem perducunt. — Quoniam in versione Alexandrinorum legitur: διοσι φως τα προσταγματα σε εις της γης, MICHAELIS in *Biblioth. Orient. Adpend.* Tom. XIV. p. 66., pro כִּאֲשֶׁר י illos אֲרַח legisse putat, unde ipse, duabus his lectionibus compositis

positis, legere mallet כאשר אור, *iudicia tua terrae sunt ut ignis lucidus*, confertque ut locum parallelum Hof. VI, 5: וּמִשְׁפָּטֶיךָ אֵלֶּיךָ יֵצֵא, *sicut ignis (fulminis) exeunt iudicia*. Verum hanc mutationem non esse necessariam, et sententiam inde prodeuntem parum convenientem contextui, nemo non intelligit.

10. ארץ נכוחה, *terra reclitudinum*, est terra, in qua pietas et iustitia florere debeat. Sensus est: si semper gratiam obtineret impius, numquam vitam emendare disceret; inique ageret, etiamsi omnes alios circa se recte agere videret; nec unquam maiestatem Dei curaret.

11. Ad verbum: *Iehovah! manus tua elata est: non vident. Videbunt utique et pudefient: zelus populi, etiam ignis, hostes tuos devorabit*, i. e. o Iehovah, qui tuam potentiam agnoscere noluerunt, cognoscunt eam, et profitentur cum pudore, quum vident, quam benignum te erga pios tuos, et quam terribilem erga hostes tuos exhibere solcas. Paulo aliter DOEDERLEIN sensum exprimit in nota ad h. l.: „Fatentur, iustas fuisse poenas, et bene promeritas, quum nec indulgentia nec minis divinis commoti ad sanio rem mentem redirent.“ רַמָּה יָדְךָ, *elata est manus tua minabunda*. קָנָא עַם, *zelus populi est zelus Dei pro populo suo vindicando*, voce *constructa obiective* sumta, ut saepe. Sic infra Cap. LIII, 11. LVI, 7. יָדְעוּךָ, *cognitio eius*, quae eum, servum Iehovae, habet pro obiecto, דַּמְתִּי וְחַפְצִי, *orationis meae* quae me habet pro obiecto, קָנָא בְּחֵיךָ, *zelus domus tuae*, h. e. pro domo tua, Pl. LXIX, 10. Imitati etiam sunt Graeci ἐβραϊζότες, in phrasibus ζήλος Θεοῦ, ζήλος νόμου, et quae his similes.

12. (חַפְצֵנוּ שְׁלֵמִים לָנוּ) *Pacem disponas, praeparato nobis*, i. e. da nobis res prosperas. כָּל-מַעֲשֵׂיךָ מַעֲלֵנוּ לָנוּ) *Omnia enim opera nostra operatus es nobis, quidquid nobis evenit boni malive, te curante evenit*

13. (בעלזנו אדנים זולחר) *Possederunt nos domini prae-
ter te*, fuimus hucusque alienis dominis praeter te subiecti.
(לבר כך נזכור שמך) *Solummodo per te*, et tuam gratiam et
virtutem, vs. 12. celebratam, *commemoramus*, praedicamus
nomen tuum, potentiam et maiestatem tuam.

14. (מתים בל יחיו) *Mortui non vivent*, non oppriment
nos ultra isti. (רפאים בל יקמו) *Manes non resurgent*, tyran-
ni isti non redibunt ad nos vexandos. De רפאים vid. dicta
ad Cap. XIV, 9.

15. (יספה לנוי) *Addidisti populo*, nempe multis, qui
profugerant, restitutis, auxisti civitatem Hierosolymitanam,
יספה, *addidit*, hic denotat *auxit*, *ornavit*, *amplificavit*:
quemadmodum Pf. CXV, 14. (יִסְפֶה יְהוָה עֲלֵיכֶם) *Addat Je-
hovah super vos: super vos et filios vestros*, h. e. augeat, or-
net: res vestras prosperet, fortunet. (נכבדה) *Hoc ipso tibi*
magnam conciliavisti gloriam. MICHAELIS effert נִכְבְּדָה,
magnifica, gloriosa. (רחק חכל קצוי ארץ) *Terminos terrae*
elongare, est, populum augustiorem et maiorem reddere,
eius potentiam augere.

16. Optime huic versum KOCHERVS interpretatur:
*„In angustia visitarunt, quaesiverunt, te: summissam expri-
mentes vocem, dum tua illis castigatio fuit.* Ita צָקוֹן, cum ך
emphatico accentum ad se rapiente sit pro צָקָא א צָקָא, *pre-
mere, comprimere, exprimere*; quod de gemitibus et queri-
moniiis, quum arcto de pectore vix eluctatura vox non sine
vi et impetu exprimitur, eleganter usurpatum videtur. Vi-
de SCHVLTENSII *Instit. Gramm.* pag. 352. Eiusdem stirpis
צָקָא seu צָקָא aethiopicum *trussit* clavum, vel cuneum; *contu-
dit* in mortario, item Arabicum ضَمَّ et ضَمَّ. Dein לחש
1. *lingerè, lambere* (Arab. لَحَسَ); 2. *mussitare*; 3. *in-
cantare* (conf. notam nostram supra ad Cap. III, 3.)
פָּקְרוּךְ personae sunt tertiae omnes, quae Lowthus
lexicula,

levicula, ut videtur, de causa, et caeca quadam LXX. interpretum admiratione prima persona commutare non dubitavit.“

17. (כן היינו ממניך יררה) *Ita eramus coram te Domine, te disponente causas.* Ceterum versu hoc et sequenti confessio populi continetur. Sensus est: se multum laborando nihil profecisse, nihil in salutem urbis, nihil in detrimentum hostium effecisse. Sed hanc sententiam versu sequenti imagine plane singulari effert.

18. (הרינו־ררו) *Gravidi fuimus, parurivimus, tanquam ventum peperimus.* Grotius hic cogitavit de avibus, quae edunt ova subventanea, *ὡς ὑπενεμα,* de quibus PLINIUS *Hist. Nat. X, 58. Pariunt ova irrita, ex quibus nihil gignitur, quae Hyphenemia Graeci vocant.* Rectius vero haud dubie MICHAELIS in *Syntagmate Commentat. P. II. pag. 165. not. a Papenio, provinciae et civitatis Gotingensis medico, edoctus, observat, (quod tamen iam ante ipsum vidit VITRINGA) rariorem hoc loco morbum intelligi, empneumatosin, aut ventosam molem dictum, quo quae laborent diu et sibi et peritis medicis gravidae videantur, tandemque post omnes verae graviditatis molestias et labores ventum ex utero emittunt; quem morbum passim medici describant, ut IOANNES SCHENK in *Observat. medicinalibus. Lib. IV. p. 681. FRANCISCUS a CASTRO de muliebrium morborum medicina, Lib. II. c. 8.* Si sensum metaphoræ respicias, concipere hoc loco erit *spem liberationis et salutis concipere animo,* quemadmodum et Latini verbum *concipere* usurpare solent: ventum autem parere significabit, spem illam in inane et irritum cecidisse. Solent scriptores Hebraei omnem *productionem effectus* vocare *partum*; ut *proposita, consilia, spem, conceptionem foetus; et spei frustrationem, abortum, vel partum nullum et infortunatum.* Eliphazus Job. XV, 35. *Qui concipit molestiam, parit vanitatem* vel iniquitatem. Cf. Ies. LIX, 4. XXXIII, 11. Pl. VII, 15. Sensu plane diverso comma*

comma hoc accipit DOEDERLEIN: vertit enim hunc versum cum commate praecedente hoc modo: *Ux praegnans, partum editura, prae dolore clamat: ita nos fuimus coram te, 18. praegnantes, parturientes, cum vivus edendus esset parvus: sed nec terrae parva salus, nec renati orbis incolae.* Et in nota sensum et rationem huius versionis indicat: „Novam struit antihesin imperii Babylonici et Iudaici. Illud plane destructum numquam maiorem vigorem obtinebit: Iudaeorum respublica extincta quidem, et quasi emortua, sed restituetur et quasi resurrectione facta novam belli gloriam, novasque provincias obtinebit. — Metaphorae ansam dedit tropus de morte sive interitu reip. Ea, si restituitur, vitae redditur. Sed sicut infans non sine matris gravidae dolore in lucem editur, ita Iudaei prius, quam *vitam partum ederent* (ילד רוח), seu florentem viderent regni sui statum, multum discruciabantur. At frustra suis viribus aliquid tentatum.“ Discedit igitur Doederlein ab interpretibus reliquis in eo maxime, quod phrasin ילד רוח vertat *vitam partum edere*: in explicatione membri posterioris omnes habet secum consentientes. (ישועה בל נעשה ארץ Ad verbum: *salutes non potuimus facere terram*, i. e. salvam non potuimus facere terram; ex idiotismo Hebraeis satis frequente. Veluti Amos IV, 13. עשה שחר עיפה, *qui auroram facit caliginem*: aut quod vel ipso hoc capite legitur: ישועה ושיח חומה נחל. Atque eodem fere de genere ista: הנה ברכה, *esto benedictio*, Genes. XII, 2.; *arbor desiderium*, valde desiderabilis, Genes. III, 6.; *erunt dies illi* 9λαψις Marci XIII, 19. Conf. Dan. IX, 23. Pl. LXXXVIII, 9. Non igitur erat, cur Lowthus pro בארץ legeret בארץ, Alexandrinis, Syro et Vulgato praeceuntibus, cum quibus tamen consentit unus codex ms. (בל יסלו ישבי הבל) Verbum נפל hic, ut versu sequ. usurpatur in significatione rariore *nasci*, ut post COCCIIUM bene observavit DOEDERLEIN, qui hanc phrasin et apte illustravit ex simili tropo HOMERI II. XIX, 110. ες κεν ἐπ' ἡμάτι τῷ δε πρὸς μετα κοσσι γυναικος, „quisquis

illo die *casurus* ad pedes mulieris,“ i. e. נשחט, *nasciturus*, monente *Scholiasse*. אבל *respondet* ארץ ארץ, nihilque aliud indicat, nisi *terram Iudaicam* (conf. supra Cap. XXIV, 4. et not.), cuius incolae omnes mortui dicuntur, i. e. ad summam redacti miseriam, et in summis periculis versati.

19. Sed en! subito respublica fere collapsa statui suo florenti restituitur: הוּר מְחַיֵּה, *vivunt mortui tui*. Alloquitur Iehovah *terram*, sub finem vl. praeced. memoratam. *Cadavera mea resurgunt*. Sub *mortuis suis* Iehovah intelligit mortuos ex populo suo. Hubigantius, quem sequuntur Dathius et Lowthus, pro נבלתי in plurali legendum iubet נבלתיהם: auctoritate maxime Syri permoti, qui $\text{נבלתי}^{\text{y}} \text{הם}^{\text{y}}$, *cadavera eorum* ponit. Quod vero Lowthus in huius rei testem etiam adduxit Chaldaicum, in eo erravit vir doctissimus, latino interprete haud dubie seductus. Nam ipsa illa vox נבלתיהם singulariter punctata apud Chaldaicum allegata cernitur. Henslerus נבלתי, *cadavera mea* legendum conficit. Sed lectio Masorethica nullam difficultatem creabit, modo observes, vocem נבלה, saepe occurrentem, collective etiam usurpari, neque plurali forma legi. (הקיצור ורכנו שבני עפר) *Habitatores pulveris*, i. e. qui in sepulcro proiecti iacetis. Pro imperativis דעקיצור ורכנו Doederlinio et Dathio, praeceuntibus Alexandrinis, Aquila, Symmacho et Theodotione, in praeteriti forma legendum videtur: דקיצור ורכנו, quod dubitarent, puto, an homini satis conveniat oratio, quia mortuos monet vel iubet resurgere. Sed in poeta id facile admitti potest. כי טל-המיל) Nonnulli interpretes, inter quos et Henslerus, verba טל אורח vertunt *ros luminum*, sub quo intelligunt *rorem, lumen*, i. e. vitam, *reddentem*. Sed dubito, an genuinus sit sensus prophetae. אורה esse *malvam*, satis verisimile fecit CELSIVS in *Hierobot.* Tom. I. p. 459—465., quae significatio et apta est loco 2 Regg. IV, 39. *Malvae* autem infi-

gnem, ac pæne singularem inter herbas medicas locum veteres concesserunt. Omnibus eam morbis opponebant, fingere etiã ausi, effici eius succo posse, ut morbis omnino careas: venenis quoque, ulceribus, vulneribus mederi putabant. Qua de herba insignis est locus PLINII Lib. XX. c. 22., ut veram panaceam eam describentis. Iam ros, qui per se vim habet in oriente regiones, aestu quasi emortuas, vivificandi, in malva abundantior est, herbaeque virtute tingi fingitur. Hoc conspersa tellus umbras reddens dicitur. Conf. MICHAELESI *Syntagma Commentar.* P. II. p. 164. not. *Supplement. ad Lexx. Hebr.* Tom. I. pag. 50. sequ. Secutus est hanc interpretationem et DOEDERLEIN, cui quoque elegantem huius membri versionem debeo. Hunc sensum haud dubie iam spectarunt Alexandrini, cum verterunt *הַרֹס דְּקֹרֹס הִיא פָּאָרָה שֶׁלֹּא אֵצֶק אֶת הַיָּדָיִם*, ros a te medicina illis (mortuis) est. Ceterum *רֹס* hic positum esse pro *רֹאשׁ*, recte monuerunt Kimchius et Aben-Esra. De *רַפְּאִים*, umbris, manibus, vid. ad vs. 14. et de *נַפְּלִים*, nasci, in Hiphil nasci facere, i. e. parere, ad vs. 18.

CAP. XXVI. I. Tum hoc carmen canetur in Iudaea urbem munitam habemus; defensio, quam Deus praestat, instar muri est et propugnaculi.

2. Aperite portas, ut introeat gens iusta, quae fidem servavit.

3. Cui spes certissima est, te pacem esse servaturum. Tu enim is es, cui confidi potest.

4. Confidite Iehovae perpetuo, Deus enim est Iehovah, atque perpetuum refugium praebet.

5. Nam depressit turricolas, incolae urbis sublimis; humiliavit eam, ad terram deiecit, solo adaequavit;

6. Ut iam pedibus devictorum, oppressorum vestigiis revatur.

7. *Via piorum complanata: rectissime orbitam iusti tanquam ad libellam libras.*

8. *Etiã via iudiciorum expectavimus te Iehovah: Tui memoria nobis desideratissima.*

9. *Te noctu desidero, te primo mane spiritus meus petit: quando poenas in terra exsequeris: incolae eius in religione vera erudiuntur.*

10. *Impius si obtineat gratiam, non discit probitatem; in terra piorum perverse agit, nec maiestatem Iehovae curat.*

11. *Iehovah, manus tua elata erat; sed non adtenderunt: viderunt denique pudore suffusi, zelum pro populo tuo, qui, ignis instar, illos, hostes tuos, consumpsit.*

12. *Iehovah, da nobis res prosperas: nam quaecunque nobis eveniunt, ea tu perficis.*

13. *Iehovah, Deus noster, alii domini praeter te nobis imperarunt: tibi soli debemus, quod maiestatem tuam nunc praedicare possumus.*

14. *Mortui illi non reviviscunt: exanimati non resurgent: animadvertisti in eos, eosque exterminasti; perdidisti omnem memoriam ipsorum.*

15. *Vehementer auxisti et ornasti hanc gentem, et terrae eius terminos amplificasti.*

16. *Te, Iehovah, in angustiis petebant: summissas exprimebant querelas, cum tu ipsos castigabas.*

17. *Sicut mulier praegnans, ubi appropinquat partui, dolet; clamat in doloribus suis, ita nos fuimus coram te.*

18. *Parturivimus, doloribus correpti fuimus, erat ac si ventum pareremus: salvam non potuimus reddere terram, nec renasci facere orbis incolas. —*

19. *Sed Iehovah iussit: „Vivant mortui tui! — Resurgant cadavera mea!“ — Expergiscimini, et laetos cantus effundite sepulchri habitatores! — Tanquam malvae rorem demittis, quo impraegnata quasi terra manes parturit! —*

CARMEN

CARMEN VIGESIMVM QVINTVM.

(CAP. XXVI. vs. 20. 21. et CAP. XXVII.)

A r g u m e n t u m.

Consolatur vates populares, ut vastationem et destructionem patriae patienter ferant, ac certo sperent, fore, ut Iehovah mox iniuriam eis illatam in eorum hostibus ulciscatur (Cap. XXVI. vs. 20. 21.). Hanc sententiam protinus amplificat et enunciat poetice sic, ut dicat, Iehovam eo ipso tempore, quo poenas sic exsequuturus in hostibus (infert autem unum quendam hostem loco omnium, vs. 1.), rempublicam Iudaicam esse restitutum (vs. 2—6.). Quod vero tantas in illam admiserit calamitates, id fecisse ob summam Israelitarum improbitatem et levitatem in religione. Poena autem nunc persoluta, culpaque deleta et sublata (vs. 7—11.), redituum esse populum ac novam in patria institutum rempublicam (vs. 12. 13.).

Ab interpretibus, quos inspexi, omnibus, in eo discedo, quod non solum Caput XXVII., verum etiam versus ultimos Capituli XXVI. a carmine praecedente avellendos et huic adiungendos putem. Bene enim commata illa duo argumento et tenori huius sectionis conveniunt; contra vero difficile mihi videtur, illa facili et commoda ratione cum carmine antecedente coniungere. Praeterea quisque sponte sentiet, post vs. 19. Cap. XXVI. commata eiusdem Capituli ultima admodum languida esse, et neutiquam convenire gravitati et sublimitati, quam carmen praecedens, in primis posterior eius pars, spirat.

Ceterum hoc carmen editum mihi videtur haud diu antequam Israelitæ, potestate a Cyro facta, ex Babylonia in patriam redirent.

CAP. XXVI. vs. 20. (לך-בערך) Vocem דלחך Mafso-rethæ præcipiunt legi דלחך, *ostium tuum*, et exhibent 70 Keri decem codd. Kennicottiani, *tredecim* Rossii, nonnulli impressi, et Alexandrini cum Arabe in Polyglottis. Sed hæc diversitas lectionis et scriptionis vocis, quod ad verum loci sensum, exigui vel nullius est momenti. Nihil est in lectione textuali, quod nos eam deferere cogat. Tantum observetur, inter דלחך et פתח hanc intercedere notationis diversitatem, quod hæc proprie notet ipsum *ostium*, sive *aperturam*, per quam aditus vel exitus est in aedibus: *illa ipsam ianuam*, quæ dicitur, sive *fores*. בערך, *post te*, cf. Genes. VII, 16. 2 Regg. IV, 5. Ceterum his verbis, *intrare debere populum in conclavia sua, clausaque pone se ianua paulisper delitescere*, nihil aliud exprimi videtur quam hoc, *animo tranquillo et quieto ipsis expectandum esse reditum in patriam brevi instantem*. (חבי-זעם) כמעט רגע, *ad exiguum momentum*, paullulum, sicut Esra Cap. IX, 8. i. q. רגע קטון, *momentum exiguum*, apud nostrum Cap. X, 25. LIV, 7. ער יעבור זעם, *usque quo transferit excandescencia*, Iehovæ, puta, ut ex toto contextu apparet. זעם plane respondet Graeco θυμος, notatque proprie *iram ebullientem*, cum *sanguinis effervescentia* coniunctam, ut ex comparatione locorum, in quibus vox occurrit, colligere est. — In יעבור iterum Mafso-rethæ aliter legere iubent. Mihi videtur esse forma coniugationis rarior, similis Coniugationi XIII. Arabum: ^{1 10} *أقول*, et efferenda *יעבור*.

21. הכה-עליו (כי הנה-עליו), *locus*, Iehovae, est *coelum*, conf. Mich. I, 2. Pf. CXV, 3. Ezech. III, 12. Hof. V, 15. Exire sistitur Iehova ad vindicanda crimina priorum terrae incolarum, et ad purgandam terram a sanguine innocue profuso, priusquam nova progenies terram sanctam occuparet. Sententia similis ei, quae infra Cap. XXVII, vl. 9. recurret.

CAP. XXVII.

Quod sequitur caput esse unum ex difficillimis Iesaiæ et mire impeditum maxime ob dubiam suspectamque lectionem, confessi sunt celeberrimi nostrae aetatis interpretes. Sed plerasque difficultates feliciter enodavit SCHNURRERVS, excellentissimus interpres, in Dissertatione non minus docta quam eleganti, quam in hoc caput anno 1785. scripsit, quamque inseruit etiam *Collectioni Dissertat. suarum*, Goth. et Amstelod. 1790. pag. 321—341. Pleraque, quae lectores in ea, quae sequitur, Capitis huius explanatione invenient, SCHNURRERO se debere, sciant; cum nemo alius variis interpretum sententias maiore diligentia pertractare, subtiliore iudicio diiudicare possit.

I. לריח esse *crocodilum*, plures consentiunt, et satis verisimile etiam est ex descriptione huius animalis, quae Job. XI, 25. — XLI, 26. legitur. De ריח בריח ambigitur. Multa de hac re commentatus est MICHAELIS in *Supplement. ad Lexx. Hebr.* P. I. p. 219. seqq. Putat, utroque loco, et nostro et Job. XXVI, 13. fidus esse, *serpentem borealem*; quoniam vox בריח proprie id quod laevum, sinistrum est, significet, sinistrum autem Orientalibus, in geographia faciem convertentibus ad orientem, sit septentrionale: כחש עקלחין *serpentem* esse *Ophiuchi*, in medio fere coelo;

denique הַכֵּן אֲשֶׁר בַּיָּם, *hydram* in australi hemisphaerio. At contra hanc sententiam recte monuit Schurrerus, primum, ex הַכֵּן, quod Arabicum בְּרִיה, *بريه*, dicitur de praeda, quae venatori, a dextra ad sinistram transiens, corporis latus *sinistram* obvertit, non certo effici, בְּרִיה significare id ipsam, quod est sinistrum. Deinde, cum certissimum sit, ad Aegyptiacum regnum designandum alibi adhibita esse nomina לוֹרֵתֶן et הַכֵּן, veluti Pf. LXXIV, 13. seqq. Ezech. XXIX, 3. cap. XXXII, 2. credibile esse, etiam hunc locum referendum esse ad Aegyptum: maxime quod, qui apud Iesaiam sit הַכֵּן אֲשֶׁר בַּיָּם, ab Ezechiele alteri loco dicatur הַכֵּן אֲשֶׁר בַּיָּם בְּאֵרֵי הַנִּלִּי, altero disertius etiam הַכֵּן בְּאֵרֵי הַנִּלִּי, *in Nili fluminibus*. Et quidem triplici illa appellatione haud videri aliud quoddam imperium designari quam unum Aegyptiacum. Igitur כַּחַשׁ בְּרִיה hoc loco non posse esse nomen sideris, quod et conjunctionem non habeat cum Aegypto, et gladio feriri nequeat; sed bestiam aquatilem significet necesse esse, qualis esse soleat imago Aegypti. — Haud pauci interpretes כַּחַשׁ בְּרִיה reddunt *serpentem vellem*, secuti Aquilam, *ὄφις μοχλος* vertentem, quem imitatus est Hieronymus. *Serpentem vellem* vero crocodilum vocari putant ideo, quod sese *flecti nesciat*, et *veltis* instar in re-ctum sit extensus. SCHVLTENSIVS in *Animadversf. Philologg.* ad Job. XXVI, 13. *serpentem ominosum, infaustum*, vertit, quod apud Arabes opinio obtinet, infausti ominis esse, quod prodeunti latus sinistrum obvertat. Sed Schurrerus monet, cum huius opinionis apud Hebraeos, vestigia certa non appareant, dubitari posse an voci hebraeae recte illa significatio tribuatur. Ipse autem vocem בְּרִיה sensu maxime obvio accipit, ut *fugiens* dictum sit pro *celere*. — הַכֵּן, quod hic atque citatis Ezechielis locis occurrit, bene est distinguendum a הַכֵּן, *lupus Schacal*, cuius tamen pluralis solus occurrit in reliquiis hebraicis (הַכֵּיִם, הַכֵּן et הַכֵּה, conf. not. supra ad Cap. XLII, 22.), bona est observatio Schurreri.

Nostrum נחש est conferendum cum Arabico ذَنْبِيْنٌ⁵, *draco*, *serpens magnus*. עקלתון, propr. *tortuosus*, plerique intelligunt de *draconibus*, *sinuosa volumina versare solitis*, et in spiras se volventibus. Verum cum ego in toto hoc versu unum tantum animal, *crocodilum*, intelligendum existimem; vocem עקלתון interpretarer de eo, *qui modo aperta vi nocet, modo per ambages et sinuosos flexus astute fallit*, quod optime convenit naturae crocodili, coll. Arab. ذَنْبِيْنٌ⁵, *intelligentia alium vicit*, et ذَنْبِيْنٌ⁵, *intelligens*. Nam de spiris, quibus serpentes se volvere solent, vox illa h. l. intelligi non potest ideo, quod crocodilo corpus est plane non flexibile. — Sensus verborum est, fore, ut in Aegyptum (quae hic posita videtur pro omnibus omnino hostibus Israelitarum, et post Babylonios etiam erat hostis maxime terribilis) gravissime animadvertat Iehovah, idque eventurum tum, quum Iudaeorum respublica ex Babylonica servitute esset restituta.

2. Hic versus ad verbum convertendus: *tum, vineam quod adrinet, canite de ea*. Magnus est interpretum dissensus, utrum נחש legendum sit, quod vertendum esset *vineam vini*, an נחש, *vineam desiderii*, i. e. amoena, dilecta. Prius illud in multis codicibus et manuscriptis et impressis legitur, expressum etiam a Syro et Vulgato, et probatum ab Aben-Ezia, Bocharto et Kochero, qui נחש כרם *vineam vini* vineam multo fructu vinove fertilem interpretantur, cum נחש נבון etiam pro solo נבון poni soleat. Non desunt tamen lectioni alteri, נחש, testes, tam inter codices, quam inter veteres interpretes, ex quibus Alexandrini (ἀμπελών καλὸς ἐπιθυμητὰ) et Chaldaeus (vineam plantaram בארעא טובא *in terra bona*) pro ea faciunt. Praeferunt eam Dathius, Doederlein et de Rossi. Optime de hac lectionis varietate iudicasse videtur SCHNURRERUS: „Vtraque sensum exhibet, et

potest probari: illa quidem (כרם חמר) videri possit insolentiorē habere loquendi modum: verum hanc ipsam ob causam lectionem חמר dixeris habere speciem emendationis, forte ex cap. XXXII, 12. Quae cum ita sese habeant, putamus, nullo unquam tempore fieri posse, ut quidquam de hac quaestione statuatur. Codices certe nihil efficere possunt, cum tanta sit litterarum ח et ד similitudo, ut facillime possint permutari, immo, teste de ROSSIO in *Varr. Lectr. Vet. Testam.* ad Genes. X, 3. in quibusdam mss. tanta, ut non queant a se invicem distingui. — Vineam vero imaginem esse reipublice Iudaicae, vix est, quod moneatur [conf. Cap. V].*

3. Ordo et structura orationis, ut SCHNURRERUS monet, requirebat, ut, cum formula carminis proponatur, eiusque non a Iehova, sed ab hominibus recitandi, nomen rei ipsum poneretur, non pronomen, et Iehovae mentio fieret in persona tertia, hoc fere modo: יהוה נוצר את הכרם. Sed erat illa aetas minus studiosa artis atque elegantiae; et possit subintelligi formula אמר יהוה. —

לרנעים אשקנה. — ⁵⁰¹ Schnurrerus apte illustrat ex Arab. رَجَد, quod universe dicitur de ea re, quae iteratur, ex frequentissimo usu verbi رَجَد, rediit, et speciatim de pluvia adhibetur, si una alteram subsequatur. Itaque לרנעים אשקנה est, repetitis vicibus, saepe multumque eam rigabo. DOEDERLEIN vertit: *circumeo eam*, a שָׂקַף, *circumire*, et conferre iubet Ps. LXV, II. Quod vero MICHAELIS in *Additam. ad Biblioth. Orient.* P. XIV. p. 72. effert, אשקנה referri posse ad verbum נָשַׁף, *accendit*, ut sensus sit, *alio tempore eandem accendam*, id Schnurrerus merito ab hoc loco plane alienum iudicat. פָּן יִפְקַד עֲלֶיךָ Verbum פָּקַד, sequente על, est *animadvertit contra aliquem*, ut apparet praecipue ex collatione locorum Ierem. IX, 24. 25. XIII, 21. Vertendum est im-

Impersonaliter, *ne quis invadat, invadatur*, scilicet supplendum est participium, פָּקַד, ut notum. Quum in multis codicibus, tam manu quam typis exscriptis, pro יִפְקַד legatur אִפְקַד, et vocolam פָּ non exprimant versiones veteres, praeter Vulgatam, quae habet, *ne forte visitetur contra eam*; Lowthus, Hubigantio auctore, legendum putat: אִפְקַד עָלֶיהָ, *observabo eam, eiusque curam geram*. Idem placuit Scilero. Sed recte negat Michaelis, cum quo et Schnurrerus consentit, vocem פָּ repudiari posse, quod primo in nullo codice Kennicotti desideretur, deinde, quod omnino est gravius, quod non satis tuto consequatur, a veterum exemplis illam abuisse, denique quod probabilis ratio concipi non queat, quomodo in seriem orationis irrepere eadem potuerit. Ipse Michaelis interpretatur, *nullum foliorum eius desiderabitur*, IOSEPH. KIMCHIVM sequutus, cui GUSSETIUS quoque accessit in *Commentar. Ling. Hebr.* voce פָּ p. 668. HENSLERVS legere mallet פָּקַד פָּקַדִי, et ante פָּקַדִי supplet ב, hoc sensu, *ego observabo eam*. Mutatio ingeniosa, nec tamen, ut mihi videtur, necessaria, cum lectio recepta bonum sensum efficiat.

4. Loquitur nunc vinea, atque miseram conditionem describit, ac conqueritur, se muro destitui, apertamque esse et omnibus incursionibus expositam, conf. Cap. V, 5. (הָמָה אֵין לִי) Haec verba facilem sensum habere, si ad Iehovae orationem pertineant iunganturque versui antecedenti, scite Schnurrerus monet. Possint quoque, idem pergit, ad vineam, h. e. populum iudaeum, referri, si הָמָה sensu passivo accipiatur, de ira aliunde proficiscente, quemadmodum הָמָה, Genes. XVI, 5. Ierem. LI, 35. Iud. IX, 24. *iniuria est, quam quis patitur*, וְקָלְלָהּ, 2 Sam. XVI, 12. *maledictio, qua quis peritur*. Verum vineae verba haec si fuerint, sane non intelligitur, quatenam eorum cum proxime sequentibus possit esse cohaerentia. Hoc enim ut certum sumendum est et exploratum, formulam פִּי יִחַנֵּי non posse non esse vocem optantis, ob constantem usum, qui cernitur Ierem.

rem. IX, 1. Job. XI, 5. XXIX, 2. Cantic. VIII, 1., adeoque locum non posse verti, *quis me vepribus et spinis obsevit* (quod fecit DOEDERLEIN), sed cum Dathio exprimentam esse hac ratione: *quis ne sentibus et vepribus munitam reddat*, seu, *utinam sentibus et vepribus munita sim!* Vepribus in Syria sepiri vineas ex Rauwolfii itinerario docet LOWTHIUS, estque idem in Germania superiore etiam perquam familiaris. Absonium autem foret, vineam, quae sepimento se destitutam conqueritur, celebrare simul suam ab omni incurfione ac damno immunitatem. Quapropter Schnurrerus ad eorum opinionem accedit, qui praeunte Alexandrino interprete et Syro pro הוֹמָה statuunt הוֹמָה. Spectat vero hoc ad exilem reipublicae Iudaicae statum proximo post reditum ex Babylonia tempore. Quod additur verbum במלחמה, ad vineam quidem relationem habet nullam, sed pertinet ad civitatem iudaicam, quae latet sub imagine vineae; et complura huius generis loca, quae tropico sermoni aliquid proprii admixtum habent, extare apud prophetas, recte animadvertit Schnurrerus. (אֲפִשְׁעָה בָּהּ אֶצִּיתֶנָּה יַחַד „In his verbis insignis est interpretum dissensus. DOEDERLEIN pronomen refert ad שְׂמִיר שִׁיחָ vertitque, *quis me vepribus et spinis obsevit? equidem bello invadam eas atque incendam.* Sed obstat discrepantia generis, nec satis commode dicitur vinea ipsa suas sentes spinasque evellere ac comburere. Illud vix dubitari posse videtur, pronomen femininum spectare ad nomen בָּרֵם, quod alibi quidem, veluti Cap. V. masculinum est, hic vero vl. 2. 3. ut femininum habetur, forte eam solam ob causam, quod nomen occupat nominis הָאָרֶץ, *terrae iudaicae.* Neque tamen verum sensum affectus esse videtur MICHAELIS, qui mutato אֲפִשְׁעָה in אֲפִשְׁעָה, vertit: *belli tempore destituo illam, eandemque accendo.* Talia enim quomodo cum soleinni illa professione Iehovae, אֲנִי יְהוָה בָּרֵם, conciliari queant, haud intelligitur. Hinc Dathius contrarium plane sensum exprimit: *belli tempore eam ingrediar, eiusque curam geram*, derivando vocem

אצחכה a verbo צרח, quod syriace est, *attendere ad aliquid*, in qua sententia. praeuntem habuit WALTHERUM ad h. l. Veruntamen, quomocunque vertantur haec verba, habitus ac ordo orationis universae aegre permittere videtur, ad Iehovam ea referri. Equidem existimaverim, hostium voces minaces illis contineri, quod vidit etiam Seilerus. Necessè tamen haud est, alternantium choros statuere, et hostibus quoque tamen suam quasi personam tribuere. Videtur nobis potius tota oratio esse una ac continens, omissis tantum formulis illis, quas in grandiori prophetarum hebraicorum stilo omitti frequentissimum est. Itaque post vocem במלחמה subintelligendum, *cum dicit hostis*: et ante verba לי חמה און לי supplendum, *dicit vinea*, vel si mavis sermone ad vineam converso, *dices, vinea.*“ Haec SCHNURRERUS.

5. Pergit verba facere vinea, sed ea ratione, ut missa allegoria proprio nunc sermone utatur, hoc est tali, qui subiecto proprio, i. e. genti seu terrae iudaicae sit accommodatus. Molestiam hic creat particula ון, cuius familiaris usus quomodo hic locum habere possit, non facile perspicitur. LUDOV. de DIEU in *Animadversj. in V. T.* Lugd. Batav. 1648. putat, posse exclamandi particulam esse, ut Syriacum ון, probantibus id Walthero, aliisque. Sed bene monet Michaelis, ex Graeco loquendi usu traxisse hoc linguam syriacam, adeoque ad probandum usum hebraicae linguae id valere non posse. KENNICOTTUS ex *Rabboth*, h. e. antiquis expositionibus Pentateuchi et Megilloth, a IO. GILLIO excerptis, profert lectionem ון, commodam illam quidem, sed idonea auctoritate destitutam. Quomocunque res se habet, de sensu vix dubitari posse videtur. Nempe est hic quaedam quasi ἐπαροχθασια, qua, quod de seipmenti absentia dixit modo vinea, corrigit nunc ita, ut unius Iehovae praesidium sufficere ad salutem atque immunitatem affirmet. Ad Iehovam enim verba יהוה et יעשה referenda esse, dubitationem non habet, cum hostium obiter tantum
mentio

mentio fit facta, et alia persona non fit in promptu. Formulas *propugnaculum meum prehendet et renebit*, idem valet, ac firmum illud efficiet, atque sustentabit ipse, ut everti ab hostibus nequeat. שלום non de pace sola, sed omnis generis salute atque incolumitate est intelligendum [DOEDERLEIN hunc verum reddit: *Occuperne aliquis firmam sedem meam?* (זק cum ב constructum significat: *derinere in potestate sua*, conf. Iud. VII, 8.) *Ille vero poenas luet mihi; poenas inquam luet* (Pro שלום *pax*, legere mallet שלום, *retributio, poena*, conf. XXXIV, 8. Hof. IX, 7.) *Sensus: non inultos faevire hostes adversus vineam domini*]. — Atque hiequidem videtur esse finis formulæ carminis; pergit nunc suo ipsius nomine verba facere propheta, et argumentum de incrementis restauratæ ex Babylonica oppressione civitatis persequi. — SCHNURRERUS.

6. Loco vulgatæ lectionis: הבאים ישראל יעקב יציץ, ופרח ישראל, Lowthio legendum esse videtur hoc modo: הבאים משקש יציצר יעקב פרח ישראל, *prodituri e radice Iacobi florebut, germinabit Israel*. Sed mirum est, sollicitari lectionem editam, quæ nititur diserto testimonio Aquilæ, Symmachi et Theodotionis, ישראל reddentium ἔξωρα, et tam facilis est atque concinna, ut quid desiderari in ea possit nos non perspiciamus. Modo יציץ hic non vertatur *floribus*; neque enim *flos* illud est, quod primo loco ex radice consequitur; sed, quod SCHROEDERUS docuit in *Observat. Selectr. ad Origg. Hebr.* p. 155. ציץ sæpius est *propullulare*. Comparatio, inquit, fit cum arbore, quæ postquam radices egit, in altam stirpem emicat, atque profert ramos, frondes, flores, fructusque; quæ postrema omnia uno verbo פרח comprehenduntur. הבאים elliptice dictum esse pro באים ימים באים, exemplo quidem caret: nec tamen potest quidquam iustæ dubitationis habere. — Est vero etiam illud observatu haud indignum, futuræ restitutionis blanda cogitatione tantopere commoveri animum prophetae, ac totum occu-

pari, ut, immemor tantisper imminentis miseriae, civium ab exilio in patriam reditum, veluti praesentem ipse contueatur, sibi que interesse etiam rebus illis secundis videatur: hinc enim factum est, quod in proxima oratione utitur verbis praeteriti temporis, הִכָּהוּ, הִרְבָּהוּ, etc. SCHNURRER.

7. Hunc versum adeo obscurum atque impeditum iudicat MICHAELIS in *annotatt. versioni germanicae subiunctis*, ut ab explicando eo plane obstinendum sibi esse existimet. Neque enim perspicui posse putat, quis sit, qui reddat plagas, Deusne, an Israel? quis prior percusserit, et quinam sit ab hoc percussus? Sed nobis primo vix dubium esse videtur, suffixum הוּ spectare ad Israel, huius enim mentio proxime facta est nominatim, adeoque, quod sponte sequitur, verbum הִכָּה non ad eundem referri debere, sed ad Iehovam, quem nominare minus necesse erat, quod audientibus vel legentibus sponte debebat in mentem venire. Deinde מַכָּה יִשְׂרָאֵל, *percussorem Israelis*, in hac verborum serie Babylonium esse, non minus sponte quasi succurrit. Est igitur sensus, Iehovam non id voluisse, ut ad intercessionem caederetur populus Israeliticus, hunc iam restitutum tyrannum contra Babylonium eam stragem passum esse, e qua nunquam sit emerurus. Vocabulum הִרְבָּהוּ etiam ea, qua editum erat, forma admittit quidem explicationem haud ineptam, potest enim suffixum referri ad Iehovam, ut הִרְבָּהוּ יִרְבָּהוּ sint illi ipsi, qui, quod percussiores essent Israelitici populi, debebant vicissim a Iehova percuti. Vix tamen negaveris, multo concinniorem fore orationem, si in locum participii passivi הִרְבָּהוּ, substituatur הִרְבָּהוּ, et ad suffixum ad idem nomen redeat, quo respicit suffixum הוּ antecedens, et הִרְבָּה respondeat parallelo vocabulo מַכָּה. At הִרְבָּה mutare in הִרְבָּה, quod Michaelis, praeunte Syro interprete statuit, supervacaneum videtur, atque etiam ob pronominis absentiam commode locum habere non potest. SCHNURRER. (Tyronum causa addimus, hoc comma ad verbum

bum sic esse vertendum: *num secundum plagam percussoris ipsius illum percussit? an secundum caedem interfectorum eius (הַרְגָּוֹר) interfectus, sive deletus est?* Nec tacendum est illud, ab interpretibus plerisque hunc versum sic intelligi: Iehovam erga Israelitas non tanta severitate usum esse, quanta erga hostes ipsorum. Hunc sensum DOEDERLEIN in versione expressit: *Num ea plaga afficiantur, qua hostes eorum percussi sunt? Num ita intereant, sicut caesi ab ipsis interiere?*

8. Quantopere hic versus interpretes exercuerit, dici vix potest. Praecipue difficultatem creat vocabulum סִמְסָמָה, quod, quoniam alias non occurrit, fieri non potuit, quin partes in varias interpretes distraheret. Horum varias sententias diligenter collegit et iudicavit AURIVILLIUS in Dissertat. de vocibus nonnullis rarioribus in Propheta Esaiâ (in eius Dissertat. iunctim a Michaele editis, pag. 549.). Nos potiorum tantummodo mentionem faciemus. Plerique interpretes vocabulum illud סִמְסָמָה ad סָמָה, quatenus *mensuram* putetur significare, retulerunt. Sic Aquila et Symmachus: ἐν σατῶ σατον, et Theodotius: ἐν μετρῶ μετρον: tum Chaldaeus: דְּהוּיחָה כֹּאֵל בָּהּ יִכְלוֹן לָךְ, *mensura, qua metiens fueras, metientur tibi*; Syrus: כִּמְסָמָה לְכִבְשֵׁי לְיָגִיסוֹסֵט, *mensura, qua mensus est, iudicabis eum*; et Hieronymus, in *mensura contra mensuram*, quod idem porro in vulgatam versionem latinam transiit. Hinc recentiorum plurimi praeeuntibus Rabbinis, *mensurae* quidem notionem tenuere, sed inflexam adeo, ut explicarent, *moderate, modice, non ultra mensuram*. Sic VITRINGA: *modice, cum eam* (plagam, שְׁלָה, ex versu antec. repetendum) *immitteres* (qua significatione verbum סָמָה saepius usurpatur, veluti Levit. XXVI, 25. coll. Amos IV, 10. Malach. II, 2.) *cum illa obiurgabas*. Eandem *mensurae* significationem tenens, sed vocabulum nostrum in duas voces distinctas dividens, מִיכָאֵל מִסָּמָה, MICHAELIS vertit: *mensura pro mensura, Maaß für Maaß*. Sed usus vocis סָמָה si respiciatur, non mensuram quam demum-

cunque,

cunque, in univcrsum, notat, sed definitam, nec nisi aridorum, videlicet Ephae partem tertiam. Dein forma vocis, quia duplicatas duas radicales offert, soletque huiusmodi duplicatio radicalium, significatum intendere potius ac fortiozem facere, magnae denique ac duplicatae veluti mensurae vim cogitandam praebebit. SIMONIS in *Lexico* vult, סמסא *facundiam* esse, vel *acumen redarguendi*, collato aethiopico סמסא *facundia*, et radice Arabica لسل, *arguit*. Sed monet Schnurrerus, lexica Arabica hunc usum vocis لسل ignorare. — EDMUND. CASTELLUS in *Lexico Heptagl.* col. 2445. habet haec: „סמסא, f. mensura: אל. א סמסא, migrare fecit, ה *Affixum*; vid. סמסא, sic conveniret cum sequ. שלחה Esaj. XVII, 8.“ Ad vocem autem סמסא, col. 2414. sic differit: „סמ, migravit, i. q. נסע, *transstulit*;“ Davide de Pomis et Guidone Fabricio auctoribus. Forlan ex hoc fonte hausit KOPPIVS, in nott. ad Lowthium, dum significationem *migrandi* adoptat, ita quidem, ut formam sumat Infinitivi, et ה finale, uti et ante in Libro radicum David Kimchi, habeat pro affixo, eandem personam respiciente, ac ה ultimum in proximo בשלחה. Nec diffi- rendum, apte satis; non forma solum, sed et sensu, tum cohaerere utramque vocem, integramque periodum: *dum migrare eam coges, dum dimittes eam, cassam, adversus eam, ages tuam*. Sed supra allatae auctoritates ad stabiliendam significationem *migrandi*, an sufficiant, recte dubitat Schnurrerus. Praeterea AURIVILLIUS monet, primum, ה finale in סמסא, quia puncto Mappik careat, formam femininam prodere magis, quam affixum aliquod pronominale. Deinde punctuationem, quam exhibeant vulgares libri, quae infinitivum argueret, videri dubiam, si fidem mereatur nota marginalis ad סמסא in Codice Ml. Upsaliensi Pentateuchi et Haphtararum: עיקר "סא" ב־סמסא רכן גל" עיקר, vel etiam, *libri alii habent ב־סמסא, et sic videtur mihi fuisse in origine*. Consentit Menasseh Ben Israel in *Bibliis*

Hebraicis ab illo editis Amstel. 1635. 4. et in quibus eadem voci subiecta puncta sunt, haud dubie, quod in antiquis is etiam codicibus eadem repererat. Forma vocis tum rectissime haberetur Nominalis feminini generis. Nihilominus Infinitivum et *migrandi* significationem urfit HUBIGANTIUS, postquam legere iusserat בסעסעה, et radicem כסע posuerat, quorum prius nuda coniectura in vitis codicibus, huc usque exploratis, omnibus, peperit, alterum Grammaticae insuper analogiae repugnat. Sunt, qui ex Arabica Dialecto allaturū suppetias, nunc verbum *كسح*, *movit, commovit, cogitarint*, nunc *كسح* et *كسح*, *ὀνομαστικὸν ποιοῦμεν*, quae ambo adhibentur de clamore eorum, qui *afinos et pecora alia ad portum* vocant, et posterius de *increpatione ovium* usurpatur: hinc locum nostrum vertunt: *cum valida increpatione litigasti cum ea, dum immitteres illam, scil. plagam.* Hanc interpretationem praecipue commendare studuit HERRM. MUNTINGHE in *Dissert. Phil. Crit. ad quaedam Ver. Test. loca, praef.* NIC. GUIL. SCHROEDER, Groning. 1775. Observ. X. Verum ego vehementer dubito, an Hebraeis etiam verbum illud Arabicum usitatum fuerit, quod praeterea levius quid et minus decoram significat, quam ut inde vox nostra illustrari possit. DOEDERLEIN vocabulum כסעה eandem cum *כסעה* notionem habere existimat (cum litterarum *ס* et *ש* permutatio satis frequens sit) *tumultus, imperus cum fragore et vi magna coniunctus*, veluti turbinis alicuius (*רוח קשה*). Verbum *כסעה* interpretatur *emittere*, quasi solutis vinculis, sive liberius proferre, quod et ipsum de spiritu sive vento dicatur Ps. CIV, 30. (*שלו רוח*). Denique *כסעה* de sententia iudicis intelligit, qua vis condemnatur. Hinc prodit haec versio: *Imperum quidem (hostis), dum vehementius erumpit, tu condemnas, coerces, punis.* Nempe suffixa feminina refert ad vocem *כסעה*. Sed desidero exemplum significationis, quam Vir Venerandus verbo *כסעה* tribuit. SCHNURRERVS de recta interpretatione vocis *כסעה* profren-

da ipse plane desperavit, nec eam expressit in versione huius capituli. Sed videtur ei ignota fuisse interpretatio, ab AURIVILLIO in Dissertat. supra memorata, proposita, quam ego quidem omnibus adhuc memoratis praeferendam existimaverim. Confert ille familiarissimum Arabibus **سوء**, *malus fuit, male habuit*, et in Coniug. II. *arguit, vizio vertit*. *) Nihil enim impedit, quo minus credamus, ab Hebraeis usurpari potuisse **סוּא** et in Piel, sive forma duplicata, **סוּאָסוּא**, unde nomen generis feminini **סוּאָסוּאָ**, *exprobratio, excusatio*. Verteretur tum non male: *gravi accusatione, quum eam (gentem) dimittes, causam, adversus eam, ages tuam*. Et in eo quidem Aurivillius consentit cum Schnurrero (utroque tamen incio), quod ille putat subesse similitudinem mariti, perfidam repudiantis coniugem. Ad quam sententiam confirmandam, gemina Schnurreri observatio est addenda, *primum*, suffixum femininum in **בְּשִׁלְחָהּ** et **חַרִיבְנָהּ** a vate ideo esse adhibitum, quod animo loquentis observaretur imago coniugis perfidae, qua ad adumbrandam gentem iudaicam, ob summam ipsius levitatem atque inconstantiam in religione, familiarissime usos esse prophetas constat. Deinde, verbi **שָׁלַח** usum solemnem positum esse in dimissione coniugis; et repudiatum esse a Iehova populum, cum Babyloniorum potestati tradit-

Q q 2

tus

*) Observata Schnurrero videtur similis cogitatio, ubi dicit: „Verbum **سوء**, quod significationem habet, non plane ineptam, *malus fuit, malefecit*, huc trahi non bene potest, respondet enim fere hebraico **סוּא**.“ Nititur haec dubitatio opinione illa, Arabico **س** semper respondere hebraicum **ש**. Verum enimvero litteram Arabicam **س** non iainus saepe etiam respondere Hebraicae **ש** et **ס**, exemplis tam multis et luculentis, puto, probavit SCHVLTENSIS in *Clave Dialectorr.* p. 259. seq., cum quo confer ARNOLDI *zur Exegetik und Kritik des Alten Testam.* p. 60—63. not., nihil ut videam, quid contra dici possit.

tus sit. Quod autem propheta, sermone ad Iehovam converso dicit תריבנה, secunda persona, nihil habet, quod lectorem offendere debeat: scite enim monet Schnurrerus, familiare esse Hebraeis, prophetis maxime, in stylo concitatiorē variare sermonem, atque ad aliam subinde personam sese convertere. (הנה-קריום) Radici הנה inesse vim *fervoris exaestuantis*, ex collatione Arabici *هيجي*, ostendit SCHULTENSIVS ad Proverb. XXV, 4. p. 320. seqq., qui locum nostrum vertit: *quum aestuaret vento duro suo illo*. Sed SCHNURRERUS verbum accipit hac significatione: *aestu eiecit*, ubi nomen aut pronomē subintelligendum est casu quarto. Nec alienus est idem ille interpretis doctissimus ab hac sententia, verbum הנה transformandum esse in formam passivam הנה, *eiectus est*, scil. Iacob. קריום *Eurum* plerumque significat, ventum, in Syria Palaestinaque mire fervidum (cf. BÜSCHINGII *Geograph. Asiae*, pag. 240. 280. edit. Hamburg. anni 1781.), ut brevi plantas herbasque exurat atque enecet, Ezech. XVII, 10. XIX, 12. Hof. XIII, 15. Ion. IV, 8., dictum quoque ventum deserti Ierem. IV, 11. XIII, 24. al. At quoniam hoc loco vis venti posita est, non in exurendo, sed in propellendo, abigendoque; ego adlentior Schnurrero, qui monet, hanc ipsam ob causam, latiore sensu tempestatis et procellae vocem hic esse accipiendam, veluti Pl. XLVIII, 9. Ierem. XVIII, 17. aliisque locis.

9. Voculam לכן hic ea significatione esse sumendam, quae apud Arabes in usu est, *verumtamen*, scite Schnurrerus observat. Sensum enim loci recte hunc esse censet: graviter puniri quidem a Iehova, atque vastata patria et deleta urbe in exilium agi populum ex Iacobo oriundum, verumtamen hanc rem eum effectum esse habituram, ut poena persoluta culpa quoque omnis populi deleta sit atque sublata. זה neutraliter sumendum respicit id, quod proxime de expiando populi crimine dictum est. הטהרה non est delictum

tum ipsum, neque, quod Koppio videtur, perpetrati crimi-
 nis poena, sed id, in quo peccatum versatum est. Hoc sensu
 nomen occurrit etiam apud Hoseam X, 8. וְנִשְׁמְרוּ
 בְּמִוֶּת אֲנִי הַטָּאֵת וְיִשְׂרָאֵל
excelsa, obiectum peccati Israelis; nec non Deut. IX, 21.
 וְיָאֵת הַטָּאֵתְכֶם אֲשֶׁר-עֲשִׂיתֶם אֶת-הָעֵבֶל לְקַחְתִּי וְאֲשֶׁר אָחִי בָאֵשׁ
*obiectum peccati vestri, quod confeceratis, nempe vitulum,
 sumtum combusti*. Eandem vero vocis הטאא vim et potesta-
 tem etiam hoc nostro loco obtinere, ex eo perspicitur, quod
 latior formula, הסר הטאא, statim illustratur ac definitur
 commemorandis nominatim aris, lucis, simulacris. Prono-
 men in voce בשומר non est referendum ad populum, ut
 multi interpretes existimant; sed pertinet omnino ad eam
 personam, ad quam verbum הסר respicit: populus autem
 iudaicus dici vere non potest ipse removisse atque abiecisse
 instrumenta vanae religionis: sed Iehovah est, qui aras di-
 ruit, lucosque et statuas deiecit tum, cum omnem terram iu-
 daicam vastandam diripiendamque traderet Babyloñis. Igi-
 tur ad Iehovam referri debet שומר. — Formula, lapides
altarium reddere ut fragmenta calcis dissipata, inde orta esse
 videtur, quod, ubi structura lapidum calce vincitorum dirui-
 tur, fragmenta calcis induratae sparsa conspiciuntur. Co-
 dex bibliothecae Bodleianae Oxoniensis, qui est inter Ken-
 nicottianos primus, pro קיר exhibet lectionem קיר, omnino
 haud ineptam. Supervacanea est mutatio פָּרִי in פָּרִי, *iu-
 venci*, qua in versione usus est MICHAELIS. אֲשֶׁרִים non *lucos*,
 sed *simulacra* esse, contendit KOPPIUS: sed argumenta ab ip-
 so ad Ies. XVII, 8. commemorata, non eam vim habere vi-
 dentur, ut vulgata sententia deferenda sit. Ante verbum
 יקומו subintelligendum אָם, nam et בשומר resolvi debet in
 אָם ישרם: verbum autem קום non *resurgendi* significationem
 hic habet, sed *consistendi, permanendique*.

IO. II. Quae sequuntur versu hoc et sequ. de excidio
 et vastitate urbis, solent ad Babyloñici imperii sedem referri,

invito admodum, ut Schnurrerus observat, contextu: ipse de Hierosolymis ea exponit, statuitque, quae proxime dicta sunt de aris destruendis, excidendisque lucis, ampliori oratione nunc declarari. כורה dictum est pro כנורה, etenim formula כורה משלה, in qua, ut et in verbis קרן משלה Iesaj. XVI, 2. metonymia est, qualis est in dictione קציר הירצהא Amos V, 3. קציר וקציר et similibus, respondet voci מרבר, quemadmodum parallela quoque sunt ברר et בעוב. Sensus itaque est, in urbe olim munitissima eam nunc esse hominum infrequentiam, eamque solitudinem, qualis soleat esse in pascuo, unde abacti eiectique sint greges. Additur, urbis solum ipsum agri faciem habere gramine fruticibusque obducti, ut et vitali ibi pastum et mulieres lignatum ire possint. Ad quae egregie monet DATHIVS, non esse arguendum in explicandis membris singulis orationis poeticae, nec quaerendum, quinam sint vituli, quaenam sint mulieres: sed haec esse ornamenta descriptionis, in qua singularium partium non quaerenda sit significatio. עירי לאו non sunt *vizium palmitez*, sed *ramusculi* arborum fruticumque, quos boves nonnumquam carpere notum est, vid. BOCHARTI *Hieroz.* Lib. II. c. 31. pag. 299. dicunturque *rami urbis*, quod sint eo in loco, quem antea urbs occupaverat. Neque opus est significatione vocis Arabicae ³¹⁰¹ *كروان*, *vertex montis*, qua Koppius utitur, nec non Michaelis, qui vertunt, *ac depascent colles eius*. קצירה collective sumendum pro קציריה. Et possunt quidem nomina collectiva construi ut pluralia: sed cum nomen sit masculini generis, praestat verbum תשבכנה referre ad mulieres, adeoque editam formam תשבכנה murare, non ut MICHAELIS suadet, תשבכנה, *expectabunt* (nam rei, quae expectanda esset, mentio nulla facta), sed תשבכנה, *frangenz*. Pronomen autem אורחה non debet referri ad קציר, quod masculinum est, sed respicit, ut reliqua pronomina feminina, ad nomen עיר, id vero est ad locum, de quo sermo est, quem ipsum illuminant adven-

tantes

tantas mulieres, dum passim, collectis frondibus sarmentisque, ignem accendunt, vel ad coquendos cibos, vel ad corpus calefaciendum. — Quod additur, indocilem esse populum, atque imprudentem, indignum idcirco, qui longiore conditoris sui venia fruatur et indulgentia, ita comparatum esse, ut Iudaico populo optime conveniat, aegre Babylónico, quilibet facile intelligit. Haud enim obscure illud significat propheta, populum, de quo agitur, omnino quidem esse Deo cariorum, atque coniunctiorem reliquis omnibus, nec tamen posse diutius a Deo veniam impetrare atque a poena immunitatem. SCHNURRER.

12. „Tandem, exeunte oratione, ut fere solet, denuntiationem calamitatum mitigat, et quasi temperat propheta praedictione reditus ab exilio et restitutionis in exoptatam patriam. Atque in hac re ita versatur, ut imaginem ducat inde, quum in pomario arbores baculo excutiuntur, et poma humi collecta in unum acervum congeruntur. Quam quidem interpretationem non indubitemus spitiorem pronuntiare ea, qua de granis, baculo excutiendis, sermonem hic esse dicitur. Verbi enim לקט propria vis ac potestas est, *humi legere*; grana vero, quae baculo excutiuntur, acervantur quidem, sed non solent singula humi colligi. Verbum autem חבט, ἔαβδιζαν, usurpari de arbore excutienda, certum est ex loco Deuter. XXIV, 20. כִּי תִחַבֵּט בְּיָתֶךָ, *quando oleam tuam excusseris, non singulos ramos postmodum denuo excutias*. Sensus est, utrinque ad Euphrate inde atque inde ex Aegypto redituros esse Iudaeos extorres, ac novam in patria civitatem instituturos.“ SCHNURRER. De כּוֹל מִצְרַיִם cf. not. ad Genes. XV, 18. Voce שְׂכַל הַנְּהַר Michaelis interpretatur *locum, ubi Euphrates exundat*, propr. *fluxum, effusionem fluvii* (ita vero κατ' ἔξοχην vocari *Euphratem*, iam saepe monitum est), coll. Arab. ^{جاء}, *redundavit*, IV. *manavit, profusa largius fuit*, pluvia, lacryma Scilicet Euphrates

ubi ad austrum fluens, ita se convertit, ut cum Tigride sese coniungat, bis exundat quotannis, vere et aestate; et ad hanc usque regionem olim fines Israelitarum pertinebant. Vid. MICHAELIS *Ius Mosaic.* P. I. §. 23.

13. „Reditus hic Israelitarum ex Aegypto et Babylo-
nia postremo loco aliis, magis propriis planioribusque ver-
bis describitur sic, ut buccina grandi clangatur, veniantque
et ex Assyria et ex Aegypto exules Hierosolymas. In quo
orationis schemate ineptissimum esset quaerere, quidnam il-
lud sit, cuius imaginem buccina, eaque praegrandis, hic
sustineat? Etenim constat solemne fuisse cum Iudaeis, tum
aliis populis, ad excitandam convocandamque multitu-
dinem adhibere buccinas. Sensus itaque est, fore, ut ve-
lut classico evocati advolent, et Hierosolymas, ad restau-
randa ibi pristina sacra concurrant, qui essent per Assyriam
Aegyptique laos fines dispersi Iudaei.“ SCHNURRER.

CAP. XXVI. 20. *Abi, mi popule, intra penetralia
tua, et clauso post te ostio per exiguum tempus latita, donec
ira transierit.*

21. *Etenim Iehova mox apparebit ad vindicandem ini-
quitatem incolarum huius terrae: terra enim profusum inno-
cuae sanguinem retegiz, nec amplius caesos operire potest.*

CAP. XXVII. I. *) *Tunc animadverteret Iehova gladio
suo duro et magno et valido in Leviathanem serpentem cele-
rem,*

*) Quoniam in huius carminis interpretatione plerumque
secutus sum SCHNURRERUM; retinui eius versionem
huius capituli, excepto vs. 8. ad quem conf. interpreta-
tionem, et in vs. 10. 11. tempus futurum immutavi in
praelens.

rem, atque in Leviathanem serpentem sinuosum, interficietque draconem marinum.

2. Tum de vinea canite sic.

3. „Ego Iehova custodio eam, subinde eam rigabo: ne quis damnum illi inferat, noctu diuque eam custodiam.

4. (Dices, vinea:) murus quidem mihi non est, sentibus et vepribus o si munita sum tempore belli (quum dicitur:), invadant eam, penitusque comburam:

5. At (Iehova) firmabit propugnaculum meum; parabit salutem mihi, salutem parabit mihi.“ —

6. Olim radices aget Iacob, pullulabit germinabitque Israel, et plena erit tota regio proventuum.

7. Neque enim ea, qua percussores eius, plaga, eum percussit, non ea, qua interfectores eius, caede affecit.

8. Gravi accusatione, quum eam dimitteres, causam adversus eam egisti tuam: aestuavit in eam vento ipsius valido, saeviente tempestate.

9. Verum hoc ipso expiatur crimen populi, eritque haec expiatio fructus inde oriundus, quod delebit (Iehova) obiecta peccati eius, quum reddet omnes ararum lapides ut calcis frustra dispersa, quum delebuntur luci et simulacra.

10. Etenim urbs munita est solitudo instar pascui absque gregibus, derelicta instar deserti: ibi pascuntur vituli, ibique recubant, et absumunt eius ramos.

11. Arefactos eius ramos frangunt mulieres adveniantes, locum (ignibus) illustrantes: neque enim populus prudens erat, idcirco creator eius misericordis, et conditor eius clementia non utitur erga ipsum:

12. Sed postmodum excutiet Iehova inde ab Euphrate ad Aegyptium usque, vosque humi legemini sigillarim, Israelitae.

13. Tunc signum dabitur buccina grandi, venientque, qui perituri erant in Aegypto et qui exulabant in Assyria, atque adorabunt Iehovam in monte sancto Hierosolymis.

CARMEN VIGESIMUM SEXIMUM.

(CAP. XXVIII.)

Argumentum.

*D*eplorat vates regnum Ephraimiticum, cui extrema ruina immineat (vs. 1—4.). Iudaeorum quidem res sub novo rege prospere cessuras sperat (vs. 5. 6.), sed antea scelestos et improbos sacerdotes et populi proceres poenis severissimis, a Iehova immittendis, esse removendos. In horum reprehensione, et in poenarum iis imminentiū denuntiatiōe maior carminis pars versatur (vs. 7. usque ad fin.).

Carmen hoc editum esse sub initio regni Hiskiae, dubitatione carere mihi videtur. Nam eo tempore Salmanassar, Assyriorum rex, magna manu Hoseam, Israelitarum regem, oppressit, totam regionem Israeliticam sibi subiecit, ipsam urbem Samariam post triennem obsidionem expugnavit, populumque superstitem cum rege suo in Assyriam abduxit; vid. 2 Regg. XVIII, 10. Populus Iudaicus vero, regnante impio Ahaso, ita vitiis erat perditus et corruptus, ut Hiskias tempore adeo brevi religionem et mores puritati suae vix restituere potuerit. Igitur ad ipsum illud tempus, quo carmen primum editum est, nostrum est referendum. Conf. Argument. ad Carm. I. pag. 6. 7.

DOEDERLEIN et DATHIUS capite hoc et duobus sequentibus (XXVIII—XXX.) unum carmen continuari existimant; HENSLERVS capite demum XXXIII. huius carminis finem terminat. In alia omnia abit KOPPIVS, qui non hoc tantum ca-

put,

put, verum etiam sequentia in plura carmina minora diffecat. Equidem cum DOEDERLINIO et HENSLERO hætenus consentio, quod ea, quae proxime sequuntur, capita ad idem tempus, quo nostrum, referenda putem; sed in eo, quod viri illi doctissimi existimant, unum in his capitibus continuari carmen, vero mihi persuadeo. Ceterum in re dubia et incerta, quae maxime sensu atque opinione nititur, quemque suum sensum sequi necesse est.

פ. (עטרם נאחם שכרם אפרים) Propr. *Corona fastus, elationis, temulentorum Ephraimi*. Bene observat GROTIUS: hac dictione non minus ac altera, *flos marcidus decoris ornamenti eius*, alludi ad morem veterum, qui in epulis et comotationibus *serta* et *corollas* e virentibus floribus contextas capitibus imponere solebant. Apud Graecos et Romanos hunc morem fuisse, notum est ex *Anacreonta* maxime et *Horatio*; sed Iudaeis etiam eundem illum receptum fuisse, apparet ex *libro Sapient. II*, 7. 8. ad quem loc. conf. Grotium. נאחם, quod propr. de *mari tumido* dicitur, Ps. LXXXIX, 10., hic apte usurpatur ad designandam hominum insanorum et temulentorum iactantiam et superbiam ineptam. אשר על־ראש גיא־שמן ׀, quae (*corona*, *puta*, et *flores*) *super caput*, i. e. *verticem, vallis pinguissimae*. Intelligitur ipse *mons Samariae*, super quem hæc urbs extructa fuit ab Omri, Achabi patre, vid. I Regg. XVI, 24.; cui monti subiecta fuit *vallis pinguis* et *fertilis soli*, uti passim testantur, qui regionem illam intpexerunt: veluti MAUNDBRELL (vid. *PAULUS Sammlung von Reisen in den Orient. P. I. p. 76.*), qui de urbe, olim *Samaria*, deinceps ab Herodo rege instaurata, *Sebaste*, dicit, *sitam eam esse in monte oblongo, rotundoque, figura ovi; proxime valle fertili, procul corona collium circumdatum esse*. FURER in *Itinerar. pag. 93.* *E regione horum ruderum mons est peramoenus, planitie admodum frugifera circumseptus, super quem olim Samaria urbs*

urbs condita fuit. הָלָרֹם יין, *vino conuſus*, Graecis οἰνοπλῆξ, Latinis *percuffus* tempora Baccho, ut ſcite monet DOEDERLEIN. Cum *ebriis* Ephraimitae comparantur, vel ob ſummam luxuriam et aſſiduam helluationem, vel ob conſilii inopiam.

2. (הנה חזק ואמץ לאדני) *Ecce robustum et validum quid eſt Domino ſcil. paratum, duram calamitatem immittet.* Nullam perſpicere poſſum rationem, cur Michaelis efferre mallet חֹזֶק וְאַמֵץ, unde vertit: *robur et fortitudo domini eſt inſtar imbris grandinis.* (כורם ברד שער קטב) שער קטב *ventum venenatum penetrantiſſimum* recte obſervavit SCHEIDIVS ad *Cantic. Hiſk.* p. 181. not. Nam שַׁעַר eſt: *percutere venenato aeſtu, Euro*, qui et ساموم, *Samum*, et حَرُوف, i. e. *venenatus*, dicitur, vid. SCHVLTENS *Commentar. in Job.* XXVII, 21. p. 758.); et קטב, Arab. قطب, quod propr. eſt *ſecuit, ſcidit*, apte hic uſurpatur de *aura venenata*, quae totum corpus aeſtu ſuo *perfindit*, et ad intima viſcera *penetrat*. Hinc nomen hoc Pl. XCI, 6. et Hoſ. XIII, 14. cum רָבַר, *peſtilentia*, permutatur. Solent autem Orientales eiſmodi procellae emblemate *diriſſimum exitium* pingere: exempla collegit Schultenſius l. c. DOEDERLEIN vertit *turbo horridus*, ad quod in nota: „rarior vox קטב, inquit, ex Arabico illuſtranda. Proprie eſt *ſecuit, vultum auſterius contraxit terrorem incutiens, hinc horridus fuit.*“ In codd. haud paucis et libris editis legitur שַׁעַר, cum *puncto* in *cornu dextro* litterae ש: quod ſi hic vertatur *porta*, omnino ut plane ineptum huic loco eſt damnandum. Sed ego hanc ſcribendi rationem non plane falſam dixerim: notum enim eſt, litteras ש, et שׁ ſive ס, ut in ſcribendo, ita et in pronuntiando, apud Hebraeos non minus ſaepe, ac apud Arabes, invicem permutatas eſſe. (כורם-כיר) *Ut imber aquarum violentarum inundantium, qui vi deiicitur in terram.* Verbum הַטִּחַ hic ſumendum eſt imperſonaliter, receptiſſimo uſu

usu linguae: proprie reddendum esset: *quem*, scil. imbrem grandinis, quis *demittit in terram*, h. e. qui imber grandinis demittitur in terram. ביר, *manu*, hic positum est pro בחוקה, *vi, fortiter, violenter*, ut recte Alexandrini: ὡς χεῖρα λαζα — βίη καταφερομένη.

3. " (ברגלים הרגסנה עטרה ונו" Ad verbum: *pedibus conculcabuntur: corona etc.*, quasi diceret, *quicquid* illis coronae erit. Verbum plurale femininum neutrali sensu adhibitum videtur. — Metaphora desumpta est a *coronis floribus*, quae detractae de capite pedibus contritae plane evilescent, et nullae fiunt.

4. Ad verbum hic versus vertendus: *Et erit flos marcidus decoris eius ornatissimi, qui est super caput vallis pinguis- simae, ut fructus praecox ante autumnitatem, quam quisquis viderit, simul atque viderit, dum adhuc in manu ipsius est, deglutit.* בכורה האנה est *figus praecox*, conf. Ierem. XXIV, 2. Hof. IX, 10. Scilicet pleraeque figus mense demum Augusto maturescunt, sed sunt, quae hyemem clementem perdurant, ac primo vere et maturitatis tempore et suavitate reliquas praecellunt, ideoque avidissime petuntur. Vid. SHAW *Travels*, pag. 370. Tali praecoci fructui, quem avidissime devoramus, *neque diutius in manibus tenemus* (בעורה בכפר), apte comparat poeta regnum Ephraimiticum, ruinae proximum. Solent saepe reges urbes a se bello expugnatas *servare*, ac reliquas facere, saltem per aliquod tempus, in usum suum; sed Assyrii regis Salmanassar in Samariam, a se expugnandam, is dicitur affectus, ut eam instar fructus praecocis carptam, simul ac in potestatem eius veniret, *deglutiret*, h. e. everteret, et plane deleret.

5. 6. Dum regnum Israeliticum maximis calamitatibus opprimitur, et tandem plane perditur; Iudaicae reipublicae laeta affulget spes temporum feliciorum, sub rege novo Hiskia, pio illo et iusto, rediturosum. (ולרדה על המשפט)

Non solum, inquit, erit *iucunditas et ornamentum* Iudaeis, sed faciet, ut domi ac militiae, in pace atque in bello, bene habeant. Nulla autem re magis indigemus in pace, quam recto *iudicio*, ut unusquisque suo fruatur pacifice. *Erit*, inquit, *in spiritum iudicii*; instigabit ad ius reddendum iuste: faciet, ut intelligant iudices, quid rectum sit, deinde, ut, quod iustum iudicaverint, exsequantur. משפט pro ipso *iudicium tribunal* videtur accipi, aut certe pro ipsa *ordinatione, sanctione, ac ministerio publico*, ut *sedentes super iudicium* sint, qui iudiciis praesunt et iuri dicendo. (ולבבורה משיבי מלחמה שעה) *Et robur* erit Iehovah eorum, qui *reducunt bellum ad portam* usque hostium, unde facta fuerat *invasio*; conf. 2 Sam. XI, 23. השיב מלחמה est *reducere bellum, retundere, retroagere*. Dabit fortitudinem, ut hostes ad portas civitatum persequantur, neque desistant a victoria, quousque hostes intra suas civitates includant. — DOEDERLEIN vocem שער vertit *regni fines, oppida praesidiaria*, quam eandem significationem hanc vocem habere statuit Ierem. XV, 7. ad quem loc. conferre iubet Schultensium. Aptissimum sane hoc nostro loco esset: sed ego dubito, an שער solum positum illa significatione recte sumatur: nam Ieremiae loco citato legitur: שערי הארץ, *proportae terrae, i. e. fines terrae*.

7. Cum de felicitate regni Iudaici ageret propheta, vastato iam Israele, subito vidit Iudaeorum in peccatis similitudinem cum Israelitis, et totam Iacobi posteritatem eadem caecitate involutam. Quare subito utrorumque improbitatem detestatus eorum perditionem denuntiat. — Et primo quidem et praecipue reprehendit sacerdotes et doctores populi, partim ob pravitatem morum, partim ob corruptionem religionis. VITRINGA quidem vinolentiam, quam propheta redarguit, non propriam, sed metaphoricam intelligit, corruptam nempe religionis doctrinam. Sed recte DATHIUS monet, nullam adesse tropicae explicationis vss. 7. et

8. necessitatem. Quin potius verborum constructio in hoc versu et decimo contrarium suadent, vid. not. ad VI. 10. (בין שגה) Multi hoc vertunt: *prae vino errant*: nec male quidem, cum notum sit, Hebraeorum ב saepe significatione *prae*, *propter*, *occurrere*; et verbum שגה significare *erravit*, vid. Num. XV, 22. 24. Job. VI, 24. Sed quia qui errat, modo huc, modo illuc properat, hinc fit, ut interdum pro *incedere*, *degere*, *versari*, accipiatur, e. c. Prov. XX, 1. *Irrisor est vinum, aestuator temetum*: וְכֹל-שֹׁגֶה בּוֹ לֹא יִחְכֵּם, *et quicumque errat in eo, non erit sapiens*, i. e. quicumque inter computationes versatur: et eodem sensu verbum הוּעָה sumendam esse, membrorum parallelismus suadet. Quare hic assiduitatem et studium in epotandis calicibus Iudaeis obiici, patet; unde sequitur ebrietas et hebetatio sensuum et mentis. Quam mox eisdem verbis, constructis cum praepositione מן, a, significat, *erraverunt a vino, etc.* i. e. vinum eos errare facit, et praecipites fert. Ludit itaque in verbis propheta haud inveniuste, ut sicut *in vino errabant*, ita *a vino*, propter vinum, *quoque errant*. (כבלעו מן היין) Qui vinum absorbent, deglutiuntur a vino. Id enim eos privat mente et viribus, ut non iam homines videantur. (שגה בראה) hic esse positum pro מְרָאָה, sive ראַי, *concretum pro abstracto*, recte monent. *Prophetae* (כביא) ergo, sensu destituti, prae ebrietate incerta pro certis afferunt; sed *sacerdotes* (כהן), quorum erat, de rebus sanum iudicium ferre, et sententiam iustam in omnibus proferre, פקדו פליליה, *titubant, vacillant* (ita enim verbum פִּיקָק sumendum esse, patet ex Ierem. X, 4. 1 Sam. XXV, 31. Nah. II, II.) *iudicio ferendo*. פליליה est *causae aestimatio, quae fit in iudicio*, vid. supra XVI, 3. Ceterum in hoc versu oratio prophetae tota sic concepta formataque est, ut *ebrii errantis, vagantis, titubantis* statum perfecte exprimat: ipsa enim veluti errabunda est, dum eandem rem vocesque repetit, iterat, varioque modo idem dicit.

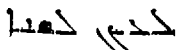
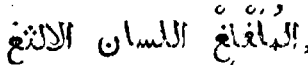
8. צאה, *sordes, excrementa*, coll. Arab. ⁵صا^ا, vid. SCHROEDERI *Observatt. ad Origg. Hebr.* Cap. VII. §. XLIV. p. 166. ibique locum ex GEVHARIO. בלי מקום, *abolitio, defectus, loci conf.* SCHROEDERI *Syntax.* Reg. XCIII. not.), i. e. non superest locus, qui non plenus sit sordibus.

9. (אחשי יורה דעה) *Quem docebit*, scil. vel נביא, vel כהן, ex vi. praeced. repetendus (non *Iehovah*, ut multi putant), talis sacerdos et propheta improbus, *scientiam legum Iehovae?* (אחשי יבין שמועה) *Quem percipere faciet* (Job. VI, 24.) erudiet, *intelligentia* (per *metonymiam*, de qua vid. GLASSII *Phil. S.* pag. 883. ed. Dath.) honesti et iusti? (גמולוֹ—משרים) Similes sunt insipientia infantibus: quis autem puerilis indolis hominibus confidat, iisque praeceptoribus ac moderatoribus utatur?

10. In hoc versu (de quo data operâ egit AURIVILLIUS in *Dissertat. de vocibus nonnullis rarioribus in propheta Efsaia*) significatio vocum קר et צר non adeo liquida est, et crebrior earundem repetitio quid importet, inter viros doctos non convenit. Interpretum veterum et recentiorum plurimi צר explicant *praeceptum*, קר *lineam, normam, regulam*, quidam *spem, expectationem*. Nam quod Graecus Alexandrinus habet, ἑλπίς ἐπὶ ἑλπίς, ortum haud dubie debere lectioni vitiosae צר pro צר, scite Aurivillius monet. Quod posuit Hieronymus, legitur similiter in Vulgato: *manda, remanda, exspecta, reexspecta*. Chaldaeus, more suo, longa usus periphrasi in צר, tamen vidit *legem*, et in קר *spem falsam et inanem*. Hieronymum ergo qui sequuntur, cum Lutherò, volunt esse verba nequissimorum hominum, quibus monita prophetarum, nimium scilicet frequentia exhibebant et argutabantur frustra exspectari, quidquid aut minarum, aut solatii, prophetæ, Iehovae nomine inculcabant. Videntur aliis iidem illi per contemptum obicere prophetis, quod ab his instar infantum tractarentur, quibus

minu-

minutatim praeceptum unum post alterum instillandum, aut elementa modo, quia et singulae vocum syllabae tradi solent, saepiusque repeti. Denique prophetae ipsi verba illa tribuunt nonnulli, vel sensu eo, ut conqueratur, fatuis antistibus, infantum instar, prima adhuc rudimenta solidioris doctrinae esse ingeminanda, quippe quae nondum ab illis capiatur; vel quod impiam turbam arguat, ac si neglectis divinis legibus, humana modo urgeret statuta, inepta illa, damnosa, et modum ultra omnem cumulata. Sed, quod sumitur modo, צא esse *praeceptum*, nullo adhuc loco alio potuit firmari. Quod enim Hof. V, II. legitur, haud sane *praecepti* notionem infert. Quam igitur in Syro reperisset MICHAELIS מלכל וצ מלכל, *stercus super stercore*, מלכל וצ מלכל, *vomitus super vomitu*, hunc significatum vocum praetulit, legendo צא, per cholem, e forma integra צאח vs. 8., et קי similiter, ac si esset a קרא, unde קרא, versu eodem. Sed ut taceam hanc immutationem valde incertam esse et nulla plane auctoritate niti, interpretatio ipsa, vs. 13. ubi eisdem occurrunt verba, non dat commodum et decorum sensum, quamquam in hunc versum non male congruit ad sordidae turpissimaeque scenae, quae iam ante exhibita, pingendam spurcitiem. Quocirca, exploratis singulis cum AURIVILLIO Koppianam sententiam praee ceteris censeo probabilem, qua propheta mimesi usus, vocalis, per se nihil certi significantibus, expressisse putatur, quod accidere solet strenue potis, ut proloqui nil possint, quod aut ipsi, aut alii intelligant, sed nunc hanc syllabam vocis cuiusdam, nunc aliam repetant tentando, nunc huius, nunc alterius dictionis particulam. ועיר שמ זעיר שמ, balbutiundo deblaterent. Quod si admittatur, non tam narrari a propheta ebriosorum dementiam, quam hos eodem coram audire sese lector persentiet. Convenit quoque haec interpretatio in vs. 13. ubi vide.

11. (בלעז' שפה) Verbum לעג omnino est conferendum cum Syriaco , *balbutire*, indeque et, *barbare loqui*; quin hoc ipsum Syriacum *Barali*, referente MICHAELE in *Supplement. ad Lexx. Hebr.* P. V. pag. 1450., in Lexico suo reddit, , *barbarus lingua, impeditus vel balbusiens*. Nempe barbarus aut impedita nostra lingua utitur, aut incondite nobis loqui videtur. Respondet huic dictioni in membro altero: לעגן אהרה; et concinit Paulus I Cor. XIV, 21. ἐν ἑτερογλωσσῶσι, καὶ ἐν χηλεσὶν ἑτέροις. Quod vero totius commatis sensum attinet; interpretes plerique comminationem in illo inveniunt, Iehovam per barbaros hostes irrupentes, barbara lingua loquentes hunc populum allocuturum esse, i. e. fore, ut Iudaei per hostes barbaros opprimerentur. Equidem vero cum Dathio puto, haec commata ulteriorem continere descriptionem summae corruptionis atque insipientiae horum hominum. ידבר impersonaliter dictum est, ut alias saepissime, et construendum cum sequenti אשר.

12. Non curant Iehovam, qui ipsis acclamat, ut ad ipsum redeant, populumque in viam rectam reducant. Iehovam enim esse, qui hoc versu loquens inducatur, apparet ex vs. sequ., ubi haec ipsa admonitio דבר יהוה vocatur. (זאת המנוחה) *Hic, apud me, requies est.* (הניחו לעץ) *Date, vos falsi doctores, quietem fesso, i. e. populo misere a vobis deluso.* מנוחה *respondet* מנוחה. Arabibus جمع inter alia significat *aliquid in statum priorem vel meliorem reducere*, unde apud Hebraeos: 1) plerumque *reducere, aut redire*, ut Ierem. XXXI, 2. XLVII, 6. Pl. XXX, 20. 2) *in patriam redire, domi esse, atque hinc* 3) *vororum fieri compotem, beatum esse*, Deuter. XXVIII, 65. Ies. XXXIV, 14. Ierem. VI, 16.

VI, 16. Conf. de hac voce MICHAELIS *Beurtheilung der Mittel die ausgestorbene hebräische Sprache zu verstehen*, §. XXXVI. p. 214—217. et VRIMOET *ad Dicta Class. V. F. Tom. I. p. 79.* In אברה, quod est ab אבה, *velle*, א est paragogicum, ut Iof. X, 24. אֶהְיֶה לְכֹהֵן.

13. Perditae genti monitum divinum est לצר קרל קר, h. e. non magis ei intellectum illud est, quam intelligi possint trunca murmura et inanes strepitus hominum, qui ingentibus se poculis totos ingurgitant: e qua verbi divini ignorance denique fit, ut *cadant et frangantur illaqueari caprique.*

14. Minatur nunc hominibus hisce improbis poenas severissimas, quas Iehova immissurus esset. אמשו לצון

Verbum לצון, Arab. *أَص*, pro *أَوْص*, proprie notat *torquere*, et *torquendo flectere*, *inflectere* (vid. SCHVLTENS *Commentar. ad Proverb. I, 6. p. 4. et conf. not. infra ad vl. 22.*). Hinc transfertur ad ridiculam *intorsionem* linguae, labiorum, oculorum, digitorum et cet. quae instituitur, ad aliquem *subsannandum*, atque *ludificandum*. אמשו לצון igitur erunt *viri intorsionis*, sive *subsannationis*, qui monita divina et ipsi irrident, et aliis ridicula facere student. Latinarum Sanna, *Sannio*, etc. eandem in se continere metaphoram, alii iam monuerunt. Scholiastes PERSII in Sat. I. „Sanna dicitur *os distortum cum vultu*, quod facimus, cum alios deridemus.“ Vid. VOSSIIUM in *Etymolog.* et GESNERUM in *Thesauro L. L. ad Sanna.*

15. Contra belli metum, fide fictis oraculis habita sese obfirmant, hisque tutos se futuros existimant. כרחמך חוזה) חוזה esse *paetum*, *foedus*, parallelismus cum בריה extra omnem dubitationem ponit, idemque est חוזה, vl. 18. Verunt etiam ita Alexandrinus et Chaldaeus. Etymon latet. MICHAELIS in *Supplem. P. III. p. 703. conf. Arab. حوذا,*

cuius coniugatio sexta, אֲחֻזִּים, significat, *fideiussit, pactum foedusque iniit.* Vitringa a verbo חוה, quod proprie notat actum *contemplationis et visionis mentis, foedus, sive pactum, חוה* nominatum existimat, quod in foedere fiat provisio status privati eut publici in longum tempus. Utut sit, non videtur necesse, pro חוה efferre חוה, ut Michaelis vult l. c., qui חוה pro participio activo habet. Sed est nomen substantivum formae פָּקַד, quale רָצָה, supra vl. 7., יָרָה, *pluvia prima*, Ies. XVI, 9., זָרָה, *quod ventilatur*, Ies. XXX, 24. Conf. SIMONIS Arcan. Formarr. Sect. V. Cap. IV. pag. 358. 359. Quod ad sensum adinet, *foedus pactumque facere cum morte et cum inferno*, h. l. significat, securum esse ab iis, quorum ira et sinistra voluntas causa potest esse exitii et interitus nostri. *Mors* dicitur omnis causa interitus: ut *vita* omnis causa salutis. *Orcus* vero, שאול (de quo conf. not. ad Cap. V, 14. XIV, 9. 11.), saepe sistitur insatiabili cupiditate viventes absorbens et deglutiens. Concinne igitur principes feroces, metuendis armati viribus, vastatores gentium, comparantur *morti et inferno*. Conf. supra Cap. XXV, 8. Habak. II, 5. de Assyrio: *dilatavis כשאויל instar inferni animam suam, et instar mortis, quae non satiatur, et colligit ad se omnes gentes, et congregat ad se omnes populos.* Hof. XIII, 14. *E manu orci redimam eos; ex morte vindicabo eos.* Ergo profani illi et impii, ab astutia ingenioque suo potius, quam ab ope divina salutem sperantes, tutos se et adversus omnem calamitatem securos profitebantur, quod essent in foedere cum iis populis, a quibus solis exitium exspectare poterant. Quamquam enim 2 Regg. VIII, 7. legimus, Hiskiam adversus regem Assyrium rebellasse; primis tamen imperii sui annis tributum Ahaso impositum, regi Assyrio perpendit. (שיט שוטף כרעבר לא יבאנו) *Flagellum inundans quando pervaserit, non perveniet ad nos: sensus est: nos tuti sumus ab exercitu illo, qui terras finitimas invasit et vastat. Flagellum inundans et pervadens hic est exercitus potentis illius principis,*

pis, quem vates modo appellaverat *mortem et infernum*. Sic apud Danielelem Cap. XI, vl. 10. de hoste potente: *et prope- re veniet*, וְשֵׁטֶף יָעֲבֹר, *et inundabit, ac transibit*, h. c. pervadet, quae vox hic proprie adhibetur. Propheta noster hic, ut alias saepius affectans elegantiam paronomasiae in vocibus שׁוֹט שׁוֹטָה duas metaphoras, licet diversi generis, inter se miscet. *Flagelli* enim proprie non est *inundare*. Verum quia idem ille exercitus, qui Israelitas magnis plagis affecit, eaque de causa rectissime *flagellum* dicebatur, simul instar *fluminis* extra ripas suas saevientis obvia omnia occupat et vastat: propheta, duas illas metaphoras inter se commiscens, eundem exercitum vocat exercitum inundantem. Est autem utraque metaphora vatibus Hebraeis, de exercitu hostili loquentibus, solennis, vid. Ies. VIII, 7. 10. 24. יבאנו hic idem valet, quod יבוא אלינו, *veniet ad nos*. Vocabula פִּי-עֵבֶר Masora corrigit in יעבור, nec sine omni specie, cum proxime sequens יבאנו futurum sit, et *parach* etiam illud indicet. Sed bene monet GERARD. KUYPERS in *Differ- tar. ad varia V. T. loca*, Leyd. 1743. Cap. III. §. I. muta- tione illa non esse opus, et cur illa ipsi puncta vocalia, vo- cabulis illis subiecta sint, ex natura טס *Makkaph* bene pos- se cognosci. Haec enim postulat, ut voces illae pronuntien- tur, quasi unam tantum constituerent vocem: iam vero illa raptā pronuntiatio non fert, ut duae istae *iod*, ultima scilicet in כִּי, et prima in יעבור, in pronuntiantis ore audiantur, hoc enim tarditatem inferret: ideo duae hae litterae, ac sic una tantum esset, pronuntiarī coeperunt, vel potius *iod* fu- turi, quasi per *dagesch* forte compensatum, vocalem suam subiecit טפ *iod* vocis כִּי, unde tandem in scriptione per or- thographiam, compendium scriptionis quaerentem, omitte- batur littera *iod*, retenta tamen tum in scriptione, tum in pronuntiatione, vocali illa, ne erretur in forma futuri: ac proinde omnino sine ulla mendii suspicione scribendum et pronuntiandum erat פִּי-עֵבֶר נסתרנו. (כי שמונו נסתרנו.) Nos astu-

tia nostri ingenii foedere pacto cum principe terribili, a quo metuere poteramus exitium, nobis et reipublicae certam procuravimus salutem securitatemque, licet foedus a nobis falso animo et ex simulatione cum illo principe sit initum: hac tamen simulatione, dolo et astutia nos probe munivimus adversus flagellum inundans, quod populum nobis finitimum perdit ac obruit: ut proinde auxilium Iehovae susque deque habeamus.

16. (הנני יסד בציון אבן) *Ecce me* [scil. eum, qui] *fundavit in Zion lapidem*, i. e. ecce me qui fundavi, elliptice pro יסד אבן; הנה אנכי דוא אֲשֶׁר יִסֵּד; sicut infra XXIX, 14. הֲנֵנִי יוֹסֵף, *ferre ut quis ego sum, ut te consolet*, infra LI, 19. Conf. de hac loquendi ratione STORRII *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr.* p. 388. Non igitur necesse est cum Koppio legere יסד pro יסד — (אבן—מוסד) Hoc iterum elliptice pro יסד מוסד [י] יקרח [י] בנה [י] אבן בון [י], h. e. lapidem probatum, (et) angularem, (et) pretiosum, (et) fundatissimum (superlativum enim eiusdem vocis repetitione ab Hebraeis exprimi, saepe iam observatum est, conf. STORRII. c. p. 187.). Nempe omnia illa substantiva, quae adiectivorum potestatem obtinent (conf. not. ad Ies. II, 20.), non ex se invicem, sed ex uno vocabulo אבן pendent, quo ante singula repetito, ipsa in statu absoluto versari potuissent, (אבן בון) *Propr. lapis probationis*, erit lapis, cuius soliditas et firmitas ita explorata et certa est, ut aedificio alicui subforni possit in fundamentum. Ad eandem *firmitatis* notionem pertinere etiam cetera epitheta, vix monitu opus, (האמין לא יחיש) Verbi حوش Arabice حیثش five حوش, tres significatus Lexicographi Arabum exhibent: 1) أسرع, *festinare*; 2) فزع, *timere*, 3) استحييا, *pu-dore suffundi* (inter se non raro in rei natura coniunctos, dum qui timet consternatus hic illuc rapitur, atque ita tandem pudore confunditur): vid. ПОРОКОВИ *Nozt. Miscell. ad Portam Moisis* Cap.

quorum vires e petrarum cacumine fractas tutus spectat viator. Conf. VIRGILII *Aeneid.* X, 204. Talem petram, receptui minante diluvio idoneam, et tam alte fundatam, ut maris procellarumque bella rideat, cultoribus suis in Zione struxisse Iehova affirmatur, eo fine atque effectu, ut, qui ei filius fuerit, tutus ab inclementia aeris, invictam haberet sedem, nec aliorum turpi se protrahere fuga (יחיש) cogeretur. Eam Messiae imaginem esse, *Petrus* docet I Epitt. II, 4—6., per quem omnis salus et parsa et praestita fidelibus. Eodem fere credit *FORTII* explicatio, quam ad I Petr. II, 7. protulit. „Mihî, inquit, in hoc loco perlegendum tam ad verba contumeliosa, quae Iudaeis, in describenda impietate eorum, commate praecedente tribuuntur, שיט שטף ביר-עבר לא יבאנו, quam ad minas divinas, apte ad convicia illa vs. 17. sic expressas וסחר טים ושטפר, attendenti, propheta, *felicitatem* atque *securitatem* eorum, qui ad Deum confugiunt, adumbraturus, ex his ipsis verbis a fluvio, omnia inundante, tecumque rapiente, repetitis, et ad exprimendam *calamitatem* ipsorum translatis, in tropum oppositum, a lapide angulari, in quo unicam *inconcussae firmitatis* atque *securitatis* notionem teneri velim, repetitum, deductus esse videbatur, ita ut sensus huius commatis, inter convicia Iudaeorum, minasque divinas interiecti, tropo remoto, rediret fere ad haec: *En Deus, qui Sionem montem inhabitat, omnipotens est, ita ut is, qui ad eum confugit, inconcussa fruatur securitate atque felicitate.*” Mihî quidem universae orationis tenor nexusque comminationem potius, quam promissionem videtur flagitare. Hinc sententiam *KOPPII* ego probo, qui huic loco subesse putat imaginem hanc: *Gott, inquit, legt auf Zion einen Stein, vest, wohlgegründet, und stellet auf ihm hin Recht und Gerechtigkeit, mit Schnur und Waage, zu messen das Maaß der Sünden der Nation, zu wägen ihre Thaten; und plötzlich stürzen Hügel herab, Fluthen brechen ein, und Iehovens Arm zerstört Land und Volk: ita, ut imagine remota, sensus remaneat hic: *exjeram vim meam divi-**

nam e Sione, ut servem, qui ei confidunt, perdam vero, qui eam spernant. Placet haec sententia Pottio quoque, ut veteri poeta utique dignissima, excepto tamen hoc uno, quod, quo ipse lapis angularis, cui Iustitia imposita fingitur, spectet, non prorsus perspectum ipsi esse, fateatur. Equidem iustitiae iudicique Iehovae firmitatem ea imagine adumbratam existimaverim. Iudaei seriores autem hunc locum mystice interpretati sunt de Messia, quam quidem interpretationem POTTIUS scite derivat ex Ps. CXVIII, 22., in quo loco, aevo apostolico unanimi consensu de Christo explicari solito, cum Christus conferri cum lapide angulari crederetur, factum videtur, ut omnia V. T. loca, in quo de lapide angulari sermo erat, ad regnum Messiae adumbrandum revocarentur.

17. (רשמי־למשקלה) „Propr. et posui veritatem pro norma, et iudicium pro perpendicularo. Neque qui ad amissum aedificium aliquod extruit, is firmiter struit.“ DECKERLEIN. Sed sensus potius videtur esse: iudicium exercere, quod iustitiae exacte conveniat, quod sit, ubi merita hominum beneficiis aut poenis exacte pensantur: conf. loca parallela infra Cap. XXXIV, 11. 2 Regg. XXI, 13. Thren. II, 8. Amos VII, 8. 9. (יערה־ישפט) Calamitates divinitus in Iudaeos immissae, et hostiles exercitus, validi ac numerosi, ad imperium Iehovae in Iudaeam mittendi, eamque afflicturi, obnituri, vastaturi, ipsis adiment eam securitatem, quam sibi dolo foedere fiducia in hominibus posita cum contentu auxilii divini in Canaanaca promiserant. יעה con-ferendum est cum Arabico واعي, proprie colligere, i. q. Hebraic. אסף; idque dein transfertur ad eum, qui omnia aufert, nihil relinquens, in quarta coniugatione, totam per-egit truncationem, nulla relicta parte. Ab auferendo, dictae יעים paleae. Quin et Habessinii יעי est, totum absumere.

18. **כפר בריות** (וכמר בריחכם אה טוח) Quoniam locutio **כפר בריות** nusquam alias legitur, Ierem. XXXIII, 21. vero de *foederis abolitione* occurrit **וְגַם-בְּרִיתֵי הַפֶּהר אֲחֵדָּרָר עָקְדֵי**: Hubigantius, quem sequuti sunt Lowthus et Seckerus, nostro loco **כפר** in **הפר** mutandum existimavit. Sed inutilem esse hanc mutationem, apparebit, si verbi **כפר** significationes perpendamus. Scilicet 1) proprie est *rexit, operuit*; unde **כפר** *rectus operitusque cinis*, cui pulverem induxit ventus: ab *intucendo* dein orta notio 2) *delendi, obliterandi, abrogandi*; ut hic Hebr. **כפר**, et **נִבְבֵּן** apud Syrum interpretem, verbo eodem eademque *abolendi* significatione. Ita vicina *abstergendi* potestate Proverb. XXX, 20. apud Syrum Chaldaicumque **כפר** pro hebraico **מחה** adhibetur. Nec offendet peritiores, quod cum verbo in genere masculino coniunctum sit nomen femininum **בריות**: nam talis generis enallage tam in Hebraea, quam in Arabica lingua admodum frequens est. Exempla vide in BUXTORFII *Theſauro Gramm.* Lib. II. Cap. X. p. 437., et MICHAELIS in *Grammatica Arab.* Cap. X. §. 70. No. 4. p. 242. edit. 2dae. Quando verbum ante nomen positum est, illud genere masculino adhiberi amat; quando autem illud sequitur nomen, semper genere feminino ponitur, cuius rei exemplum vides statim hoc nostro versu, in **הוֹרַחֲסֵם-חֲקִים** — **לְטֹרֵם** — **שׁוֹטֵם-שׁוֹטָה** Parum haec tria inter se convenire videntur, singula tamen hostili exercitui sunt aptissima. Nam recte is *flagellum*, et eleganter *inundare* dicitur, ut supra VIII, 8. Dan. XI, 10., et proprio denique sensu omnia *conculcat*. Talia Orientalibus non insolita.

19. **מרי עברו יקח אהכם** (מרי עברו יקח אהכם) Propr. *e copia*, capacitate, *transitus sui prehendet vos*, i. e. a quo transierit, ubicunque irruet, prehendet vos. De Particula **מרי** vid. SCHROEDERI *Syntax.* Reg. CXI. a. p. 332. **יקח**, quod alias est *accipere*, hic significat, alium manu prehendere, in potestatem suam redigere, ut Proverb. VI, 25. de *muliere adultera*, **אֵל-חֲקָךְ**,

ne prehēdat te, capiat te, palpebris suis (כי בכקר-ובלילה) Sine intermissione affigetur. Quemadmodum continuis pluviis totae inundantur regiones: ita impetu hostili repetito et continuo tota Iudaea coercebitur. והיה רק זרועה הבין (שמרעה) Propr. *et erit tantum commotio, intelligere rumorem*, quod Grotius bene reddidit, *et pavori crit, vel famam intelligere*. Est enim hic μεταθεσις five συγγεωσις constructionis voculae רק, apud Hebraeos in particulis satis familiaris, vid. GLASSII *Philol. S.* pag. 662. ed. Dathii. Sic I Cor. XV, 19. *Si in hac vita speramus in Christum* μοισα; pro, *si in hac solum vita speramus in Christum*.

20. (בי קצר המצע מהשחרע) *Brevior est lectus, quam ut in eo quis se extendat*. Nam verbum שרע conferendum est cum Arab. عَجَمٌ, *extendere, in longum protrudere*, ut probavit SCHVLTENSIVS in *Animadversf. Philologg*, in loc. (רהמסכה צרה בהחכנס) Lowthus מהחכנס legendum iubet. Sine necessitate. בהחכנס vertendum esse, *quum se quis condere, involvere, aut cooperire volet*, quisque sponte intelligit. Sensum huius versus optime explicavit DOEDERLEIN: „Angustius pressi erunt. Id figurate describit propheta, metaphora a dormientibus desumpta, quibus si vel lectus brevior, vel tegumentum, quo tetos se obvolvare solent orientales, somnum captari (conf. NIEBVHR *Beschreibung von Arabien*, p. 10.), angustius obtigit, turbata noctis quies.“

21. Hostili more, ut Philisthaeos 2 Sam. V, 18., et Amoritas, Ios. X, 11., Israelitas tractabit, quos antea semper beneficiis ornaverat.

22. (אלהחלוצצור פן יחוקר מוסרוחיקם) Verbum לרץ hic propria sua vi sumenda est, quam SCHVLTENSIVS *Commentar.* in Proverb. I, 6. pag. 4. indicavit, in *flectendo ac torquendo* fitam esse. Unde *תלמי ותלמי* exponitur *תלמי ותלמי*, *intortus atque inflexus fuit, vel reciproce, intorsit, inflexit semet*. Pro ea forma Hebraei, in verbis media quiesc., adhibent

hibent תְּחִלָּה, vid. SCHROEDERI *Grammat. Reg.* LXXIX. g. β. p. 84. Hinc duplex invaluisse videtur usus; alter metaphoricus ille, *subsannandi et illudendi*, de quo supra ad vs. 14.; alter proprius, quo תְּחִלָּה *fera* dicitur, reti vinculis implicata, quae identidem *semet intorquendo* tanto arctius illigatur et constringitur. Videtur propheta noster hoc loco utramque illam notionem respexisse, pro more Orientalium poetarum; ut scite monuit SCHEIDIUS in *Dissertat. in Cantic. Hiskiae*, pag. 212. Itaque verti potest, et: *quamobrem nolite scurrari* (ut DOEDERLEIN); et, *ne intorqueatis vosmet, ut ne arctius stringant vincula vestra*. Opportune Scheidius adfert *Calvini* huius loci interpretationem, qui postquam vertisset: *nunc itaque ne finatis illusores, ne forte constringantur vincula vestra*; statim subiungit: „quod pro „vinculis alii castigaciones reddunt, non satis quadrat contextui. Est enim hic aptissima vinculorum similitudo. „Nam sicuti vulpes, quae in laqueum inciderit, magis „astringit nodum, quam se extricare et eripere conatur: „sic impii tergiversando magis se ac magis involvunt atque „astringunt.“ Recte igitur h. l. verbum תְּחִלָּה adhibitum est, conferendum cum Arab. حَرْفٌ, quod proprie significat *constringere aliquem vinculis*, ut confirmavit SCHEIDIUS l. c. pag. 205-207. GEUHARII et FIRUZABADII testimonio. (כי כל-ה-הארץ Conf. supra Cap. X, 23. et vid. not. ibid.

23. ΚΟΡΡΙΝΘΙΩΣ inde ab hoc versu usque ad capitis finem, novum oraculum contineri putat. Sed bene cohaerent ea, quae sequuntur, cum antecedentibus. Divinorum iudiciorum consilia et modos edocet propheta: Deum in castigandis improbis diversimode, sed summa cum sapientia agere: „iudicium, uti prius dixerat, vs. 17., exigere ad amissum, et iustitiam ad perpendicularum;“ temporum, hominum, rerum discriminis, omnia severitatis et lenitatis momenta exquisitissime expendere. Haec involvit allegoria continua, exemplo ducto ab agricultura et tritura: cuius imaginis ad

hoc

hoc argumentum illustrandum veluti consecratae usum et rationem egregie exposuit et illustravit LOWTHIUS *de Sacr. Poef. Hebraeor.* Prael. VII. pag. 122. seqq. edit. Goetting. Conferri meretur PAULSEN *vom Ackerbau der Morgenländer*, p. 96. seqq. et 127—138.

24. Deus optime novit discrimen temporum et hominum, et modorum, quibus homines quique tractari debeant: est tempus arandi, tempus occandi, tempus sarriendi. פחה hic refertur ad *fulcos*, qui per arationem in terram inducuntur, nemo facile dubitarit. Nam et si hac significatione verbum illud nullibi alias occurrat, tamen est orationi prophetae, et rei ipsi conveniens, cum terra, quae aratione subigitur et invertitur, et in quam inducuntur *fulci*, vere *aperiatur*; et alias constet, verbum פחה gaudere significatione *caelandi*, ut Zach. III, 9. quae notio affinis est: terra enim scinditur aratro et insinditur. Estque portae etiam, *insindere fulcos aratro.* (וישרר אדמתו) Propr. *deinde vastabit*, i. e. comminuet glebas; ut recte iam FORERIVS vidit, non: *occabit*, ut multi etiam ex recentioribus. Vulgatus *sarrire* vertit; nam, teste Columella, *glebae sarculis resolvendae sunt.* Ergo שרר in secunda aliquando est rusticum verbum, et significat, *arvum iam aratum vel sarculo vel verriculo contundere.* Ita hoc verbum etiam accipitur Hof. X, 11. *Arabit Iuda, sarriet Iacob*, ut Job. XXXIX, 13.

25. (הלוא אם שרה פניה) His demum verbis *occasionem* exprimi, quisque sponte intelligit. קצף esse *nigellam, anethum*, ostendit CELSIVS *Hierobot.* P. II. p. 70—72. Condimentum esse, et cibus, panibusque saporandis adhibitum fuisse, observant veteres. DIOSCORIDES Lib. III. c. 93. Σπικμα μελαν, δριμυ, ενωδες, καταπλασσομενον εις αρις. PLINIVS L. XX. c. 17. *Melanthii, vel Melanspermi semen gratissime panes condit.* כמן eodem modo Graecis, Latinisque enuntiatum, κυμινον, *cuminum, Kümmel.* חטה שורה, *tritium principale, praestantius*, tanquam א שרה. — (כסמן.) Veteres satis magno con-

consensu *milium* vertunt; excepto Syro, qui pro quinque frumenti nominibus tria tantummodo posuit: conf. MICHAELIS not. ad CASTELLI *Lexic. Syr.* p. 423. Placuit id quoque Michaeli: sed nullum argumentum solidum pro hac interpretatione produxit. Equidem illis accedo, qui נסמן pro epitheto שַׁעֲרָה habent: sicuti propheta dixit: חַטָּה שַׁעֲרָה et כֶּסֶם גְּבוּלָהּ. Hinc נסמן erit participium in Niphal, a

נסמן, Arab. كَسَمَ, *pinguis fuit*. שַׁעֲרָה terminatione quidem est generis *feminini*, sed potestate *masculini*, habet enim in plurali שַׁעֲרָיִם. Kochero est verisimile, eximiam hordei speciem cum peregrino nomine Cananaeae illatam, idque nomen ut epitheton esse additum. DOEDERLEIN vertit *hordeum secerzum*, et in nota subiecta addit, id e consuetudine populorum orientalium illustrari, singula grana seligendi ac studiose secernendi, quam itineraria laudant. כֶּסֶם est *zea*, *spelta*, vid. CELSI *Hierob.* P. II. p. 98. seqq., genus frumenti, simile farri, quod *farris* locum in multis locis implet, ubere eius in Campania Italica proventu. Solent veteres, de *farris* loquentes, *triticum*, *hordeum*, *speltam*, inter se coniungere: veluti HOMERUS *Opyss.* Δ, 144. in oratione Telemachi, Menelai fortunas et agrum laudantis, quippe in quo praeter alia sint:

Ἄροποι τε, ζῆαι τε, ἡδ' ἀρῶνες καὶ λευκοί.

Triticum, *speltae*, et late germinans *hordeum album*. גְּבוּלָהּ תְּרִימֵי שׁוּבָה, i. e. in terra speltae sive zae suscipiendae apta. Singula semina, sive sata, agricola sator sprat suo quodque que termino, sive arvo. *Arvum* ab agricola cultum id ipsum est, quod propheta hic vocat גְּבוּלָהּ, *terminum*, *limitem*.

26. Haecenus vates prudentiam agricolae in disponendo semine descriperat: nunc eiusdem prudentiam in trituro et excutiendo laudat: quam hic in genere proponit, unum cum illius autore et datore; versibus autem 27. et 28. per partes explicat יִסְרֶה propr. *castigat illud*, metaphorice, *triturat illud*: quemadmodum puer virgis castigatur, ita

grana

grana etiam virgis excutiuntur (בַּמַּטְהָה בְּקֶבֶץ) *vs. sequ.* לְמִשְׁפַּט אֱלֹהֵי יוֹרֵג *secundum morem*, rationem (qua significatione מִשְׁפַּט saepe sumitur, e. c. Iud. XIII, 12. 1 Sam. II, 13. et VIII, 11.) quam (ellipsis relativi ut *vs. 12.*) *Deus eius docet eum*, per rationem et experientiam. Sed hanc sententiam vetus poeta ita enuntiat, quasi Deus ipse agricolam instituat, ac doceat, quomodo haec omnia tuo ordine facienda sint. Aratus de Iove, id est, Deo:

— — λεγει δ' ὅτε βωλος αριστη

Βασι τε και μακελησι' λεγει δ' ὅτε δεξιαι ὄραι

Και φυτα γνησοσι και σπερμακτα παιτα βαλεσθουσι.

(— — quando sit terra ligoni

Aptior aut bubus monet, et quo tempore par sit

Aut serere, aut septas lymphis aspergere plantas).

Similis argumentatio est Ps. XCIV, 9. 16.

27. Ab altera quoque parte scientiae agriculturae argumentationem conficit. Novit, inquit, agricola, quo instrumento unaquaeque farris aut feminis species excutienda sit, et quod duriora grana duriori instrumento, tenera autem leviori: neque in hoc facile eum falli videas, ut asperiora mollioribus superinducat, et leviora duris granis super inducat. Vide versu ultimo, quo haec tendant. Ut tibi constet huius loci sensus, sciendum, quod quatuor apud Hebraeos fuerint tritrandi modi, etiamnum in Orientalibus regionibus usitati: de quibus egit BOCHARTVS *Hieroz. P. I. Lib. II. Cap. XXXII. pag. 310. 311.* 1) *baculis et flagellis*, Graece ἔαβδιζων, Hebraeis בַּמַּטְהָה קֶבֶץ, coll. Arabic.

بِالسِّبْطِ, fuste inieclo percussit arborem, ad deticienda folia, olivas etc. Hoc modo excutiebant aliqua edulium genera, quae tribulum ferre nequeunt, ut ex nostro loco patet, et alia etiam frumenta, quae metu hostis non possunt tuto in area sub dio tritulari, Iud. VI, 11.; idemque fecerunt, qui minus frumenti habuerunt, quam quod area et tribulo dignum esset, Ruth, II, 17.; vid. PAULSEN *vom Ackerbau der*

Mer-

Morgenländer §. 42. pag. 141. 2) *traha* seu *trahæa*, facta ex tabula, ferro, vel lapidibus exasperato, quæ Hebrais dicitur מרר et חררץ, et a bobus trahebatur; 3) *plostello Punico*, rotas habente, de quo intelligendum membrum posterius commatis nostri et comma sequens; 4) *boum* et *equorum ungulis*, quo alluditur Mich. IV, 13. et vl. 28. De secundo et tertio triturandi modo EDUARD. POCOCKIUS, insignis philologus, qui et ipse regiones Orientis invisit, in *Commentar.* in Joel. Cap. III. vl. 14. p. 334. hæc dicit: „Duo vero hodie adhuc sunt horum instrumentorum genera, quorum unum conficitur ex gravissimis ligneis asseribus, quibus infiguntur cuspidatissimi lapides aut silices, qui a iumentis tracti per frumenta ordine digesta una vice exterunt grana, glumas frangunt, stramenque secant vel confringunt in minutissima frustula ad instar paleae, quæ in iumentorum postea cedat alimentum. Notum illud instrumentum probe describit KIMCHI in dictionario radicum hebraearum, ubi ab usu, quem præstat, id putat vocari חררץ (a radice חרץ) scindendi significatione. — Alterum huius instrumenti genus consistit ex duabus ferreis rotis crenarum incisione notatis, dentibus acutissimis serræ instar prædiis, quæ inter se connectuntur axe ligneo, quod cum per frumenta in area trahitur, idem efficit in conterendis granis et frangendis scindendisque glumis et stramine, atque id, quod priore loco descriptum est. Ad quem modum exterendi frumenta alterutro horum instrumentorum alluditur Ies. XXVIII, 27. 28.“ Conf. aliorum itineratorum testimonia, quæ collegit PAULSEN, l. c. Cap. VI. p. 110—117. et pag. 132—139. ubi illis utitur ad nostri loci interpretationem. Nec non MATTH. FRID. BECKIUM in not. ad *Paraphras. Chald. Libr. I. Chronicon.* Cap. XX. vl. 3. ubi etiam iconem *tribulae* et *t triturandi* modi appositam invenies.

28. לחם ירוק (לחם) h. l. vix panis esse potest, *comminui* enim, mola, ut fere putant, dicitur. Ingeniose Lutherus:

man mahl't es zu Brodt, verum in Hebraeis, יורק להם ipse לחם comminui dicitur. Hic quidem Chaldaeus et Syrus יורקא, *triticum*, verterunt, proximusque illis Hieronymus, in Commentario, *panis autem, id est, triticum, de quo efficitur panis*. Plura exempla eius metonymiac, qua *materia- rum* ponitur pro *caussa materiali*, ut loquuntur Grammatici, collegit GLASSIVS *Phil. S. p. 848. 849. ed. Dath.*, ubi et nostrum לחם explicatur: *triticum, ex quo panis conficitur*. Scite monet MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr. P. V. pag. 1437.* suppetias ferre linguae arabicae analogiam, cui a

طعم, *gustare, vesci*, طعام, *cibus, edulium*, pecul. *triticum*. Eodem modo לחם et accipiendum esse infra Cap. XXX, 23. ubi not. vid. — LAWTHVS verba יורק להם in versione cum praecedentibus coniunxit, sublata distinctione Masoretica, in quo secutus est Alexandrinos (quamquam illi quidem a sensu longe abierunt), et Symmachum: suspicatur etiam, excidisse ו ante לחם. (כי לא לכצח ארוש יורשנו. לחם) *Atzamen* (sic enim haec particula haud raro sumenda est, utpote primaria eius significatione, vid. SCHEIDT *Observat. Grammat. ad Ps. I, 2. pag. 44. seqq.* (non in perpetuum illud) (sive, illud, cum respectu ad frumentum), *trituro triturobit*, ne tritura continuata ipsum frumentum comminuat. ארוש varie tentatum est. ALTINGIUS in *Fundamm. Punctation. Ling. Sanct.* pag. 381. traiectione *Aramaea* utitur, quasi esset pro רוש, ארוש, unde Arabes suum ראם traxerint, idem cum רוש. Sed bene monuit SCHULTENSIVS in *Instit. Ling. Hebr.* pag. 494. illud *Aleph* non *radicale* Arabibus esse, sed *servile*, substitutum pro *Vau*, quod solemne in quiescentibus media. VITRINGA ad h. l. nostrum ארוש vocat *formam insolentem* per *prosthesis* טס נ. Id non plane reiciculum videtur Schultensio, l. c., nam in dialecto Arabica non *imperativus* tantum, sed et *Infinivus* primae Coniugationis augetur nonnunquam *Aleph servili*. Ipse tamen magis inclinatur in eorum sententiam, qui singularem radicem ארוש constituant;

eiusdem cum שרר significationis, ut inter alios cocceius in Lexico. Schultensius id probare promisit in *Orig. Hebraearr.* parte secunda, sed ea non prodiit. (והטם גלגל ענלוהו)

Verbum הטם, Arab. ^ω $\text{ḥ} \text{ṣ} \text{m}$, proprie usurpari de eo, qui quid liquefacit vi ignis et ad tabem redigit, ita probavit SCHULTENSIVS in *Orig. Hebr.* Cap. V. p. 61. seqq. ut nulla superfit dubitatio. Idem monuit p. 69. ad nostrum locum, הטם, *tabescere*, hic poni notione insolentiore, pro, *vehementius agitare, et propellere, ut continuo motu ac volutatione res quasi attenuata tabescat et diffluat.* Translationem esse, quam Arabes sub eadem hac radice frequent.

القائمة ^ω $\text{ḥ} \text{ṣ} \text{m}$, *impulit camelum ad incitatioem cursum, propr. liquefecit.* Et قائمة ^ω $\text{ḥ} \text{ṣ} \text{m}$, *camelus vehementiori cursu actus: quasi diffluentem dicas, et quodammodo tabescentem, prae cursu vehementia.* In aliis etiam adhiberi potest, quae motu vehementi comminuuntur: unde verba nostra vertenda erunt: *neque terit illud rota plaustrum eius, propr. liquefcere faciet vehementiore cursu et volutatione.* — פרשיו (לא ידקנו) *Et equitibus suis sive equis suis, non comminuet illud, ubi concedi potest Bocharto, vocem פָּרָשׁ non tantum equitem significare (etsi hic etiam nihil vetet, intelligere equitem, equo infidentem): nam ad excutienda grana non boves solum, verum et equos adhiberi, patet ex testimoniis, quae collegit PAULSEN, l. c. pag. 110—117., cum quo conferendus MICHAELIS in Commentat. *Etwas von der ältesten Geschichte der Pferde und Pferdezucht in Palästina*, P. III. *Iuris Mosaic.* adiecta, pag. 337. 338. Quod cum nonnullis interpretibus ignotum esset, haesitarunt in voce פרשיו, et pro ea, levi mutatione (quae et WALTHERO, LOWTHIO, DATHIO et HENSLERO arrisit, praesentibus Symmacho et Theodotione, qui vertunt ἄδε τῶν*

ὄπλων αὐτῶν λεπτοῦσι αὐτοῖς Syro, qui ponit ^ω $\text{ḥ} \text{ṣ} \text{m}$, et Vulgato, *nec unguis comminuet eum*) פרשיו, sive פרסיו, *ungu-*

ungulae legendum censuerunt. DOEDERLINIÖ פְּרָשִׁים *aurigae* sunt, qui tribulo insistant, vid. VARRONEM *de re rust.* L. I. c. LII. pag. 216. quos XENOPHON in Oecon. ἐπαλωτας dicit. KOCHERVS: „In פְּרָשִׁים troporum hic gradationem cogitare licet, qua *equites* per *equos*, hi suis *ungulis* frumentum conterant; quale illud VIRGILII *Georg. IV*, 43. *Sub terra fodere larē* — ubi *lar* pro *domo*, *domus* pro *apum cavernis*. Quid si unus aut alter veterum interpretum pro figura remotiori, *equitibus*, proximum conterendi instrumentum, *ungulas*, aut per meram etiam coniecturam *ungulas* voluit?“ Sensus est, agricolam eandem rationem observare in moderanda, quam in instituenda tritura: etiamsi enim *frumentum* aspera tritura excutiat, eam tamen hic adhibere prudentiam et moderamen, ut triturae modum ponat, ne eam nimis urgendo, ipsa etiam grana corrumpat ac perdat.

29. Hanc rationem excutiendarum frugum, inquit, a Domino Deo didicit agricola: auditorum autem animis relinquit, ut ratiocinationem conficiant: Si Deus agricolam docuit, ut sciret, qua ratione singulae segetes triturandae sint, nonne Deus ipse multo melius intelliget, qua mensura castigandi sint homines, et quamdiu flagellandi? פְּרָשִׁים hic significare *consilium*, *sapientiam*, quomodo et Chaldaeus hic vertit, docere mihi videtur parallelismus cum פָּרָשׁ, sic, ut et Job. XII, 16. coll. cum vs. 13. Proverb. II, 7. coll. cum vs. 6. Proverb. III, 21. VIII, 14., quamquam origo latet. MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. IV. pag. 1167. seqq. confert quidem Arab. *وسل* et *ألمى*, *solari*, unde et verba nostra vertit: *magnum facit* (rebus adversis, de quibus antea actum) *solarium*. Sed quamquam aliis locis hanc significationem aptam esse non negem, hic tamen notionem, supra assumptam, melius convenire puto. Forsan a *medendi* significatione, quam verbum illud Arabicum habet, *consilii* et prudentiae notio profecta est.

CAP. XXVIII. 1. *Heus! magna Ephraimitarum remulentorum corona! Heus flos, cuius splendidum decus emarcescit, in vertice vallis pinguiſſimæ, a vino oppreſſorum.*

2. *En potentem ac violentum hostem a Deo immiſſum, ſimilem tempeſtati grandinis ac turbini horrido: ut imber aquarum violentarum inundantium, qui violenter in terram deiicitur.*

3. *Pedibus conculcatur corona ſuperba ebriorum Ephraimitarum.*

4. *Eſt flos illè emarcidus decoris eius ornatiffimi, qui eſt in vertice vallis pinguiſſimæ, ut ficus præcox ante autumnitatem, quam qui viderit, vix manu preſſam avide devorat.—*

5. *Eo tempore Iehova Deus omnipotens elegans erit corona et inſigne diadema reliquiis e populo ſuo.*

6. *Et ſpiritus iudicii ſedenti iuris dicendi cauſa, et fortitudo iis, qui bellum ad portas hoſtium repulſant. — —*

7. *Sed hi quoque vino errant, et titubant ſicera. Sacerdos et propheta ſicera errant, abſorptique ſunt a vino: errant præ ſicera, hallucinantur in viſione: impingunt in iudicio ferendo.*

8. *Omnes menſæ repletæ ſunt foedo vomitu, ita ut nullus locus vacet.*

9. *Quem igitur docerent ſcientiam? aut quem imbuerent intelligentia? iſti infantibus ſimiles, et vixdum ab uberibus remori.*

10. *צַר לְצַר צַר לְצַר קֹר לְקֹר קֹר לְקֹר, iam hunc, iam alium ſonum edunt, hic aliquid, aliquid illic proferunt.*

11. *Barbaro ſermone, peregrina lingua hunc populum alloquuntur.*

12. *Acclamat Iehova iſtis hominibus: hæc eſt quiet, hanc monſtrate feſſo; hic eſt tranquillitatis locus: nolunt audire.*

13. Sed est illis verbum Iehovae non magis intellectum ac trunca ebriorum murmura. Inde vero eveniet, ut retroacti ruant, et frangantur, et illaqueati capiantur.

14. Iam percipite sententiam Iehovae, homines scurrae, tyranni plebis Hierosolymitanae.

15. Quia dixistis: pepigimus foedus cum morte, et de orco nobis prospeximus. Flagellum omnia pervadens etsi irruerit, ad nos non pertinet. Est nobis in mendacio praesidium, latitamus in falsitate.

16. Propterea sic dicit Dominus Iehova: En ego ponam in Sione lapidem probatum, angularem pretiosum, bene fundatum, cui qui confidit, is non trepide festinabit.

17. Et disponam iudicium ad amissum, et iustitiam ad perpendicularum. Tum procella auferet mendacii illud praesidium, et latibulum illud aquae inundabunt.

18. Tum abolebitur foedus vestrum cum morte, et patulum vestrum cum orco non persistet: flagellum inundans cum irruerit, ab eo conculcabimini.

19. Simul ac transferit, auferet vos, quotidie sine intermissione irruet: et vel tumorem eius percipere adferet commotionem.

20. Tum brevius erit stratam, quam ut quis se extendere, et angustius tegumentum, quam ut quis eo se involvere possit.

21. Nam sicut in monte Prazim surget Iehova, et sicut in valle Gibeonis ira eius exardescet; ut perficiat opus suum; opus eius erit prorsus insuetum: ut efficiat facinus suum — prorsus inauditum exit facinus suum!

22. Quamobrem nolite scurrando vosmet interquerere, ut ne artius stringant vincula vestra. Nam repentinum excidium universo imminere imperio a Iehova Domino omnipotente audivi.

23. *Aures advertite, et audite vocem meam: auscultate atque attendite sermonem meum.*

24. *Num agricola semper tantum sementi præparat agrum? arando, sulcando, sarriendo?*

25. *Nonne postquam solum eius adaequavit, spargit nigellam, aut serit cuminum, aut triticum eximium, aut hordeum egregium, et speltam in termino suo?*

26. *Et omnino præparat illud, prouti Deus eius ipsum docet.*

27. *Utiq̄ue enim nigella non trituratur tribula, nec rota plauseri super cuminum agitatur: sed nigella excutitur baculo, et cuminum virga.*

28. *Frumentum quidem triturando comminuitur, sed tamen triturae quoque modus est, et licet rota plauseri illud conquasset, tamen equis suis non prorsus comminuitur.*

29. *Hoc quoque a Iehova omnipotente venit, qui et consilio admirabilis et prudentia magnus est.*

CARMEN VIGESIMUM SEPTIMUM.

(CAP. XXIX. vs. 1—8.)

Argumentum.

Describit vates periculum, quod Hierosolymis a Sanheribo imminebat (vs. 1—4.), et liberationem ab hoc periculo clademque hostilis exercitus (vs. 4—8.).

Divisio in capita, quae in nostris libris impressis recepta est, haud raro plane inepta, fraudi fuit recentioribus interpretibus, quos inspexi, omnibus, ut priorem huius capituli partem, quae continetur vs. 1—8., cum reliqua illius parte unum continuum carmen comprehendere existimarent. Sed qui hoc caput sine praeconcepta opinione legerit, sponte intelliget, versu nono novum incipere carmen, ut argumento, ita oratione et ingenio, prorsus diversum ab illo, quod vs. 1—8. continetur. Vidit id iam KIMCHIVS, qui ad vs. 9. observat: haec prophetia respicit dies Achazi.

I. Ingenioso artificio vates noster totam hanc Hierosolymorum obsidionis, a Sanheribo factae, descriptionem, per vaticinii modum exhibet. De quo poetarum veterum, Romanorum Graecorumque non minus, quam Hebraeorum, artificio, ex rerum gestarum memoria ea, quae tempore essent seriora, per vaticinii modum intexendi vid. HEY-
NII *Disquis. II. in Aeneid. §. VI. et Excurs. XIV. ad Lib. VI. Aen.* EICHHORN *Bibliothek der biblischen Litter. P. I. p.*

792. 793. STAEVDLIN *Neue Beyträge zur Erläuterung der biblischen Propheten*, p. 111. 112: vl. 1—4. Iehova loquens inducitur. ארואל) Taedet, inepta interpretum somnia de hoc nomine afferre, quae, si tanti est, apud VITRINGAM legi possunt. Verissimam sententiam haud dubie dixit DOEDERLEIN: „ארואל *leo fortis* est, cui metropolis Iudaeae comparatur, ob securitatem invictam, conf. Cap. XXXI, 7. Nempe Eliaas brevi tempore, volvente anno (conf. Exod. XXXIV, 22. 2 Chron. XXIV, 23.) urbem a numerosissimo Assyriorum exercitu obsidendam praevidet, atque ad angustias redigendam: verum ne his quidem turbis vincendam, sed leonis more a summis rerum discriminibus vi divina emergentem.“ Igitur non est opus, ut cum MICHAËLE in *Supplem. ad Lexx. Hebrx.* P. I. p. 122. mutatis punctis vocalibus legamus ארואל, *lux*, i. e. aeternus ignis *Dei*; aut referre ad הרואל, *mons Dei*, quod eius loco in variis lectio-nibus comparet, Ezech. XLIII, 15. mutato He in Aleph. (קריה חנה דה) Plerique interpretes חנה verbum existimant, monentque esse hic ellipsin, pro qua integre scribendum fuisse חנה דה אשר בה חנה דה; statum constructum autem poni etiam sequente pronomine relativo, vel eo per ellipsin sup-presso vid. SCHROEDERI *Syntax. Nom. Reg.* XIII. b.) Sed nihil impedit, quo minus חנה pro nomine accipiamus for-mae פקר, de qua vid. SIMONIS *Arcan. Formarr.* p. 166. seqq. Caeterum haec vox, cuius usus alias plerumque est in *ca-storum metatione*, hic simpliciter accipitur notione verbi פש, *resedit, sedem fixit*. Prima enim verbi חנה significa-tio haud dubie est *clinare*, unde Iud. XIX, 9. חנה הים, ληξίς τῆς ἡμερῶν, et חנה, *hastula*, a *flexili* et lento illo quod in hastili laudatur; dein *resedit, confedit, sich niederlassen*, Num. I, 51. Genes. XXVI, 17. indidem probabili ratione dictae sunt חנה cellulae. MICHAËLIS in *Biblioth. Orient. Sup-plem.* Tom. XIV. p. 86. seqq. legere mallet: חנה חנה דה, *civitas curvantis orbem pyrarum*, i. e. in qua sacrificia pera-guntur, illisque in altari pyrae circumponuntur: quo iure,

ipſe iudices. (חבֿים ינקפר Elapſo anno. ספר שנה על שנה) Interpretes bene multi נקה *percutiendi* notione ſumunt, et הַ, quod, uti notum eſt, *feſtum* denotat, per metonymiam poſitum putant pro *ſacrificio feſto*, ut Exod. XXIII, 18. Ma- laſch. II, 3., cuiusmodi metonymias plures vide in STORRII *Obſervat. ad Analog. et Synt Hebr.* p. 18. 3) indicatas. Melius tamen alii vertunt: *feſta in orbem eant*. Mutuatur verbum נקה hanc ſignificationem a נקה et נקה, *in orbem ivit*, ut Pf. XXII, 17. ubi Alexandrini, Syrus, Vulgatus, Hieronymus praeiverunt. Descriptio hic eſt anni integri adhuc decur- rentis, cuius feſta orbe ſe ſuo conſequentur, et quo finito ea implebuntur, quae propheta praedicat.

2. (והציקוהי לארואל) Verbum צוק conferendum eſt cum Arab. ضَاق (pro ضَيَّقُ) 1) *angustus, arctus fuit*; 2) *anxit eum*: in Coniug. II. *arctavit*, anguſtum reddidit illi locum. Hinc הציק הַצִּיק rectiſſime uſurpatur de obſidione, qua hoſtes civitatem aut gentem arcta anguſtia premunt; conf. infra vl 7. et Ierem. XIX, 9. (והיתה לי בארואל) hic vertendum *attamen, ſed tamen*, ut ſaeppiſſime, veluti infra XXX, 2. Ierem. II, 11. De ſenſu vide, quae Doederlein admonuit in nota ad vl. I. adducta.

3. (וחגיתו ברור עליך) Ad verbum: *et caſtra metabor circumcirca (ſecundum rotunditatem in orbem) adverſum te*, περικυκλωσας, ut Luc. XIX, 43. רור conferendum eſt cum Arab. سَوَّر, *gyrus, orbis*, a سَوَّر, *circumivit, gyrum egit*, سَوَّر, *ſtatio, ſtativa, propugnaculum*, in quo milites ſubſi- ſtunt, nam verbi سَوَّر uſus peculiaris eſt in re militari. מצורה, *munitiones*, quibus urbs obſeſſa ab hoſtibus includi- tur, nam צרה eſſe: *premere* (quae prima verbi eſt notio) *ur- bem obſidione, obſidere et oppugnare* (Deut. XX, 12. Ezech. IV, 3.) notum eſt: eadem, qua hic, ſignificatione, מצורה, quae occurrit Nah. II, 2. Pro מצורה quinque codd. legunt מצורה,

ut vs. 7. quod Lowthus praetalit lectioni receptæ; qui et pro testibus huius lectionis Alexandrinos citat, πνευματιστας ponentes; sed sine causa, puto; nam potuerunt etiam ita מצררה reddere.

4. אִוִּי non tam est *ventriloquus*, ut vulgo interpretantur, quam *necromantes*, ut patet ex 1 Sam. XXVIII, 8—19, HIERONYMVS ad h. l.: *ut per haec verba significet magorum ψευδομαγιστρων, per quam animas evocare dicuntur, et tenues umbrarum, immo daemonum, audire voces.* Etymon dubium est. MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. I, p. 39. duplex

adfert: Arabum أَوْب pro اَوْب est 1) *redire*, unde necromantia dici potuit, quod mortuos reducit: 2) *occidit*, q. d. rediit in hospitium *sol*, indeque 3) *noctu aliquid fecit.* Necromantia non interdium exercebatur, sed noctu. Nostro hoc loco comparatio desumpta est a voce humili et submissa, quam necromantes illi affectabant. Sic quoque incolae urbis dicit propheta locuturos esse, sed ex alia ratione, nempe prae metu ab hoste.

5. Sed subito hostes disperguntur, et Hierosolyma ab obsidione liberantur. Eandem similitudinem in eandem rem vid. supra XVII, 13. Conf. Cap. X, 17. Pro זָרִיךְ Lowthus זָרִיךְ legi iubet, id enim poscere parallelismum idemque legisse Alexandrinos. Verum זָרִיךְ non solum *extraneos* denotare, sed etiam *barbaros hostes*, observatum est ad Cap. I, 7. et XXV, 2.

6. Optime imaginem poeticam illustrat DOEDERLEIN: „Cladem Assyriorum describit, petita a vento Samum imagine. Hic enim arenas fundit, vertit humum, sonitu vehementemente furit THEVENOT *Voyage de Levante.* P. I. Lib. II. Cap. XXXIV. pag. 355. [*En ce voyage du Suez au Caire, nous eumes durant plus d'un jour un vent si chaud qu'il falloit luy tourner le dos, pour prendre haleine, et aussi-tost qu'on ouvroit la bouche, on l'avoit pleine de sable*], flammisque rutilas

tilas interdum spargere videtur sulphureis quamplurimis partibus per aerem raptis (NIEBUHR *Descript. Arab.* p. 8.).“
 חֶמֶק non est fumendum in secunda persona, sed in tertia, et referendum ad חֶמֶק, v. praeced. Nam nomina *multitudinis, societatis, congregationis* apud Hebraeos potestate sunt generis feminini.

7. (יהיה—הגוים וכו') Res ita se habebit cum hostibus, ut se habet in somnio cum famelicis aut sitibundis, quod in verlu sequ. fusius enuntiat. Pro צביה ומצרתה Lowthus legere mallet מצבא ומצרתה, Chaldaeamque ut huius lectionis testem citat. Sed bene KOCHERVS: „כל צבירה, *omnes qui militaverint adversus eam* (urbem Hierosolymam). Formas verborum צב and צבירה frequenter inter se permutari notum est; dein affixum sing. fem. ut auctoritate, sic bono sensu et tri- na repetitione facile comprobatur. Nec bene Chaldaeus citatur, qui non verbum de verbo hic exprimit, sed sibi placitum eumque dat sensum, unde sincerum de vera singularum vocum lectione iudicium ferri nequeat.“

8. Ut vates irritas hostium spes pingat, eadem fere similitudine utitur, qua LUCRETIVS IV, 1091., a Lowtho adductus:

Ac veluti in somnis sitiens quum quaerit, et humor
 Non datur, ardorem in membris qui stinguere possit:
 Sed laticum simulacra petit, frustra que laborat,
 In medioque sitit torrenti flumine potans.

CAP. XXIX. I. *Heus Ariel! Ariel! urbs in qua sedem fixerat David. Elapso anno et absoluto festorum circulo,*

2. *Arielem ad tantas angustias redigam, ut ubique moeror et tristitia conspiciatur. Sed erit mihi Arielis instar.*

3. *Obsidione enim te cingam, arctabo te machinis, exstruam contra te munitiones.*

4. *Tum*

4. Tum humiliaberis, e terra loqueris, et ex pulvere depressa eris oratio tua. Et antris verba proferes necromantum more: humi mussitabis sermones tuos. — —

5. Sed pulveris instar erit hostium tuorum multitudo, ut stipula abacta turba ferocium: fietque illud repente, momento.

6. A lehua exercituum Domino visitabitur in tonitru et terrae motu, et voce magna; procella, et tempestate, et flamma ignis vorantis.

7. Quod in nocturnis somnii visis homini, idem accidet multitudini gentium, quae militans contra Avielem, oppugnantque eum et munitiones eius, eumque premunt.

8. Quemadmodum enim somniat famelius se edere, sed experrectus sentit stomachum vacuum, aut quemadmodum sitiens somniat se bibere, sed experrectus lassus est, et appetitu adhuc agitur: ita quoque futurum est cum omnibus istis et multis gentibus, quae militant adversus montem Zionem! —

CARMEN VIGESIMUM OCTAVUM.

(CAP. XXIX. vs. 9—24.)

A r g u m e n t u m.

Invehitur vates in studia falsorum prophetarum magistratumque iniustorum, qui et ipsi ita occaecati erant, ut veroram prophetarum praedictionibus illuderent, et populum etiam in errores et in vitia inducebant vs. 9—13. 15. 16.). Denunciat ipsis poenas certissime a Iehova immittendas: tum demum intelligent prophetas Iehovae vera praedixisse (vs. 14. 18.). Inopes et egeni, ab istis hominibus iniuriis et iniustitia oppressi, tunc gaudebunt et laetabuntur (19—21.): nam non totum populum Iehova perdet, sed iniustis illis et improbis excisis feliciter redibit aevum, a vatum fraudibus plebisque erroribus liberum (vs. 22—24.).

Ahasi temporibus hoc carmen editum esse, non dubium mihi videtur. Vidit id iam KIMCHIVS (vid. Argum. carm. praeced.): idemque et tu intelliges ipse, si conferas Mich. II. III., ubi non pauca ita conspirant cum nostro carmine, ut existimares, utrumque ab uno viro prolatum esse. Conf. etiam Narrationem ex Frankii Chronolog. S. p. 3. 4.

9. והחממהו והחממו) Verbum החממה varie tentatum ab interpretibus optime explicavit MICHAELIS *Supplem. P. V. p. 1483.* Arabibus Syrisque **ما** particula est prohibentis:

ⲁⲟ Geuhari dicit esse, particulam prohibentis, *abstine, desine,*

sine, et ^y אֵלֶּב Syrorum lexicographi explicant cavè. Equos, camelos, cùm eiusmodi humani sermonis particulis alloqui soleamus, quas crebro usu intelligere dicunt, verbum ex ea denominativum ^u ^o ^o ^o est consistere fecit camelum, atque intransitive, leniter, vel potius, tarde ac segnius incepsit camelus. Quadrilaterum ^u ^o ^o ^o, increpando abstinuit, indeque ^u ^o ^o ^o, Hebraeorum Hithpaël simillimum, abstinuit, deslitit. Hinc MICHAELIS quidem verba nostra reddit: *cunctamini et socordes estote*. Sed rectius forsan nos reddimus: *moramini, consistite, vos temulerati et titubandi, et stupete* vestram ipsorum dementiam! עָשׂוּ (הַשְׁחַפְשַׁעוּ וְשַׁעוּ) nec ad עָשׂוּ, nec ad שַׁעוּ, sed ad עָשׂוּ est referendum, quod interpretamur ex Arabico ^u ^o ^o ^o, propr. huc illuc radiarim sparsit (vid. SCHVLTENSII not. ad Excerpta ex Hamaf. pag. 486.), dispersus, diffusus fuit; deinde transfertur ad mentis dissipationem, agitationem, et disturbancem, unde ^u ^o ^o ^o varietas consilii, et ^u ^o ^o ^o, animus variis angoribus et morroribus pressus. Vertenda igitur erunt nostra verba: *respiciares ad vos et angamini, tremite, trepidate!* Hac significatione verbum עָשׂוּ semel tantum praeter nostrum locum in Codice Hebraeo occurrit, Ies. XLI, 10. *noli timere* (אַל-תִּירָא); *tibi enim adsum, אֲלֵי-הַשָּׁמַיִם, noli terreat, ego enim Deus tuus sum.* DATHIUS vertit: *Vos increduli estis, sed obstupescetis, excoecati estis, sed exclamabitis!* Cuius versionis rationes velle addidisset. (שָׁכַר וְלֹא-יִירָא וְלֹא-יִסְתַּיֵּן) Rationem reddit huius acclamationis: *ebrii sunt, sed non vino, titubant, sed non temeto, i. e. titubant, sed non modo, sicut ebrii vino, verum multo etiam magis, maxime titubant, omni prorsus consilio destituti (vl. 10—14.); titubant ebrii spiritu soporifero (vl. 10.), non modo graves mero et somno. Scilicet Hebraei aequè ac Arabes (vid. SCHVLTENSII ad*

Job. XXX, 28. p. 853.) in huiusmodi comparationibus affirmativum enunciatum saepe omittunt, veluti Ierem. IV, II. *ventus non ad ventilandum*, i. e. (conf. vl. 12.) *ventus multo magis saeviens, validissimus*; conf. Ies. LI, 21 ubi not. vide; et STORRII *Observatt. ad Analog. et Synt. Hebr.* pag. 261.

10. Verba הנביאים והחזים Koppius expungenda censet, utpote glossemata a librario quodam addita, quibus עינים et ראשים interpretaretur. Sed nihil impedit, quominus את־הנביאים atque החזים in vocativo vertamus (nam vocula את, proprie demonstrandi vim habens [vid. SCHROEDERII *Synt. Reg.* XXXI.] saepissime *nominativo* praemittitur [vid. STORRII *Observatt. ad Analogg. et Syntax. Hebr.* pag. 264. not.] qui apud Hebraeos saepe vertendus est in vocativo): *occlusit oculos vestros, vates, et capita vestra, videntes, operuit.* Aut נביאים et חזים sunt synonyma, aut חזים epitheton est ductorum populi, qui excaecati erant, licet acute in sacris et civilibus cernere sibi persuaderent.

11. Vaticiniorum a veris Iehovae prophetis prolatorum vim nec volunt nec possunt percipere. Hanc simplicem sententiam ita enunciat, ut poeta, ut vaticinium veri prophetae comparat cum libro obsignato, qui si tradatur viro legere callido, ab ipso non legatur, hoc obtentu, quod esset obsignatus; cum tamen, si ipsi esset voluntas illum legendi, aperire eum et legere possit. „Ita, KIMCHIUS inquit, dicunt *sapientes*, qui sunt inter vos: quia in oraculis divinis multa sunt occulta, ea non curant: sed si esset eis voluntas audiendi ac intelligendi illa, aliquem iuberent oracula illa ipsis explicare.“ (חזרה הכל) Non pauci vertunt: *visio omnis*, scil. prophetae veri. Sed monet Kimchius, הכל rectius accipi pro לכל, *omnibus* vobis, tam sapientibus, quam stultis (conf. vl. sequ.). (לא אובל) Post לקרחה אובל Lowthus excidisse putat, quod in uno codice legitur, et ab Alexandrinis quoque, ἀναγινωσκον ponentibus, exhibetur. Sed scite

KOCHERVS mōnet, hanc ellipsin non Iesaiæ modo, sed aliis etiam scriptoribus Hebraeis satis usitatam esse, veluti Cap. I, 13. Pl. Cl, 5. Exod. VIII, 14. Ion. I, 13. Illud לקררה autem, in uno lectum codice, librario quodam, nimis sedulo, haud dubie deberi, quod vel intolita verbi forma arguat, nam alias לקרא usurpari, excepto uno קראח, sed per א, Iud., VIII, 1.

12. Liber si traditur litterarum rudi, is eum non legere poterit, quamquam non sit obfignatus (vf. 11.) sed apertus. KIMCHIVS: „*Stulri, qui sunt inter vos, invenient hunc praetextum: non intelligimus effata divina; dicere sapientibus: sed hi cum prophetis illos seducunt; ut itaque effata divina non audiantur inter vos, neque sapientibus, neque stultris.*“ אל אשר pro על אשר, ut I Sam. I, 10. III, 11.

13. Hic versus antecedens, proximus consequens continet: יען כי, *quia illi faciunt hoc* — לכן *ideo ego faciam etc.* Varietas lectionis est in נגש, aliis codicibus נגש, cum *Schin* [et ita quidem hodie codices plerique, cum Alexandinis, utroque Arabe, Syro, et Vulgato, nec non Matthaeo XV, 8; atque Marco VII, 6.], aliis נגש, cum *Sin* [quod DE ROSSI invenit in *septendecim* codicibus, *decemque* libris impressis, et Jonathan etiam expressit] exhibentibus. 1) Assumpto נגש sensus erit hic: *quia hic populus appropinquat tantummodo ad me, ad templum meum: animo disiuncti a me, corpora tantum in templum meum ferunt; eadem sententia, quae supra Cap. I, 12. in vaticinio, ad idem, quo hoc, tempus referendum, occurrit.* 2) Qui נגש praefereunt, non uno modo haec verba interpretantur. a) Quoniam נגש nonnumquam *praefecti, dominatoris* significatione occurrit (nam a prima notione verbi נגש, *urgere, debitum exigere*, facilis ad *dominandi* significationem transitus fuit), e. c. Exod. XV, 3. Zach. X, 14. [ex ipso, Iuda, prodibit נגש כל-נגש *omnis dominator, rex, vel princeps*]; Jonathan hoc loco Niphal vertit: אֶתְרַבְּרַב, *se ipse effert* tumido et stulto fastu (cf. vf. 15.).

b) KIM-

l) **KIMCHIVS** כָּנַשׁ h. l. *oppressus est* interpretatur, qua significatione occurrit infra LIII, 7. כָּנַשׁ וְרוּחַ בְּעַנְיָה, *oppressus est et afflictus*: ut sensus sit: quando affligitur populus iste et in angustia versatur, ore suo et labiis suis me honorat.

c) **MICHAELIS** in *Supplem. ad Lexx. Hebr. P. V. p. 1196.*: *propterea quod poenas iam dedit populus hic, nec tamen illis emendatus solo me ore et labiis colit.* Sed tam huic quam antecedenti interpretationi obstat hoc, quod *poenarum* versu demum sequenti mentio fit; hic crimina tantum populi nominantur. Sine ratione etiam textui intruduntur, quae Michaelis supplet. Hinc ego adstipulor d) **κόκχοιο**, vertenti: *propterea quod populus hic adigitur*, adigi debet ad cultum meum, et ita quidem ut me labiis tantum honorent: quam interpretationem confirmat parallelismus membrorum: לְבוֹ רַקָּה מִמֶּנִּי וְהָיוּ יִרְאֵהוּ אֶחָד מִצִּוְתוֹ אֲנָשִׁים מִלְמֹדָה, *non ex animo me colunt*, sed templum meum ideo tantummodo frequentant, quod ita praeceptum est, et ipsi huic rei assueti sunt.

14. (הַכְבִּיר־רַפְלָא Ad verbum: *addo*, ut *mirificem cum populo isto mirabile et miraculum*: vel, *mirificare populum istum mirificatione et miraculo*, i. e. reddere populum hunc valde mirandum ac mirabilem: q. d. efficiam, ut omnes posthac mirentur sortem, calamitatem et infelicitatem huius populi (conf. Thren. I, 9. הָרַח מִלְאִים, *descendit urbs miris modis*, i. e. multi mirati sunt lamentabilem casum tam florentis urbis): Geminatio illa, *mirabile et miraculum*, frequens Hebraeis, pro *re maxime miranda et stupenda*. יִרְפָּה est participium cum *Chirek* pro *Tfere*, veluti Ies. XXXVIII, 5. הִכְנִי יִרְפָּה עַל־נַפְשִׁי. — (וְאִבְדָה הַכְּמֹר הַכְּמֹר) Quum supervenerit ipsis malum, peribit sapientia eorum; adeo ut non sit illis consilium et sollertia, quo eripiantur ex eo, neque proderit eis tunc sapientia sua. (וְבִינָה בְּכִנּוּי חֲסִיחָר) *Ex prudentia prudentium abdeit sese*, i. e. evanescet.

15. (הרי המעטקים מיהרה לסתור עצה. *Vae latitantibus a Iehovah ut abscondant consilium*, i. e. qui student abscondere consilia sua ipsi Iehovae. Sive: qui student ac statuant facere, putantque se facturos aliquid, quod lateat Deum. (והיה במהשך מעשיהם. *Quorum opera sunt in tenebris*, iuxta opinionem eorum scilicet, quasi fierent Deo ignorante. — DOEDERLEIN haec refert ad studia fallorum prophetarum, qui populum deciperent facilem et promissionibus clam confictis divinam praetenderent auctoritatem.

16. (הפככם אם כחמר רגרי. In vocis הפככם interpretatione plerique sequuntur Vulgatum: *perversa est haec vestra cogitatio*. A quo non multum diversa est MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. II. p. 565. interpretatio: *stultitia vestra*; collato Arabico (كسب), *a statu mentis avertere, mentis consiliique inopem reddere*. HENSLERUS Infinitivum pro Imperativo positum existimans, vertit: *convertite vos*, quod vel ita intelligendum sit: vivendi et cogitandi rationem vestram mutate in melius; vel sic: *respicite*, sane adest Iehova, qui profundissimas vestras cogitationes novit, quod scilicet versu praecedenti impii isti dixerunt, consilia ipsorum a nemine posse intelligi: et hunc sensum HENSLERUS veritorem putat. Equidem tamen, כִּימְחִיו auctore, verterim: *Vertere vobis*, i. e. versio, mutatio, vestra, *vere* (uti אם occurrit Num. XVI, 30. Proverb. III, 34.) *sicut lutum figuli reputabitur*; q. d. non tantummodo novit Deus opera, quae facilis, sed vos quoque perdere potest: tam facile enim potest vertere ac mutare sortem vestram in aliam, quam facile figulus ex vase, quod ipse fecit, effingere potest, quod ipsi placet. (כִּי יֹאמַר עֲשֵׂי. *Num dicet opus de factore suo?* admirative, numquid dicet opus de eo, qui ipsum fecit: non fecit me, equid ei est, ut me transformet in aliam formam? יצר est nomen substantivum vasis formati per manum figuli, et *Lamed* in לעושרו et ליוצרו vertendum est *de*, ut Genes. XX, 13. אֲמַרְיִלִי, *dic de me, frater meus est*.

non ipsis erat potestas loquendi, neque reprehendendi eos. Eadem sententia, quae Proverb. XI, 10. וְבִצְחָד רָשָׁעִים רָקָה, *quum perierint impii, erit exultatio.* שְׁקָרֵי אֹנָן, propr. *vigilantes iniquitatis*, i. e. qui vigilant, ut iniquitatem possint complere et exsequi, qui semper occupantur in iniquitate, et alacres sunt ad scœlera perpetranda.

21. (מהשיאי אלה ברבר) *Peccare facientes*, i. e. reum facientes *hominem propter verbum*, scil. reprehensionis: quando quis reprehendit eos verbis, id ei reputant pro peccato, perinde ac si percuteret ipsos. Alii vertunt: *qui alios diltis suis ad peccandum seducere studebant*: sed nostra interpretatio confirmatur iis, quae sequuntur: (ולמוכיח בשער יקשן) *Ei, qui increpat, redarguit, ipsos in porta*, i. e. in loco publico, in foro, *laqueos tendunt*, in malam partem verba sua vertunt, ipsumque calumniantur. יקשן igitur, auctore Ionathane, qui vertit: בָּעֵץ לַיהוָה תִּקְלָא, *quaerentes ei laqueum*, referimus ad radicem קיש, quae habet significationem a מִקְשָׁא, *laqueus*, יקש enim et קיש eiusdem sunt significationis. Sunt tamen, qui nostrum יקשן referant ad קשש, propr. *colligere stipulas* (Exod. V, 2.), quod cum fiat accurata scrutatione, hoc verbum usurpatum putant de qualibet diligenti inquisitione, et sic quidem de studio et diligenti cura, vitia alicuius detegendi. Sicut enim, Kimchius inquit, *qui colligit ligna aut stipulas, colligit hinc inde, et pariter congregat; itidem qui probris afficit hominem colligit maculas eius hinc inde, obicitque illi, dicendo: Nonne tu sic et sic fecisti, in tali et tali loco, et tale tempore?* Ego tamen praetulerim priorem interpretationem. (וישו בחור צריק) *Et declinant in vanitatem iustum*, i. e. causam iusti; cadere faciunt causa sua, sive condemnant iniusto iudicio (quod hic vocatur חֵרֶף, *vanitas*) iustum. Sensus igitur huius commatis est hic: Cum impii illi et violenti nebulones redarguantur a piis et prophetis veris, saeviunt contra eos, peccatum illis imputantes, quod ausi fuerint, contra se loqui.

22. Propter felicissimam hanc vicissitudinem (de qua inde a vs. 18) cum, remotis impiis, tantum pii probique Iehovae cultores superstites manserint; pater ipse Iacobus progenie sua gaudet, nec, ut antea, natorum degenerum eum pudet. Pro אֱלֹהֵי בֵית לֹוֹתְיוּS legere mallet אֱלֹהֵי בֵית דֵּוּS, *Deus Domus Iacobi*. Sed nullius antiqui interpretis testimonio haec coniectura confirmatur, nec illa est opus. (אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם) *Qui* (Iehovah) *redemit*, eripuit, liberavit, *Abrahamum* ex consortio idololatrarum in terra Ur. Quoniam pro his verbis Hebraeis Alexandrini habent: εὐ, scil. *Iacobum*, ἀφωτισεν ἔξ Ἀβραάμ, Dathius putat, eos legisse אֲשֶׁר הִבְרִיל מִן אַבְרָהָם. Sed ipse fatetur, longius haec recedere a textu recepto, in quo acquiescere possimus. (וְלֹא עָתָה פָּנָיו יִחַרְרוּ) *Nec amplius facies eius albescet*, i. e. pallefcet. Pro יִחַרְרוּ Lowthius, Seckero auctore, legere mallet, nam alibi non legi verbum alterum, nec in linguis affinis *pudoris* significationem habere. Sed frequens in dialectis, nec Hebraeis incognita notio *albedinis* in hoc verbo est. Inde *pallor* dictus, timoris index, sed et ruboris illius consequens, quo prodi *pudoris* affectus solet. Itaque inter ἐρυθραίνω et ὀχθαίνω, *erubescere et pallefcere* laepe non multum interest. Conf. ΒΥΧΤΟΡΕΙῒ *Lexic. Talmudic.* p. 1119.

23. (כִּי בְרֵאתוֹ יִלְדוּ) Id Lowthius vertit: *si aliquando videbunt nati eius*, unde pro בְרֵאתוֹ legendum censet בְּרֵאתוֹ. Sed referas בְּרֵאתוֹ ad Iacobum, et nulla difficultas erit. כַּעֲשֵׂה יָדַי, *opus manuum mearum*, Iehovah vocat rempublicam Israeliticam a malis purgatam, et ex hominibus piis tantum consistentem. בְּקִרְבּוֹ, *in medio eius*, scil. Iacobi, per עוֹשֵׂה אֲדָמָה pro toto coetu progeniei eius positi. יַעֲרִיצוּ, *fortem eum praedicabunt*; ita enim עָרַץ in *Hiphil* est vertendum, sicutי הַצְרִיק est, *iustum praedicare*, הַגְדִּיל, *magnum praedicare*, et quae sunt his similia.

24. (וַיִּדְעוּ חַעֲיִירוֹת בֵּינָה) Etiam qui erraverant, in veram viam redibunt. Respicit ad vs. 14. (וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ לֶקַח

רַבִּינִים R. SALOMON recte interpretatus est *murmurantes contra verba Prophetarum*, quorum adhortationes atque prædicationes illi irriserunt.

CAP. XXIX. vl. 9. *Consistite et superete! Respiciatis et tremite! Ebrii sunt, sed magis adhuc quam ebrii vino, titubant, sed magis quam titubantes sicera!*

10. *Nam Iehova inmisit in vos profundum soporem, et obstipavit oculos vestros: Vos prophetas, et capita vestra, vates, operuit!*

11. *Ut omne vaticinium sit vobis instar libri obsegnati, qui si tradatur litterarum petito, eique dicatur: lege, quaeso, non possum, inquit, quia obsegnatus est.*

12. *Vel derur hic liber alicui litteras nescienti, his verbis: lege quaeso, respondet, nescio litteras.*

13. *Ita igitur dicit Iehova: propterea quod populus hicce coactus tantum ex labiis modo oreque me honorat, animum vero habet a me alienum, eiusque erga me religio tantum præceptis humanae doctrinae continetur;*

14. *Equidem ita mirifice agam cum hoc populo, ut omnes mirentur. Deficiet sapientia sapientum, prudentumque se subtrahet prudentia.*

15. *Vae iis, qui Iehovam consilia sua alte student celare, et molimina sua occultare. Qui opera sua in tenebris peragunt, qui dicunt, quis videt nos, aut quis nos cognoscit?*

16. *Sed mytabitur fors vestra instar luci sub manu figuli. Num dicet opus de factore suo, non fecit me? aut vas fictile de figulo: imperitus est?*

17. *Brevi futurum est, ut Libanus in Carmelum, et Carmelus in sylvam vertatur.*

18. *Tum surdi ad oracula scripta attendent, et coeci discussis tenebris densissimis videbunt.*

19. Tum afflicti de Iehova gaudebunt, atque egeni de nomine Israelitarum laetabuntur.

20. Quippe defuit esse violentus, consumtus est irrisor, excisi sunt ad scelera patranda intenti.

21. Qui hominem reum agunt propter verbum, et redarguenti in foro tendiculum ponunt, iustumque causa cadere faciunt.

22. Propterea haec dicit Iehova familiae Iacobitarum, (Iehova) qui redemit sibi Abrahamum: Non amplius Iacobus pudefiet, non amplius facies eius expallescet.

23. Nam quando videbit posteros suos, manuum mearum opus, me celebrabunt, numen Iacobitarum praedicabunt, Deum Israelitarum verebuntur.

24. Tum vecordes prudentiam addiscent, atque renitentes disciplina utentur.

CARMEN VIGESIMUM NONVM.

(C A P. X X X.)

A r g u m e n t u m.

*I*sraelitæ, magna tempestate sibi impendente ab Assyriis, spreto Iehovæ consilio et auxilio in dubio reipublicæ statu se convertēbant ad Aegyptios, eorumque favorem et opem per legatos ac munera supplices implorabant. Hinc vates in hac declamazione Iehovam infert, filios hosce refractarios atque degeneres acri oratione reprehendentem, quod duplicis peccati reos se reddebant, diffidentiae in Iehovam (vs. 1—9.), denegatiq̄e divinis prophetis obsequii (vs. 9—11.); prædicit autem ipsis, legationem soleannem, qua supplices ac blandi cum muneribus a camelis vectis, ambiebant favorem et suppetias Aegyptiorum, nullum producturam esse opiatum effectum; contra vero non tantum sibi pudori ac ignominiae fore, sed et exitio (vs. 11—14.). Iehovam enim, suae gloriae aemulum non esse præstiturum salutem et liberationem populo suo, antequam ad ipsum se convertissent, et se salutemque suam totam fidei eius commississent (vs. 15—18.). Verum simul ac hanc subiissent conditionem, protenus esse adfuturum integro animo opem suam implorantibus, eosque non defensurum modo, verum etiam pluribus beneficiis cumulaturum esse (vs. 19—26.); et editurum simul illustre iustitiae potentiaequæ suæ exemplum in profligando ac deiiciendo superbo Assyriae rege (vs. 27—33.).

Ad quodnam tempus referendum, quandoque editum sit hoc carmen, in eo valde dissentiant interpretes. 1) Veteres, quibus præivit Eusebius, Hieronymus, Cyrillus, Procopius,

quos

quos et Sanctius sequitur, declamationem hanc interpretantur de Iudaeis illis, qui post destructam urbem et rempublicam a Chaldaeis superstites relictī in terra Canaanæa, post Gedaliam, Ahikami filium, eorum praefectum, ab Ismaele, Nihaniae filio, perfide interventum, duce Ioanne, Karcachi filio, se receperunt in Aegyptum, et prophetam Ieremiam eo invitum abduxerunt, vid. Ierem. XLII, 1. seqq. Huic sententiae proxima est, quae vaticinium hoc refert ad tempus Zedekiae, ultimi Iudaeorum regis, ante exsilium Babylonicum, qui violato foedere, cum Nebucadnezare isto, a Chaldaeis palam deficiens, solenni legatione imploravit auxilium regis Aegypti, cum Chaldaei urbem obsidione cingere minarentur, sed eo eventu, qui in hoc vaticinio narratur. Cum enim rex Aegypti, se movens cum exercitu ad succurrendum obsessis, intellexisset, Chaldaeos, relicta obsidione recta contra se tendere ad se repellendum et testandum constitutum; reversus ipse est in Aegyptum, Hierosolymorum urbe relicta praeda Chaldaeis, cum ignominia sua et Iudaeorum pudore: vid. Ierem. XXXVII, 7. Ezech. XVII, 15: Placet haec sententia (qua admissa carmen hoc Ieremiae aetate editum putandum est) TREMELLIO, PISCATORI, LUDOV. CAPPELLO, KOPPIO, qui tamen versibus 27—33. novum carmen contineri putat. Accederem illi sententiae et ego, nisi mentio Assyriorum vs. 31. tempus prius argueret. 2) VITRINGAE, quem secutus est RATHIUS, hic prophetae sermo, cum sequenti, directus videtur non tam a regnum Iudae, quam potius ad regnum Israel. Scilicet ultimus eius rex, Hosea, misit in Aegyptum legationem ad regem Soum, sive Sevechum, qui cum defenderet a Salmanassare, a quo defecerat, cum de tributo annuo cum eo convenisset, quod diserte legimus 2 Regg. XVII, 3. 4. Videntur tamen VITRINGAE etiam Iudaei sub adventum regis Assyriae foedus suavisse cum Aegyptiis, magnamque in eorum auxiliis fiduciam posuisse, quos propheta propterea graviter reprehenderet, contra ad spem in Iova tantum collocandam excitaret, cum promissione auxilii et defensionis extraordinariae ab eo expectandae. Sed recte HENSLERVS

huic sententiæ opponit, nec Israelis sive Ephraimi mentionem fieri, ut e. c. Cap. XXVIII, 1 — 4., nec aliud quidquam inesse huic carmini, ex quo certe colligi possit, id ad Israelis regnum esse referendum, contra vs. 19. orationem aperte directam esse ad incolas Hierosolymorum. Præferenda igitur haud dubie eorum 3) sententia, qui declamationem hanc directam existimant adversus Iudæos, illamque editam putant sub Hiskia. Sed quod omnes, quos quidem inspexi, interpretes, qui hanc assument hypotesin, statuunt, Iesaiam hanc declamationem pronunciasse eo tempore, quo fama percrebuisset, Senacheribum ex Assyria venisse, ubi Hiskias, vel potius proceres eius legatos in Aegyptum auxilii petendi causa misissent; atque carminis partem posteriorem prædicere Senacheribi exercitus stragem; in eo cum interpretibus illis consentire non possum. Primo enim, cum hæc pars historiae Iudaicæ, quæ expeditionem Senacheribi spectat, plenius conscripta sit, quam cognatæ aliæ, nihil eius, quod hic ab eruditis viris supponitur, in ea occurrit. Unicum, quod hic profertur, est in verbis historiae, ubi Rabshake, per legatos Hiskia, illum compellens (2 Regg. XVIII, 20.), et nunc, inquit, quo fretus adversus me rebellasti? Nunc ecce confidis scipioni illi arundineti fracto, scilicet Aegypto, cui si quis innixus fuerit, manum eius subibit, eamque perforabit: sic Pharaos, Aegypti rex est omnibus ipsi fidentibus. Sed recte iam observavit VITRINGA, Rabfacem id dubitanter et per coniecturam protulisse, quod sciret, Hiskiam in humanis nullam aliam ac Aegyptiorum vel Aethiopum opem in hoc casu respicere posse: mox enim Rabfacem subicere: si autem mihi dicatis, Iehovæ Deo nostro fidimus, et quæ sequuntur. Nihil itaque certi de eo habebat Rabface. Mox in oratione ad populum, persuasurus et discessionem ab Hiskia, nihil de Aegypto memorat, sed simpliciter (2 Regg. XVIII, 30.): Ne faciat Hiskias vos fidere Iehovæ, dicendo: Iehova nos certe eripiet. Præterea Rabfaces testimonium nihil valeret in hac re, cum infra ex Cap. XXXVI, 7. appareat, illum rerum Iudaicarum prorsus igna-

rum fuisse: putat enim ibi, idolorum sacella et aras, quas Hiskias destruxit, fuisse Iehovae sacra. Deinde ex verju 21. carminis nostri patet, rempublicam Iudaicam iam per aliquod tempus magnis gravibusque calamitatibus fuisse afflictam, quod in id tempus, quo Senacheribus Hierosolyma oppugnavit, non quadrat: nam ad illud usque tempus Iudaea amoena fruebatur tranquillitate; vid. 2 Regg. XVIII, 7. 13. Hinc mihi quidem carmen hoc ad idem illud, quo decimum septimum (Cap. XX.) editum est, tempus videtur esse referendum, ad illud nimirum, quo Tarthanes, rege Assyrio Sargone, Philisthaeos aggressurus, Iudaeis tantum incutiebat metum, ut summa contentione foedus et societatem Aegyptiorum et Aethiopum expeterent. Et sicut in illa declamatione vates vehementer impro-
 bavit hoc consilium, ita non minus fortiter in hac et sequenti illi adversatur, omnesque animi et ingenii profudit vires, ut populares a proposito illo deterreat, foedus cum Aegyptiis maximo reipublicae detrimento fore praevidens. Ceterum cum carmen decimum septimum sub initiis Hiskiae regis editum nobis visum esset, eodem illo tempore pronunciatum et hoc nostrum putandum erit. Certe huic tempori optime conveniunt, quae vs. 9—12. de spreto et illis prophetarum monitionibus, et vs. 22. de reiicendis idolis legimus; conf. Argument. ad Carm. primum. Obverti quidem huic nostrae sententiae posse video, Hiskiam Aegyptiorum consortium tam parum experivisse, ut potius 2 Regg. XVIII, 5. in laudem eius dicatur: fiduciam reponebat in Iehova Israelis, et post ipsam nemo inter omnes reges Iudae ei hac parte comparari potuit, ut nec qui fuerunt ante ipsum. Verum si Hiskias ipse hic excusandus est, proceres, quorum magna auctoritas fuit, et inter quos plures fuerant corrupti ingenii homines, ut ex propheta nostro, et Micha, patet, fuerunt in culpa. Certe ex utroque propheta satis apparet, procerum plures sub ipso etiam Hiskia impios fuisse, et in Iehovam eiusque prophetas non bene affectos; eorumque sub Hiskia, ut passim sub postremis regibus Iudaicis, auctoritatem fuisse spectabilem; maxime

in initiis regni, ad quod Hiskias admodum iuuenis accessit. Proceres autem illi cum populo, qui non fidebant Iehovæ auxilio, ad neminem alium confugere potuerunt quam ad reges Aegypti, qui illo tempore soli videbantur resistere posse Assyriaci imperii late dominantis vi ac potentiae; idque satis patet ex Cap. XX, 6. et ex Ezechielis loco insigni Cap. XXIX, 6. 7. Praeterea ipse regum Aegyptiorum status situsque suadebat, Iudaeis inter se et Assyrios mediis, laborantibus succurrere.

I. (הוי בנים סוררים) *Vae filiis refragantibus*, Iehovæ consilium atque auxilium contemnentibus; conf. Cap. I, 23. LXV, 2. (לעשות מני) Ita ut exsequantur consilium suum, et non, quod praeceperam. (לנסך מסכה) *Ad fundendam fusionem*, vel, *ad superinducendum operimentum*: quam utramque versionem fert haec phrasîs. מסכה enim vel notat *fusionem*, sive etiam *fusile*, vel *operimentum*, tegmen, perinde ac verbum נסך, receptum significatione *fundendi*, *libandi*, *unguendi*, adsciscit quoque notionem *regendi*, *obregendi* ex affini סכך vel שכך. Imo vero vox מסכה sumitur quoque significatione *iugi textorii*, *licii*, Iud. XVI, 13. 14., quod haud dubie respiciens Hieronymus, phrasîm נסך מסכה hic vertit, *ordiri telam*: quae dictio cum Latinis sit proverbialis, pro *suscipere aliquod consilium*, sive *negotium*, eandem in usu fuisse Hebraeis, sensu eodem, putant DOEDERLEIN et KOPPELVS, qui praeterea confert Chaldaeorum נסכא, נסכא, *filum staminis textoris*. Verum cum nullo alio exemplo id firmari possit, equidem dubito, an haec interpretatio sit admitenda. Alii igitur מסכה sumunt *fusilis*, i. e. *idoli* significatione, qua infra vs. 22. occurrit; vertuntque, *ad fundendum fusile*, i. e. Iudaei sibi faciebant et consulebant idola, in quibus non erat spiritus Iehovæ. Verum huic interpretationi non favet parallelismus cum לעשות עצה. Idemque dicendum est de explicatione eorum, qui נסך sumunt *regendi*

di significatu, vertuntque *ut regant se operimento*, Aegyptiorum puta; tunc sensus esset: „ut ponant super se principes et protectores, qui non fuerint secundum voluntatem meam, cuiusmodi est Pharao, cuius umbra se protegi volebant, ut dicit vs. 2.“ CAPPELLVS in *Operr. Posthum.* vertit: *libare libationem*, h. e. facere foedus. Observat ille, vocem נסך propire idem valere quod *fundere*, *libare*, Graecis σπειναι. Esse itaque מסכה מסך idem quod σπειναι σπονδα, h. e. inire foedus; solita enim fuisse foedera olim iniri cum sacrificiis et libationibus. Idque respexisse Alexandrinum, qui vertit σπειναι ἐπισησας. Praetulerim ego hanc sententiam superioribus, nisi iam memoratus parallelismus flagitaret, dictionem nostram per *agitare consilia* reddere: uti, post Chaldaeam (ולאחמלכא מלך), LVDOV. de DIEU et MATHIVS. *Fundere fusile* igitur erit metaphorice positum pro, *formare conceptum*, ἰδεαι, de hac illa re *ex ingenio*.

2. (ההלכים לרדח מצרים) Nempe missis legatis, ut apparet infra ex vs. 4. (לעז במעוז פרעה) Non est vertendum, *ut fortificentur robore Pharaonis*: sed, *ad confugiendum in asyllum Pharaonis*, de qua verbi עז significatione vid. supra ad Cap. X, 31.

3. Confugium ad Pharaonem ignominiae fore praedicit Iudaeis, sive quod rex Aegypti auxilium poscentibus negaturus esset, Assyriorum potentiam ipse metuens; sive quod illud condiceret, nec tamen praestiturus esset effectum.

4. Quod propheta dicit מלאכיו et שריו, *principes eius, et legatos eius*: referendum est ad Iudaeam, quod subiectum mente conceptum habuit, licet verbis expressum non sit. צען, quae hic memoratur, absque dubitatione est celebris illa eaque antiquissima Aegypti inferioris urbs *Tanis* (demptis punctis Masorethicis, צען, *Tsan*, et sublato sibilo *Tan*, unde *Tanis*), sedes regum Aegypti inferioris, de qua vidimus ad Cap. XIX, 11, 13. De urbe חנכ interpretum dis-

sensus

sensus est. 1) Hieronymus coniecit, *ultimam iuxta Aegyptios et Blemmyas esse Aegypti civitatem*; sed quam ipse nec appellat, nec cum hoc nomine comparat. Vitringa putat illum respexisse *Syenem*; sed monet simul, non esse verisimile, legatos adiisse ultimos Aegypti terminos Aethiopiæ versus. 2) Chaldaeus החפנרנס, i. e. *Daphnas propè Pelusium* reponit, cuius urbis mentio fit apud Ieremiam XLIII, 7. 8. XLIV, 1. et Ezechielem XXX, 18., perquam audacter, tribus litteris חפח additis, nominique insertis. 3) Vitringæ חנס videtur *Anyfis* urbs esse, cui nomen dedit rex *'Ansis*, *Anyfis*, veluti a se extractæ, ut solebant olim Aegypti reges vel nomina sua dare urbibus, vel eadem ab urbibus mutuari. Mentionem facit illius urbis HERODOTUS Lib. II. c. 137., docetque, ex ea *Anyfin*, Aegypti regem, ante *Sabaconis* Aethiopsis irruptionem in Aegyptum; regnantem, ortum traxisse. Et est inter חנס et *Anysum* quaedam nominum convenientia. 4) IO. REINH. FORSTERVS in *Epistolis ad Ioan. Dav. Michaelis*: p. 35. putat, חנס eandem esse urbem, quam Cassianus *Thenessum*, Arabum Geographi تَنْبَس (vid. ABULFEDAE Aegypt. num. 65.) appellant, et in lacu Mendefio sitam referunt, locum olim amoenissimum, nunc fluctibus fere demersum. Sed recte huic sententiæ obvertit MICHAELIS in *Supplem. ad Lexic. Hebr.* P. III. p. 847. nomina *Chanes* et *Thennis* tam parum similitudinis inter se habere, ut non verisimile sit, ea nomina uni eidemque loco indita fuisse. — Alexandrinis cum Syro חנס non est nomen proprium, vertunt enim: ἀγγελοι πονηγοι Ματην κοπιασσοσι: quasi legissent מַלְאָכֵי חָנָס יָעִיבֵי חָנָס: et Syrus: ܡܠܟܝܢ ܚܢܫܝܢ ܕܥܝܒܝܢ ܚܢܫܝܢ: in quibus versionibus, unde πονηγοι et ܡܠܟܝܢ, quod librarii incuria pro ܡܠܟܝܢ (et legati eius defatigabuntur) scriptum esse, bene coniecit Michaelis, desumptum sit, non liquet. In sex Codicibus

cibus Kennicottianis חנכּ reperi, LOWTHIVS monet (quibus addendi tres Rosiiiani), unde ipse et MICHAELIS in *Adpend. ad Tom. XIV. Biblioth. Orient.* pag. 92., non dubitant, id ut genuinum probare, atque vertere: *frustra laborant.* MICHAELIS tamen postea suam sententiam mutavit, et in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* l. c. adspulatus est VITRINGAE sententiae. Et obstat omnino Alexandrinae lectioni, membrorum parallelismus, qui urbis vel vici nomen postulat, ut recte monet Doederlein. Quisnam autem locus intelligendus sit, id nunc nemo facile dixerit, nec tanti interest. Ceterum verbum כנע hic *pervenienti* notione sumendum est, ut 1 Sam. XIV, 9. עַד-הַיָּעָנִי אֶל-יָדָם, *consistite, donec ad vos pervenerimus.*

5. כל הבאים recte vertitur: *omnes legati pudore suffusi sunt.* Sumitur enim הרוביש, tanquam esset ארוביש, subinde intransitive, ut Jerem. II, 26., et כל, *omne*, saepe occurrere pro *omnibus*, vix monitū opūs. Ceterum sensus duorum horum versuum est, legatos Iudaeorum, postquam in Aegyptum venissent, omnia ibidem deprehensuros esse imparata et votis suis adversa, atque adeo pudore suffusos mox intellecturos esse ex inspecto rerum statu, se ex hac confederatione exigam vel nullam percepturos utilitatem.

6. (משא בהמרה נגב) Sunt interpretes, qui haec verba novi vaticinii inscriptionem putent, quales inscriptiones occurrunt supra Cap. XXI. ubi not. vid. pag. 467., ut vertendum sit: *oraculum de iumentis Austris*, i. e. qui austrum versus mittuntur. Sed bene Vitringa observat, ex verbo ושא, quod propheta in hoc ipso versu usurpat, et ex toto orationis tenore, apparere, משא intelligendum esse de *onere*, quod portaretur a iumentis; et vertendum esse, *quod adinet ad onus, quod a iumentis austrum versus portatur.* Idem, quod inceptum, argumentum persequitur Iesaias, vanamque spem de Aegyptiis conceptam, adhuc demonstrat. Legatos missos supra docuit, iam de muneribus loquitur, quibus rex Iudaeae

daese Aegyptiorum amicitiam ac foedera redimere studebat. נבב autem, *Auster*, hic haud dubie est *Aegyptus*, ita dicta a situ suo, respectu Palaestinae: estque hic ulus vocis נבב, *Austri*, pro *Aegypto*, Danieli frequens, ubi reges *Austri*, h. e. *Aegypti*, regibus *Septentrionis*, h. e. Syriae opponit, XI, 5-6. Per בהמה autem hic rectius intelliguntur *Iumenta domestica*, quam *ferae*, suntque בהמה נבב *iumenta Austri* stylo Hebraeorum *Iumenta in Austrum destinata*, ut צאן טבחה, *oves mactationi destinatae*, בני חמורה, *homines morti destinati*. Integra locutio est, בהמה הולכה דרך נבב, *iumenta euntia via Austri*. *Genitivus* hic est *obiecti*, sive *causae finalis*. Denique cum Masorethae accentum distinctivum, *Athnach*, supposuerint voci נבב, monuerunt nos, haec verba priora *definitive* esse accipienda, ut indicantia subiectum, de quo vates loqueretur, atque adeo iis praefigendum esse Latinum, *quod adinet ad*. Qui nominativi absoluti Hebraeis usitatissimi sunt: veluti Pl. CXV. 16. השמים שמים ליי, *quod adinet ad coelos, coeli sunt Iehovae*; Ezech. X, 10. ומראיהם רמות אהר לארבעהם, *et quod adinet ad aspectum illorum, species una erat quatuor illis*. Chaldaeus sensum prophetae perfecte expressit: במילין על בעיריהן באררה דרומא, *portant in iumentis suis in via Austri*, et quae sequuntur. (בארץ צרה צוקה) Aegyptum designari contextus docet, eamque *terram angustiae et pressurae* ideo dici plerique putant, quod Israelitae olim in ea vehementer vexati et afflicti fuerint. Mihi tamen probabilior est Vitrinae sententia; Aegyptum hic ita vocari, quod reges Aegypti subditos et maxime servos hominesque sibi obnoxios, in terra alias aestu calente, ingente numero adhiberent ad opera gravissima et monumenta extruenda, qualia erant Pyramides, Colossi, sepulchra, labyrinthi, stagna, templa, cum amplissimis porticibus, sub quibus miseri ad ea aut ad *lapidicinas* damnati valde gemebant, ac sudabant, quod olim accidit Israelitarum maioribus Aegypti inquilinis. An autem vates in voce צרה, *angustia*, simul alludat ad nomen Aegypti מצרים,

ex voce צור formatum, tum ad situm regionis, nomine hoc expressum, quo inter duos montes Arabicum et Lybicum *ram isri, angusta est*, ut HERODOTUS Lib. II. cap. 8. dicit; voce צורה vero respici velit ad ingentem aestum, quo tempore aestatis premuntur Aegyptii, aut ad inundationem anniversariam Nili, per totam regionem aliquot diebus stagnantis, quo tempore incolae Aegypti *obsessorum* instar undique *coarctantur*, quod idem ille Vitringa putat, equidem in medio positum relinquo. בארץ vertendum est, *in terram*, כ enim saepe indicat motum ad locum, ut Genes. XI, 4. Levit. XVI, 23. מהם (לביא-מערפה positum est per enallagen *terrae et incolarum eius*, et fumentum *relative*: docet simul non de *Arabico deserto*, per quod iter faciendum erat, ut nonnulli interpretes opinati sunt, verum de *Aegypto* agi h. l. לביא propr. esse *leacnam*, ליש *leonem robustum* שרף מערפה *chersydrum volucrem* et אפעה *viperam* ostendit Bochartus in Hierozoico. Ceterum cum hac Aegypti descriptione, quam vates noster exhibet, concinit fere AMMIANUS, qui in Aegypto describenda versatus, postquam monuisset de *pinnatis agminibus anguim, qui ex Arabicis emergunt paludibus*, Aegyptum infestantibus, dein subiungit *Histor. Lib. XXII. Cap. XV. : serpentes quoque Aegyptus alit innumerus, ultra omnem perniciem saevientes: basiliscos et amphisbaenas, et scytalas et acontias, et dipsadas, et vyperas, aliasque complures, quas omnes magnitudine et decore aspis facile supereminens, numquam sponte sua fluenta egreditur Nili.* (ישאל-ירעיו) Reges inferiores potentiorum auxilia petentes per *munera* ipsos solitos fuisse adire, mos vetus est ex omni historia vetere et recentiore notus, praecipue tamen in Oriente usitatissimus, exempla vide 1 Regg. XV, 19. 2 Regg. XVI, 8. XVIII, 14. 15. Ex iisdem liquet, munera illa praecipue constituisse *auro et argento*, electisque terrae proventibus, certe docet Hoseas Cap. XII, 2. muneribus ab Ephraimitis in Aegyptum missis, adfuisse quoque oleum. Conf. infra LVII, 9.

7. מצרים הכל ורוק יזכרו. *Aegypti vanitate et inanitate vos iuvabunt*, inanibus promissis et viribus. (רהב הם שבה) De huius appellationis sensu et ratione magnus est interpretum dissensus. 1) GROTIUS de Iudaea haec intelligit, vocique רהב *roboris* significationem tribuit, praeunte Kimchio, qui producit Ps. XC, 10. ורהבם עמל וארן, ut sensus sit: *ideo vocatur illa gens, Iudaica, robur eorum est quiescere*, sola quies et patientia illos tuebitur, quod idem infra versu 15. exprimatur. Sed huic interpretationi obstat *primum*, quod in toto hoc versu subiectum manifeste est *Aegyptus*, unde appellatio illa referri non potest ad *Iudaeam*; *deinde* quod רהב nusquam *robur* significat, nam in Psalmorum loco citato רהב ut alias est *superbire: id, in quo superbimus, labor est et molestia*. Rectius igitur 2) VITRINGA vertendum censet: *ideo vocavi eam, Aegyptum: ferocia, tumor, est cessatio*, quies h. e. ferocia sedet; ut metaphora desumpta sit a mari turgido, a ventis inflato, aut aqua fervescente atque ebulliente, quae extincto motu quiescant, planumque aequor et superficiem exhibeant: tantum abesse, prophetam dicere, ut a ferocibus et superbis Aegyptiis magnum quid et praeclarum efficiendum sit ad ipsorum salutem, ut contra nihil plus rebus ipsorum proficerent, quam si quiescerent. Viderat hunc sensum inter Hebraeos Jarchius: (רהב הם' נסי רוח; שפתי עם בטל ומחנאים חנם i. e. רהב הם) *elati spiritu*. (שבה) *Populus otiosus, et qui se incassum cum fastu efferunt*. Huic interpretationi et ego accedere non dubito: quibus tamen ea non placet, ii eligant inter duas sequentes. 3) SCHVLTENSIVS in *Commentar.* ad Proverb. VI, 3. pag. 46. רהב comparans cum Arabum

تترسوا *terreri, et terrorem incutere*, significatum *formidolositas* huic voci tribuit, vertitque: „*Aegyptus vanum et inane auxiliantur, ideo nomen ei posui: formidolositas illi sedendo, i. e. verbis formidinem incutiant; ad arma ubi eundem, sedent, cessant, torpent*. Respicitur simul ad רהב

per antonomasiam veniens pro Aegypto Ps. LXXXVII, 4. Ief. LI, 9. ut *formidolositas* signet *imperium formidolosum*.“ Id Kochero placuit. 4) FORERIVS: „ שבה potest esse infinitivus a רשב *flavit*. רהב *tumor* seu *superbia* est, ut Job. IX, 13. XXVI, 12. Unde hic sensus his verbis subest: quia illi ingentia munera deferunt, et auxiliares Aegyptiorum copias iactant, Aegyptii autem vane auxiliantur, idcirco voco hanc superbiam eorum flatum, vel: *hoc tumescere eorum voco flare*: ac si parturirent montes, et nasceretur ridiculus mus: ita tumor eorum in flatum, qui eos dilabitur, neque quidquam habet ponderis aut momenti, convertetur. Neque usus pronominis הם repugnat, nam habes similem Num. XVI, 14. הַעֲיִפֵי הַחַנְּשִׁים הָהֵם. “ Nullam igitur video rationem, cur lectionem receptam tentemus, ut nonnulli interpretes fecerunt: veluti DOEDERLEIN, qui legendum putat: רהב הַמְּשַׁבָּה, *Rahab quiescens*. Scilicet per רהב praeceunte BOCHARTO *Phaleg*. Lib. IV. c. 24. inferiorem Aegyptum designari existimat, quam Graeci ob formam triquetram *Δετρα* vocarunt, sed quae ab Aegyptiis Arabibusque *الربيب*, *Errib*, i. e. *pyrum*, et hinc ab Hebraeis רהב, a forma *pyri* cognominata sit. Sensum autem nominis symbolici: *Rahab quiescens*, affirmat esse hunc: Aegyptii quieti sese dantes, quia nec precibus, nec muneribus commoti turbis bellicis sese immiscere velint. In hac interpretatione consentientem secum habet Lowthium. Sed praeterea quod verbum רשב nusquam occurrat in Piel, et רהב de gente terraque *αντονομαστικος* usurpatum, genus femininum possit, illud, quo haec sententia praecipue nititur, רהב conferendum esse cum hodierna Aegypti appellatione, *Errib*, idque lingua Aegyptiaca *pyrum* significare, sine ratione assumi, multis ostendit MULLERVS in *Sazura Observatt.* Leid. 1752. Cap. VII. (ubi totum hunc Esaiæ locum tractat) pag. 97. seqq. Primum enim *Rib* Coptis numquam *pyrum* notavit, monente Wilkinsio in nott. ad epistol. Relandi de lin-

gua Coptica, quae Chamberlaynii editioni orationis dominicae subiuncta est, pag. 99. Deinde *Errib*, quomodo Leone Africano, et Niebuhrus (*Reisebeschreib.* Tom. I. p. 241.) referentibus, hodie Aegyptus inferior vocatur, scribitur **الريف**, cum *Phe*, significatque *agrum cultum*, vid. *ABULFEDAE Tabul. Aegypti*, p. 4. marginal. ed. Michaelis, eiusque notam 40. — MICHAELIS in *Adpend. ad Biblioth. Orient.* P. XIV. p. 98. eodem modo verba coniungit, sed ea effert: **רָהַב הַפֶּשֶׁבַח**, *fugit confirmans, fiduciamque addens*, huiusque lectionis testes citat Alexandrinos et Syrum, quorum illi, **ματαια ἢ παρακλῆσις αὐτῶν**, hic **וַעֲלֵמוֹתָם וְעֵלְמוֹתָם**, *vacua est eorum fiducia*. Haec coniectura Dathio placuit, quod antiquitatis commendationem habeat, cui ego tamen non tanti tribuerim, cum interpretes illi idem, quod nos legimus, **רָהַב הֵם שָׁבַח**, eo, quo Forerius, sensu accepisse videantur. — Henslerus **הַפֶּשֶׁבַח** legendum coniicit.

8. על-לִיחַהּ hanc prophetiam, conf. VIII, 1. *in tabula*, et על-סֵפֶר, *in membranis*, ut utroque modo memoria conservetur, אחם, coram ipsis. חִקָּה, insculpe eam, exara. וְחָהָר לְיוֹם אַחֲרָיו, *ut sit*, maneat, ad posteritatis memoriam. יוֹם אַחֲרָיו Hebraeis omne tempus est, quod sequitur; vid. Proverb. XXXI, 25. Pf. CII, 19. Vocem לעַד, quod Masorethae לעַד efferre iubent, Hieronymus et Chaldaeus לעַד, *in testem*, h. e. in testimonium, extulerunt. Ille enim *testimonium* posuit, hic ita παραφρασα: וְחָהָר לְיוֹם דִּין לְסִפְהָרוּ קָבָמִי: עַד עֲלֵמוֹתָם, *et erit in die iudicii in testimonium coram me usque in aeternum*. Favent quoque huic lectioni loci Deut. XXXI, 19. 21. 26., ubi in eodem, quo hic, verborum nexu, עַד legitur. Accedit, quod vox עַד, quando significatione *perpetuitatis* iungitur עוֹלָם, postponi solet, et scribi ועַד עוֹלָם. Secuti sunt lectionem לעַד Lowthius et Henslerus.

9. Versus 9—11. prothesis est, vl. 12. apodosis. Vocatur populus Iudaicus tam a nostro vate, quam ab Ezechiele (veluti II, 5. 6. XII, 2.) עם כזר, *populus pertinacis inobedientiae*, immoriger, ob continuas defectiones a Iehova ad idolorum cultum. בנים כחשים, *fili mendaces, degeneres*, patrem suum abnegantes. Verbum כחש hic denotat, *Iehovam abnegare*, non verbis, sed factis, quod agunt ii, qui Iehovae praeceptis non auscultant, ut infra LIX, 13. פָּשַׁע וְכַחַשׁ בְּיַהוָה, *deficiendo et mentiendo adversus Iehovam*.

10. Prophetas quantum possunt, impediunt, ne vera dicant. כהחלרות, *illusiones*, dicit eos dixisse, non quod ea verba usurparent, sed quod quae volebant re ipsa eo tenderent. Placentia enim ipsis dicere, id erat ipsis illudere.

11. סורו מני דרך, *recedite de via*, aliam viam inite. (השביחי) Nolite posthac verba nobis facere de numine Israelis.

12. (והבטחו בעשק) *Violentiae* nomine designat pravas atque violentas pecuniarum exactiones comparandis ex Aegypto auxiliis, quibus confidebant, vide supra vl. 6.

13. כפרץ נופל, *velut ruptura cadens*, prominens; instar muri, minantis ruinam. Vocem נבעה nonnulli cum Cocceio, a verbo בעה, *quaerere, inquirere*, interpretantur, *penetratum, rimosum*, quia, quod in muro pervestigabile est, aut a madore perficitur, aut ab animalculis perreptitur, id non solidum, non firmum, non cohaerens, levi momento collabitur. Equidem tamen cum Vitringa aliisque mattem vertere *tumens*. Scilicet verbum בעה Chaldaeis quoque est *bullare, ebullire*: ברעה, *tumor, pustula*, perinde ac בעי: unde לבא, *tumor cordis* Proverb. XXI, 4., quam eandem significationem vocis obtinuisse apud Hebraeos, liquet ex voce אַבְעָעוֹת, *ulcera tumentia, pustulae*, Exod. IX, 9., quod exemplum Kimchius hic recte adfert, et ex loco vatis nostri, Cap. LXIV, 2. *Ut ardet ignis liquationum,*

פרץ נבעה אש *aquas ebullire facit ignis.* Ergo *est ruptura tumens, ventrosa, quae ventrem facit in muro edito:* nam tumor in inferiore muri parte, erumpens totius muri lapsum et ruinam secum fert. Sensus igitur est: talia mala vobis inferet haec vestra improbitas et Iehovae negligentia, ut res vestrae et regnum vestrum simile fit prominenti tuberi in muro excelso, quum ruinam minatur.

14. Vocem ושברה, quam Masorethæ punctarunt ושברה, *franget eam*, scil. aliquis, quod impersonaliter accipiendum pro, *frangetur*; Alexandrini atque Chaldaeus extulerunt, ושברה, illi enim *καὶ τὸ πῶμα αὐτῆς ἔσαι* ponunt, hic vocem ושברה adhibet. Posteriorem lectionem praefert Vitringa, quod similitudo parabolica, partes heterogeneas non admittens, inferat, conminutionem et contritionem partium muri collapsi adscribendum esse lapsus gravitati; qui per ושברה indicetur. Sensus parabolae est, fore ut respublica tota intreat, ut eum in modum dissolvatur, ut nemo in ea supersit vir habilis, quo quis uti possit ut instrumento in publica calamitate et afflictione sublevanda, quem usum praestat testa, qua subundus aquam haurit ex puteo; aut reipublicae statu restaurando, ad modum testae, qua ignis ex foco sumitur ad focum alibi accendendum.

15. בשובה ונחת חושעון (בשובה בשובה, *in conversatione*, si ab illis consiliis recedatis. Hebraei interpretes vocem שובה interpretantur *requiem*, השקט ימרגעי, ex voce ישב, *sedere*, collato loco Num. X, 36. שובה יהיה רבמה אלפי ושקאל, *fac quiescere, Iehova, myriades millium Israelis.* Cogitatis, inquit vates, victoriam obtinere per Aegyptios, sed frustra eritis: quiescendo vincitis. Conf. Ierem. XLII, 10.

16. (כי על סוס ננוס) Non est vertendum: *super equis fugiemus*, ut reddunt interpretes, sed ad verbum: *super equis emicabimus*, hoc est celerrimo cursu et impetu in hostes invehemur, ut aptissime NICOL. GUIL. SCHRÖEDERS in

Observat. Selectt. ad Origg. Hebr. pag. 150., ubi ostendit, verbum נָס cognatum esse cum נָרַץ, Arabic. ناص, cuius primaria micandi, emicandi, significatio, postea non de fuga tantum, sed et celeri cursu adhibetur. Confirmatur autem illa Schroederi explicatio membrorum parallelismo. Nam in membro sequenti respondet: וְעַל קַל יָרֻכּוּ, et super iumentis levibus equitabimus, ruentes in praelium intellige. Utitur propheta antanaclaseos figura, quam efficit duplex unius נָס significatio: Vos dixistis, imo. vero super equis נָסוּ, emicabimus, scil. hostes strenue invadendo; propterea חָנוּסוּן, emicabitis, scil. in fugam. Similis figura est in sequentibus: et dixistis, super קַל יָרֻכּוּ iumentis levibus equitabimus; propterea יָקֻלוּ leves erunt, qui vos fugientes persequentur. Sic et emicare Latinis frequens est de iis, qui alacri impetu hostes invadunt. Silius III, 85.

Emicet in Martem —

Kalcrius Flaccus VI, 550.

— Magnique in fata Ceramni

Emicuit.

Florus Lib. I. cap. 18. Hostem razi, emicant, sine discrimine insultant, etc.

17. Uno increpante mille, sed quinque increpantibus fugietis, scil. omnes, cuiusmodi ellipseos plura exempla collegit GLASSIUS in *Philol. S.* pag. 629. ed. Dath. Conf. Deut. XXXII, 30., ubi praeterea eadem orationis gradatio; quomodo unus persequeretur mille, et duo fugarent myriadem? cui analogae sunt loca Levit. XXVI, 8. et Ios. XXIII, 10. נִוְרַחֲמָהּ הַנְּבִיעָה (ער אם נוורחמה) malum navis significare, unanimi consensu affirmant Alexandrini et Vulgatus in tribus illis locis, in quibus hoc vocabulum occurrit, nempe praeter h. l. Cap. XXXIII, 23. et Ezech. XXVII, 5.; Syrus quoque in hoc et Ezechielis, et Chaldaeus in duobus locis citatis. Alexandrini habent ὡς ἴσος ἐκ' ὀφθ. Vulgatus: quasi malus navis in vertice montis, et Syrus: $\text{וְאִמַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִשֶׁהָיָה לָנוּ מִלְּפָנֶיךָ יְיָ$
V v 4 et

et contextus quoque duorum locorum citatorum hanc significationem non solum admittit, sed etiam postulat. Sed cum malus male in vertice montis collocetur, in hoc quidem loco vel metaphorice pro quocunque signo erecto, quod e longinquo conspici possit, חרן dictum videtur, vel metonymice pro arbore quacunque, quam significationem vocabulo Syriaco **חרן** tribuit CASTELLUS, clavus ligneus, stipes. Chaldaeus h. l. habet **כבצרה**, *sicuti fax in vertice montis*, ex sensu sine dubio, quem requirere videbatur praedicatum, nam Cap. XXXIII, 23. et Ezech. XXVII, 5. ipsum vocabulum חרן retinuit. DATHIUS ad h. l.

18. ירום לרום לרום (ירוכן ירום לרום לרום) Jarchius recte interpretatur יתרחק, *longe aberit*: רום enim, quod proprie notat *altum esse*, deinde in univertum *longum, abesse* significasse, quia *alta remota sunt et longinqua*, notum est. Bene autem SCHULTENSIS in *Animadversiff. Philologg.* ad h. l. observat, *altum esse, efferre se*, ab Orientalibus aliquando poni pro *recusare, abstinere*. Veluti in ABULPHARAGII *Histor. Dynast.* p. 354. *Dicitur, primum sapientum, qui notatus est, quod se regum famulatio addiderit, fuisse Aristotelem, cum philosophi priores, Pythagoras, Plato, Socrates, یترفعون عن ذلك*, propr. *alii fuerint ab eo, i. e. ab eo abstinerint*. Et in *Histor. Timuri*, p. 48. ed. Gol. **تشتامح**, *altum esse, cum تافوي*, quod *recusare* notat, coniungitur. — KOCHERUS Lowthium refellens, qui, Hubigantio praecunte, pro ירום legere mallet vel ירום, *filebit*, vel, unius codicis auctoritate, ישרב, *revertet*: interpretandum existimat vel sic: *et propterea morabitur Dominus gratiam facere vobis, proptereaque exaltabitur, quo vestri misereatur; iustitia scilicet exaltandus, ante quam poenitentium misereatur; vel hoc modo: Itaque morabitur — sicque sublime se efferet misericordiam exerciturus; i. e. castigatos ante glorioso tandem vos vindicabit modo.*

19. Sequitur nunc altera carminis pars, laetiorum temporum descriptio. (כי עם בציון ישב בירושלים) *Nam populus in Zione habitabit, Hierosolymis.* Respublica sive collapsa, sive dissoluta penitus, ita restituetur, ut Hierosolyma mansura sit sedes religionis, et metropolis populi Dei. DOEDERLEIN vertit: *Namque gens Zionitica! civitas Hierosolymitana! etc.* et in nota addit: „mutatis punctis legו ישב, nam et frigida videtur promissio, populum Zioniticum Hierosolyma inhabitaturum, et ex sequentibus patet, עם et ישב subiectum esse, quod Iesaias alloquitur.“ Adstipulatur Henslerus. (בכי לא חבכה) *Non semper flebis; luctus tuus post moram, severitati iudicii definitam, cessabit.* חנן יחנך SCHULTENSIS in *Commentar.* in Job. p. 475. vertit: *intime miserando inclinatus propensusque erit tibi, conferens Arabum* חן, *pietatem, gratiam, adfectum tenerrimum monstrare, et* חני, *propr. flectere, flecti, clinari, hinc inclinari tenerrimo adfectu amoris: nam יחנך non ad חנן refert, sed ad חנה, cuius Hophel חנקה.*

20. אם נתן (ונתן) לחץ, *si, aut, quamvis dederit vobis Deus etc.* Ellipsis non infrequens, veluti Ruth II, 9. וצמח ותלכח אלדהבילים, *si sizeris, ibis ad vasa.* Locutio *cibum tenuem, atque aquam parcam dare,* quae et occurrit 1 Regg. XXII, 27. proverbialis haud dubie est, pro, *calamitate aliquem pascere, misere tractare:* sicut felicior status ex abundantia fructuum (vs. 23. 24.), aquarumque copia (vs. 25.) promittitur. (לא יבנה עוד מורד) *Non regentur,* ita nempe, ut illos non videas, oculis tuis eripiantur, *doctores tui.* Verbum בנה enim, quod praeter hunc locum non occurrit in Codice Hebraeo, *regere, cingere, circumdare* significare, ostendit SCHULTENSIS in *Animadverss.* ad h. l. Doctores populi, per impietatem quorundam antea male habiti, ut audere non possent, in publicum prodire, iam non amplius opprimuntur. Dathius ab Alexandrinis

Syroque lectionem diversam longe a recepta expressam affirmat: sine ratione, ut ostendit MICHAELIS in *Supplementis ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1314. Alexandrini enim exhibent: $\text{וְאֵלֶּיךָ יִשְׁמְעוּ וְיִשְׁמְעוּךָ מִן הַיָּם}$, ideo haud dubie, quod verbum יִבְכֶּה a בְּנֶה , *latus*, interpretati sunt: *non ad latus tuum haerebunt.*

Syrus: $\text{וְאֵלֶּיךָ יִשְׁמְעוּ}$, *non congregabis porro (deceptores tuos, sic enim מוריד vertit), nempe verbo בכה significacionem dedit, quam in Syriaca, Chaldaica, immo et Thalmudica lingua habet, a regendo, conregendo alis pullitiam, quod ubi facit mater, eam congregat.*

21. (ואניך חשמענה דבר מאחרוך) *Audient verbum post vergum monentis, sicut paedagogi pueros sequentes, eos ad verum iter revocant, si qua forte deflectant.*

22. Confractum argentum illud, unde idola constabant, et in laminas redactum, convertetis in usus profanos, atque a vobis longe habebitis talia in posterum. חזרם כמו (דהוה) *abicies, amovebis ea, significacione vocis דרה* petita ex affinibus דור et נור, *alienare, separare.* דרה hic omnino fumendum est vel pro *muliere*, menstrua infirmitate laborante, quo sensu occurrit Levit. XV, 33., vel per *synecdochen* pro *aliquo eius*, h. e. pro *panno aut linteo*, menstruae sanguine tincto, quod vates infra Cap. LXIV, 5. בגד ערים, *vestimentum menstruatam* vocat, ut דרה hic elliptice scriptum sit pro דור דרה, *res aliqua menstruatae.* Sanguis autem *menstruus* ex lege habebatur inter res maxime imundas.

23. Aureae aetatis descriptio, cuiusmodi plures in vaticiniis Hebraeis occurrunt: fruges nullo cultu enatae: omnium rerum abundantia. Conf. VIRGILII *Ecclog. IV, vs. 18. seqq.*

24. בליל חמיץ, FABER in nott. ad HARMARI *Observat. super Oriente*, P. I. pag. 409. seqq. *pabulum cui herba acida*
(Kali,

(*Kali*, *Salsola herbacea* Linn.) admixta sit, quam iumenta in deliciis habent, significare contendit: כָּלִיל confrensus cuna Arabum كَلِيل, *pabulum viride*, ut iam SCHULTENSIVS fecit, in Commentar. in Job. XXIV, 6. p. 300., et חֲמִטָּה cum

כָּסִיף, *salsa et amara planta*, quam *Kali* esse putat. Sed nostro loco כָּלִיל *pabulum viride* vix potest indicare, cum *ventilabro purgari* dicatur. Cum tamen כָּלִיל Job. XXIV, 6. in agro metatur, verisimillimam puto MICHAELIS sententiam, in *Supplem. ad Lexic. Hebr.* P. I. p. 181., כָּלִיל omne esse *pabulum mixtum, farraginem*, sive ex frumenti variis generibus, ut hic, et Job. VI, 5, sive ex herbis viridibus et recentibus, ut Job. XXIV, 6. Ego, Hebraeos secutus, mallem *purum, mundum*, interpretari, ut sensus sit, tantam fore copiam frumenti et pabuli, ut avena pura sine admixtione palearum, ut frumenta pro esca hominum iumentis sit proponenda. מְרָרָה instrumentum est, a vento nomen habens, quo in area a paleis separantur grana. Licebit arcere *ventilabrum, vel palam*. Eiusdem fere significationis est מְרָרָה, a *ventilando* seu *spargendo* habens appellationem: et *ventilabrum* vel *vannum* dicere possis.

25. (וְהָיָה יְבֵלֵי־מַיִם) Tanta erit copia imbrium, ut multi rivi aquarum sint super montes: tanta pluvia, ut etiam ea madescant, quae suapte natura sunt aridissima. Geminatio מַיִם יְבֵלֵי־מַיִם multitudinem indicat. Idque fiet *tempore caedis magnae*, i. e. hostium populi Iehovae, כְּנֶסֶף מְרָרָה eum *ruent turres*, i. e. omne elatum et magnificentum, quo tyranni isti confisi et gloriati sunt, ut supra II, 15. Quia Chaldaeus pro מְרָרָה posuit מַלְכֵי מַגְנָתִים, *magnates, reges*, huncque secuti Aquila μεγαλυνομεναι, et Symmachus μεγαλοι, Lowthius, Michaelis et Doederlinio consentientibus, מְרָרָה reponendum autumant. Sed videtur Chaldaeus suum tantummodo sensum expressisse. Praeterea מְרָרָה *procerum* significatione nusquam occurrit.

26. (וְהָיָה אֲרֻרָהּ לְבָנָה כְּאֲרֻרַּת הַחֶמֶד.) Fellicissimæ vicissitudinis reipublicae significatio. Sic poetae:

Ipse mihi visus pulchrior ire dies.

Similique dictione HORATIVVS beatum sub Augusto seculum pingit, *Carm. Lib. IV. c. 5. Soles melius nitent.* (וְאֲרֻרַּת הַחֶמֶד לְהָיָה שְׁבַעֲתַיִם) *Lumenque solis eris septuplum*, lux erit septupla, quasi praeter solem sex essent parellii. Seipsum mox declarat, dicendo, כְּאֲרֻרַּת שְׁבַעֲתַיִם הַיָּמִים, *sicut lux septem dierum*: ac si dicat: erit intensius *lumen*, quod alicui constaret *lumine septem dierum*. Per quod intelligit magnitudinem gaudii et laetitiae, quae per *luce*m intelligitur. (כִּי־יִרְפָּא) Postquam Deus rempublicam Iudaeorum ab omnibus malis, quae tolerabat, exemerit.

27. „Stylo poetico pro more poenas denunciat, quae numen de populi sui hostibus Assyriis iumentum erat. Adventat numen, cuius ira e vultu emicat: comitem habet tonitru cum fulgure: his dimicat, his vincit, victosque in tartarum demittit, igne comburendos, i. e. trucidandos.“
 POEDERLEIN: Cohærent igitur quae sequuntur optime cum antecedentibus, nec opus est cum Koppio novum carmen hic constituere. (שֵׁם יְהוָה) *Nomen Iehovae*, i. e. Iehova, cuius laude et gloria plena omnia sunt. Interdum *nomen pro fama et gloria* accipitur apud Hebraeos sicut apud Latinos, ut infra C. LX, 9. Deut. XXVIII, 58. (בֵּא מִמְרָחַק) *Vente longinquo*, inexpectatus, ut qui peregre adveniunt. (וְכִבְדַּת מִשְׂאָה) *Et est grave incedium*, nam ita vertendum est מִשְׂאָה hoc loco, qua significatione et occurrit Iudd. XX, 40. et alias, אֶשׁ, *efferre*, quod flamma et fumus, quem ignis spargit, se in altum efferant. Solent altos gerentes spiritus, vel irati, veluti incensi copiosos per nares emittere vapores instar *fumi*, quo alluditur Pf. XVIII, 9. (שִׁפְחוּ מִלְּאֵי זַעַם) hic est *severitas*, et refertur ad *linguam* Hof. VII, 16. ut hic *ad labia*. Potest autem hic alludi ad *severitatem* sententiarum, quae Iehova adversus hostes pronunciat: etsi, ut ira

gravis, totum hominem occupat et commovet, eadem quoque se ostentare solet in *lingua et labiis* loquentium.

28. (וְרוּחַ כַּמְחֹל) Introducit *spirantem* Iehovam cuius flatus ita obvia quaeque prosterнат, ut solet prosternere *inundatio*, quae tantum non cacumina seu capita montium operit: *inundatio*, inquam, *torrentis*, quae violentior esse solet, et eo plus nocere, quo minus praevidetur. עַד צוֹאֵר יִדְצָה *ad collem usque dividit*, i. e. qui usque ad collum perveniens, quasi dividere hominem in duas partes videtur, sed tamen inaequales, et aliam, quae in aqua est. *Metaphorice*, inquiunt Hebraei, *loquitur de rege Assyriorum, qui perendus erat paene usque ad internecionem et consumptionem, veluti cum quispiam est in aqua usque ad collum, propinquus est submersioni.* (לְהִנָּה גוּיִם בַּנֶּפֶשׁ שְׂוֵא) Comparatur ingens calamitas *agitationi, quae cribro fit*, quod in ea concussione multa grana decidunt, quae absque cribratione nihil periculi sibi imminere putabant. Formam insolentem לְהִנָּפֵה Hubigantius molliter in לְהִנִּיף הַגּוּיִם corrigit: citra necessitatem, ut bene Kocherus animadvertit, nam הִנָּפֵה nomen verbale ex Hiphil bonaeque notae est, ut הִנְחֵה, הִצֵּלָה; atque verbalia nomina apud Hebraeos et Arabes infinitivi vicem praestare, forma varia, utroque genere, statu utroque, absoluto et constructo, usurpari, casumque sui verbi regere, satis notum est. Itaque nec Michaelis לְהִנָּפֵה ex Arab. نَفِي, *repulit, disiecit*, e. c. ventus pulverem et festucas, facile probabitur, maxime ob sequens נָפֵה ex eodem נוּף, quam vocem Rabbini recte per לְבָבְרָה, *cribrum*, explicant, nec enim quidquam, sive nominis originem, sive rem ipsam spectes, aptius videtur. (וְרִסָן מִחַעַד עַל לַחַיִּי עַמִּים) *Et fraenum errare faciens*, i. e. avertens eos a via, qua ire cupiebant et designabant, *in maxillis gentium*, Israelitis infestarum.

29. (השיר יהיה לכם כליל התקדשה) Canticum eivum reipublicae restauratae simile erit cantico, quod cani solet nocte praecedente solennitatem, h. e. praecedente lucem, in qua celebratur solennitas. Incipiebat enim festum a nocte, sive vespera praecedente. Solennitatem hanc intelligunt Hebraei *pascha*: cuius festi nox summa laetitia celebrabatur. GROTIUS intelligit coenam, quae diem festum sequitur, in qua fiebat postcoenium, circumferebatur *περιγειον εὐλογίας*, omniaque erant plenae laetitiae. (ושמחה יהיה) *Et laetitia cordis tanquam eius, qui incedit ad tibiam eundo ad montem Iehovae.* Respicit pompas solennes, religionis causa in laetis casibus, veluti in primitiarum oblatione, institutas, ubi tibiarum cantu aliorumque instrumentorum musicorum concentu ad templum ibant.

30. Redit poeta ad descriptionem stragis hostium: excitatur a Iehova tempestas gravis ac terribilis, qua tonitrua, fulmina, imber, grando, venti dispergentes, ita inter se commiscuntur, ut omnes mortales intelligant, Iehovam, iustum iudicem, descendisse in nubes ad hostes suos perterre, faciendos agitandosque. קול hic *tonitru* indicat, ut saepissime, et ררר eius gravitatem et maiestatem indicat. In loco parallelo Cap. XXIX, 6. positum est קול ברור et רעם — *descensio brachii eius*, alludit ad gestum ferientis. כפץ, *dissipatio*, ab interpretibus quibusdam accipitur de *fulguribus*: sed rectius exponitur de *ventro procelloso*, qui סופה, *turbo*, dicitur in loco parallelo: et apud Ieremiam LI, 1. רוח משחית *ventus perdens*, perniciosus.

31. כִּי non tam rationem hoc loco reddit, quam sententiam continuat et per adversativam reddi potest: *a voce autem domini.* (בשבט יכה) Pro יכה post Forerium Dathius et Koppius legere mallent יכה, quod et Syrus Vulgatusque expresserunt. Sed veritas vel: qui scilicet Assyrius *virga caedit*, i. e. qui solitus erat, alios gravissime vexare; vel, *virga sua percussit illum* subintellige Iehova, *ἀπο τα κοίως* repetendus,

duc, nihil est, quod mutandi necessitatem nobis imponat. Sub שבט, *clava, baculo*, Doederlein intelligit *tonitru, fulgur*. Sic Homerus de percussione *fulminis* Iliad. B. 782. ἀμφὶ τυφωῖ γαιαν ἱμασσα, ubi Scholiastes ἱμασσα, μασιζῆ, ὁ δὲ αὐτὸν κρεαυνοῖς πλησσα.

32. Varie tentatus hic versus ab interpretibus: sed omnium optime DATHIUS reddidit, quem in versione secuti sumus. Huius interpretationis rationes fere sunt hae: בחפיים ובכנרת refertur ad מעבר, verbo ex substantivis intellecto vel געברד vel גרבר. Deinde sequentia וגר מטה cohaerent, quorum sensus in versione expressus est. Subiectum esse אשר in praecedenti versu nominatum, nemo non videt. Ad litteram versus sic est vertendus: *et eris omnis locus baculi fundari* (sive ex lectione duorum codd. KENNICOTTI, מוסרה *castigationis*) *quem Iehova super eo* (Assure) *quiescere faciet, cum tympanis et citharis*. Nam praелиis agitationis pugnat in eum. Sed cum forte sint, quibus haec non placeant, nonnullas alias interpretandi rationes appono. GROTIUS: „*transitus virgae, i. e. verbera virgae, fundatus, i. e. infixae eius carni, faciet requiescere, incutiet, in tympanis et citharis, ludendo haec fient: in bellis mutationis, ut cum rudibus batuitur*. Haec omnia nihil aliud significant, quam Deum sine sudore et sanguine Iudaeorum deleturum Assyrios, plane quasi in ludo iocoque.“ VATABLUS Hebraeorum quosdam secutus. „*Et erit omnis transitus virgae fundamenti* (sive *fundationis*, ut מוסרה sit nomen ex participio Hophal, *statutum firmum, decretumve stabile*, ab יסר sive אסר arabice, *fulsit, suffulsi*, hebraice *fundavit*; unde Niphal נוסר aliquando *consultavit*; Pihel גסר, *constituit, decrevit*, Esth. I, 8. I Chron. IX, 22.) *super quam quieverit Iehovah, erit cum tympanis, etc.* i. e. in omnibus locis, per quae transferit virga qua decrevit dominus percutere eum, erunt tympana; q. d. laetabuntur homines et percutient tympana et citharas propter interitum illorum.“

DOEDERLEIN מטה eodem significatu hic sumit, quo fumentum putavit versu praecedenti, pro *flagello fulguris*; dein מטה מועבר ipsi locus est quem fulmen tetigit, ille ipse campus, quem prostrati fulgure tegebant Assyrii. Hunc מוסדה dici a vate, cuius vocis significatus repetendus sit a יסד, si-
 ve וסד, congregari, in locum coire (Ps. II, 2. et XXXI, 14.), i. e. comitiorum locum. Sic sensum hunc enasci: *Ubi Iehova prostraverit Assyrios, Iudaei in his ipsis castris sacros conventus celebrabunt*, Deo praesente, hymnisque et epiniciis excepto. מלחמה חמשה proelium decretorium vertit, quod נה proprie sit *agitare, secernere, decernere*. רבמלחמה (חנופה נלחם בה) *Et bellis agitationis pugnabitur adversus eam*, scil. virgam, sive secundum alteram lectionem, *adversus eos*, scil. hostes, quod eodem erit. *Bella agitationis sunt proelia fortia*, ut recte Chaldaeus vertit, valida, in quibus Iehova ipse manum brachiumque exerit ad hostes suos concutiendos et conterendos. Alludit vates ad id quod dixerat vs. 28. Iehovam iratum *agitaturum* esse gentes infensas Israelitis *agitacione vanitatis*. Conf. Cap. XIX, 16. ubi Aegyptii a Deo graviter puniendi inter alia mala dicuntur afficiendi metu femineo: מבני חנופה יד יהוה צבאות. Sensus igitur est, fore, ut loca desolata vastatique ab hostibus dehinc transfirentur cum tympanis et citharis, postquam Iehova praeliis fortibus destruxisset hostes.

33. Clausula confirmatoria, integrum hoc carmen obfignans. Continet autem eandem, quam superiora, sententiam, solummodo schema figurae mutatur, quod hic totum est parabolicum. Fingit vates, interitum hostis descripturus, magnam quandam pyram ex materia utili lignisque multis in lata aliqua valle paratam instructamque esse, ab halitu divino incendendam, in quam coniciendus sit hostis consumendus. חפז, *Topheth* est vallis in tractu orientali et australi urbis Hierosolymae, ut si urbem Hierosolymam circuiturus ab Oriente deflectas Austrum versus,

מֶוֶךְ occurrat vallis, olim dicta *vallis filii Hinnom* (גִּי בֶן הַחַם) vel *vallis Hinnom* (גִּיאַ הַחַרְוִים), vid. 1of. XV, 8. In hac valle erat locus dictus *Topheth*, ut patet ex verbis Ieremiae VII, 31.: *et aedificarunt excelsa Topheth, quod est in valle filii Hinnom*: unde totae haec vallis appellatur *Topheth*, dum eundem Ieremiam, qui utrumque nomen alternat, Cap. XIX, 6.: *non appellabitur amplius hic locus Topheth et vallis filii Hinnom*. In hac valle autem reges Iudaeorum idololatrae sacra fecerunt Molocho, ex detestabili Ammonitarum et Phoenicum instituto, atque adeo ibi foverunt ignem, per quem liberos suos lustrabant. Sed pius rex Hiskias, qui idololatriam sustulerat, 2 Paral. XXIV. sine dubio etiam illum locum purgaverat. Iam fingit propheta, ironia admodum acuta, regem curasse, ut spatium sit satis amplum et sufficiens in illo loco, rogo parando et extruendo, in quo hostes possint comburi. העֵמִיק הַרְחֵב, *profundiorē fecit et laxiorem*, remotis scilicet impedimentis omnibus vacua facta est. (מִדְרַח־בָּה) *Pyra eius ex igne constat et lignis multis: Deus autem vi sua, quasi sulfure multo iniecto, ista ligna accendit*. Sensus, perituros hostes ita subito, quasi igne violentissimo absumerentur. Allusio ad morem idololatrarum, qui in eadem valle liberos suos cremare in honorem Molochi solebant.

CAP. XXX. v. 1. *Vae filiis immorigeris, Iehovah inquit, qui consilia ineunt, quae ego vehementer improbo, et telam texunt sine afflatu meo, et sic peccata peccatis augment.*

2. *Qui me inconsulto Aegyptum proficiſcuntur, quaeſituri a Pharaonis potentia vires, ſeque ſub umbram Aegypti recipiunt.*

3. *Vobis potentia Pharaonis probro erit: vos ſpes praefidii Aegyptiorum faller!*

4. Tane quidem fuerunt optimatès populi Iudaici: legati eorum ad Chanes processere.

5. Sed omnes spe deludantur in gente non profutura, neque tantum auxilium nullum, nullum commodum praestitura, sed opprobrium quoque atque ignominiam.

6. Onus iumenta austrum versus in terram miseriarum et afflictionum, leonum omnis generis et viperarum ac presterum volantium patriam deportant: Iudaeorum opes dorsis asinorum, divitiae eorum gibbis camelorum impositae sunt, ac destinatae populo nihil plane profuturo.

7. Nequidquam, frustra succurret Aegyptus, ideo nomen ei dedi: ferocia quiescit.

8. Iam inscribe haec tabulae, et in libro exara in memoriam perpetuam posteritatis.

9. Quoniam ea gens rebellis est, proles degener, quae diis Iehovae parere recusat,

10. Quae dicit vobis, nolite edere oracula, et fatidicis, ne vera profemini, dicite nobis mollia, suavia enuntiate,

11. Ne amplius nobiscum hac ratione agatis, aut numinis Israelitarum mentionem iniiciatis:

12. Propterea haec minatur illud Israelitarum numen: quoniam vos ea, quae vobis dicuntur, spernitis, et fraudibus et nequitiae confiditis atque innitimini,

13. Haec culpa vobis erit tanquam ruptura cadens, ne tumor in muro praealto, cuius repente atque improvise ruptura venit;

14. Cuius fractura est, ut contritio vasis fictilis, irreparabilis, in cuius fragmentis ne testa quidem invenitur, qua ignis de foco capi et aqua e puteo hauriri possit.

15. Dominus Iehovah, Israelitarum numen, promittebat, fore, ut ad quietem conversi salvi evadatis, et spe tranquilla vires vestrae augeantur; sed nolulistis,

16. *Minime, dicitis, immo equis fugiemus: itaque fugietis: celerrimis equis equitabimus, propterea celeres erunt, qui vos persequuntur.*

17. *Milleni uno clamante, ad quinorum clamorem omnes fugam petetis, eousque tam rari sint superstites, quam malus in vertice montis, aut vexillum in colle conspicuum. — —*

18. *Ideo Iehovah auxilium retardabit, differetque vobis opitulari. Iehovah enim Deus est iuris observantissimus. O felices! qui eum expectant.*

19. *Etenim non semper lugebitis, vos Sionis et Hierosolymae incolae. Vestrum miserebitur, si clamatis. Simulacrum audierit, vobis respondebit.*

20. *Quamvis enim Iehova vos dederit panem afflictionis et aquam miseriae, tamen non amplius in obscuro delitescunt doctores vestri, sed vos eos perpetuo ob oculos habebitis.*

21. *Audietis eos pone vos monentes, si vel ad dextram vel ad sinistram deflectere velitis: haec est via, hac incedite.*

22. *Tum profanabitis simulacra vestra argento obducta, et auro vestita fusilia et iicietis, ut rem impuram, ut rem foetidam ea habebitis.*

23. *Tum dabitur pluvia semini, quo agrum consevistis; et cibum omnis generis terra proferet, eumque optimum et praestantissimum: tum pascent greges vestri in pascuis amplis.*

24. *Boves atque asini terram colentes farragine mundata vescentur, vanno et ventilabro purgata.*

25. *In montibus altis et collibus elatis aquarum rivi fluent, die caedis istius magnae, quo turres corruent.*

26. *Luna et sol splendebit, et sol septem dierum splendorem adunasse videbitur, tunc quando Iehovah populi sui fracturam obligabit, et vulnus ei inflatum sanabit.*

27. *En Iehovah venit e longinquo, ardet ira eius, grave onus ferens, labia plena sunt indignatione, et lingua est, ut ignis devorans.*

28. Halitus eius ut torrens inundans, ad collem usque pertingit. Morus excitat inter gentes, qui in vanum abibunt, fraenum, quo in devia ducentur, maxillis populorum iniicit. —

29. Carmen canetis sicuti nocte festum praecedente; laetabimini, ut illi, qui cum tibiis ad montem Iehovae, ad rupem Israelis ire pergunt.

30. Tum sonabit Iehovah voce sua magnifica et ostendet potentiam suam ira gravi, et flamma ignis vorantis, dissipazione, imbre et grandine.

31. Tonitru enim Iehovae Assur prosterneatur, baculo ab ipso percutietur.

32. Tunc in omnibus locis, in quibus baculo illo Iehovae graviter est castigatus, tympanis et citharis incedent. Atroci proelio adversus eum pugnabit.

33. Olim iam instructa est vallis Topheth, a rege ampliata et dilatata. Pyra materia ignea lignisque multis instructa est, quam halitus Iehovae instar torrentis sulphurei accendat.

CARMEN TRIGESIMVM.

(C A P. X X X I.)

A r g u m e n t u m.

*E*t in hoc carmine, ut in praecedente, varie adhortatur vates suos minis et promissionibus, ut a fiducia humanorum praefidiorum abstineant. Auxilium ab Aegyptiis petatum damnat, primo eleganti comparatione humanas inter et divinas supplicias instituta, vs. 1—3.; dein promissione de tutela divina, qua et servanda sint Hierosolyma, et repulsandi Assyriorum exercitus, vs. 4. usque ad finem.

Carmen hoc eodem tempore, quo praecedens, editum esse, argumentum ipsum docet.

2. (וְגַם הוּא חָכֵם) Novit, inquit, Iehova versutias hominum, nec illum ullum latere potest consilium, quod homines moliantur contra decreta sua: sed Deus id illis vertit in perniciem, ubi ipsi quaerunt salutem, ut tum hi, qui salutem apud homines quaerebant, tum illi, apud quos illa quaeritur, confundantur. (דְּבַרְיוֹ לֹא הִסִיר) *Verba sua non abstulit*, rata faciet, quae per prophetas dixit: decreta sua non rescindet.

3. (וְיִסֻּדֵיהֶם בְּשָׂרׁ וְלֹא רוּחַ) GROTIUS: equi eorum non sunt substantiae immortalis. Sed rectius hic adhibetur quod DATHIUS observat ad GLASSII *Philelog.* S. p. 821., Hebraeos vocabulum רוּחַ tropice usurpasse ad virtutem, excellentiam et praestantiam indicandam; quod vel hoc loco ex oppositione vocis רוּחַ ad בְּשָׂרׁ apparet, ubi, uti nemo neget בְּשָׂרׁ

*infirmi-
tatem* et debilitatem indicare, ita per רוּחַ *virtutem*,
robur significare, quisque videbit. (וַיְהוֹה—צָוִר) Si dominus
extendat manum suam, corruet auxiliator, id est Aegy-
ptius, ut maxime auxiliari vobis velit, et cadet is, cui fer-
tur auxilium, id est, populus Iudaeorum.

4. Capitur hic מִלֵּא pro אֲסַפָּה, *congregatio* pastorum,
ut Jerem. XII, 6. בְּסִתְהֵימָה קָרָאֵי אֲחֵרֵיהֶם מִלֵּא, *clamavit pone
remultitudo*: vid. et Genes. XLVIII, טו, יו. יְהוָה מִלֵּא הַפְּגִים. Sicut, inquit, leo non terretur a pastoribus, quando cap-
tam dilacerat praedam, ita nec Iehova, pro Hierosolymis
pugnans. על, *pro*, ut saepissime.

5. (כצפרים עפוח ונה) Quidem ita vertunt: *sicut aves
volantes*, quae scilicet volatu celerrimo opem ferre solent,
ita Iehova teget, et quae sequuntur: ut Iehova, Hierosoly-
ma defendens, comparetur fortitudine leoni, vl. 4., veloci-
tate avibus: tunc צפר feminei generis hic esset, ut Deut.
XIV, יו, יא. כִּלְצַפּוֹר מְהֵרָה. Sed aptius per עפוח intelligun-
tur *pulli*. (בגון והציל פסורו והמליט) Ad verb. *prote-
gendo et
eripit, transeundo et evadere facit*. Sed Icrite Kimchius mo-
net, voces הציל et המליט, accipiendas esse forma *infiniti-
vi*, ac si punctatae essent הַצִּיל et הַמְלִיט, cuius ἀνομασίας
plura exempla collegit ВУХТОРЪИВЪ *Thesour. Grammat. L. I.
Cap. XVII*. Vertendum igitur: *prote-
gendo et eripiendo,
parcendo et evadere faciendo*.

6. (שובו ישראל) „*Convertimini ad eum, cui profundam
fecerunt defectionem filii Israel*, h. e. a quo filii Israel alte
defecerunt, tanquam rebellionis quodam gurgite merfi; ut
de diversis dictum intelligatur. Sed ego de iisdem interpre-
tari malo, hoc modo: *revertimini ad eum, filii Israel, a quo
enormiter defectum, longissimeque recessum est*; perinde ac si
dixeris: a quo defecistis, plerique recessistis. Is usus verbi
impersonalis, quale אמרו, *dixerunt*, dictum est, dicitur;
קראו, *vocarunt*, vocatum est, vocatur.“ КОСНЕРЪВЪ. *Vete-*

res autem העמיקו verterunt in persona secunda, non quod ita legerunt, sed quod ea aptior ipsis visa esset: conf. not. ad Cap. I, 29. V, 3. 8. Ceterum *profundam facere defectio- nem* nihil aliud significare, quam, summo studio omnibus- que viribus aversionem persequi, nemo non videt.

7. (ביום ההוא) *Die illa*, postquam Dei providentiam tam magno et singulari beneficio agnoverint. (ידיכם חטא) *Manus vestrae sceleris*, i. e. scelestae, adfixum additum nomi- ni regenti, cum alias plerumque addi soleat nomini recto, vid. SCHROEDERI *Syntax. Nomin. Reg. X. et not. b.*

8. *Cadet Affur gladio לא-איש non-viri, et gladius לא-לודם non-hominis vorabit eum*, i. e. eius, qui plane alius est, quam vir et homo. Scilicet vocula לא saepe cum sub- stantivis in unam quasi vocalem coalescit, ad significandum id, quod a re profus diversum, eique oppositum est, veluti Pf. CVII, 40. לא-דרך vastitas non-via, i. e. plane invia. Job. XVIII, 17. לא-שם לי non-nomen ei erit, i. e. infamia publica. Vid. SCHROEDERI *Syntax. Particul. Reg. XCIV, γ.* (וכם לו מפני הרב) *Fugiet sibi*, i. e. fugiet prae, propter en- sem illum, de quo antea. Dativus pronominum persona- lium in hebraico sermone multo etiam saepius, quam in graeco aut latino, πλεοναζα exempla collegit atorrivs in *Observatt. ad Analog. et Syntax. Hebr. pertinentz. pag. 448. 449.* Pro לו in duobus codicibus et editione Soncinen- si legitur לא, idemque in suis codicibus legerunt Alexandrini, quos secutus est Vulgatus. Sunt et clari nominis interpre- tes, ut Castalio, Doederlein, Dathius, qui receptae lectio- ni hoc praeferunt, ut hic exeat sensus: *fugient nec gladius eos urgebit*: apte sane ad id quod sequitur: בחוריו למס יהיו, *iuvenes sui, selecta manus eius, erunt in liquefactionem, sive dissolutionem*, destituti erunt animis, quemvis horrebunt fol- lii strepitum.

9. (סלעו ממנור יעבור) *Arce[m] suam prae timore transibit*, fugit etiam ultra castram, ut Latinum proverbium habet. (והחרימנס שריו) *Et pavebunt principes eius a signo*, id est, ubicunque in specula aliqua vexillum videbunt (quælium mentio supra XXX, 17.), putabunt imminere sibi hostium (Iudaeorum) agmina. „Nulla fere imago præcipiti fugæ exercitus consternati accommodator. Gregarii palantur: rex ita festinat, ut munita loca, quo sercipere possit, prætervolet.“ DOEDERLEIN. (נאם יהוה) Quæ adhuc audistis nemo dubitet quin futura sint; certus sermo est, et fidelis Iehova, qui perpetuis sacrificiis in templo Hierosolymitano colitur. Id enim *habere focum et furnum* significat.

CAP. XXXI. I. *Vae his, qui Aegyptum auxilii perendi causa abeunt, equis confidunt, fretique curruum numero et equitatus virtute, numen Israelis non respiciunt, nec Iehovam petunt,*

2. *Verum is sapiens est. Malum inducet, dicta sua non mutabit, pugnabit adversus populum istum improbum, et adversus maleficorum auxilium.*

3. *Aegyptii autem homines sunt, non dii, eorumque equi debiles, non invicti. Cum Iehova manum extendat, impinget auxiliator et adiutus, simulque omnes conficientur. —*

4. *Attamen Iehova hæc mihi revelavit: quemadmodum stridet leo super prædam suam, nec a clamoribus pastorum, contra eum congregatorum, aut eorum tumultu terretur: sic Iehova descendet omnipotens ad pugnandum pro monte Sione et pro colle eius.*

5. *Ut aves pullor, sic Iehova omnipotens proteget Hierosolyma, atque ita proteget, ut eam eripiat, liberet, atque omne periculum evadere iubent.*

6. *Redite ad eum, a quo tantopere descitum est, Israelitæ!*

7. *Tum*

7. Tum vero quisque abiiciet idola sua argentea et aurea, quae manus vestrae scelestae fabricarunt.

8. Cadetque Assyrius gladio longe alius quam hominis, ense longe alius quam viri: terga vertet, haud obversante gladio; selecta eius manus metu dissipabitur.

9. Timore pulsus arcem praeteribit, duces conspecto vexillo consternabuntur. Haec Iehova dicit, qui ignem suum Sione focumque Hierosolymis habet.

CARMEN TRIGESIMUM PRIMUM.

(CAP. XXXII. vs. 1—8.)

A r g u m e n t u m.

*H*æc sectio pars videtur carminis maioris, in quo Hiskiae regis regimen laudatur morum mutatione et iustitiæ studio insigniendum. A DOEDERLINIO, DATHIO et HENSLERO hæc pericopa coniungitur cum carmine superiore et proximo; sed qua ratione hæc tria inter se cohaereant, ego non satis perspectum habeo. Ut ex adverso nulla necessitas est, hoc caput, auctore KOPPIO, in tria carmina dispescendi, quorum primum, quinque versus priores comprehendens, contineat seculi aurei, Messia adventante descriptionem; secundum vero sit (vs. 6. 7. 8.) longioris, alio plane tempore enuntiati, fragmentum; tertium denique reipublicæ Judaicæ interitum prænunciet.

I. (וְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט יִשְׂרָאֵל) Et, quantum ad principes, pro, principes, manente nominativi potestate, cuius constructionis exempla GLASSIVS dabit *Philolog. S.* pag. 594. ed. Dath. NOLDIVS *Concordantiæ Partic. Hebræ.* p. 463. STORRIUS *Observat. ad Analog. et Syntax. Hebræ.* pag. 289. Simillime *Lam Arabum* ante nominativum redundat, vid. SCHULTENSIVM ad Job. XVI, 21. et LETTIVM in *Cantic. Deborahæ*, p. 85. — Qualis rex est, tales esse solent principes. Martialis:

Nempe

*Nempe suos (haec est aulae natura potentis),
Sed domini mores Caesarianus habet.*

Theuderichus Gothus: *Principis propositum facit aut negligere iudices, aut amare virtutes.*

2. (וְהָיָה אִישׁ) *Et est vir*, id est, quisque illorum procerum. Rex, inquit, ille, et unusquisque amicorum suorum, est omnium afflictorum refugium, ad quem afflicti fugient, haud secus quam homines, qui tempore magnorum ventorum et imbrum ad tuta latibula fugiunt: tam gratus hominibus, quam gratus esse solet locus, in quo abdunt sese homines ad iniuriam venti vehementis vitandam. (כַּפְּיָנוּ שִׁים כְּצִיּוֹן) *Sicut aquarum rivi in arido loco*, scil. facientibus iter, VIRGILIUS, Ecl. V, 47.

— — *quale per aestum*

Dulcis aquae saliente sitim restringere rivo.

(כַּצֵּל סוּעֵי-כַבֵּד בְּאַרְץ עִיפָה) *Sicut umbra petrae ingentis in terra siticulosa, deserta, arboribus vacua.*

3. (וְלֹא תִשְׁעִינָה עֵינֵי רְאִים) Si verbum תִּשְׁעִינָה referas ad radicem שָׁעָה, significatione *respiciendi*, neutiquam sensus commodus exhibit, et ad alterum membrum aptus. Hinc varii varies expediendi rationes excogitarunt. Clericus, cui assentitur Lowthius, prioris membri sensum negantem aiente mutat, hoc modo: *illum respicient, etc.* ut pro לֹא תִשְׁעִינָה legatur לֹא תִשְׁעִינָה. Sed cum nullus codex, nemoque veterum coniecturam hanc confirmet, vix probandam eam censuerim. Michaelis, quem Dathius sequitur, aliis punctis subiectis legit תִּשְׁעִינָה, שָׁעָה, *illinere, calce obducere*, in lingua Chaldaica et Syriaca frequenter obvium. Sed Kocherus, nullum plane vitium textui inesse existimans, verbum שָׁעָה hic interpretandum censet: *laxius aperis* et tanquam *maioribus oculis aspersare*, quod admirantibus, rei adstupentibus, aut opem anxie *circumspectantibus* evenire solet, quam significationem linguae Arabicae ope firmitus adstruere tentavit. Ego tamen dubito, an: *nec anxie*

nie *circumspiciant oculi videntium*, satis conveniat cum altero membro. Optimam igitur sententiam mihi videtur dixisse Kimchius, שעה hoc loco significatione convenire cum שעה, quod supra VI, 10. occurrit. Apud Syros certe et אגא (quod tamen in coniugatione Aphel tantummodo occurrit), et אגא, utrumque *illinendi* notione sumitur. Pro שמעים quidam codd. legunt חרשים, ex coniectura. — Quod integri versus sensum attinet, rectum a Grotio visum puto, qui prius illud: *non caligabunt oculi videntium*, interpretatur: non erunt, qui se prophetas dicant falsa visa adferentes (nam רִאָה saepe pro *prophetis* dici, notum est, e. c. I Sam. IX, 9. II. I Chron. IX, 22. Ies. XXX, 10.), et alterum, *et aures audientium diligenter auscultabunt*, veris prophetis praebebitur audientia. Aliis forsitan praeplacet VOGELII sententia: „*Videntes et audientes iidem sunt, quos Cap. XXIX, 18. coecos et surdos appellaverat. Scilicet, qui ad omnes aliorum persecutiones quasi coecos et surdos agere coacti erant. Videntes et audientes iam nominat, quoniam nunc se adversariis suis audacter possent opponere.*“

4. (ולבב נמהרים יבין לדעה) hic sunt *praecipites in iudicando et agendo*, insipientes, stolidi. Hi sapiunt et ad meliora redeunt. (ולשון צורה) Hi, quorum lingua balba fuit in eloquiis divinis, a modo diserte et eleganter loquuntur de lege Iehovae. Verbum מהר hic ea significatione sumi potest, qua haud raro occurrit apud Aramaeos, *peritus, excellens est*, vide Malach. III, 5. Proverb. XXII, 29.

et confer Syriacum כַּסְּיָא, CASTELLI *Lexic. Heptagl.* p. 1607. ASSEMANNI *Bibl. Orkul. T. I. p. 181.* צורה, *nitida*, i. e. facunda verba, q. d. prompte, expedite et facunde loquuntur proba, legibus Iehovae convenientia.

5. (לא יקרא עורר לכל כריב) Grotius כריב, *εὐεργεσις, beneficium*, honestam appellationem viri principis esse putat.

Stultos vero, sive insipientes vocari putat, qui Dei providentiam non credunt. Sed membrorum parallelismus docet, כריב propria significatione *ingenui* sumendum esse, atque כבל, *stultum*, esse hominem divitem et illiberstem, qui de bonis suis aliis nihil largitur, et, si quippiam largitur, facit id maligno animo. Sub tyrannis mutantur vocabula; nomina vitiorum dantur virtutibus, et iudicia non sunt libera: non ita sub bono principe, et ubi res publica bene ordinata fuerit. (ולכילי לא יאמר שוע) Idem quod in priori membro dictum fuit. „Ahasi tempore, ut Romae Sallustii, vera rerum nomina amissa erant. Melius aevum omnia verae dignitati restituit.“ DOEDERLEIN.

6. Causas reddit, cur bonus rex neque impiis, neque avaris mandare debeat magistratus. Impius loquitur impia, et sic multos corrumpit (conf. infra vl. 8. כריב כריבור יעץ). Ita recte Grotius. Sed DOEDERLEIN in hoc commate sacerdotes describi existimat, qui falsis vaticiniis quaestus causa Iehovae nomen praeverterent, coll. Cap. XXX, 10. XXVIII, 13. VOGELIVS: „De stulto publice adferi poterit, stulta esse, quae adferit. Ad hunc modum etiam sequentia explicanda sunt.“ Eadem Dathii videtur sententia fuisse, qui vertit: *agnoscetur hominis profani profanitas*, et quae sequuntur: et in nota subiecta verba activa huius et sequentis verus *rei cognitionem* indicare monet (GLASSII *Philolog. S. Can. XVII. de Verbo* pag. 225.), explicare enim verbum praecedentem. יעשה, *machinatur*, ut admittat impietatem; nihil aliud cogitat, quam de iniuria inferenda. Nulla religio enim ab iniustis factis prohibet. לעשות חכה) אלהיהרה הרעה ורדב *verba erronea*, a veritate aliena, sive potius, quae seducunt, putantes scilicet, Dei providentiam sese ad haec inferiora non extendere. Pro א quidam codd. legunt על, quod praefert Lowthius. Sed א etiam saepe eadem notione, qua על pollet, *de*, occurrere, notum est. Sensus est, profanos istos homines aliorum fidem

fidem in Deum, eiusque providentiam, labefactare, pioaque solatio ex illa percipiendo privare.

7. (וכלי בלוי רעים) *Arma avari* Kimchius bene exponit conditiones malas, quibus avarus circumvenit simplices et pauperes. Ceterum observa paronomasiam כלי inter et (להבל עניים) *Invenit commenta vafra*. (הוא זמרה ועידך. כלי) Pro עניים, *mansuetis*, Masorethae עניים, id est, *pauperes*, legi iubent. Sensus non multo differt, nam עני, *pauper*, et ענו, *mansuetus*, atque אביון, *egenus*, sæpe alternantur in libris Hebraeis. (ובדבר אביון משפט) *Idque in loquendo*, si-
vè, quamvis egenus loquatur ius, quamvis egeni causa sit iusta.

8. Grotius hunc versum reddit: *Princeps erit, qui generosa cogitabit, et in generosis actionibus perstabit*. Est argumentum, inquit, ἐξ ἑτυμολογιας, nam כריב, *princeps*, a *generositate* nomen habet. Rectius forsitan vertitur: *At ingenuus ingenue consulat*: manifesta enim oppositio est inter *avaros iniustosque*, de quibus in superioribus, et inter *ingenuos et beneficos*, magistratus intellige. (והוא על כריבוה יקום) *Perstabit in generositate*, animo ingenuo, nulla re ab ingenue sentiendi agendique ratione avocari poterit. Alii vertunt: *egregie facta defendent*. Sed nostra interpretatio confirmatur simili verbi קום ulu apud Arabes, qui يقوم على شيء, *super aliqua re perstitit* usurpant de eo, qui rei alicui intentus est, eamque maxima cura urget.

CAP. XXXII. I. *En! iuste regnabit rex, et principes ex aequo imperabunt.*

2. *Quisque eorum veluti proteclio erit adversus ventum, confugium adversus imbrem. Ut rivi aquarum in loco arido, ut umbra rupis praecelsae in terra siticulosa.*

3. *Non amplius illitos habebunt oculos illi qui videre debent, et aures praebebunt, qui audire debent.*

4. *Praecipites animo et iudicio sapient, atque balborum lingua expedite proba proferet.*

5. *Socors non amplius dicitur vir egregius, nec renax vocabitur liberalis.*

6. *Nam socors inutilia profert, et animo mala machinatur, ad stabilendam profanitatem, et ad errores de Deo disseminandos, ad praeripiendum esurienti cibum, et ad privandum potu sitientem.*

7. *Avari instrumenta mala, scelerata consilia inuit, quomodo probos mendaciis circumveniat, et ubi iusta pauperum est causa.*

8. *At ingenuus ingenue consulit, et constans animi integritatem servat.*

CARMEN TRIGESIMUM
SECUNDUM.

(CAP. XXXII. 9 — 20.)

A r g u m e n t u m.

*P*riore carminis parte (vs. 9—14.) praedicitur urbium Iudæae et totius terrae vastatio. Sed posteriore parte (vs. 15—20.) vates, uti fere solet, promissionem addit, de hostium interitu, deque re publica in statum novum et meliorem, quam antea, restituenda.

Utrum vates in hoc carmine de Senacheribi irruptione, an de destructione extrema, a Nebucadnezare terrae illata, loquatur, interpretes dissentiunt: nec ego certi quidquam de tempore, quo hoc carmen editum sit definiyerim, cum certis temporis iudiciis hic omnino destituamur.

9. נשים שאננרה) *Mulieres*, quas hic alloquitur vates, non proprias esse intelligendas, quod post Grotium et placuit Doederlinio, sed figuratas, nempe *urbes*, quae non solum בחולות et בנרה, sed et נשים dicuntur, Ezech. XVI, 41., totius orationis tenor videtur arguere. Etenim propheta nihil dicit, quod ad mulieres in specie pertineat, ut Cap. III, 16., ubi earum luxum et molliem reprehendit. Recte igitur KIMCHIVS: „*Mulieres iuxta Thargum provinciae, et ita filiae redditur urbes: alloquitur civitates Iudæae, quae arbitrabantur se futuras tranquillas et tutas.*“ Et alius ex Hebraeis: „*Per mulieres intelligit civitates, et per filias loca minora*

minora, ut sunt castella et villae.“ שאנכנה, *tranquillae*, i. e. divites, luxuriantes, urbes et vici Iudaeae prospere, hilariter ac secure ad omnem copiam et abundantiam pasti. בטוחות, *securae*, quae vivitis in magna fiducia et securitate.

10. (ימים על שנה חרונה) Per *plures annos* interpretes *biennium* intelligendum autumant, Kimchium fecuti, qui על pro עם positum, ut Exod. XXXV, 22., et יום *annum* hic notare observans, ut Exod. XIII, 10., Levit. XXV, 29., phrasin nostram interpretatur, *annum post annum*, i. e. *biennium* trepidabitis etc. Indicari igitur putat non *tempus*, quo calamitas illa afflicta sit Iudaeos, sed *quandiu* duratura illa sit. Mihi tamen ימים על שנה optime verti videtur: *post plures dies ultra annum*, i. e. brevi, trepidabitis et commovebimini. Idem tempus definiendi modus, qualis *triennium* et *dimidium* pro tempore longiore; vid. EICHHORNII *Commentar. in Apocalypf.* Tom. II. pag. 60. — (כי כלה בצירוף אספה בלי יבוא) Terra Iudaica per hostium vastationem frustrabitur spem communem incolarum eius, qui fructibus eius uberibus et optimi generis non ad necessitatem solum, verum etiam ad delicias fruebantur. Vox אספה h. l. notat *collectionem* et *comparationem fructuum* tempore messis, quam Graeci vocant *συλλογήν*, sive *συγκομιδὴν των καρπων*, et sumitur hac significatione *ἐλλειπτικῶς* pro *collectione* sive *comportatione fructuum* Mich. VII, 1. perinde ac אספה Exod. XXIII, 16. Utraque autem non tam respicit ad *messam vernam*, *hordei*, *tritici*, *frumenti*, quam ad *aestivam* sive *autumnalem*, *ficuum*, *uvarum*, *olivarum*, quae dicebatur collectio קיץ, *aestatis*, sive *autumni*.

11. (חררו שאנכנה) Expectares חרונה sive חרונה, ut proxime antea vs. 9. קומכה, ושטענה: sed iungit vates *terminationem masculini* voci generis *feminei*. Ratio petenda ex eo, quod ad vs. 9. monuimus, prophetam per *mulieres tranquillae* intelligere urbes Iudaeae et earum incolas. פשטה, עורה, חנורה) רגזה, ut et sequentes בטוחות

Ies. Var.

Y y

cuius

cuius formae sint, disceptant Grammatici, *Imperativi* an *Infinitivi*. Si posterius obtinet; omnino statuendum est, *Infinitivi* formam hic pro *Imperativo* usurpari, ut saepe alias: est enim *Imperativus* proprie *infinitivus*, rem postulata significans, veluti שמע Deut. I, 16. valet *audite*: XXXI, 26. לקח *sumite*, cf. Iol. I, 13. Vid. SCHROEDERI *Syntax. Verbor.* Reg. LIV. c. ubi locus noster sic redditur: *trepidate, tranquillae, contremiscite securae, spoliatae, scil. corpus, et nudate, et accingere saccum super lumbos.* Conf. STORRII *Observat. ad Analog. et Synt. Hebr.* p. 167. Sic רגזה esset forma בקר *Infinitivi* cum ה paragogico, et פשטה forma בקר item cum ה paragogico; conf. SCHROEDERI *Institt. Ling. Hebr.* Reg. CLXV. a. α. א. 1. Alii רגזה est *imperativus*, contracte scriptus pro רגזת, elisa littera נ, Kimchio autore, qui triplicem dari Imperativi formam dicit; unam quidem perfectam, imperfectas duas, in quarum altera elidatur ה *finale*, altera ן, ut hoc in loco רגזה. Sed nulla huius generis exempla producit. (פשטה וערה והגורה על הלצים) Cum urbes Iudaicas semel intulisset sub imagine mulierum, recte persistit noster in similitudine incepta, proque simplici: *lugere vos incolae urbium Iudaeae*, ornate dicit, laxis fluentibusque, quas luxus amat, exutis vestibus induendas illis esse vestes sordidas et arctas in gravissimi luctus signum. Verbum ערה *coccivus* ad עור *excitari* refert, *pergit*, addens, *trepidationem denuntiare, et quidem ut subitam, tanquam si in nocte superveniat malum, iubet vestes ponere, et vigilare vel excitari, ut exiliendum sit e lecto, et non quidem vestes induendae, sed vix lumbi tegendi propter fugam.* Sed totus contextus manifeste docet, vocem עורה, quamquam formata sit ad analogiam verbi עור, adsciscere significationem affinis ערה, *nudare*. Post הגורה subintelligendum est שק, conf. supra XX, 2. Ierem. XLVIII, 37. Amos VIII, 10. quod tamen omissum est, ut hic, Iol. I, 13. והגרו וספרו. הכהנים. Unde non est necesse, vocem illam textui inferre, ut Lowthus faciendum putat.

12. (על שרים ספרים) Ad verbum: *plangentes super*, si-
 ve, *ob, ubera*. Sed hic difficultas est, in eo, quod ספרים
 terminatione *masculina* usurpatur de *mulieribus*. Hinc DOE-
 DERLEIN pro שרים legendum putat שרים, LOWTHIUS, paul-
 lo audacius, praeter hanc mutationem, et ספרו pro ספרים
 reponendum iubet, Alexandrini, Vulgati, Syrique authorita-
 te fultus, qui in *Imperativo* vertunt. Verum si pro שרים
 legatur שרים, vocem ספרים tentare, nulla necessitas est: et
 quod antiqui illi interpretes in imperativo verterunt, in eo
 haud dubie sensum magis et sermonis elegantiam respexe-
 runt, quam singulorum verborum formam. Sed et levior
 illa mutatio vocis שרים in שרים nec codicis, nec interpre-
 tis alicuius veteris testimonio confirmatur, quod posterius
 quidem mirari possis, quum שרים sine punctis vocalibus le-
 genti, facilius שרים, bonum haud dubie hic sensum red-
 dens, in mentem venire potuisset, quam שרים. Retinen-
 dum igitur omnino quod in omnibus, adhuc collatis, codi-
 cibus legitur: על שרים ספרים, ubi in eo, quod ספרים de
mulieribus usurpatur, nullam invenies difficultatem, si cogi-
 tes, terminationem masculinam, ut in ipso נשים, *mulierum*,
 nomine, sic alibi occurrere, cum non *mulier*, sed *homo*,
 non *sexus*, sed *numerus*, spectatur; conf. et not. ad חננה pro
 חננה v. proxime anteced. Iam vero quod ad verborum
 שרים על שרים sensum attinet, magna interpretum discre-
 pantia est. LVDOV. de DIEU vertit, *propter ubera plangentia*,
 ut שרים שרים idem sit, quod apud Hoseam IX, 14. שרים
 צומקום, *ubera arenaria*. Quod plane est coactum. *Ubera*,
 siue rectius, *pectora*, dici possunt *plangi*, feriri (quae vera
 vocis notatio est antiqui usus), sed non, *plangere*. COCCIVS:
rundant ubera: quo etiam spectat annotatio GROTHII: *ob penu-
 riam lactis mulierum*. Seneca in *Troadibus*:

— — Tibi maternis ubera palmis
 Laniata iacent.

Consentit JARCHIVS: יטפחו על לבם (Plangentes)
 Cor suum, siue, *pectora sua, feriant*. Verum recte huic in-
 Y y 2 terpreta-

terpretationi obiicit Vitringa, particulam על constructam cum ספך ubique notare *causam luctus*, veluti Ierem. IV, 8. חזו על-לחייך *propter hoc accingimini saccis*, ספדו *plangite et eiulate*: Mich. I, 8. על-לחייך חזו ספדו, *propter hoc plangam et euilabo*. Zach. XII, 10. על-לחייך חזו ספדו על-לחייך, *et plangent propter ipsum, ut planctus est propter unigenitum*. Accedit, hoc nostro loco particulam על bis repeti significatione: *ob, propter*. Dicuntur praeterea *ubera non rundi, sed laniari, lacerrari*, vid. e. c. Luc. XXIII, 48. Alii per *ubera* hic *synecdochice* liberos, et quidem *filios* designari putant, quos bello interemtis plangendo lugerent matres, de quibus sermo continuatur. Sic *Sanctius*, adductis locis Genes. XLIX, 25. et Hof. IX, 14. Alii *luctum propter ubera* expouunt de *caritate annonae*, qua fieret, ut *ubera matrum marcescerent*. Kimchius: על שרים שהיו צומקים מהרעב, *propter ubera*, scil. *marcida ex fame*. DATHIVS *propter agros* vertit: putat scilicet vocem שרץ hic eadem significatione occurrere, qua ἄρα similiter *uber, mammam* significans, occurrit apud Homerum Iliad. IX, 141., ubi ἄρα ἀρσενος, est *ubertas telluris*, ager feracitate insignis, ἡ εὐκαρπος γη. Id tam bene convenit membro sequenti, ut ego huic ingeniosae interpretationi accedere non dubitem. In eorum tamen gratiam, quibus forsan interpretatio illa non satis certa videtur, quod שרים in libris Hebraicis, nobis superstitis, hac notione amplius non occurrit, Vitringae appono sententiam, qui per *ubera* hic intelligit matres familias lactantes tenellos suos, ab uberibus pendentes, quarum hoc tempore calamitatis communis esset luctuosissima conditio. Confert effatum Iesu Matth. XXIV, 19., ubi extremam Hierosolymorum calamitatem describit: *Vae autem gravidis καὶ ταῖς θηλαζούσαις* et Luc. XXIII, 29. *Nam ecce venient dies, quibus dicent, beatae steriles, et uteri, quae non genuerunt, καὶ μασοί, αἱ δὲ ἐκ θηλασάν, et ubera, quae non lactaverunt*. Putat Vitringa, Iesum respexisse tum ad locum hunc nostrum, tum ad paralle- lum Hoseae IX, 14. *Da iis Iehova! Quid ve-*

ro dabis? Da iis uterum aborientem, et ubera arscenzia. Sensus loci, inquit, nullum eius tempore calamitatis beneficium maius moderaminis divinae severitatis dari posse, quam ut matres familias nullos gignerent et lactarent liberos.

13. על ארמם—חעלה. Signum vastationis maximae, terraeque incolis suis, sive bello intèrentis, sive in exilium abductis nudatae. Confer supra Cap. V, (C. VII, 23—25. ubi eadem res eadem imagine depicta invenitur. In verbis שִׁחַר שְׂמִיר deest copula, ut saepe alias. (כי—עליזה) Quomodo vocula כי hic sit explicanda, interpretes dissentiunt. Vulgarem significationem, *nam, quia*, retinens Ludovicus de Dieu, versum nostrum ita reddit: *super terram populi mei spina, sentis ascendet, quia propter omnes domos gaudii civitas exultabunda est.* Sensus secundum ipsum: *ferre diutius Deus non potest huius civitatis luxum et petulantiam, omnes domus plenae sunt gaudio, et quae sequuntur.* Verum cum in toto hoc carmine vates vastationem terrae Iudaicae non ut poenam ob crimina et scelera immixtam sistat, sed deploret illam tantummodo et depingat; Ludovici de Dieu interpretationem orationis tenori non satis congruam existimo. Alii interpretes, ut Iunius, Tremellius et Cocceius כי nomen esse putant, a radice כוה, *adustionem* significans, qua significatione aderat supra III, 24. Ut *nomen* vocem nostram et accipit Michaelis, sed vertit illam *urticam*, ab eadem illa radice כוה, quasi ab *urendo* dictam, unde et Arabibus بنت النمر, *filia ignis*, dicitur. Certe huic loco melius convenit nomen dumeti aut herbae invisae, in aedium pulcrarum ruinis luxuriantis, quam particula caustalis, quae omnino languidi quid habet. Notum intuper est, urticam in aedium ruderibus se icissime provenire, nec id modo apud nos, sed et in Oriente. HASSELQVIST pag. 525. 526. *Florae Aegyptiacae; urtica Aegypti maxima, — locus Aegypti rudera, mense Martio.* Quibus tamen non satis certum

toribus vel peregrinatoribus, qui se in iis occultent; vel ferarum aut gregum vagis ac tumultuariis incursionibus exposita iacebunt. Hieronymus haec verba vertit: *tenebrae et palpatio* (palpitatio) *factae sunt super speluncas usque in aeternum*, unde Grotius colligit, illum in suo codice legisse ערפל ובהל. Sufficit, de nostrae lectionis veritate non esse dubitandum. עפל, *Ophel* (quod proprie notat *tumulum*, vid. SCHROEDERI *Observat. ad Origg. Hebr.* p. 50., ubi origo variaeque vocis significationes enucleatae egregie sunt), fuit *clivus Orientalis* montis Zionis, muro proprio circumdatus et a Zione separatus ad meridiem templi (templum enim ad austrum partim Zionem respexit, partim hunc clivum), excurrentis ad *murum usque templi orientalem*, unde Michae, Cap. IV, 8., est ערפל בה ציון, *Ophel filiae Zionis*, i. e. clivus Zionis, nam *filia Zion* est ipsa Zion. Mentio fit huius clivi Nehem. III, 26. 27. 2 Chron. XXVII, 3. בהן fuisse *turrem* vel *speculam* satis patet ex loco parallelo Cap. XXIII, 13. coll. cum Ierem. VI, 27., in quibus בהן obtinet notionem *turris exploratoriae*. Sed cum in muro, et forsan etiam in palatiis regii, plures fuerint *turres* (cf. Ps. XLVIII, 13.) quae hic intelligenda sit *turris*, haud facile quis defini- verit. Veri tamen specie non caret Vitrinae, aliorumque sententia, vatem fortasse hic respicere *turrim* seu *speculam* altam et prominentem palatii regii, quod fuit in *Ophel*, cuius exerta mentio fit Nehem. III, 25. *Turris illa insignis* [הַמְּבֹרֶכֶת] *prominens*, [הַיְצֵא] *egrediens*, (*prodicens*) *ex domo regia superiore, quae proxima est atrio sive aulae custodiae publicae* (conf. Clericum ad loc.) Mox rursus vs. 27. הַמְּבֹרֶכֶת הַגְּדוֹלָה, *turris magna illa prominens*. In sensum plane contrarium MICHAELIS in *Supplemente. ad Lexx. Hebr.* P. I. p. 168. verba nostra vertit: *urbs quae olim fuerat, nunc erit clivus, et Nomadum nocturna mansio*, collato nimirum Arabum ^{5 1 0 1} *mansio Arabum campestrium*. -- positum hic esse pro ל *servili*, habere enim hanc dictio-

nem significationem litterarum fervilium, et ita usurpari pro
 ט Genes. XXVI, 8. bona est Kimchii observatio. ער עולם
 hic tantummodo *longum tempus* significare, manifeste patet
 ex eo, quod versu proxime sequenti *terminus ad quem* sta-
 tim additur. (מרעה עדרים) BOCHARTVS Hieroz. P. I. Lib. III.
 Cap. XVI. observat, pro עדרים h. l. forsan non incommode
 legi posse עדרים, *onagros, asinos sylvestres*, coll. Job.
 XXXIX, 5. et Dan. V, 21., etsi ille nihil hic mutatum ve-
 lit ob lectionis communis constantiam, et consensum anti-
 quae versionis Alexandrinae, quae hic habet βουκωνματα ποιπι-
 νων, sic enim legendum pro ποιμινων. Sequitur tamen hanc
 coniecturam Doederlein, vertitque *onagrorum delicias gre-
 gumque mansiones*. Verum nulla hic urget necessitas lectio-
 nem mutandi. *Pascuum gregum* hic non accipitur de *pascuo*
stabili, sed de vago et tumultuario, quomodo pastores Ara-
 bes vagos ducentes ovium et caprarum greges eos promissive
 sinunt recumberé et in locis quoque incultis herbida
 sponte nata carpere: plane eodem sensu, quo supra Cap.
 VII, 25. poeta de praestantioribus montibus frugiferis, ait,
 tempore desolationis terrae fore *in missionem bovis et concu-
 sationem parvae pecudis*.

15. (עריערה עלינו רוח ממרום) Haec verba optime
 interpretatus est Kimchius: „*donec effundatur super nos spi-
 ritus*, i. e. voluntas, *ab excelso*: quasi dicat, erit haec va-
 statio, donec voluerit Iehova: nam *spiritus* hic est *voluntas*,
beneplacitum, veluti Ezech. I, 12. אֵל אֲשֶׁר שָׁפָה רוּחַו לְלִבָּהּ,
quocumque animus fuit eundi.” Eadem significatione רוח oc-
 currit Elai. XL, 13 Ezech. I, 20. Zach. VI, 8. Conf. נול-
 דוּת Concordanti. Particularr. Annot. et Vindic. pag. 770-
 nott. 355. Verbum ערה in Piel proprie notat *nudare*, *de-
 nudare*, inde *effundere*, quia vasa *effusis liquidis* nudantur.
 Sic sumitur Genes. XXIV, 20. וַתַּעַר כַּבֶּרֶת, *et denudabat* Re-
 becca *fiulam suam*, evacuabat, effundendo aquam. Eadem
 significatione verbum הִעָרָה occurrit infra C. LIII, 12. ממרום,

ex alto, i. e. a Iehova. — DOEDERLEIN vertit: *donec res nostrae vento secundo reflorescant*, vocem יצרה conferens cum Arabum *صير*, *viriscere*, coll. Pl. XXXVII, 35. ויהיה — (ישב) Varie haec verba accipiuntur ab interpretibus. Nonnulli, ut Grotius et Dathius, conferunt similem phrasin, supra Cap. XXIX, 17., et hanc nostram non minus quam illam proverbialem putant, qua subita, eaque felicissima, rerum mutatio indicetur, et comparatio fit in eo, quod humile opponatur elato, hoc sensu: sublimes Assyrii deficientur, Hebraei afflicti fient victores: conf. not. supra ad Cap. XXIX, 17. Verum locus ille a nostro diversus videtur: hic enim opponuntur *desertum et Carmel*, illic *Carmel* altiori *Libano*. KIMCHIUS: „*et erit desertum in Carmelum*, id quod est desertum, erit Carmelus, qui est locus feminis, et agrorum proventus, et arborum frutiferarum; *et Carmelus in sylvam reputabitur*, prae multitudine arborum, quasi dicat. ascendent Israelitae ab uno felicitatis gradu ad alterum.“ Similiter Vatablus vocem יער pro sylva pomifera, et horto amoenissimo, qui vel felicissimam agrum superet, positam putat. Mihi rectum vidisse videtur LUDOV. DE DIEU, qui, dispiciant,“ inquit, „eruditi, an non ל in ליער possit esse tertii casus, ac verti, *et arvum sylvae reputabitur*, eadem phrasi ac sensu cum vs. 5. לא יקרא עוד לקבל נריב, *non vocabitur amplius stulto ingenuus*, ותלביני לא נאמר שוע, *et avaro non dicitur liberalis*, id est, stultus non vocabitur amplius ingenuus, neque avarus dicitur liberalis: ita hoc loco, *et arvum sylvae reputabitur*, id est, sylva reputabitur arvum; ita ut ליער subiectum enunciationis sit, פרטל praedicatum: sitque idem, quod aliis verbis in priori membro dixit, *erit desertum in arvum*. Nec obstat, quod elegantior videatur futura fuisse oratio, si non repetivisset vocem כרמל, sed et pro ea aliam substituisset: idem enim factum videmus infra vs. 17., ubi in posteriori membro repetitur הוצדקה, mutatur autem מעשה in גבורה, et תשקט in שלום, eodem plane in utroque membro sensu.“

16. In republica hoc modo in meliorem statum restituta, res tam sacrae, quam civiles, optime administrabuntur; id enim expriment *משפט* et *צדקה במדבר* *in deserto*, in Carmelem converso, vid. vl. praeced.

17. 18. Hinc inconcussa pax et omnimoda felicitas novam reipublicam beabunt.

19. Mire exercuit hoc comma interpretes tam Hebraeos quam Christianos. Memorabo potiores tantummodo interpretandi modos. Alii proprie intelligunt hunc verbum, alii figurate de hostium interitu. 1) Illi interpretationem sic instituunt: *grandinabit in descensu*, i. e. in imo, *sylvae*, i. e. quando grandinaverit, non cadet grando super civitatem, nec super lata, sed in sylvis, ne laedat ea: *et in humilitate*, i. e. in valle, *desidebit civitas*, q. d. olim in locis editis et altioribus existuere civitates solebant, quo difficilius ad eas aditus esset: in nova republica vero eam tutelam populo suo Iehova praestabit, ut solitis munitionibus minime sit opus, et civitas tuto poterit considere in valle.— Coacta, si quid video, interpretatio, nec sensus satis dignus. Praeferenda igitur omnino 2) altera interpretatio, qua per *יער*, id est, *montes silvofos*, hostes Assyrii, perque *urbem humiliandam* Babylon urbs intelligitur. Cum antea de pace inconcussa, qua nova respublica fruitura sit, locutus esset, nunc veterem illius hostem plane deletum iri, subiicit. *ברד* vero *poenae divinae* imago est, ut supra XXVIII, 2. 17. *ברד היער*, *in descensu*, i. e. cadente, ruente (sic *ירד* occurrit Deut. XXVIII, 52.) sylvae. Cum posteriore commatis nostri membro conferendus locus parallelus supra XXVI, 5. *Quia depressit habitatores celsitatis, urbem elatam: humiliabit eam usque ad terram, fecit eam pertingere ad pulverem*, Similem sensum iam vidit Ephraem Syrus, sub *salu* Assyriorum regnum, sub *civitate* magnifica Assyriorum castra intelligens. DOEDERLEIN verum hunc vertit: *urusque* (populus meus, ex vl. praeced.) *peragrabit arva, et civitas humiles*

miles valles peter. „Sequor, in nota subiecta inquit, lectio-
nem unius codicis וירר, qui SECKERI coniecturam confir-
mat, conf. Zachar. XI, 2. Describitur autem status tranquil-
lus, vid. infra LXIII, 8. dum et per arva vagari libere licet, et
urbs olim obsessa iam amoenitatem vallium fruendam evo-
lat.“ Quia pro בשפלה Syrus posuit $\text{סִינְיָר בְּשַׁפְלָה}$,
in modum planitie humiliabitur urbs, Lowthius in illa voce
ב in ב mutare non dubitat. Equidem בשפלה a Syro le-
ctum esse in suo codice non negarim: at necessaria mutatio
non est. Meretur adhuc, quae adscribitur, HENSLERI in-
terpretatio: *des Forstes Abhang treffe Hagel, uief im Thale*
liegt die Stadt: quasi dixisset poeta: sicut civitas, in valle si-
ta, saepe tuta est a grandine, qui saltum vicinum, in monte
situm, depopulatur, ita, dum aliae regiones variis calamita-
tibus percussae erunt, Iudaeae urbes amoena fruuntur tran-
quillitate.

20. Omnium bonorum copia et affluentia erit.
זרעי על כל מים, *qui feretis ad omnes aquas*, i. e. vos Iu-
daeae, qui sementem facietis in locis irriguis, et ob id valde
feracibus. (משלחי רגל השור והחמור) Tanta omnium fru-
gum copia, ut etiam iumentis permiffuri sitis ibi pasci. Vide
supra XXX, 24.

CAP. XXXII. 9. *Mulieres tranquillae, agite, audite
me! et vos securae, advertite aures ad ea, quae dicam.*

10. *Praeterlapso anno et diebus aliquot trepidabitis,
nam intercepta est vindemia, messis nulla.*

11. *Trepidate, tranquillae, commovemini, securae, exu-
ite, nudate vos, vestes lugubres induite.*

12. *Propter agros, propter agros fertilissimos, propter
vites frugiferas plorantes.*

13. *In agris populi mei sentes crescent et vepres, urticae
in omnibus domibus voluptatis, in civitate laetitia resonante.*

14. Palatia erunt deserta, urbs tumultuosa derelicta, Ophel et turris speculatoria speluncae erunt per plura secula, gaudium onagrorum, pascua gregum.

15. Donec iubente Iehova desertum in aruum frugiferum, et aruum frugiferum in sylvam transmutetur.

16. Tum in deserto habitabit iudicium, et in arvo frugifero iustitia sedem fegerit.

17. Eritque opus iustitiae pax, et effectus iustitiae securitas et tranquillitas in perpetuum.

18. Tum populus meus in terra pacata habitabit, in mansionibus suis, sedibusque beatis.

19. Grando autem deiicietur saltu isto ruente, atque urbs ista ad inum statum redigetur.

20. O vos beatos! qui iuxta omnes rivos seretis, bove et asino libere ubique pascente.

CARMEN TRIGESIMUM TERTIUM.

(CAP. XXXIII.)

Argumentum.

Apostrophe ad magnum aliquem vastatorem directa, quae exitium ipsi vicinum denunciatur, carmen exorditur (vs. 1.). Inferitur populus Iudaicus, ad summam angustiam ab illo redactus, auxilium plorans a Iehova, a cuius voce totae gentes perterritae in fugam convertantur (vs. 2. 3.). Respondet vel vates, vel Deus ipse (vs. 4.), hostem brevi prostratum iri, unde chorus Iudaeorum erumpit in laudes potentissimi Iehovae (vs. 5. 6.). Rursus redit vates ad descriptionem summae miseriae et calamitatis, ad quam Iudaei hostis illius irruptione redacti erant (vs. 7—9.). Iehova iterum respondet, velle se populum suum liberare (vs. 10. 11. 12.); omnesque terrae nationes testes advocat, ut videant, quam magnificum auxilium, piorum fiducia in ipso permotus, ab hostium manu Israelitis praestet (vs. 13—24.).

Senacheribi stragem mirumque auxilium Israelitis a Iehova praestitum, in hoc carmine decantari, plerisque melioris notae interpretibus visum est, nec ego, cur huic sententiae refragarer, video.

I. (הרי שורד-בך) Heus tu, qui alios devastas, haecenus a nemine devastatus; heus tu, qui alios impetis, et nemo te haecenus imperiit! Sensus recte enunciauit MÜNSTERVS: vae tibi,

tibi, exercitus Assyriorum, qui nullis laceffitus iniuriis omnes terras conaris devastare. כהחמיטך שודד, propr. *cum consummaveris vastans*, i. e. cum consummaveris vastare, perfeceris vastationem. Loquendi modus et Graecis, novique Testamensi scriptoribus frequens, veluti Luc. V, 4. *ὡς δε ἐπαυσατο λαλῶν*. — Vox כנלחך, quoniam alias in codice Hebræo non extat, nisi in derivato מנלה apud Jobum XV, 29., varie tentata est ab interpretibus. LVDGV. CAPELLVS, observans, litteras ך et ל esse, ut ipse loquitur, incompatibiles, id est, *alteram numquam immediate sequi alteram*, suspicatur, litteram כ hic occupare locum תח כ, affinis figuree, et facillimae permutationis, ut scripserit propheta vel ככלחך, *cum absolveris*, vel ככלחך, *cum fatigatus*, sive *lassatus fueris*, quomodo Chaldaeus et Hieronymus vocem videntur accepisse: ille enim בר חלמיש, hic, *cum fatigatus desieris contemnere*, exhibet. Priorem CAPELLI coniecturam, ככלחך, probant Seckerus, Lowthius et Doederlein. Posteriorem sententiam, legendum esse ככלחך a radice לאה praefert Dathius, quod 21. Codd. KENNICOTTI legant hanc vocem plene, sive cum Vau scriptam, כנלחך, et unus exhibeat characterem infinitivi, in Niphal usitatiorem, כהנלחך. Idem olim placuit MICHAELI in *Biblioth. Orient. Adpend. Tom. XIV. pag. 116—120*. Sed in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. V. pag. 1419. ita mutavit sententiam, ut כנלחך illud, quod in 21. Codd. Kennicotti invenitur, his efferendum punctis vocalibus ככלחך, referendumque putet ad radicem לוח, quam confert cum Arabum *لوى*, *obtorpuit, segnisque destitit*. Unde dictionem nostram vertit, *cum desieris contemnere*, fatiatus et iners ludibriis. Verissimam de hac voce sententiam SCHULTENSIVS videtur dixisse, qui in *Animadverss. Philologg.* ad h. l. vocem nostram refert quidem ad radicem כלה, sed eam illustrat ex Arabum *كَلَى*, aut *كَلَى*, quod verbum praeter alia saepe significat, *perfecit opus inceptum*. Verba autem quiescentia

radicali

radicali media in significationibus non raro convenire cum verbis quiescentibus radicali ultima, saepius iam vidimus. *Perficiendi* notionem insuper aperte flagitat totus contextus, פָּגַלְחָה contracte scriptum esse pro פָּהֶגְלְחָה vix monitu opus. Verbum בגד hic neque *contemnere*, neque *perfide agere* videtur reddendum, sed, quomodo Chaldaeus illud saepe interpretatur, בָּזוּ, *spoliavit*. Scilicet sicut ab עָרָה, *cervix*, עָרָה notat *cervicem praecidere, iugulare*, ita a בָּגַד, *vestis*, בָּגַד primum *vestem detraxit, illa spoliavit*, deinde omnino *spoliavit* videtur significasse. *Praedandi, spoliandive* notionem poscit praeterea parallelum שָׂדֵד.

2. Solenne est vatibus Hebraicis, quando significare volunt, quam celeriter oppressis affuerit Deus, et historiam narrant obiter, quasi per parenthesin brevem orationem inferere, qua ad Iehovam usi sint, ac mox liberationem atterere. Conf. Ps. CXVI. לֵךְ קוֹיֵנוּ, in te speramus, tibi confidimus. (הִיָּה זִרְעָם) *Esto brachium, auxilium, eorum*, scil. Israelitarum, popularium meorum: subito vates ipse loquitur, oblitus quasi, vehementiore phantasiae motu abreptus, se Israelitas loquentes inferre coepisse. Sed veteres interpretes, ut fere solent, primam pluralis personam in vertendo retinuerunt, unde Lowthius, pro more suo, pro tertia illam in textu reponendam censet, quod probatum esse a Dathio et Doederlinio, ego miror. לְבַקְרֵי, per singulos dies, *mane pro die* per synecdochen.

3. מִקוֹל הַמָּוֶן a voce *strepitus*, strepera, scil. Iehovae, Iehova increpante. (מִרְמַמְהָךְ) Quia tu superior es hostibus nostris; hinc cognoscent, non prodesse sibi ipsorum fortitudinem et exercitum magnum.

4. (וְאִסַּף שְׁלֹלְכֶם אִסַּף הַחֲבִיל) Haec sententia, si ulla alia, huius libri interpretes varie exercuit. Ad verbum fonabit: *et colligetur spoliium vestrum collectione bruchi*, sive ut alii malunt, *locustae*; quid enim הַסִּיל significet, dubium

adhuc est, vid. MICHAELIS in *Supplementis ad Lexx. Hebræ.* P. III. pag. 862—865. אֲסוּף הַחֲסִילִים autem gemina significatione sumi potest, *active* et *passive*. Priore sensu *collectio locustarum* erit, si illa animalia obvia abradunt et decerpunt in suos usus: posteriore est ipsarum locustarum sata consumentium collectio, quae fit ab agricolis, eas colligentibus in vasa, aut cumulate extrudentibus in fossas et foveas, ut eas enecent, quod in Africa et Hispania fieri, obleruat RORERIVS ad h. l. Posterius plures hic eligerunt, quibus praeiit Kimchius. Idem placuit Hieronymo, qui integram sententiam vertit: *et congregabuntur spolia vestra, sicut colligitur bruchus, velut cum fossae plenae fuerint de eo*. Pressius hunc sensum exposuit LVD. CAPPELLVS, qui, *estque*, inquit, *haec locutio ducta a rusticis, qui bruchos et locustas frugibus infestas colligunt cumularim, collectasque pedibus conculcant. Hoc vult ergo propheta, Iudaei facile et nullo negotio, nemine prohibente, spolia vestra de castris diripient, simulque colligent secumque asportabunt*. Idem sensus placuit DOEDERLINO, qui hunc versum vertit: *et praeda vobis legitur, sicut Masil vel globus locustarum invasione facta colligitur*: illumque in subiecta nota explicat: „Deus hostilem exercitum armis suis fulgure tonitruque impugnat: Iudaeis immensae castrorum divitiae in praedam cedunt. Locustae, quarum plures enumerantur species, gregatim volant, ideoque mira multitudine cogi perditque possunt.“ Verum huic interpretationi refragatur plane membrum alterum, ubi *locustae* introducuntur tanquam quae sint in actu et motu, et omnino figurant Israelitas, spolia hostium colligentes. Ergo *collectio bruchi* hic est quae fit a *bruchis* sive *locustis*, quod et GROTIUS vidit, ad hunc locum scribens: „*congregabuntur spolia vestra sicut colligit bruchus*, tam impune legentur de vobis, Assyriis, quam bruchus herbas depascitur. Hanc interpretationem flagitant, quae ex Hebraeo sequuntur.“ Eleganter vates noster adhibuit verbum אֲסוּף, quod proprie usurpatur de *collectione satorum et frugum*, quae fit tempore messis,

messis. Hanc locustae faciunt, quando magnis agminibus agros insident et absumunt. Comparatio igitur haec est: sicut locustae magno numero involantes in agrum fata sparsum et promiscue abradunt, et consumunt; ita Israelitae promiscue et tumultuario in spolia hostium tanquam communis iuris facta, involabunt, et quisque eorum sibi carpent et rapiet, quod primum occupabit. (כמשק גבים שוקק בר) *Secundum discursationem locustarum in eo*, scil. spolio, *discurrens*, scil. discurret, i. e. *discurritur*. Sensus est, priori analogus, Israelitae spolia hostium profractorum, per agros sparforum, instar locustarum lecturos, et ad earundem locustarum morem subsultim in iis legendis discursaturos esse. Totius cominatis sensum optime expressit DATHIUS: „Apostrophe ad Assyrios: Israelitae castra vestra deserta invadent, et praedam ex iis pro lubitu colligent, uti locustae facere solent agros et hortos irruentes.“

5. Chorus Israelitarum, Iehovam ob auxilium promissum et praestitum, celebrantium. (נשגב—מרום) Verbum נשגב nonnulli vertunt *exaltabitur*, i. e. laudibus celebrabitur, celeberrimus est Iehova. Sed sensus est potius: *altior, potentior, est hostibus suis*. Conf. supra Cap. II, II. 27. et XII, 4. *Commemorate*, כי נשגב שמי, *quod in sublime eventum est nomen eius*, i. e. ipse. Vates se ipse interpretatur vs. 11. *Nunc surgam, ait Iehova, nunc exaltabor, nunc efferrar in altum*. (כי שכן מרום) כי hic vicem sustinet *pronomini relativi*, ut saepe alias, veluti Ps. XC, 4. *Mille anni in oculis tuis sunt ut dies hesternus*, פי יעבור, *qui praeteriit*: vid. NOLDII *Concordant. Particularr.* sub vocabulo כי, No. 19. pag. 372. (מלא ציון משפט וצדקה) *Iure et Iustitia Zionem implevit*, quod alii interpretantur: iustitiam suam Israelitis manifestavit, de hostibus eorum poenam sumens: alii, *Jonathanem*, et plerosque ex Hebraeis secuti, sunt in Zione, qui iuste recteque agunt, iustitiae et probitati student, quod fortasse praefendum ob ea, quae sequuntur.

6. Utrum ad Hiskiam regem, an ad populum Israeliticum haec apostrophe fit directa, dissentiunt interpretes; sed mihi posterior videtur. (וְיִהְיֶה אִמּוֹנָה עִתִּיךְ) Capitur hic secundum Hebraeos אִמּוֹנָה pro קִיּוּם, *firmitate, stabilitate*, ut Exod. XVII, 12. ut sit sensus: *stabilietur vobis aevo vestro pax et salus, si occupemini in sapientia, scientia, et timore Domini, qui unicus thesaurus vester est.* Bene KOCHERVS hunc versum reddit: *Et erit fida securitas temporum tuorum, dives copia omnimodae salutis, sapientia et scientia, h. e. ista bona illam temporum securitatem praestabunt, timor Domini erit thesaurus eius:* similis personarum mutatio, qualis aderat supra vs. 2. Sed quoniam pro אִמּוֹנָה Symmachus posuit ὁ θησαυρος σου, Lowthius אִמּוֹנָה ab illo lectum, idque nostro אִמּוֹנָה praefendum censet; quamquam veteres ceteri omnes id quod nos nunc legimus tueantur. Multi libri et manuscripti, et typis exarati, pro עִתִּיךְ in singulari legunt עִתִּיךָ, eandem lectionem conservarunt nobis Syrus, Chaldaeus et Symmachus. Qui hoc praeferrunt, suffixum in אִמּוֹנָה ad עִתִּיךָ pertinere putant. Sensus est: pietas beatissimae aevi tui opes, et religio atque pius Iehovae cultus divitiae tuae habentur.

7. Vivida descriptio hostilis irruptionis. Legatorum, pacem petentium, irritae preces, viarum publicarum desolatio, viatorum raritas et defectus, arborum marcescentium et lugentium incultus, fertilissimorum locorum sterilitas (vs. 7—9.). (הֲנִי אֲרֵאֵלִים צֶעֶק חֲרוֹצָה) De voce אֲרֵאֵלִים non constant sibi interpretes. Chaldaeus Paraphrastes illam accepit ut compositam ex אֲרֵאֵלִים pro אֲרֵאֵלִים, vertitque: *ecce, quando revelatus fuero iis.* Consentiant Symmachus et Theodotion: ἰδοὺ ὁ φθισσόμενος αὐτοῖς. Aquila: ὁ φθισσόμενος αὐτοῖς. Verum quid sibi vult: *ecce apparebo illis, clamant foris?* Alii itaque vocem אֲרֵאֵלִים hic sumunt pro *altari*, ex loco Ezech. XLIII, 15., de qua significatione vocis vidimus ad Cap. XXIX, 1. 2. Sic vertendum esset:

esset: *ecce altare illorum!* sive hoc sensu, quod Israelitae in communi hac calamitate lugerent *caussa altaris*, ut Jarchius vult: sive, quod *Affyrri* foris Iudaeos irridendo, iis acclamarent: *ecce altare illorum! Nihil illis proderunt victimae!* quod longe quaesitum, nescio, quomodo placere potuerit Grotio. Hieronymus reddidit per *videntes*, quod alienum est a structura vocis: monuitque, Hebraeos interpretari per *angelos*, quod verum est. Aben-Ezra et Kimchius ita interpretantur ex usu Rabbinico, quo אַרְאֵל sumitur pro *nuncio*, *legato*, et *angelo*. Sed quamquam non est negandum, hanc significationem bene convenire מַלְאכֵי שְׁלוֹמַי in membro sequenti, parum tamen tribuendum est merae Rabbinorum auctoritati, vixque est dubitandum, quin usus ille vocis ex hoc loco sit derivatus. MICHAELIS quidem in *Supplemm. ad Lexx. Hebr.* P. I. pag. 120. interpretationem illam confirmare studuit eo, quod vocem nostram refert ad

Arabum ^{أرئيل}, *festinanter incedit*, ut sint *legati*, *nuncii*, ab eundo dicti. Displicet tamen ipsi illi hoc etymon, quod

verbum est denominativum a ^{أرئيل}, *pullus struthionis*, *festinanter more pulli struthionis incedere*. Nec magis probatum iri puto ab aliis alteram, quam ipse praefert, sententiam, אַרְיֵאל hic *ardeam stellarem* esse, quam ab Arabibus *Ariel* vocari, auctorem esse, ait, FORSKALIUM, *Descript. Animal.* pag. 8.: *ardeam stellarem* vero, timidam avem, sed terribilia clamantem, pro *thrasone* poni, quales legati fuerint Assyrii. Rectam de hac voce sententiam dixisse mihi videtur BOCHARTVS P. I. Lib. III. Cap. I. pag. 716. אַרְיֵאל et אַרְיֵאל *leonem Dei*, pro *Heroe* positum esse, quod egregie confirmat docta observatione, solere Arabes *virum fortem* ^{أسد الله}, i. e. *leonem Dei* appellare, in cuius rei testimonium profert non solum locum ex *Damir*, in quo Hemzae ob fortitudinem illud cognomen a Muhammede inditum narratur (conf. HERBELOTI *Biblioth. Orient.* sub *Hamzah*);

sed et multa alia, tam ex Arabicis scriptoribus, quam ex itineratorum libris, exempla. Eam sententiam cum multis et LOWTHIUS sequitur, sed vertit membrum hoc prius: *heroes terribilia clamant* (*Helden schreyen furchtbar*). Scilicet quoniam pro חצה Syrus in versione posuit **دُرِّس**, *duriter* (eiulabunt), et Chaldaeus בכורר, *contumaciter*, Episcopus ab utroque קשה pro חצה lectum, illudque huic praefendum esse autumat. Quod etsi de Syro satis, de altero vix satis verisimile videri possit, quemadmodum nec de tribus Graecis, Aquila, Symmacho, et Theodotione, pro חצה *externis* habentibus; recte tamen Kocherus observat, veteres omnes illud חצה de clamore, tanquam *foras* erumpente, ut procul exaudiri posset, acceptum, hos quidem ad eius *vehementiam*, illos vero ad coniunctum *animi affectum*, dictorumque qualitatem retulisse. Merito etiam Kocherus notat Lowthium, quod pro אראלם tribus manuscriptis permotus אראלים legere mallet, observans, vocem illam esse ex אראל et אריאל, *leo Dei*, i. e. heros, collective *heroes* cum suffixo pluralis, ut שני אריאל, 2 Sam. XXIII, 20. 1 Chron. XI, 22. Bene ceterum Kocherus hunc versum reddit: „*Ecce heroes illorum* (legati Assyriorum) *clamant foris* (extra urbem Hierosolymam): *nuntii pacis amarum flent*. Illinc Rabsaken cum suis; hinc viros Hiskiae cernere atque audire videor.“ Scilicet Hiskias Sanheribo legatos obviam miserat, ut de pace tractarent, aequis conditionibus, forsitan tradendis oppidis quibusdam, obtinenda: sed ille ad pacis conditiones non accedebat, et legati scissis vestibibus ad Hiskiam redibant, vid. 2 Regg. XVIII, 17. 18.

8. Sunt interpretes, qui, GROTIUM secuti, versu hoc et sequenti, legatos Hiskiae loquentes induci putent, regi miseram terrae conditionem describentes. Sed nihil impedit, quo minus vel vatem ipsum, vel chorum Israelitarum, terrae suae vastationem deplorantium, loquentem existimemus. (נשמר מסלוח) Vastatae sunt viae publicae, bene munitae,

nitae, firmiterque exstructae, id enim indigitat מסלה, conf. not. supra ad Cap. XI, 16. (שבה עבר ארח) Cessant viatores. In terra, hostili irruptione perturbata, infestum et periculosum fit iter; cessant negotiationes et civitatum inter se commercia. (הכר ברוח) *Irritum factum est pactum*: Assyrii stare nolunt foederi, quod reges Iudae cum ipsis inierant. Ahafus, pater Hiskiae, foedus et amicitiam Assyrii petierat, ut ipsum iuaret adversus Syros et Israelem; vid. 2 Regg. XVI. Postea et ipse Hiskias, videns quod venisset Assyrius, ut Hierosolyma caperet, vastaretque totam Iudaeam, misit ad Sanheribum legatos pro pace. Assyrius indixit ei trecenta talenta argenti et triginta talenta auri; quae et Hiskias persolvit, ut ille a se recederet. Ille vero et pecuniam accepit, et ad capiendam urbem exercitum misit; vid. 2 Regg. XVIII. (מאס ערים) *Sprevit civitates*, et invadens eas, et illudens iis, conf. supra Cap. X, 9. infra XXXVI, 1. 19. et locum plane parallelum Habac. I, 10. *Ille autem, rex Assyrius, reges irridet, et principes ludibrio habet*; מבצר ישחק, *ridet omnes munitiones*. (לא חשב אנוש) *Nullius reputat homines*, sive ut parcat eis, sive ut cum illis foedus custodiat. Vel: omnes homines nostros pro nihilo duxit, quod magis adhuc convenit ei quod praecessit.

9. (אבל אמללה ארץ) *Luget, languet terra, αὐνοδεται*, ut supra XXIV, 4. *Lugere* autem dicitur terra, quando devastatur. Vel capitur *terra* pro *habitoribus* eius, lugentibus. (החפיר לבנון) Pudore suffusus est Libanon, mons ille superbe se efferens, quod nudatus sit ornatu suo, cedris, quas hostes exsecuerant ad parandas machinas bellicas. Cf. supra Cap. XIV, 8., et infra XXXVII, 24. ubi Assyrius ipse loquens inducitur: *ego cum curruum meorum multitudinem montium fastigia occupavi, cacumina Libani*, וַיִּבְרַח קַרְנֹתַי, *prostravi cedros eius proceras, abietes eius praestantissimas*. Verbum קמל, quod proprie de quodam insectorum genere dicitur, arida tempestate in plantis

natorum, easque perdentium (vid. supra ad Cap. XIX, 6.), hic, ita poscente contextu, generaliori *marcescendi, exarescendi* notione sumendum est. (היה השרק בערבה) Proxima Basani arva squallebant, vid. I Paralipom. V, 16. ונער בשן (וכרמל) De verbo נער ambigitur, aliis *rudere* vertentibus, quod pro *vehementiori clamore* positum sumunt, quasi dicat vates, *Basan et Carmel clamoribus anxii resonant; aliis excutiendi, spoliandi* significationem adhibentibus. In hunc sensum Doederlein vertit: *Basan et Libanon spoliati*: ad quod in nota observat: „Voci נער alia puncta subieci: vel נער a radice נער, vel נער, a radice עור, utrumque notionem habet *excussionis, spoliationis.*“ Chaldaeus נָעַר, *vastus est*, Syrus Δ Δ Δ , idem notans, Alexandrini $\phi\alpha\sigma\epsilon\sigma\epsilon\alpha$ $\epsilon\sigma\alpha\iota$, reddunt, non quod בערה, praeteritum *Niphal*, ab ערה *nudavit* legerunt, quod Lowthio videtur, ipsique probatur, sed quod verbum נער *vastandi* significatione acceperunt, quae facile ex illa *excutiendi* oriri potuit. Nec male Kimchius. „*excutiens fructus suos Basanus et Carmelus, quasi dicat, abiciant arbores eorum fructus suos.*“ Cum quo concinit HEZEL, qui exponit: *wirft das Laub, steht entblättert: figürlich: für: das ganze Land trauert, steht jämmerlich.* Duas alias interpretandi rationes MICHAELIS proponit in *Supplem. ad Lexx. Hebr. P. V. pag. 1651.* Una: *muscis sonat Basan et Carmel*, simili imagine ut supra VII, 18., collato Arabico Δ Δ Δ *infestatus ab asilis fuit.* Altera, in auxilium vocato Arabum Δ Δ Δ , *astuavit, bulliendo effervuit: aestuat Basanitis et Carmelus: montes opacissimi aestuare et torreri sole dicuntur.*

10. (עתה אקום) *Nunc surgam ad vindictam, instar herois causam meam et populi mei vindicaturus, post patientiam longi temporis.* Eadem phrasis in eandem rem designandam occurrit Ps. VII, 7.

II. (חררו השש חמרו קש) *Concipitis quisquiliis, paritis stipulam*, i. e. stulta consilia inanes habent eventus. Similes imagines vide Cap. XXVI, 18. LIX, 4. רוחכם אש (האבלכם) Ad verbum: *Spiritus vester ignis*, qui vos consumet. Sed obscurius nonnullis visum est, quomodo *spiritus* ipse hostium *ipso* consumere dici possit. Id Ludovicum Cappellum permovit, ut vocem רוח non acceperit pro nomine, sed pro verbo, sensu *difflandi*, verteritque: *difflabit vos, ignis consumet vos*: ut haec verba sint prophetae de Iehova loquentis. Quam sententiam ita mutare vellet Vitringa, ut exigua mutatione vertendum censeat: *afflabit vos Iehova; ignis consumet vos*: afflatum enim Iehovae, maxime irati, saepe describi *igneum*, conf. Cap. XXX, 33. Pf. XVIII, 9. Vitringa tamen ipse statim fatetur, nullam necessitatem cogere, ut vulgatio illa interpretatio repudietur, cum receptior usus phraeos Hebraeae eam commendaret, sensumque bonum funderet. Scilicet veritas: *quantum ad spiritum vestrum*, h. e. animum superbia iraque aestuabundum, *ignis consumet vos*, et omnia plana erunt. רוח hic eadem significatione, quā Graecorum θυμος, fumendum est, ut supra XXX, 28. Recte igitur GROTIUS: ira vestra vobis exitio erit. HEZELIUS vertit: *halitus vester, ignis instar, consumet vos* (*euer Odem, wie Feuer, wird euch verzehren*), idque refert ad pestem, quae tantam stragem inter Senacheribi copias ediderit solumque halitu infecerit. Lowthius pro רוחכם legit רוחי כמו, auctore Seckero, contra antiquitatis testiumque fidem, nisi quod Chaldaicum citat, cuius מִימרי, verbum meum, hebraico רוחי *spiritus meus* respondeat, ficque adeo legendum esse arguat. At Chaldaicum, textus malorethici temper tenacem, non verbum de verbo reddere, sed ita vagum, ut tali coniecturae vix locus sit, ferri, notum est: aut si qua coniectatio valeat, illud מִימרי potius ad hebraicum אש, quemadmodum Chaldaicum לקשא *fi- cut turbo stipulam*, ad nostrum רוחכם spectare videtur.

12. (והירעמים משרפה שיר) *Et erunt populi incendia calcis*, i. e. erunt quasi positi in fornace calcaria, magno igne percalefacta, cuius vi lapides urantur in calcem. Chaldaeis est *amputare*, Syrisque de *putatione vitium ponitur*, velut: ASSEMANNI *Bibl. Orient.* Tom. I. pag. 374. Sensus igitur: ut spinæ resectae et aridae cum strepitu et murmure ab igne subiecto facile absumuntur. Saepe iam vidimus, subitum illud malum, quo Assyrii Hierosolymorum obsidionem solvere coacti sunt, quaecumque tandem fuerit, incendio comparari.

13. (שמעו רחוקים אשר עשיתי) Vos, populi longinqui, facinora mea fama percipite! (ודעו קרובים נברתי) Vos, qui propinqui estis, advertite, quae patravi!

14. (אחזה רערה הנפים) hic sunt *impii in Iehovam, irreligiosi*, cf. not. supra ad Cap. IX, 16. (מי יגור—עולם) Varie huius commatis sensum constituunt, aliis per *ignem consumentem focosque aeternos* Assyriorum exercitum ad Hierosolyma appropinquantem, aliis stragem, quam Iehova in illo edidit, intelligentibus. Qui prius illud praeferunt, *אחזה רערה* orationis sic constituunt, quasi loquentes hic inducerentur increduli ex Israelitis, qui desperantes de auxilio Iehovae hostili exercitu appropinquantem, dicerent: quis ex nobis superstes manebit ab exercitu Assyriorum, qui similis est igni, qui non exstinguitur, omniaque loca nostra in favillas redigit? Sed quum proxime antea, ut saepe alias *ignis consumens* sit symbolum poenae a Iehova iniussae in Assyrios, sententiam posteriorem praeferre tutius erit. Hinc sensus erit: ipsi impii in Iehovam, quum animadvertent terribilem illam poenam, quam Deus, adhuc ab ipsis neglectus, ab Assyriis sumsit, numen illud tam severe puniens timere coeperunt, anxieque quaesiverunt, quomodo huius numinis vindictam evadere quis possit? (מי יגור לכו) *quis cohabitabit*, quis aderit nobis, iuvans, auxilium et tutelam praebens?

15. Respondet propheta ad illa verba impiorum. (מאם בבצע מעשקור) Qui spernit spes oppressione aliorum partas. (בער כפיו מהמדך בשחר) Qui ob rem iudicandam non accipit pecuniam, non sinit se corrumpi. (דאטם—דמים) Qui non vult audire eos, qui loquuntur de patrandae caede. Qui surdus est ad calumnias, per quas vitae alterius periculum struitur. (יעצם—בוז) *Et claudit oculos suos, ne videat malum*, i. e. ἀναοιδᾶ, ut recte hic Alexandrini. Sensus est, qui averfatur omne genus iniustitiae.

16. (הוא מרמים ישכן) *Is habitabit loca celsa*, hostibus inaccessa, ab iis tuta. (מצדה סלעים נשגבו) *Propugnacula petrarum elevatio eius*, i. e. asyllum eius, vel perfugium. Sensus, is non minus tutus erit, quam si turrem, in inaccessiblei rupe habitaret. (לחמר נתן) A fame liberabitur. (מימיו נאמנים) „*Aquae eius fideles sunt*, quae non siccescunt, vel viatorem spe sua fallunt. In his omnibus pulchra descriptio vitae securae et beatuae.“ DOEDERLEIN.

17. Beneficia, liberationem illam secuta. In huius commatis sensu constituendo iterum variant interpretes, cum non constet inter ipsos, quis intelligendus sit sub *rege*, qui hic nominatur. 1) Nonnulli, KIMCHIO autore, sub *rege* intelligunt Assyrium, vertuntque, *qui viderunt regem terrae longinquae*, i. e. regem Assyriae, subintell. ad moenia Hierosolymorum. 2) Vitringa, quem Koppius sequitur, *Iehovam* ipsum hic *regem* vocari censet; sed nullum alium adducere potuit locum, in quo מלך, absolute positum, ut hic, Iehovam indicat: hinc praestabit, eorum accedere sententiae, qui 3) per *regem* intelligunt Hiskiam. Inter hos et DOEDERLEIN, qui vertit: *regem conspicies*, Hiskiam, non orbatum dignitate sua, sed splendore pristino (ביפיר) ornatum. (הראיכה ארץ מרחקים) *Vident terram distantiarum*, i. e. remotam, et multum distantem: q. d. soluta obsidione, et restituto rege tuo in pristinam dignitatem, tibi licet secure peregrinari ad regiones multum distantes ab Hierosolymis.

Non amplius moenibus inclusi quoquo lubebit spatiantur.
Quale illud VIRGILII *Aeneid.* II. vs. 27.

— — *libet ire, et Dorica castra
Desertosque videre locos.*

18. (לִבְךָ יִהְיֶה אִימָה) Dulcis est exactorum periculorum memoria. (אִימָה סֵפֶר) *Ubi est scriba?* Significat eum, qui conscripsit nomina eorum, qui pendere debebant tributa. Ceterum sponte quisque intelliget, haec verba esse exultantium de elapsa calamitate. (אִימָה שָׂקֶל) *Ubi ponderator*; i. e. collector tributorum, qui ad sacoma numos exigebat. (אִימָה סֵפֶר אֶחָד־מִגְדָּלִים) *Ubi qui numerat turres?* Praefectus moenium, qui turrium, praesidio indigentium numerum inibat, et praesidia in singulas mittebat. Perperam HIERONYMVS vertit *doctor parvulorum*, quia pro הַמְגִדָּלִים extulit הַמְדָּלִים, ut pariter Symmachus.

19. (אֶחָד־עָם נִיעָו לֹא הָרָאָה) *Populum robustum*, durum, saevum, propr. multis copiis auctum, aut trahentem secum multas copias. נִיעָו enim est forma *Niphal* a radice נִיעַ, *invalescere*. Non improbabilis est coniectura Lowthii, Vogellii et Michaelis, pro נִיעָו aut rescribendum esse לִיעָו, *barbarus*, ut Pl. CXIV, I., aut נִיעָו eadem notione qua לִיעָו hic sumendum esse, נ ו ל permutatis, quae Vitringae est opinio. Certe לִיעָו sequentibus egregie est aptum. (עִם עֲמֹקֵי שֹׁפָה מִשְׁמוֹעַ) *Populus profundae linguae ab audiendo*, i. e. cuius sermo obscurior est, quam ut intelligatur. (כִּלְעַב לְשׁוֹן) *Balbae linguae*. (אִינְ בִּינָה) *Non intelligentia*, i. e. utentem sermone non intelligibili. Si Syriacam linguam populus Iudaeorum non intelligebat, ut vides 2 Regg. XVIII, 26., multo minus Assyriam.

20. (תִּהְיֶה צִיּוֹן קְרִיחַ מְוַעֲרָנוּ) *Respice Sionem*, cum gaudio contemplare Sionem, *civitatem convennium nostrorum*, urbem ad quam undique diebus festis confluitur. — עֵינֶיךָ
(שֶׁאֵינְךָ) Ad securitatem et tranquillam pacis fruitionem indicandam utitur phrasibus ex Nomadum vitae genere desumptis.

tis. Huc pertinet *בֵּית*, proprie *Nomadum statio*, ovium et pastorum habitaculum, vid. 2 Sam. VII, 8. Jerem. XXXIII, 12. *אֹהֶל־לִנְצַח* *Tentorium*, cuius paxilli nec de loco movebuntur, nec transferentur, i. e. tentorium immobile, incolume et firmo loco haerens. *טָעַן* conferendum est cum Arabum *ظعن*, transferri, moveri de loco in locum, proficisci, et praesertim de Nomadum migrationibus usurpatur, ut exemplis docuit SCHULTENSIS in *Animadversf. Philologg.* in h. l. *יַחַד* *clavus*, vocat paxillos ad quos tentoriorum funes (*חבלים*) alligantur.

21. *כי אם שם אדיר יהיה לנו*. *Nam certe ibi magnificus erit Iehovah nobis*, habemus in Zione praepotentem et praevalidum Iehovam; id enim hic indicare videtur *אדיר*, propr. *magnificus*, i. e. qui illustrem se ostendit in profligandis hostibus populi sui. Non igitur est, cur cum Lowthio Syri et Alexandrini auctoritate legamus *שָׁם*, *nomen*, aut cum Koppio *שָׁם* (*Iehovah, der Allmächtige wird uns bereiten einen Ort, den weite Flüsse, breite Ströme tränken*). *מְקוֹם־יְרִיִם* Ad verb. *locus*, sive *loco*, *in locum*, *vice* (qua significatione *מְקוֹם* saepius occurrit), scil. Iehova nobis erit, *fluminum, rivorum lazarum manuum*, brachiorum latorum, late se extendentium, i. e. Iehova nobis erit pro lato fluvio, nostram circumeunte civitatem, ut ab incurfione hostium tutos nos praestet. Flumina enim et fossae pro munimentis sunt urbibus, quas circumvallunt. *בְּלֹהֶךָ־יַעֲבֹר* *In quam nec eat navis remi, remigum, nec navis magna transibit eum*, i. e. quem rivum, prospiciente ipso Iehova, nulla navis, sive parva, sive magna, transmeare potest. Per *naves remigum*, quae hic aperte opponuntur *צִי אֲדִיר*, *parvae* designantur, quia navigia, quae remis aguntur, humilia sunt, et ad fluctus maris akti tolerandos haudquaquam idonea. *צִי* quidem *naves* absolute notat, sed cum *אֲדִיר* coniunctam, non dubium, quin *ingentes naves* et *onerarias* designet. Vulgatus posuit: *navis rivieris*, i. e. ternis remorum

rum ordinibus, quod caveas ne confundes cum *irixemi*, i. e. navi, quae tribus remis agitur. Ergo aquarum molem illam, quae circumdat Hierosolyima, neque parva neque magna navigia pertransire poterunt: ut quam inexpugnabilis sit, intelligas. Illam enim insulam satis, tutam ab hostibus dices, quae circum se mare adeo tempestuosum habeat, per quod neque parvae neque magnae naves possunt navigare.

23. נטשו הבליך) *Laxati sunt funes tui*, qui malum navis confirmant: hostem alloquitur. Perstat in metaphora, versu 21. coepta, comparatque hostes navi malo destitutae, funibus, quibus ille firmatur, ruptis, atque velo dissoluto, quae ob id arbitrio ventorum in mari isctatur, et tandem procellis obruta in profundum demergitur. Optime GROTIUS: „Ob coeptam comparationem fluminis, Assyriorum exercitum navi comparat, ut rempublicam HORATIVS (Od. I, XIV.), cuius locus hic respondens est:

— — ac sine funibus
Vix durare carinae
Possunt imperiosius
Aequor?

לא יחזקו כרְחִנָּה) *Non firmabunt*, scilicet funes *basin mali eorum*, pro, *mali sui*, poetae enim menti obversantur ipsi illi, de quibus per metaphoram loquitur. *Funibus* enim et in navibus veterum malum esse sustentatum clarissime patet ex *Odyss. XV, 290.*

Ἰσον δὲ ἐλάτινον κοίλης ἔντοσθε μεσόδμου
 Στήσαν ἀείραντες· κατὰ δὲ προτόνοισιν ἔδησαν.

(*Malum autem abiectum intra thecam statuerunt erectum: funibus autem ligaverunt.* Μεσόδμου Hefychius interpretatur ξύλον τὸ ἀπὸ τῆς τρέπρας ἕως τῆς ἰσῆ: *lignum, quod a carina exsurgit ad malum*: id ipsum est, quod *Pollux* voce propria vocat ἰσοδόχου, Lib. I. cap. IX. Est *theca* et *loculamentum mali,*

mali, quod propheta כן vocat). Quoad sensum imaginis conferendus iterum est Horatius, ubi supra:

*Et malus celeri saucius Africo,
Antennaeque gemant?*

Et *Alcaeus*, in carmine illo, quod *Venusinus* poeta hic imitatur, inter alia habet:

Παρ' μεν γαρ ἀντλος ἰσοπεδων ἔχμ,

ubi ἰσοπεδα sive ἰσοπεδων, eandem mali *basin* dicit, quam כן hebraicum significare modo notavi. (בל-פרשו כס) *Non expandunt*, non expandere possunt, *signum, vexillum*, i. e. velum: non confirmato enim malo vel antenna, haud quamquam potest expandi velum. (אז הלל עד-שלל מרבה) *Tum dividerur praeda spoliis multi*. Nunc deserit vates metaphoram et proprie loquitur. Fugatis partim, partim occisis Assyriis spolia inter se dividunt, conf. supra versu 4. (פסחים בזור בו) *Claudi* adeo *diripient*, locutio proverbialis, vid. 2 Sam. V, 6. Tam parum hostium reditus timendus erit, ut ipsi claudi et minus celeres per castra Assyriorum vacua ire indeque praedam auferre possint.

24. (ובל-יאמר שכן חליחי) *Nec dices habitator: languo*, male habeo, ob afflictiones obsidionis scilicet. *Vivent postea in summa tranquillitate, nec affligentur postea*. (העם הישב בה נשא עון) *Populus, qui habitat in ea*, erit remissus *noxae, pravitate*, carebit omni aegritudine: omnis mali sensus ab ipso auferetur.

CAP. XXXIII. I. *Vae tibi, qui vastas, neque ipse vastaris; qui diripis, nec ipse diriperis! Ubi desieris vastare, et ipse vastaberis, cum absolveris spoliationem, et te spoliabunt.*

2. O Iehovah, esto nobis propitius, te exspectamus quotidie, defende nos, praeſta nobis salutem tempore adverſo! —
3. A tonitru tuo fugiunt populi, a potentia tua diſſipantur gentes!
4. Praedam veſtram colligunt ut bruchi, ut ſolent locuſtae diſcurrere, ſic ſpolia hinc inde carpuntur. —
5. Praepotens eſt Iehovah, coelum inhabitans, qui Sionem iuſtitiam et benignitatem manifeſtat! —
6. Sapientia et prudentia immorum et firmiſſimum temporum tuorum praefidium ſunt. Religio Iehovae theſaurus tuus! —
7. Eu viri fortes clamant foris: pacis legati amare ſent!
8. Deſolatae ſunt viae publicae. Nemo iter ſuſcipit, irritum eſt foedus. Nihil facit urbes, nullius hominis rationem habet.
9. Luget, languet terra, pudet Libanum quod exaruit, Saron redacta eſt in ſolitudinem, Baſan et Carmel clamoribus reſonant. — —
10. Nunc ſurgam, inquit Iehova, nunc exaltabor, nunc efferar.
11. Gravidu eſtis ex palea, parietis ſtramen; iſta arrogantia veſtra ignis eſt, qui vos conſumet.
12. Nationes erunt, veluti in calcem combuſtae, veluti ſpinae corraſae, quae igne comburantur.
13. „Audite longinqui, quid fecerim, et propinqui cognoscite potentiam meam!“
14. Timent in Sione peccatores, tremor corripit impioſ. Ecquis, inquiunt, commoretur apud ignem conſumentem? quis noſtrum habitet apud focum aeternum? —
15. Qui iuſte vivit et recte loquitur, ne turpis lucri appetens eſt atque adeo illud vehementer adverſatur. Qui obturat aurem, ne audiat conſilia ſanguinaria, oculosque obſtipat, ne malum videat.

16. *Et alte habitabit, arces super petris exstructae eum recipient, panis ei non deerit, aqua ei semper scaturiet. — —*

17. *Regem in ornatu suo vides, terram late patentem.*

18. *Recordaris terroris illius bellici, „ubi, inquit, est scriba? ubi appensor, ubi qui recenset turres?“ —*

19. *Non amplius vider populum atrocem, populum sermonis ignoti, linguae peregrinae, quam non intelligis.*

20. *Aspice Sionem, civitatem conventuum nostrorum! Vide Hierosolymam, mansionem tranquillam, tentorium immotum, cuius paxilli non evelluntur; cuius funes non dirumpuntur.*

21. *Quin ibi nobis Iehovah praepotens, qui nobis est vice fluviorum et rivorum spatiosorum, per quos non ibit navis remigum, quosque non pervadet navis magna.*

22. *Nam Iehovah est iudex noster, Iehovah legislator noster, Iehovah rex noster, ipse salutem nobis praestat.*

23. *Laxati sunt funes tui: non sunt apti firmare bastam mali sui, aut expandere velum. Tunc divisa est praeda spolia multi: ipsi quoque claudi diripuerunt praedam.*

24. *Nec dicit ullus incola: „angores sentio.“ A populo urbem inhabitante omnis ablata est noxa.*

CARMEN TRIGESIMVM
QVARTVM.

(CAP. XXXIV.)

A r g u m e n t u m.

Apostrophe ad omnes orbis terrarum gentes orsus (vs. 1.), vates statim denunciat, Iehovam, in omnes populos iracundia exarsum, diras poenas in illos esse exerciturum (vs. 2—4.). Coepisse iam castigationes Idumaeorum perditione (vs. 5—9.), quorum regio semper vastata et deserta mansura sit (vs. 10—17.).

Vastationem terræ Edomiticæ a Nebucadnezare illatam carmine hoc depingi, vix dubium erit conferenti Obadiæ fragmentum, porro Ierem. XLIX, 7. seqq. et Zach. XXV, 12. 13. 14. Hinc sponte sequitur, poëtam, quisquis ille fuerit, vel Ieremiæ vel Ezechieli coævum fuisse.

1. ומלואה, qui replent eam, sive quotquot habitant in ea. De צאצאים vid. supra ad Cap. XXII, 24. Recte Iona- than sensum expressit: חבל רכל דרירין בה, *orbis et omnes in eo habitantes.* Alexandrini: ἡ οἰκωμένη καὶ ὁ λαὸς ὃ ἐν αὐτῇ.

3. וחלליהם ישלכו *Et confossi eorum proiciantur, insepulti iacebunt.* פגריהם יעלה באשם) *Lucanus Libro VII, Phartalicorum:*

— — *Quid olentes deseris agros?*

(ונמסו הרים מרמס) Quemadmodum montes assiduis imbribus decrescunt, ac veluti liquefiunt aquarum defluxu, ita tantum sanguinis effundetur, ut diffluerent montes.

4. (ונמקו כל-צבא השמים) GROTIUS: „Aer ipse ex sanguine et tabo attracto obducetur turpibus nebulis, et quidem tam crassis, ut siderum conspectum adimant.“ Sed rectius meo iudicio VITRINGA: „metaphora plane est poetica, desumpta a populari praeiudicio, quo coeli illi supremi, in quibus astra superiora, ut *gemmae*, fulgent, statuuntur esse substantiae non fluidae et mobilis, sed concretae et consistentis, veluti *crystallinae*, in qua *sidera* certa lege et ordine, instar *gemmarum*, defixa sint: et qui proinde admoto igne, vel qua alia materia naturae suae contraria possint *liquefcere, dissolvi, et tibi instar diffluere.* „(ונגלו כספר השמים) *Convolutentur, instar libri, coeli.* Metaphora desumpta est ab ea specie coelorum, qua dicuntur רקיע *expansum*, *) vid. Genes. I, 8. Ps. CIV, 2. (*qui extendit [נוטה] coelos instar aulaei*), Ies. XL, 22. (*Qui extendit, ut tenue, coelos*). Ut autem libri, h. e. volumina (qualia erant veterum), in longum expansa, circa teres aliquod lignum convoluta videntur veluti disparere: sic coelum, coorta tempestate, contrahitur in nubes et atrorem. Sic HORATIVUS *Epod. XIII, 1. Horrida tempestas coelum contraxit.* (יבול-מהנאה) Imago iterum desumpta est a vehementiore aliqua tempestate, qua stellae, non utique verae, sed imaginariae, h. e. faculae sulphureae in aere ascensae videntur veluti e coelis in terram labi. GROTIUS: „Multa sanguinis copia multas exhalationes de se edit

*) Id enim hac voce notari, patet ex dialecti Arabicae collatione, ubi, ut alia taceam, dicitur de *tabula*, seu potius *strato coriaceo expanso*, in quo exercetur *larruncolorum lusus*, in *Vita Timuri*, P. II. p. 198. ed. Manger.

edit calidas, quæ ubi in nubes incurrunt, faciunt speciem stellarum cadentium, aut, ut Seneca loquitur, *defluentium* (*Sternschnuppen*). Hic tales stellæ *folio cadenti* comparantur, in Apocalypsi VI, 13. *grosso decidenti.* Sic poeta Georg. L. I. vl. 365.

*Saepe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites coelo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus.*

Sed ut melius percipiatur hæc magnæ tempestatis, iram Iehovæ denunciantis, imago; forsan non rem ingratam facio lectoribus, si adscribam locum AMMIANI, calamitatem Nicomediae sub Constantio tempore terræ motus horrendi, qui per Macedoniam, Asiam et Pontum saeviit, describentis, Hist. Lib. XVII. Cap. VII. *Primo lucis exortu die nono Kal. Septembrium, concreti nubium globi nigrantium, latam paulo ante speciem coeli confuderunt, et amandato solis splendore, nec contigua vel apposita cernebantur, ita oculorum obtutu præstricto, humo involutus, crassæ caliginis squalor infedit.*

5. (כי רוחה בשמים הרבי) Nil frequentius apud poetas Orientales, quam ad caedis magnitudinem designandam *gladium sanguine inebriatum* sistere, vid. not. ad Deut. XXXII, 42. et SCHNÜRRERUM ad Chabacuc. III, 9. in *Dissertatt. iun-Elim edit.* pag. 360. 361., ubi plures similes imagines ex Arabum poetis invenies. Nisi potius hoc versu gladius in coelo iam *ira divina ebrius* intelligendus sit, prius quam in terram demitteretur hostium satiandus sanguine: tum apte versu sequenti gladius ille in Edomitarum terra sanguine satiatus describeretur.

6. (הדשנה מחלב) Caedes nunc sacrificiis comparatur, et iis maxime, quæ pro peccato fiebant, in quibus adeps et sanguis Iehovæ cedebant, Levit. VII. הַדְּשָׁנָה positum esse pro הַדְּחֻשָׁנָה ab אֲדָשָׁנָה (conf. STORNI *Observatt. ad Analog. et Synt. Hebr.* pag. 157.), minus exercitatorum caussa observo. (כי—אזום) Inter Idumææ metropoles olim fuit

fuit *Bozra*, cuius vates hic meminit et Cap. LXIII, 1. perinde ac Amosus I, 12., et Ieremias XLIX, 13. 22. Quae urbs Idumaeae omnino distinguenda ab urbe cognomine Moabitidis, sita in Arabia Moabitica, cuius urbis inter urbes Moabitidis meminit Ieremias XLVIII, 24.

7. Omnia animalia ad sacrificia idonea in unum congregantur. Indicat magnitudinem caedis. ראם, quod nonnumquam *Dorcadum* quandam speciem designare, non nego, hic tamen docente contextu, *bubali*, vel *tauri* notione est accipiendum: quod confirmat Arabicae dialecti consensus, in qua *תרם* utramque, tam *Gazellae*, quam *bovis sylvestris* significationem habet. Vidit id iam MICHAELIS *Bibl. Oriental.* P. XXII. p. 109. not.

8. (שנה שלומים לריב ציון) Verba לריב ציון fumenda sunt acsi integre scriptum esset, לריב ריב ציון *ad lizigandum Irem Sionis*, h. e. ad agendas eius vindicias et exigendam poenam, pro iniuriis, ei illatis. Tempus adest, quo Iehovah se ulciscetur de hostibus Israelis, sumetque poenas de iis, qui iniuste contenderint cum illis. Idumaei semper infestissimi erant Iudaeis, vid. Amos I, 11. Obad. X. seqq. Thren. IV, 21. Ezech. XXV, 12. Pf. CXXXVII, 7.

9. Prorsus devastandam fore Idumaeorum terram indicat, ac si esset terra picis et sulphuris, quae perpetuo ignem alit.

10. (לעולם יעלה עשנה) *Perpetuo fumus eius ascendet.* Solent enim incensarum urbium diu manere favillae et fumus. De fumo VIRGILIUS III. *Aeneid.*

— — *Omnis humo fumat Neptunia Troia.*

Ubi Servius: *ruina fit brevi, fumus vero longo permanet tempore.* Seneca in *Troadibus*:

*Ilium est illic, ubi fumus alte
Serpit in coelum, nebulaeque turpes
Troes hoc signo patriam videbunt.*

11. (וירשוה קאח וגוי) *Itaque accipient eam in possessionem*, i. e. habitabunt in ea, tanquam in sua et propria hereditate. קאח esse *Pelecanum Graculum* Linnæi, loca deserta inhabitantem, satis verisimile effecit OEDMANN *Vermischte Sammlungen zur Naturkunde*, Fasc. III. Cap. VI. Terra illa in summam redigetur solitudinem, quam nullus hominum, sed animalia horrenda, asperrimis affueta solitudinibus, habitabunt. (ונטה עליה קר ההו ואבני-בהר) *Et extendet super eam lineam vastitatis et perpendicularum confusionis*. Architecti, cum veteris aedificii partem aliquam delicere volunt, metiuntur latitudinem linea, et altitudinem perpendicularo. Quasi ad normam legemque omnia diruentur et vastabuntur; per ὄζυμοσος.

12. (חריה-יקראו) *Ad nobiles eius quod adinet, non erunt ibi, quos ad regnum evocent*, ellipsis *et אשר et et ל*; nemo supererit, qui regno praefici possit. Quam explanationem posterius membrum confirmat.

13. (ועלחה ארמנחיה סירום) De hac phrasi confer. not. ad Cap. V, 6. (במבצריה) *In munitionibus eius*, intra ambitum moenium quae fuere. De בנות יענה et חנים conf. not. ad Cap. XIII, 22.

14. De ציים, איים et שעיר conf. not. ad Cap. XIII, 21. De ליליה, vocabulo ἀπαξ λεγομενω, BOCHARTVS *Hieroz.* P. II. Lib. VI. c. 9. egit, et satis probabile effecit, *spectrum esse, φαντασμα, daemonem*. Id quidem maxime confirmat lingua Arabica, in qua nomen superest, et ab utroque interprete repositum, Chaldaeo לילין habente, Syro ܠܝܠܝܢ, manifesto librarii errore vel editoris pro ܠܝܠܝܢ, quod ipsum nomen et Lexica Syrorum habent, et Bar Ali (cuius verba Michaelis ad Castelli Lexicon Syriacum dedit), *daemonem, adparentem specie ornatae feminae*, vel generatim daemonem, i. e. spectrum vertit. Nemo hic obvertet, Spectra et φαν-

τασματα non existere. In poetica vastitatis descriptione imagines etiam a fabulis non raro peti solent. DOEDERLEIN confert Arabum *قنطرة*, quod Golius *tardam avem eiusque pullum* interpretatur, unde ille colligit esse *oridem* veterum, avem sordidam, solitudinis amicam. Sed conf. MICHAELIS in *Supplementt. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1442. 43.

15. קפור distinguendum a קפור vs. II. recte Bochartus videtur contulisse cum Arabum *قفازة*, *serpens iaculus*, vid. *Hieroz.* P. II. Lib. III. c. XI. pag. 411. (וחטלט) *Et ponet*, subintell. *ova*, q. d. pariet more gallinae, quae ponit ova. (וכקעה) *Rumperque*, ruptis ovis excludet foetum. (ובצלה) *Et confugiet in umbram eius*, i. e. sub eius umbra hospitabitur. דבר auctore MICHAELE in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. II. p. 394. confero cum Arabum *سجن*, *fugit*; nam *congregandi* notio, in lexica recepta, nullo argumento solido nititur. — (נקבצו דיות אשה רעוה) *Congregati sunt milvi femina cum socia sua*, sive *unusquisque ad socium suum*: i. e. nidulabuntur ibi milvi. דיה est *falco milvus* Linnaei, vid. OEDMANN *Sammlungen*, Fasc. III. Cap. VIII. pag. 75. seqq.

16. (דרשו-נערה) *Quaerite in volumine Iehovae, et legite, nec unum ex illis desiderabitur*, vos inquit, qui fueritis in illa devastatione, sciscitamihi verba Iehovae per me praedicta, et deprehendetis nihil non impletum. ספר יהוה est *volumen, in quo conscriptum est hoc oraculum, Iehova iubente a vate prolatum*. (אשה רעוה לא פקדו) *Femina cum socia sua non deficient*: illorum quae dixi animantium nullum ibi desiderabitur. — (כי פי-קבצן) *Nam os ipsius praecepit, et spiritus eius congregabit ea*, i. e. Iehovah ipse praecepit id fieri, et ille ipse iubebit animantia illa ibi congregari. דיה, ille, positum est pro nomine Dei, *Iehovae*, conf. not. ad Deut. XXXII, 39. et VRIMOET ad *Dicta Class. V. T.*

P. 1. pag. 119. Hinc non videtur opus esse יהרהר mutare in יהרהר, ut exponunt Alexandrini, leguntque quinque Coôd. Kennicotti, quamquam id præferunt Lowthius et Doederlein.

17. יהרהר הפיל להן גורל. *Et ipse misit eis sortem*, terram hanc illis ita attribuit, ut solent, qui per sortes eam assignant. Vid. Num. XXVI, 56. יהרהר חלקה להם בקר. *Et partietur eam illis animalibus funiculo*, ut solent dividi hereditates. Sortem præcedit dimensio, vid. Iof. XVIII.

CAP. XXXIV. 1. *Accedite gentes ad audiendum, ex nationes attendite! Audiat tellus cum suis incolis, orbis cum sua propagine.*

2. *Irafcitur Iehovah omnibus istis gentibus, ardet ira eius adversus earum copias. Devovit eas, mactandas eas tradidit.*

3. *Caesi ex iis proiecti iacent; cadavera eorum foetorem exhalant; montes de sanguine eorum liquefcunt.*

4. *Astra coelestia contabescunt; coeli convolvuntur ut volumen; omnesque eorum exercitus decidunt ut folium de vite, ut grossus de ficu.*

5. *Nam inebriatus est in coelis ensis meus. En in Edomitas descendit, ut vindictam sumat de populo, internecioni a me devoto!*

6. *Ensis Iehovæ cruore plenus, impinguatus ex adipe, ex sanguine agnorum et hircorum, ex adipe renum arietum. Nam Iehovæ mactatio sacrificalis est Bozrae, et mactatus magnus in terra Edom.*

7. *Coguntur bubali, tauri cum iuvcnis; tota terra eorum sanguine repleta, pulvis ex adipe eorum impinguatus.*

8. *Nam dies est vindictæ Iehovæ, annus retributionis, ad vindicandum Sionem! — —*

9. *Flumina illius terrae in picem convertuntur, et pulvis in sulphur; quin tota terra in picem ardentem conversa est.*

10. *Diu noctuque non extinguetur, perpetuo fumus eius ascendet. Perpetuo erit vastata, nemo umquam eo iter faciet.*

11. *Possidebunt eam iure hereditatis pelicanus atque ericius, bubo et corvus eam inhabitabunt. Ad mensuram vastabitur, ad regulam depopulabitur.*

12. *Non erunt nobiles, qui regno praefici possint, primores omnes erunt sublati,*

13. *Palatiis eorum spinae crescent, carduus et urtica munitionibus eius; habitacula erunt hyaenarum, atria ulularum.*

14. *Occurrent vesperiliones (lemures) thois, et satyrus socio suo acclamabit. Quin spectra ibi requiescent, sibi que invenient quietem.*

15. *Ibi nidulabitur acontia et enitetur, excludet ova, pullique in umbra eius hospitabuntur. Vulturei ibi suos habebunt conventus.*

16. *Quaerite in volumine Iehovae et in eo legite: nullum horum deficiet; nullum ibi desiderabitur. Nam Iehovah ita iussit, et status eius ea congregabit.*

17. *Has sedes eis sorte distribuit et mensura certa assignavit. In perpetuum eas possidebunt, per complures generationes eas inhabitabunt!*

CARMEN TRIGESIMVM QVINTVM.

(C A P. X X X. V.)

A r g u m e n t u m.

Terræ Israelitarum vastatae felicior inflat vicissitudo, arva deserta reflorescent, et incolae Iudææ omnium honorum affluentia fruuntur (vs. 1—7.). Exules Israelitæ Zionem redeunt nullis impedimentis retardati, læritia atque gaudio pleni (vs. 8—10.).

Carmen hoc vel eo tempore, quo exulibus Israelitis in patriam redeundi spes erat facta, vel in ipsa templi secundi inauguratione esse cantatum, mihi quidem manifestum videtur. Convenit in multis cum carmine nono Cap. XI. XII.

י. (ישׁוּם כדבר) Litteram ם in prima voce haud pauci interpretes Aben-Esra autore, suffixum neutrale quartique casus putant, pro בם, sive רם, quemadmodum et Latini gaudere aliquid, lactari rem dicere solent, ut sensus sit, loca deserta Idumææ gavifura de feris, quæ in ipsis habitaturæ sint. Quem sensum plane ineptum esse, et nulla refutatione dignum, sponte quisque intelliget. Recte Kinnichius illud Mem pro Nun paragogico positum autamat, in multis futuris occurrens, veluti ישמעון, יוכרן. KENNICOTTS (in *Notz. Critt. ad hoc Cap. a LOWTHIO editis in Prael. XX. de sacra Poesi Hebraeor. pag. 419. edit. Goetting.) suspicatur, ם illud in ישׁוּם adhaesisse ex initio vocis sequen-

quentis, et proinde expungendum esse. Scilicet solenne erat in Hebraeis Mss. ad implendam lineam desinentem, assumere litteram vel litteras initiales vocis sequentis, quam tamen integram postea exhibent. Eadem de nostra voce sententia placuit EICHHORNIO *Einleitung in das Alte Testam.* P. I. pag. 225. edit. sec. Nec ego admodum refragor; et id quidem eo minus, cum nullum aliud exemplum ם in fine positi, loco Nun paragogici, proferri possit. — Ceterum per *desertum*, cuius hic mentio fit, multi sunt, qui intelligant *Idumaeam*, cuius mutatio in desertum praedicitur in Capite praecedente, quod cum nostro coniungendum, ut in unum carmen, censent. Quod male statui puto, cum ea quae sequuntur, manifeste ostendant, de Iudaea, adhuc deserta iacta, sed non pristinis incolis reddenda, esse sermonem.

2. (פרה-ורנן) *Efflorescet eximie et exultabit, idque exultatione cum cantu sive exultatione, et quidem iubili.* Notum est, statum constructum nomini particula intercedente non inficite iungi, ut שמחה בקציר, *laetitia messis*, Esaj. IX, 2., et licentius מין ולא שכרה, *ebria, at non vino*, LI, 21. Aut quod enallagen constructi status pro absoluto dicere liceat, in his similibusque: מי המרים, pro המים המרים, *aquae illae amarae* Num. V, 18., מכה בלחי סרה, *plaga non recedens* Esaj. XIV, 6., חכמה ודעה, *sapientia et scientia* XXXIII, 6. Pro גלה ורנן apud Alexandrinos legitur, גא ורנן ורנן ורנן unde Kennicottus, גירח ורנן, *ripa Iordanis*, ab illis in Hebraeo lectum, idque lectioni Masorethicae praefendum censet. Sed bene huic coniecturae opponit Kocherus, in libris Hebraicis nonnisi plurale גרוח a גרה occurrere, nusquam גירח a גיר. At reperto in aliquot codicibus גלה, absque littera י, cum Hubigantio Lowthus ex Ios. XV, 19., ubi גלה, *scatebrae*, leguntur, *irrigua Iordanis* maluit, unde vertit: *auch frohlocke die wasserreiche Flur des Iordans.* Verum in tali constructione גלה ורנן scribi

solere, merito, meo iudicio, Kocherus monet. — כבוד (הלבנון נחן לה) *Gloria Libani data est ei, terrae desertae, i. e. arboribus abundabit, sicut Libanon repletus est cedris, quae saepe eius decor vocantur, veluti Cap. XIV, 8. LX, 13. (הדר הכרמל והשרון) Decor, i. e. laetae segetes, Saronis et Carmeli; foecunditatem indicat. (המה יראו כבוד יהוה) Potentem Iehovae tutelam experientur. Id enim saepe est videre Hebraeis.*

3. (חוק—אמצו) *Confirmare manus lassas; et genua labantia, nutantis, confortare; i. e. animo bono litis, animum capite, conf. vl. sequ. Vires hominis in brachiis et cruribus maxime consistunt: metus autem et brachia remittit, et genua dissolvere videtur.*

4. במהרי לב, *festinos corde, vocat Hebraismus eos, in quibus cor palpitat, quod meticulosorum et pusillanimorum est. (הנה—ורשעכם) Haec eo sunt referenda, quod Israelitis, profligato Babylonico, regno reipublicae Iudaicae infestissimo, sicque vindicatis iniuriis, quas Israelitae ab illis perpeffi erant, in patriam redeundi potestas est facta. Conf. supra Cap. XIV, 1, 2, et not. ad loc.*

5. 6. Imagines poeticae, quae nihil aliud exprimunt, quam hoc, laetitiam de felicissima illa mutatione communem fore, et universam. (או הפקחה עיני עורים) Tunc etiam stupidissimi intelligent, quam faveat suis Iehovah. (או ירלב כאיל פסח) Etiam prae senio aut morbo tardi alacres fient, et laetitiam externis motibus prodent. (וחרן לשון אלם) Etiam infantissimi Dei laudes canent. (כירנבקעו—בערבה) Hoc dicent omnes, magnam et prosperam factam esse rerum mutationem.

7. (והיה השרב לאנס) Vocabulum שרב conferendum est cum Arabum سرف, quod dicitur de vapore, qui tempore meridiano in locis desertis eminus speciem aquae habet, quem

quem radii solis repercussi ex arena efficiunt. TEBLEBIUS,
 Haririi Scholiasies, ad *Confess. V.* de سراب haec habet:

هو ماء يري في الغلاة من ضوء الشمس وقت

الظهيرة يسرب علي وجه الارض كانه ما يجري

i. e. est species aquae, quae in deserto apparet ad splendorem
 solis tempore meridiano, fluit liberius in superficie terrae, haud
 secus ac aqua fluens. GELALEDIN ad Coran. XXIV, 40. de

وهو شعاع يري فيها نصف النهار في شبة: سراب

الحمر يشبه الماء الجاري, est quidem splendor lucidus, qui

apparet in illis desertis in meridie, cum calor solis est vehe-
 mentissimus. similisque est aquae currenti. REISKIUS ad Ta-

raph. vl. 3. pag. 49. Confragosa et hiantia montium vallium-
 que praecipitia, ardentisque illi vapores, qui iactare omnia

fluctuum instar et pellere videntur, dicti Arabibus,

de quibus Curtius, pulcre maris quasi rictus et tremendas un-

darum profunditates et violentiam exhibent. Conf. eundem

REISKIUM ad version. germanic. Carminis Tograi, pag. 31.
 not. X. CURTIUS Lib. VII. Cap. 5. Arenas vapor aestivi so-

lis accendit — camporumque non alias, quam vasti et pro-

fundi aequoris species est. THOM. HYDE in Annot. ad Peritfol.

Cap. II. Dicitum nomen (Barca) splendorem seu splendentem
 regionem notat; cum ea regio radiis solaribus tam copiose col-

listretur, ut reflexum ab arenis lumen adeo intense fulgens, a
 longinquo spectantibus, ad instar corporis solaris, aquarum

speciem referat; et hinc arenarum splendor et radicatio dicitur

سراب, Serab, i. e. aquae superficies, seu superficialis aqua-
 rum species. Hic vapor saepe viatores deludit, ut eum pro
 aqua stagni aut lacus habeant (quo saepe alluditur
 in Corano, e. c. Sur. XXIV, 40. Impiorum opera sunt

ماء كسراب بقية يسيب الظمان ماء, sicut vapor
 in deserto, quem sitibundus aquam reputat). Sic elegans est
 oppo-

oppositio inter אגם et שרב. Hoc igitur, quod ardente coelo æquoris speciem refert, id non iam subtili arena, sed aquis fluctuabit. (בכורה—וגמא) Ad verbum: *in habitaculo* (subint. אשר, *in quo*) *dracones accubitus eius*, pro *dracones accubitus eorum*, et quæ sequuntur. Nam affixum femininum in רבצה referri ad תנים, neminem offendet, qui sciat non Arabes modo idem affixum singulare femininum cum pluralibus utriusque generis coniungere, verborum personam tertiam singularis femininam pluralibus iisdem addere (conf. MICHAELIS *Arabische Grammatik*, §. 70.); sed et apud Hebræos eisdem dicendi modos subinde observari. Veluti Malach. II, 2. *maledicam* אָה־בְּרִכּוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוּרְתֵיךְ, *benedictionibus vestris*, et quoquo *maledixi ei*, h. e. huic rei, scil. benedictionibus vestris. Thren. I, 13. *laxavit fulmen* בְּעֶצְמוֹתַי בְּיַדְךָ *in ossa mea*, et *elisit eam* rem, scil. ossa mea. Sumitur igitur pronomen singulare femininum affixum, hoc modo se referens ad nomen plurale vel masculinum vel femininum, sensu neutrali, vid. SCHROEDERI *Syntax. Pronomm.* Reg. XXXV, c., ubi plura exempla huius dicendi moris invenies. Superflua igitur est mutatio רבצים in רבצה, ut concordet cum תנים, quam Kennicottus facere iubet. Verba לקבה וגמא חציר interpretes plerique sumunt hoc sensu: *gramen in arundinem et iuncum vertetur*, i. e. locis arenibus aestuque torridis pro sterili tenuique gramine arundo et iuncus provenient, talis aquarum erit copia. Sed quia *iuncus* saepe ut ferarum bestiarum habitaculum sistitur, veluti Pl. LXVIII, 31. (conf. OEDMANN *Sammlungen aus der Naturkunde*, Fasc. I. pag. 41. seqq.), ego verteim: *gramen oriatur pro iunco et papyro*, ubi antea iunci palustres et arundines, ferarum cubilia, erant, ibi gramina et herbae, pecorum pascua, orientur. ל saepe pro notare, notissimum est.

8. Conf. Cap. XI, 16. (ודרך הקדש יקרא לה) *Quære via sancta* vocanda sit illa via, ostendit, quod statim sequitur,

לא יעברנו טמא, *nullus pollutus eam pertransibit*, i. e. nemo ibi spectabitur praeter illos qui ad populum Iehovae peculiarem (הקדש) pertinent, nullus idolorum cultor. (וארלים לא יחעך) Recto tramite, qui brevissimus, sine tortuosis anfractibus, quibus ignari possent decipi.

9. Ferae, quae securitatem turbant viatorum, non sunt timendae. (והלכו בארלים) Ibiq̄ue ambulabunt ii, quos Iehovah tot malis eripuit.

10. (וּפְדוּיֵי יִהוּדָה) *Redempti a Iehovah*, Iudaei, qui exitio erepti multis in locis exfulavernt, supra XI, 11. יִשְׁבוּן, redibunt in patriam.

CAP. XXXV. 1. *Laetatur desertum fiticulosum, gaudet solitudo, floret tanquam rosa.*

2. *Valde floret, et exultat iubilo et gaudio magno. Libani decore, Carmeli et Saronis splendore ornatur. Vident gloriam Iehovae, maiestatem Dei nostri.*

3. *Firmate manus remissas, et genua labantia roborate.*

4. *Dicite hominibus meticulosis: fortes estote: nolite timere. Ecce Deus vester, ultio venit, retributio Dei, ipse venit, salvator.*

5. *Tunc aperiuntur oculi coecorum et aures surdorum referabuntur.*

6. *Tunc saliet claudus, tanquam cervus, et lingua muti iubilabit. Nam erumpent in deserto fontes, et flumina in solitudine.*

7. *Tunc vapor arenae apparens mutabitur in stagnum, et loca fiticulosa in aquarum scaturigines. Ubi antea ferae bestiae iacebant, ibi pro iunco et arundine gramen orietur.*

8. *Existet ibi via aggerata, quae via sancta vocabitur, quam nullus profanus ingredietur. Solis ipsis strata erit, qua iter facientes ne simplicissimi quidem errabunt.*

9. *Non erit ibi leo, nec violenta fera ulla eam adscendet, aut ibi conspicietur. Sed ibunt redempti.*

10. *Iehovas vindicari revertentur et venient Sionem cum iubilo, sempiterna caput perfusi laetitia, voluptatem et gaudium consequentur, procul fugato moerore et gemitu.*

LIBRI PARS HISTORICA.

(CAP. XXXVI. XXXVII. XXXVIII. XXXIX.)

A r g u m e n t u m.

Sequitur compendium historicum rerum memoratu dignarum sub rege Hiskia, spatium duorum aut trium annorum completens. Primo historia expeditionis Sanheribi, Capp. XXXVI. et XXXVII. Deinde historia morbi lethalis Hiskiae, curatio eius miranda, et carmen eucharisticum pro recuperata valetudine, Cap. XXXVIII. Tandem narratio de legatis a rege Babylonis Hierosolymam missis, qui Hiskiae restitutam valetudinem gratularentur, Cap. XXXIX.

Disputatur, utrum Iesaias hanc historiam composuerit ipse et in hunc librum digesserit, an quis alius? Prior quidem sententia, si eam in se spectes, non destituta est omni probabilitate. Cum enim prophetae passim manus admovent ad conscribendam historiam sui temporis, ut ex exemplis Gadis, Nathanis, Ahiae, Iduntis, liquet, et Iesaias ipse conscripserit res gestas Ufsae (2 Chron. XXVI, 22.); verisimile esse possit, et eventus memoratu dignos temporis Hiskiae, in quibus ipse Iesaias personam sustinuit insignem, ab illo memoriae mandatos esse. Cui sententiae praecerea favere videtur locus 2 Chron. XXXII, 32. Re tamen penitus perpensa, sunt quaedam, quae dubitare nos iubent, hanc, quae sequitur, particulam historicam Iesiae ipsi tribuere. Primo enim ille Chronicorum locus huic sententiae non patrociniatur, vide notam nostram ad libri huius Iesaiiani inscriptionem. Deinde confertur hanc historiam cum ea, quae extat in libro Regum posteriore

steriore a vs. 13. Cap. XVIII. usque ad vs. 20. Cap. XX. clarissime patet, historiam hanc, ut in nostro hoc libro legitur esse transcriptam et quidem contractam ex libro Regum. Hinc probabile videri possit, historiam libri Regum esse typum, ad quem nostra excerpta sit; rescissis, quae videri poterant ad corpus ipsum historiae minus necessaria, et necessariis tantum, quae ad summam historiae sufficerent, retentis. Cum tamen inter hanc nostram, et eam, quae in Regum libris legitur, historiam, aliae quoque haud paucae variationes occurrant; probabilius videtur, utramque illam esse compendium maiorum et longe ampliorum commentariorum, quos in historiam regum Iudaeorum olim exitisse, testatur locus insignis 2 Regg. XX, 20. et cetera Hiskiae, et omnis potentia eius — — scripta sunt in diurnis Commentariis regum Iudae. Ex illis maioribus commentariis igitur, ex quibus Regum libri excerpti sunt post exilium demum Babylonicum (nam in exilio historia in illis narrata, terminatur, et vide praeterea EICHHORNII Einleitung in das Alte Testam. P. II. §. 484.), et ea, quam nos hic habemus, particula historica videtur desumpta. Illi enim, qui vaticiniorum hanc farraginem, quae a Iesaiâ nomen fert, digesserunt, cum viderent historiam illam ad intellectum nonnullorum, quae supererant, Iesaiânorum oraculorum, plane necessariam esse, non ingratis posteris facturos intellexerunt, si eandem, rescissis non plane necessariis, paullo contractiorem huc transferrent. Idem hoc fecerunt illi, qui Ieremiae oracula collegerunt; subiecerunt illis notitias historicas, maxime necessarias, quae cum non minus saepe, quam hae nostrae, saepe convenirent cum secundo Regum libro, et ipsae cum eo ex communi illo commentariorum proluxiorum fonte haustae videntur. Hac assumpta hypothesi simul patet ratio mutationum inter nostrum, et Regum librum extantium. Ceterum conferri meretur cum hic dictis EICHHORNII Einleitung in das Alte Testam, P. III. §. 526. P. 73. 74.

CAP. XXXVI.

I. (על כל ערי יהודה הבצרות ויהפשמם) *Contra omnes urbes Iudaeae munitas, easque cepit.* Cum primam adversus Iudaeam expeditionem susceperet Senacheribus, videtur cum maiore copiarum suarum parte iter per Iudaeam directe instituisse Aegyptum versus, vid. ad Cap. X, 28., quando primo terrore percussi incolae Iudaeae viros et agros plerique deseruerunt, et urbes plerasque *munitas* dictas (sed, ut probabile est, minus probe *munitas*, curatasque) hosti occupandas dederunt. Nec tamen *omnes*, sed regi in expeditione obvias: quo in Aegyptum digresso, Iudaei consilio et cura Hiskiae provide pro ratione temporis eas muniturunt, atque adeo animis iam paulo confirmatoribus regi redeunti ex Aegypto eas obiecerunt, ut occurrent exempla in *Libna* et *Lachisa*, infra Cap. XXXVII, 8.

2. (וישלח מלך אשור אח רבשקה) Praetermittuntur hic, quae ἀμείων consequentia in libro Regum II, Cap. XVIII, vs. 14. 15. 16., nos docent, Hiskiam per legatos ad Senacheribum missos Lachisam tum confessione culpae defectio- nis, tum munere oblato, conatum esse, animum regis offensi placare, vel saltem mitigare. Est autem probabile, quae hic narrantur, gesta esse, postquam rex Assyrius redierit, ab expeditione Aegypti, vid. IOSEPHI *Antiqq.* Lib. X. Cap. I. §. I., et *Ufferium* ad Ann. 710. ante C. N. (רבשקה) Ple- nius in historia libri Regum: deinde misit rex Assyriae Tar- taniem, Rabšaribum et Rabšacen ad Hiskiam: sed cum Rab- saces unus ex legatis verba fecerit, forsitan quod Hebraei idiomatis peritior esset, solus appellatur, et narratio de illo continuatur in *singulari*: et in libro Regum in *plurali*. Rab- saces nonnulli, Clerico autore, pro nomine appellativo ha-
Ief. Var. B b b bent,

bent, quod indicet munus hominis, qui *princeps portionis*, sive regi a *potalis* fuerit, qualem Pharaos habuit (רַב *princeps*, et שָׂקָה, *potum ministrans*, *pincerna*), Genes. XL, 2. 23. שַׂר הַתְּשֻׁקִים. (כל כישוֹ. *Lachisa* urbs erat ditionis tribus Iudae, sita in *Campestri* sive humilioris et planioris terrae tractu (qui *montano* oppositus שַׁפְלָה, *planities* dicebatur) ad Occiduum Hierosolymorum, austrum versus, ut colligere est ex Iosuae Cap. X, 31. XV, 39. coll. cum vs. 33., unde simul patet, urbem fuisse antiquam, reguli alicuius Amorraei, a Iosua devicti, sedem. Erat urbs sub regibus Iudae munitissima (quo alluditur Mich. I, 13.), haud dubie opposita excursibus Philisthaeorum. Conf. RELANDI *Palaeft.* p. 494. 505. 870. Hinc, si verum est, quod supra supposuimus, Senacheribum ex Aegypto venisse consilio tentandi Hierosolyma; obviam sibi habuit *Lachisam*, nihilque magnopere proficere potuit, antequam eam non expugnasset. בְּחֵיל פָּבֵר ad verbum non est vertendum: *cum copia magna*, id enim Hebraice esset בְּחֵיל פָּבֵר, hic vero חֵיל in *statu constructo* positum est; sed elliptice positum est pro: בְּחֵיל עִם פָּבֵר, *cum copia multi populi*. Videtur Sancheribus, ut terrorem incuteret Hiskiae, et populo Hierosolymitano, partem copiarum suarum cum legatis, *Tarzane*, *Rabsaribo* (2 Regg. XVIII, 14.) et *Rabsace* misisse. Inde in libro Regum unus tantum *Rabsaces* ad regem reversus legitur, ut *Tartanes* apud copias permanserit, nova per *Rabsacen* a rege exspectans mandata: conf. supra Cap. XXII, 6. 7 seqq. Quod autem in *Chronicorum* Libro secundo, Cap. XXXII, 9. dicitur, *Sancheribum fuisse apud Lachisam, cum toto dominatu suo* (כל ממשלתו), intelligendum haud dubie est de regis comitatu et impedimentis. Mos enim erat Assyriis et Persis omnem copiam et magnificentiam aulae suae in expeditionibus bellicis adeo ostentare. בחַעֲלָה—כֹּבֵס) Vide not. ad Cap. VII, 3. Legati ab Occidente progressi Hierosolyma versus hac via perducti sunt usque ad murum Zionis, in tractu urbis occiduo, apud *aggerem*, sive *viam*

stra-

stratam (מסלה), quae proxima agro fullonum (שדה כרובס) excurrebat ad *piscinam superiorem*; adeo ut sub murum stantes intelligi potuerint a populo, qui murum urbis conscenderat, ut patet ex *VI. II.*

3. De *Eliakimo* conf. supra ad Cap. XXII, 15. 20. *Sebna* vocatur סופר, *scriba*, cuius munus apud veteres Graecos et Asiae populos satis honestum fuit. *NEPOS* in *Eumene* Cap. I. *Fulgebat enim iam in adulescentulo indoles virtutis: itaque eum habuit* (Philippus, Amyntae filius) *ad manum scribae loco, quod multo apud Graecos honorificentius est, quam apud Romanos, nam apud nos revera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur: at apud illos contrario nemo ad hoc officium admittitur, nisi honesto loco, et fide atque industria cognita, quod necesse est, omnium consiliorum eum esse participem.* Vere *ἀρχιγραμματεως*, quo officio pariter functus est apud Alexandrum; quomodo vocis sensum recte reddidit Plutarchus. Curtius in historia Darii non semel eadem hac voce *scribae* hoc sensu utitur. Conf. 2 Sam. VIII, 17. Esth. III, 12. Ierem. XXXVI, 10. המוכר Hieronymus bene reddidit: a *Commentariis*.

4. המלך הגדול, *Rex ille magnus*, epitheton valde usitatum regum veterum Assyriorum et Persarum, vid. supra ad X, 8. XXX, 33.

5. למלחמה אמרתי Est in his verbis, quod exercet interpretes, et eo quidem magis, quod alia lectio extat in loco parallelo 2 Reg. XVIII, 20. ubi pro אמרתי, dixi, habetur דִּבַּרְתִּי, dixisti. Hieronymus Hebraeis haec tantum supposuit latina: *aut quo consilio vel fortitudine rebellare disponis?* cum singula non assequeretur, visus tibi est satisfacere officio, si sentum sententiae daret, qualem mente conceperat. Alexandrini hunc versum sic reddunt: *Τι πεποιθας εἶ; Μη ἐν βουλη και λογοις χαλεπον παραταξις γινεται; και ου ἐπι τινα πεποιθας, ὅτι ἀπειθεω μοι;* Vides et illos sensum utcunque dedisse. Syrus pro אמרתי videtur legisse אמרה,

sensumque sic reddit: *et dicis, quod sit in te verbum labiorum et prudentia et fortitudo ad bellum: satis obscure.* DOEDERLEIN vertit: *quaero ex te, num in verbis sapientia virtusque bellica consistat?* Sensus quidem aptus. Sed utrum verba hebraea eum admittant, iam dubitavit Dathius, qui praeterea recte observat, *verba labiorum omnino indicare verba inania, subtilia, et sequentia dicere, quae sint verba illa inania Hiskiae: consilium et fortitudo ad bellum, scil. mihi sunt, non defunt mihi.* Commendatur haec sententia, praeter facilitatem, etiam eo, quod ea assumpta, verborum nostrorum sensus non differt ab iis, quae in loco parallelo 2 Regg. XVIII, 20. leguntur. Ponas enim: *dixisti tantummodo verba inania, dum consilium et robur ad bellum gerendum tibi non deesse affirmasti: five: quod consilium et robur ad bellum gerendum tibi non deesse, affirmas, id ego verba tantum vana et inania dico: cui enim confidis et quae sequuntur: utrumque perinde erit.* על מי בטחתי כי מררת בי) *Nunc in quo confidis, quod adversus me rebelles, i. e. quod mandatis meis te morigerum non praestes, nec deditionem facias urbis.* Perpenderit quidem Hiskias mulctam ab Assyrio impositam vid. 2 Regg. XVIII, 14. 15. 16. sed munivit urbem contra hostis irruptionem, 2 Chronn. XXXII, 2—8. Hinc quod Hiskias imperatam sibi urbis deditionem recusaret, id Rabfaces rebellionem vocat.

6. (הנה—מצרים) *Confidis scipioni arundinis infractae:* vox רצוץ hic proprie notat arundinem ex agitatione venti tempestatisque gravioris et quassatione laesam; non tam prorsus fractam, quam semifractam, *freßam*, ut prisca Latini dixerunt. Nec sine causa metaphoram delumfit de *calamo*. Ut enim hic in *Aegypto* apud Nilum et alveos eius, ac paludes Aegypti frequens nascitur (conf. cap. XIX, 6.): sic fuit olim inter Aegypti symbola, ut palma Iudaeae. Id certe clare patet ex Ezech. XXIX, 6., in prophetia de Aegypto, ubi hoc emblemata repetitur. Vocat vero Aegyptum

arundinem infractam, quod, postquam Salmonassar bellum gessisset cum Aegyptiis et Cuschaeis per *triennium*, vires huius regni magis adhuc frangerentur ab ipso Sancheribo, qui cum potissima copiarum suarum parte expeditionem suscepit, eamque tentavit, etsi non liqueat, quo effectu et successu. Videtur tamen Aegyptum affectisse aliquo damno, cum Cuschaei, quibus praecipue defensoribus Aegyptus cum rege suo Sethone hoc tempore nitebatur (vid. Cap. XVIII.), non essent parati ad Sancheribum repellendum, expeditionem enim hanc Sancheribi fuisse inopinatam, ex Chronicorum Lib. II. Cap. XXXII. patet. (אשר יסמוך ורנקה) *Super quo si nititur quis, subibit volam eius eamque pertundet.* Altera pars της αποδοσεως his verbis comprehenditur, altera vero reticetur, quippe quae ex ipsa προταση, sive ex similitudine proposita, facile colligi posset. Prima pars αποδοσεως hic non expressa, sed subintellecta est; Hiskiam, Aegyptio fidentem, cum ipso casurum esse, ut solent, qui calamo arundineo semifracto innitantur, Aegyptium enim regem, aegre se ipsum sustententem, Hiskiae sustentendo impari esse. Altera apodosi est, quae hic ipsa exhibetur: ut enim qui *calamo acuto et tenui*, quem manus suae vola complexi fuerint, acrius et toto corpore nituntur, metuere debent vulnus, ne forte canna volam subeat, eamque perforat; sic Hiskiam regi Aegyptio, hoc tempore modicis viribus circumscripto, innitentem, facile sibi conciliaturum esse noxam. (כן-עליו) *Talem se Pharao, Rex Aegypti, praefat omnibus, qui in eo confidunt.* Respicit ad id, quod Ephraimitarum, et forte Syriae quoque reges, certe Philisthaei, Aegyptio nixi, eiusque opem implorantes, ab ipso destituti fuerint, vid. Cap. XXX, 3. seqq.

7. (כי-חאמר אלי) *Et si mihi dixeris*, veluti de Hiskia. Sed in Lib. Regg. רכי חאמרון אלי, *et si dixeritis mihi*, quod melius respondet sequentibus: *Iehovae Deo nostro confidimus.* Utraque tamen lectio ferri potest. (הלא-מבחהיר)

Nonne is ipse est, cuius altaria et cella Hiskias amovit? Audiverat Assyrius fama aliquid de abolitione idolorum, ab Hiskia facta, quae narratur 2 Regg. XVIII, 4. 2 Chronn. XXVIII. Sed male illud intellexit, et veterem religionem a rege immutatam opinatus est. (ויאמר—חשתחר) Es dixit Iudae atque Hierosolymis, ante altare hoc adorabitis, scil. Deum. Intelligit altare in templo Hierosolymitano, unicum, solum ut patet ex Lib. Regg.: ante altare hoc adorabitis בירושלים, Hierosolymis.

8. Irridet Hiskiam ob defectum equitatus, *fac, in-
quiens, sponzionem cum domino meo, rege Assyriae, ut, si ti-
bi duo millia equorum dederit, tu totidem equites sistas?* Non ad virorum paucitatem id referendum est, sed eo, quod pauci admodum Iudaeorum equitandiartis periti es-
sent: nam post Iothamum reges Iudaeae nullum equitatum abierunt: hinc partem Iudaeorum ab Aegyptiis equitatum petiisse vidimus supra Cap. XXX. XXXI. — Pro המלך in Lib. Regg. legitur את מלך, utrumque bonum.

9. (ואיך—הקטנים) *Quomodo ergo cogitas avertere (ut 2 Regg. XVIII, 14.) vel unum praefectum servorum domini mei minimum? Tu quomodo vel uni minima duci, domini mei vsfallo, resistere audeas? (החבטה—ולפרשים) Sed confidis Aegypto currum et equitum causam.* Praefixa ל ante voces רכב et פרשים hic non tam: quod adinet ad vertenda, quam potius causam indicare videtur.

10. (יעצה—והשחיתה) *Et nunc, an praeter Iehovam, i. e. invito Iehova, ascendi in terram hanc ad eam vastandam? Profecto ipse iussit Iehova hanc provinciam aggredi, et devastare. Cum tu, Hiskia Rex, et qui in partibus eius estis, iactetis, Iehovam vobis propitium causam vestram suscepturum; aio ego, vos turpiter falli: ego enim Iehova ipso iubente hanc expeditionem suscepi: frustra itaque illi fiditis tanquam propitio, quem vobis experiemini adversum. Vi-
tringa*

tringa putat, id non mendacium fuisse, a Rabface inventum; sed illum dicere voluisse, *se non absque monitu et hor-
tatu eius numinis, quod ipse pro vero Deo habuit, hanc ex-
peditionem suscepisse, vel quod a prophetis et hierophantis
Assyriis (absque quibus consultis Orientales rerum gravio-
ris momenti nihil aggrediebantur) ad hoc iter fuerit incitar-
tus (tunc vocem יהוה hic sumeret appellative ut saepe su-
mitur, pro eo numine, quod ipse pro vero Deo habuit):
vel quod ad illum pervenerit fama vaticiniorum hac de re
a Iesna editorum, in quibus saepius ille praedixerat, Ieho-
vam missuram esse Assyrium ad castigandos Iudaeos, veluti
Cap. X, 6. VIII, 6.*

11. אליקים) In *Lib. Regg.: Eliakimus, filius Iis-
kiae*: et pro שבנא ibi scriptum est שבנה. — אל-חרבר אלינו
(יהורית) *Ne loquere ad nos Iudaice, i. e. lingua Hebraea,
sive Canansea, ut Nehem. XIII, 24. Bene Vitringa obser-
vat, hanc notionem vocabuli יהורית novam esse, et circa
hoc tempus demum usurpari coeptam, postquam Ephraimitae
abducti essent Babylonem. Ante hoc tempus enim lin-
guam non magis dici potuisse Iudaicam quam Ephraimiti-
cam; sed eversa Ephraimitarum republica omnes Iacobitas
censeri coepisse sub Iudaeis, et nomen Iudaeorum evasisse
nomen totius gentis et religionis. Nomen יהורי, Iudaeus,
de tota gente, Iudaeis et Ephraimitis usurpatum tantum in-
venitur in libris post tempus Metaxerxes Babylonicae scri-
ptis, veluti Nehem. II, 7. 9. Esr. VIII, 36. 2 Chronn. XXXII,
18. Esther. IX, 29. 31. X, 3. etc. Ceterum ex hoc etiam
loco liquet, quod monumentis et reliquiis antiqui aevi con-
firmatur, Syros et Assyrios eadem usos fuisse lingua; hinc
Assyrii scriptoribus exoticis Syri quoque dicti sunt.*

12. ריבאמר—עמכם) *Rabface vero respondit: num puta-
tis me a domino meo missum esse, ut cum domino vestro et vo-
biscum his de rebus agerem, et non potius ad milites istos, qui
murum tenent, et vobiscum merdam suam comedere, et urinam*

bibere cogentur? Scilicet, si urbs forte arcta premeretur obsidione, ut hoc ipso cogeretur ad deditionem. Lique(j)ex tota historia antiqua, artem urbium per obsidionem expugnandarum a populis veteribus minus excultam fuisse: hinc saepe haeserunt in munitarum urbium obsidione per plures annos. Sic Samaria per triennium vim Salmanassarum sustinuit, et tantum fere temporis Hierosolymorum urbs Nebucadnezarem delusit. Ceterum observandum est, Maforethas vocibus הראיהם et שיניהם, nimio verecundiae studio, puncta vocalia aliarum vocum supposuisse, quae praeteritis textualibus pro iis legi voluerunt. Voci הראיהם substituerunt puncta vocis צוֹאֵהֶם, in hanc formam: הַרְאִיָּהֶם, et voci שיניהם puncta vocum מִיָּמִי רְגֵלֵיהֶם, in hunc modum: שְׁיִנֵיהֶם. Idem in aliis quoque locis fecerunt, quae recenset CAPPELLVS in *Crit. Sacra* Lib. III. Cap. VI. p. 204. ed. Vogel, qui idem recte observavit, הַרְאִיָּה esse conferendum cum Arabum حَرَى, *alvum exoneravit, cacavit*; cf. MICHAELIS *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. III. p. 900.

16. (עשו אחי ברכה) Per בְּרַכָּה, *benedictionem*, metonymice hic intelligitur *pax*. Cum enim *benedictiones* vulgo hac conciperentur formula: *pax tibi, vobis*; ipsa *pax* videtur dicta esse *benedictio*. Recte igitur Chaldaeus reddidit: עברו עמי שלמא, *facite mecum pacem*.

17. (עד־באי־וכרמים) *Donec vos in terram vestrae similem transferam, in terram frumento et musto, pane et vino abundantem*. Solebant antiquis temporibus populi victi a victoribus translocari, sive mitti in colonias: iuebantur etiam sedes inter se permutare; secundum id, quod Histiaeus finxit apud Herodotum (Lib. VI, cap. 3.), Regem Darium constituisse Φοινίκας ἔχοντας ἑσθας, ἐν τῇ Ἰωνίᾳ κατοικίσαι, Ἴωνας δὲ ἐν Φοινίᾳ, *Phoenices sedibus suis amotos in Ioniam transferre, et Iones in Phoenicem*. Id dicebatur μετακίσιμος, et *transmigrationis* ipsa μετακίσιμα. Ratio erat, ut populi facilius retinerentur

rentur in obsequio. Fuit etiam moris Romani. SVETONIVS de Augusto (Cap. XXI.): *Suevos et Sicambros dedentes se traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocavit.* — Posteriori commatis membro in Regum libro haec addita leguntur: *terram olearum, olei et mellis, ut vivatis nec moriamini.*

19. De ארפר vid. not. supra ad Cap. X, 9. et de מרמ ad Genes. X, 18. ספריים esse *Sippharam* Ptolemaei, quae Eusebio (in Praeparat. Evangel. Lib. IX. Cap. XLI.) dicitur Σιππαραγων πολις, quae urbs sita erat in Mesopotamia ad Euphratem proxime illum locum, ubi fluvius ille in duos alveos scinditur, plerorumque recentiorum est sententia, cui etiam assentiuntur Doederlein in not. infra ad Cap. XXXVII. 12., et MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. V. pag. 1805. qui praeterea addit d'Anvillii observationem pag. 77. *Euphratis et Tigridis, eam videri Hipparenum Plinii, de qua ille Hist. Nat. Lib. VI. §. 30.: sunt etiamnum in Mesopotamia oppida, Hipparenum, Chaldaeorum doctrina clarum et hoc, sicut Babylonii iuxta fluvium Narragam. Muros Hipparenorum Persae diruerunt.* (וכי-הצילו שמרון מירי) *Et an eripuerunt Samariam e manu mea, scil. Dii sui.* כי usurpari in interrogationibus, notum est.

22. *Vestium laceratione*us gravis luctus signum fuisse, vix monitu opus; exempla vide 2 Sam. III, 31. 1 Regg. XXI, 27. Ierem. XXXVI, 24.

CAP. XXXVII.

2. **M**oris fuisse, ut prophetae spectabilis auctoritatis in ca-
sibus dubiis consulti sint, per totam historiam Hebraei po-
puli liquet; estque huic plane simile exemplum Iosiae,
Huldæ prophetissam per legatos adeuntis, 2 Regg. XXII,
12. seqq. Conf. 1 Regg. XXII, 13.

3. **יום צרה-רעה** (יום) Sunt interpretes, qui vocem תוכחה
iniustam interpretentur *reprehensionem*, qua usus esset Rabla-
ke adversus Iehovam. Sed ego vix mihi persuadeo, pro-
phetam ad indicanda convitia, quæ dux Assyrius contra Ie-
hovam dixit, illo nomine usum esse. Rectius alii *castiga-
tionem* reddunt, qua significatione vox occurrit sæpius, ve-
luti Ps. LXXIII, 14. CXLIX, 7., et Hof. V, 9. יום תוכחה ef-
fe *tempus, quo Iehova Israelitarum flagitia puniturus sit* (ut
bene ibi interpretatur KÜHNÖELIUS, V. C. mihiq; amicissim-
us), illius orationis nexus docet. כאצא hic indicat *contu-
meliam* (verbum נאץ enim præter alia et *spernendi* notio-
nem habere satis notum est, et digni sunt, ut de illo confe-
rantur IOH. WILH. SCHROEDERUS in *Commentar.* ad Ps. X. p.
70. seqq., et eius frater NIC. WILH. SCHROEDERUS in *Obser-
vatt. ad Origg. Hebr.* pag. 145. seqq., nec non EVERARD-
SCHEIDIVS in *Specim. Animadversif. ad novam Iesaiæ version.*
Harderov. 1779. pag. 11. 12., MICHAELIS in *Supplemm. ad
Lexx. Hebr.* P. V. pag. 1581. seqq.). *Diem contumelie* au-
tem dicit Hiskias illum diem, quod tam ipse cum universo
populo, quam nomen, ab ipsis sancte cultum, ab Assyriis
contumelia afficiebatur. Bene Dathius sensum expressit:
*tempus hoc est valde afflictum, quo contumelia et ignominia af-
ficimur.* (כי באר-ללדה) Nam venerunt filii usque ad matri-
cem, et nulla pariendi vis est. Locutio, uti videtur, He-
braeis

braeis proverbialis, qua significare voluerunt, rem veritari in summo discrimine, ut, nisi auxilium aliunde adferatur, actum sit de salute publica et domestica: similitudine; desumpta a puerpera, praecedaneis doloribus debilitata, quam deficient vires enitendi dum foetus in eo iam est, ut uterum praerupturus sit, modo vi et conamine matris adiuvetur, qua vi deficiente et labefactata, nulla spes est salutis foetus, nisi aliunde auxilium et remedium arcessatur. Haud abfimilis locutio occurrit Hof. XIII, 13., quam feliciter explicavit Kühnoelius supra laudatus.

4. (אולי־רבשקה) *Forfan audiverit Iehovah, Deus tuus, verba Rabfaces.* Audire hic est ad animum revocare, ut eorum, quae audis et noris, rationem te habere demonstras. Vult itaque dicere: forte ea res advertit Iehovam, Deum tuum, ut Latini loquuntur. (רנשאח־הנמצאה) Ad verb.: *et tolles precationem pro iis quae inveniuntur.* Sed verbum נשא hic significat, *verba proferre, effari*, ut Exod. XX, 7. XXIII, 1. Habac. II, 6. Job. XXXVII, 1., et נמצא, *inventum*, hic indicat id, *quod existit, comparat, superest*, qua significatione, observante Vitringa, vox usurpatur recentioribus Hebraeorum philologis, veluti *Maimonidi*, sub initio Tractatus de *fundamentis Legis*, ubi, primum esse, ait, credendorum dogma, שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא, כל הנמצא, *esse aliquod existens primum, illudque existentiam largiri omni existenti.* Recte Dathius hoc incisum vertit: *intercede igitur precibus pro reliquis, qui adhuc superant.*

6. (אשר־אוהי) *Quibus (verbis probrosis) me prosciderunt regis Assyrii ministri.* Verbum נדה notare convitiis quem proscindere, *insectare probris*, ὑβριζειν, ὀνειδίζειν, hinc, ubi de Deo est sermo, βλασφημειν, satis est notum.

7. (הנני נתון־ארצו) *vel hic positum est pro נתון־רעה, I Sam. XVI, 14. vel pro נתון־אל־דהים, C. eod. vi. 17.,*
conf.

conf. supra XXXI, 8. 9., ubi hic affectus, Assyrioi inditus מננר, *trepidatio*, *tremor*, dicitur: vel simpliciter notat *voluntatem*, quod nonnullis Hebraeis interpretibus placuit. Sic sensus esset: *indam ei voluntatem ad sua revertendi*, simul ac ad ipsum pervenerit rumor de expeditione Taraconis, infra vl. 9. (והפלתי כהרב בארצו) *Et faciam cadat gladio in terra sua*, vide infra vl. 38. Patet, hanc orationem Iesaiæ suggestam esse ab illo, qui librum hunc, illius prophetae nomen prae se ferentem, conscripsit.

8. (ויצא את-לכיש ואת-לכיש) *Invenit regem Assyriae oppugnantem Libnam*. Num Lachisam in suam potestatem redegerit rex Assyrius, non adscribitur in historia: sed probabile est, excidisse illum voto, quod urbs tam situ, quam munitione probe curata fuerit. *Libna* urbs antiquo tempore fuit spectabilis, aetate Iosuae a regulo Amorraeo administrata, sita ad Occiduum Hierosolymorum flexum austrum versus, Lachisae ad Septentrionem, a qua non longe distitit: estque probabile, ipsam quoque ad modum Lachisae sitam obtinuisse illic loci, ubi campestris regio in montanam assurgebat.

9. (ויבא) *Et pervenit ad eum (regem Assyrium) rumor de Thirhaca, rege Cuschaeae, ferens: egressus est, ut tecum pugnet*. Thirhaca, qui in Manethonis Dynastiis apud Eusebium Ταρρακος vocatur, Aethiopum rex fuit, qui Aegyptum sibi subiecerat. Conf. GATTERER *Weltgesch.* P. I. pag. 225.; BECK *Allgemeine Welt- und Völkergeschichte*, P. I. p. 170. Erat autem virtutis et peritiae bellicae Taraconis magna fama, ut liquet ex verbis Megasthenis apud STRABONEM *Geogr. Lib. XV. p. 472. ed. Casaub.* και τον Σεσαστριμ μεν τον Αιγυπτιον, και Τερακωνα τον Αιθιοπα εως Ευρωπης προελθων. Ναυοκαδροσορον τον παρα Χαλδαιοις ευτοκιμησαντα Ηρακλεως μαλλον, και εως σηλων ελποσαι μεχρι μεν δη δευρο και Τερακωνα αφικεσθαι. Hinc adventantis Thirhacae famam tantum metum incussisse Assyrio, nemo mirabitur. Michaelis quidem

dem, in *Spicileg. Geograph. Hebraeor. Exr. P. I. pag. 149. 150.* et in *Praefat. ad vcrs. teuton. Iesaiæ, pag. 25.* non hoc Senacheribo adlatum putat, *Taraconem in Palaestinam castra movere*; hunc rumorem enim regi Assyriæ non tantum metum incutere potuisse, ut tam repente in regnum rediisset, cum Taraconi totam Nubiam et Aegyptum prius peragrandam esse, noscere debuisset. Hunc igitur potius rumorem Senacheribo adlatum fuisse, Taraconem, ex illa Cuschæae parte, quæ in Arabia sita est (conf. not. ad Genes. X, 6.), per deserta Arabiae agmen ducentem intima Assyriæ invasurum esse: ad suum ergo regnum tutandum, non fugam, sed iter festinasse Assyrium. Sed recte observat Koppius in not. ad h. l. nihil esse, quod Taraconem ex intima Aethiopia contra Sancheribum Palaestinam expugnantem exercitum duxisse existimemus; videri potius illum, cum ingenti exercitu plures terras, ut eas expugnaret, pererrantem, vere iam ad fines Palaestinae usque pervenisse. (ישמע וישלח מלאכים אל הוקיהר) *Simul id intellexit; simul misit nuncios ad Hiskiam, ad regem, et forsan etiam ad populum, laturos ספרים, epistolas, vi. 14.* Videtur Hiskiam, ut probabile est, adventus Taraconis adhuc ignarum, praevenire voluisse, ut quanto ocyus ei persuaderet deditionem.

10. (אל-ישיאך-בר) *Ne decipiat te Deus tuus, cui fidis.* Geminum sensum admittit: vel enim sonat: ne decipiant te sacerdotes, prophetae, vates illius Dei, quem colis: vel, ne in eo quem colis, Deo, vanam vel nimiam colloques fiduciam. Utrumque in re convenit.

11. (להחריםם) *Ad internecionem perdendo eos, Deut. VII, 2.* (ואחה חנצל) *Tunc ergo eripiaris?*

12. esse *Mesopotamiae* regionem, iam ex eo, quod cum חרן, i. e. *Carris* (conf. not. ad Genes. XXXI, 9.) coniungitur, colligi potest. Alias sententias recensitas et diiudicatas vide in MICHAELIS *Supplem. P. I. p. 279. seqq.* רצה, Re-

Rezepk, commune quidem secundum *Abulfedam* (Tab. Syr. p. 119.) pluribus oppidis nomen; prae ceteris tamen clara fuit *Rosazafur Hefcham*, urbs, quae iter fere diurnum ab Euphrate distat, occidentem versus. Videtur eadem esse ac Πρωσάφα Ptolemaei. Verisimiliter haec est Resapha ab Assyrii devicta, quippe statim post vicinas ei ab altero Euphratis latere Carras nominata. Conf. MICHAELIS *Supplem.* P. VI. p. 2264. (רַבְּנֵי עֵרֶן אֲשֶׁר בְּחַלְשָׁר De חלשׁר nil certi liquet. Verisimilem tamen de hoc loco coniecturam proposuit DOEDERLEIN in nota ad h. l. „Multae Syriae atque Mesopotamiae urbes, inquit, nomina gerunt ab initio cum חל composita: v. g. *Tal-Chamdum*, cuius frequens apud *Abulfedam* mentio. *Tal* autem *collem* significat. Ita *Tal-Sar*, *collis Sar*, sive *arx*, in colle *Sar* sita, videtur. Iam apud *Abulfedam*, in *Tab. Syr.* pag. 8. 11. 14. regio et collis *Schar* occurrit circa Chesbonem; verum MICHAELIS in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* p. 251. docuit, Telassarem non posse esse Scharram. Sed aliam *Scharram* Büfching. *Geogr. Asiae*, p. 382. memorat, in deserto *Dschesira*, quae dimidium milliare distat ab Euphrate, collique superstructa est, et confinis urbi *Anae*, versu sequenti memoratae. Quae iunctim sumpta coniecturam commendabunt, *Tel-Afar* sive *Tel-Sar* hoc loco reperiri.“

13. De ארפד et חמה vid. supra ad Cap. X, 9., et de ספרויים ad Cap. XXXVI, 19. הנע et ערה fuere, qui negarent, nominum priorum vim habere, vertentes cum Symmacho (αυεσατωσε και ετακωωωσε) *deiecit et perdidit*: et הנע quidem MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. II. p. 562. et P. V. p. 1650. secundum receptam lectionem ad radicem נעע referendum putat, quam habent Arabes:

نَعِعٌ debilis est, flaccidus et languidus, inde quadrilitterum نَعِيعٌ, flaccidus fuit, vacillavit: vertendum ergo esset ad verbum:

verbum: *flaccidos eos et vacillantes fecit.* Ex serie tamen orationis nomen geographicam, urbis aut regionis, expectares, sicque ex veteribus plerique acceperunt, tum hoc loco, tum paralelo 2 Regg. XVIII, 34. Apposite etiam Doederlein monuit, cum ipse de se loquatur rex Assyriae, verba ponenda fuissent in prima persona. Satis verisimilis BÜSCHINGII est coniectura (*Geograph. Asiae* p. 382.), urbem *Henam* eandem esse, quae apud *Abulfedam*, *Descript. Arab.*

P. I. *عانة*, vocatur, ad Euphratis ripas sita, Abulfedae aetate Arabiae desertae primariae saepe celebris. Adfensum sunt Doederlein et Michaelis, nisi quod hic suspicetur, in Hebraico textu rescribendum esse עָנָה: ipse tamen fatetur, nullo codice hanc coniecturam confirmari. De עָנָה bene MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. VI. pag. 1851.: „Nomen si proprium, vix dubium, quia sit *Ava*, Berytum inter et Tripolin, *Avvaeorum*, qui Hiskiae tempore sub ditione Assyriorum erant, et quorum colonias hi in devictam Samaritidem deduxerunt, 2 Regg. XVII, 24., patria, urbs, vel regio. Egrege illa filo orationis concinit, devicta ab Assyriis, et vero inter devictas ultima, ut fas est, in iugo Libani ad mare mediterraneum: accedit, quod in eadem Iesaiæ pericopa et Libanus memoratur ab Assyriis expugnatus, vastatus, cedrique, quarum silva illi regioni finitima, excisae, c. XXXVIII, 24.“

14. Pro ויקראוהו in loco paralelo libri Regum legitur ויקראו, *legit eas.* Hoc loco numeri relativi enallage est, latis frequens in libris Hebraeorum, latine sic solvenda: *quamque earum.* Sic Ios. II, 4. *Et suscepit femina illa (Rahab) duos illos viros, וַתִּצְפְּנֵם, et abscondit eum, h. e. utrumque eorum.*

18. גווי כל הארצות elliptice scriptum pro כל הארצות, *populos omnium terrarum, et terram ipsorum vastavit violentus ille Assyrius, coll. 2 Regg. XIX, 17. Reges Assyriae vastarunt*

starunt את הנזרים ואת ארצם *gentes et terram earum*. Eadem metonymia Genes. VI, 11. 12. I Sam. XIV, 29. *terra pro terrae incolis* ponitur.

19. (וּנְחָן אֱלֹהֵיהֶם בְּאֵשׁ) *Et dando scil. dederunt, quare in Libro Regg. scribitur: וּנְחָנוּ: miserunt Deos ipsorum, populorum, in ignem.* Patet ex hoc loco, reges Assyriæ illius temporis, ut postea Babyloniae, zelotypia quadam fuisse affectos erga Deos aliarum gentium; quod minus convenit mori aliorum antiquitatis populorum, si populum Iudaicum solum excipias. Romani multarum gentium victarum Deos in suam receperant civitatem; et alii etiam populi gentium aliarum Deos suo loco reliquerunt et illaesos. Non improbabilis est Vitringae sententia, Assyrios et Chaldaeos hoc modo instituisse cum respectu ad res publicas illarum gentium: quas cum scirent fundatas esse in religione, ipsa quoque religionis obiecta sive idola sibi corrupenda esse existimasse, quippe fulcra sustinendae ac instaurandae reipublicae.

21. (אֲשֶׁר—אֲשֶׁר) *Ad verb. Quod ad ea adinet, quae precatus es ad me de Sancheribo, Assyriæ rege.* In libro Regg. faciliore constructione legitur "שמעתי אשר רגו" (אחר־ךָ—יְרוּשָׁלַיִם. שְׁמַעְתִּי אֲשֶׁר רָגוּ) *Caput pone te motitat Hierosolyma, gestus est subsannantium et illudentium, conf. Ps. XXI, 8.*

23. (אֵחָ טִי הִרְפָּה וְנִדְפָּח) *Cui vero approbasti ut maledixisti? Vini habet haec interrogatio. Nescis, o miser, cui convitiatus sis? ignoras, quantum scelus commiseris? (וְעַל מִי—יִשְׂרָאֵל) Adversus quem extulisti vocem? Israelitarum numen alto supercilio despicias. Efferre vocem hoc in loco est audaciae, iracundiae et contemptui mixtae; et efferre oculos in sublime arrogantiae et superbiae. Posterius satis notum: prioris exemplum habes Prov. XIV, 29. Longanimis multam prodit prudentiam, (וְקִצְר־רִיחַ מְרִים אֲבֵלָה, sed iracundus (propr. brevis spiritu) alta voce effert stultitiam. Et*

1 Sam. II, 3. in Cantico Hanae: *Ne multiplicetis loqui*
 גְּבוּרָה גְּבוּרָה נְבִיחָה *Altum, altum, ne exeat* עַתָּךְ, *durum quid* (ver-
 bum blasphemum) *ex ore vestro.*

24. (בֵּיר עֲבוּרָי) *Per servos tuos.* (אֲכָרַח קִימָה אֲדוּרָי)
Excidi ibi altitudinem, proceritatem, cedrorum eius, i. e.
altissimas cedros eius. (מִבְּחַר בְּרוּשֵׁי) *electionem abietum, i. e.*
lectissimas abietes eius, Cap. XIV, 8. XXII, 7. (וְאֲבוּרָא—כִּרְמֵלוֹ)
Veni ad altitudinem eius extremam, ad saltum arvi eius amoe-
ni. כִּרְמֵל hic nomen est adpellativum, ut saepe alias, signi-
 ficans *in horti morem cultam regionem, paradisum,* vid.
 MICHAELIS *Supplem. P. V. p. 1359.* Quod autem Michaelis
 haec verba nostra vertit: *ubi silvae Libani (cedrorum,*
abietum) in hortos felicium arborum desiderunt, paradisos
condensos; cum situ atque natura Libani nullo modo mihi
 videtur convenire; summum enim illius montis cacumen
 aeternis nivibus tectum esse, notum est, vid. Jerem. XVIII,
 14. et conf. *Libani* descriptionem, quam dedit OEDMANN in
Vermischten Sammlungen aus der Naturkunde, Fasc. II. No.
IX. hinc invertere mallet Michaelis versionem, hoc modo:
ubi in sylvam definit regio eius (montis) horti in morem ex-
culta, in inferiore montis parte. — Praeterea observan-
 dum est, pro eo, quod hic legitur, מְרוֹם, in parallelo loco
 libri Regg. haberi, מְלוֹן קָצֵר, *diversorum extremitatis eius.*
 Notatur haud dubie *tugurium* sive *diversorium,* quod in
 summo montis extractum viatoribus pernoctandi copiam et
 commoditatem facit, qualia tuguria in plurium montium
 praecaltorum cacuminibus extracta esse constat.

25. (אֲנִי קָרַחִי וְשָׁחִיתִי מַיִם) *Ego fodi et bibi aquas;* in
 libro Regg. additur זָרִים, *alienas.* Sunt interpretes, qui
 hac locutione ingentem militum copiam Assyrii indicari pu-
 tant. Veluti FORERIVS, qui, ingentem, inquit, militum
 multitudinem, aliorumque, qui ipsum sequebantur, notat,
 quibus et *rivos Aegypti exsiccarit,* et ubi aquae deessent,
 puteos effoderit, ex quibus tantae multitudini aquas hauri-

forſan legerit מצורר pro מצור. Alexandrini hæc verba neglexerunt plane. Iam quod ſenſum locutionis attinet. recte *Pellicanus* illum videtur expoſuiſſe: *Exercitus magnitudinem iactat, quo flumina quantumlibet copioſa transvadere poſſit, infirmi exercitus labore et ſingulis operis, quaſi dicat, ſi tot millia hominum ſingulos abſtulerint urteos aquarum, ſine impedimento tranſibunt, quo volent, rivis ſiccatis plantis pedum.* Similiter iſtæ abundus Alaricus apud CLAUDIANUM, de bello Getico, vl. 526.

Subfidere noſtris

Sub pedibus montes; areſcere vidimus amnes, —

Fregi Alpes, galeisque Padum viſtricibus hauſi.

Ceterum hoc poſterius verſus membrum in futuro eſſe accipiendum, ut Aſſyrius non ea, quæ iam perfecit, ſed ea, quæ a ſe in poſterum perficienda ſint, iactet, ex eo veriſimile eſt, quod legati Aſſyrii in ſuperioribus nuſquam gloriati ſunt de proſperis ſucceſſibus Senacheribi rerum in Aegypto geſtarum: alios populos ſubactos memorant, de Aegyptiis ſilent. Non improbabilis eſt Vitringæ ſententia, Senacheribum primo impetu in Aegyptum ruentem aliquid plus effeciſſe, cum imparatis (Taracone abſente, et Sethone imbelli, atque Aegyptiis inviſo) ſuperveniret; dein, cum Taraconis motum fama percepſſet, Aegyptum dereliquiſſe, et rediſſe in Iudæam, ut Hieroſolyma, cuius expugnatio conatibus ſuis plurimum favere poterat, ſibi ſubiiceret. Certi tamen quidquam in hac illorum temporum hiftoriæ obſcuritate vix quiſquam definiverit.

26. Continuatur oratio Iehovæ, Aſſyrium appellantis, qui cum arrogantiam iactantiamque ipſi reddidiſſet, principem hunc ſuperbum docet, eorum quæ vel fecit, vel ſe feciſſe aut effecturum iactat, nihil ipſum (Aſſyrium) ſibi poſſe tribuere, ſuorum conſiliorum ſapientiæ, ſuorum magnitudini virium copiarumve ſuarum virtuti aut numero: pependiſſe hæc eventa omnia a Iehova, qui iam inde a longo

tempore ea, quae per regem Assyrium effecta sint, eventura decreverit. (הל א— עשיית) *Antu*, iactabunde, *non intellexisti, me illud*, quod a te factum esse iactas, *a longinquo fecisse*, h. e. parasse, ordinasse, efficiendum suo tempore curasse? Eodem significato verbum עשה sumendum est Ecclesiast. Cap. XI, 5. *Quemadmodam nescis viam venti; sic non cognosces opus Dei, qui omnia facit* (אשר יעשה אה הכל), ordinat, parat, disponit. Conf. supra Cap. XXII, 11. (מימי קדם ויצרתי) *Et me illud a diebus antiquis praeformasse*, praecogitasse, sic יצר usurpatur supra Cap. XXII, 11., infra Cap. XLVI, 11. conf. Cap. X, 5. seqq. XIV, 27. seqq. Affixa igitur feminina in אִתָּהּ, וְיִצְרָתִיָּהּ, et in sequenti הַבְּאִתָּהּ, neutraliter, ut saepe, sunt accipienda, et intelligenda de rebus gestis Senacheribi diu ante a Iehovah decretis. (עשה הבאתיה) *Nunc adduxi illud*, quod decreveram. (והיה—בצורה) *Ad verbum: ut sis ad vastandum in acervos dirutos urbes munitas*, i. e. ut urbes munitas in rudera acervos convertas. שאה, Arabice تَاسِي, *disrumpi cum fragore*, dein Arabes ad *stragem cladesque bellicas* transferunt. Hebraeis est *vostari*, atque Esaj. VI, 11. Kal et Niphil concurrunt, ubi not. conf. Inde hic להִשְׂאוֹת transitive potestate ex Hiphil, pro qua in libris Regum contractius exstat להִשׂוֹת, nam א nonnumquam sua ad praecedentem litteram vocali reiecta quiescit, aut plane etiam deficit, sicuti apud Arabes تَرَايَ, دِيرَايَ, pro تَرِي, دِيرِي, videbit. גלים, *acervi* (Cap. XXV, 2.), hic elliptice positum est pro להִלָּת, simili modo ut Pl. CXIV, 8. הַחֲבִיר הַצִּיר אָגַם-מִים, חֲלָמִישׁ לְמַעְוֵת-מַיִם, *quae vertit petram in stagnum aquarum, filicem in fontem aquarum*, ubi particula ל priori membro deficere, ex altero intelligitur, adde Ies. III, 4. Genes. XV, 6. XXXI, 45. Thren. V, 13. נצים, *diruti, vasti*, collato Arabum نَضَا, pro نَضُو, quod a prima *vellendi* significatione, inter alia *vestem detrahere, nudare*, notat, vid. Scholien

Haften Chaluwiam in IBN DOREIDI *Carmen*, in vl. 22. et 115., edit. *Haitsmae*, cum quo conf. SCHULTENSIVM ad *Haririi Confess.* IV. pag. 11., et ad *Confess.* V. pag. 121., et MICHAELIS *Supplem.* P. V. pag. 1666. *Exsui autem, nudari*, de urbe et regione positum, erit, ita vastari, ut nuda aedibus et arboribus area superfit. Integrum comma FORERIVS recte hoc modo convertit: *Num quid non audisti, o Sanherib, hoc ipsum, quod Tu Te fecisse modo gloriaris, me ab antiquo usque fecisse, es a diebus prioribus me id praecogitasse, et nunc adduxisse, et opere complevisse; ut scilicet fierent ex redigerentur civitates munitae in ruinas acervorum obrutorum?*

27. (וישביון קצוריהו חחר ובשו) *Habitatores earum breves manu*, id est, imbecilles (conf. not. ad Numer. XI, 23.), facti sunt a me, *pudefacti, et consternati sunt*. Significat his et sequentibus locutionibus, quam facile devictae sint gentes per regem Assyriorum, ita disponente Iehova. (היר־דשא) *Effecti sunt ut herba agri, ut herba tenera viridis*, i. e. destituti erant viribus ad resistendum tibi. De דשא cf. not. ad Genes. I, 11. (כ) הציר נגור (ut) *herba tectorum*. In planis Orientis tectis, nisi diligenter purgentur, facile nascuntur herbulae ex seminibus, quae forte illic, dum sicarentur, relicta fuerant, aut vento eo delata. Sed cum terra illic non esset, brevi exarescebant. Vide Pf. CXXIX, 6. — (ישרמה לפני קמה) Quum שרמה, cuius plurale tantum שרמות alias occurrit, semper *agrum, arvum*, notet, nonnulli interpretes, veluti LOWTHIVS, DOEDERLEIN, DATHIVS, quod in loco parallelo 2 Regg. XIX, 26. legitur, שרמה, quatuor codicum consensu, rescribendum putarunt, quod quidem posterius vocabulum morbum segetis significat, quo culmi, fervente Euro adusti, ita corrumpuntur, ut spicas non faciant, et prope nigrescant, conf. not. ad Genes. XLI, 6. Verum enim vero שרמה si tantum scribae alicuius errori deberetur, non est verisimile, illud in tot codi-

ces tam fideliter transcriptum esse, cum facile fuisset, re-
ctum in illius locum ponere. Facillima ratio videtur, כרסו,
litteris כ et פ unius organi, utpote labialibus, inter se per-
mutatis, pro כרסו positum sumamus, id quod iam Kim-
chio vitium est. Tunc vertendum esset, *ut nigredo*, sive
uredo, *ante segetem*, i. e. tanquam herba triticea, tacta ure-
dine, antequam evadat in segetem, et assurgat in culmos,
sive antequam maturescat. Aliis forsan praeplacet MICHAË-
LIS interpretatio, in *Supplem.* P. VI. p. 2288., conferentis
Arabum ^{لؤلؤ}, *visum esse*; unde reddit: *lugens iam an-
tequam in segetem se erexit gramen.*

28. (ושכתך וצאתך ובוואך ידעתי) *Et sedere tuum, et egre-
di tuum, et ingredi tuum novi.* Notum est, Hebraeos *ses-
sione, ingressu et exitu* universas hominis actiones, mores et
vitam circumscribere; ideo sensus est, Iehovae notum fuisse,
quidquid moliretur et ageret Assyriorum rex. Alii magis
proprie ad Assyriam: novi, quae feceris domi cum habitasti,
quaeque ibi consilia ceperis, quid cogitares, cum egressus
es e patria tua, quot milites illinc eduxeris, et adventum
tuum in hanc terram. (ואח החר נוך אלו) *Et commoveri
tuum adversus me*, i. e. quomodo animo concitato intermi-
nari mihi ausus sis, non aliter quam idolis tuis.

29. (יען באזכר) *Propterea quod vehementior tua erga
me commotio et insolentia tua in aures meas ascendit, ad au-
res meas pervenit.* Quamquam vox כאן alias saepe *tran-
quillitatis*, indeque *felicitatis* notionem habet, confirmante
dialekti Syriacae usu, ubi ^{שקט}, *tranquillavit*, et ^{שקט}
pax, tranquillitas, est (conf. Schultensium ad Job. III, 18.);
hoc nostro tamen loco vocem illam *ἀλαζονεαυ*, *strepitum, in-
solentiam, iactantiam*, vel quid simile, indicare, ipse oratio-
nis nexus docet. Haec interpretes nonnulli ita student com-
ponere, quod ex nimia prosperitate et bonorum omnium
affluentia

affluentia nascatur *insolentia, fastus, iactantia*. Id STORRIO placet, qui in *Observatt. ad Analog. et Synz. Hebr.* p. 179. not. **) postquam primariae illius, ex lingua Syriaca confirmatae, notionis mentionem fecisset, perguit: „a *tranquillitatis* notione profecta est significatio *securitatis* ab hoste (Esa. XXXII, 20. XXXII, 18.), etiam *securitatis*, quae in vitio est, *imprudens* (Esa. XXXII, 9. 11. Am. VI, 1.), aut *insolentis* (Esa. XXXVII, 29. Ps. CXXIII, 4.). Idem tropus obtinet in verbo שָׁוֹן. Vid. SCHVLTENS *Orig.* pag. 226. seqq.“ Mihi tamen eorum praeferenda videtur sententia, qui auctore R. Iona, cuius interpretationem Kimchius allegat et probat, vocem nostram שָׁוֹן significationem vocabuli שָׁוֹן, sono haud adeo diversi, *tamultumque, strepitum, commotionem*, indicantis, adscivisse putant. Ad horum partes accedit MICHAELIS in *Supplement. ad Lexx. Hebr.* P. VI., pag. 2273. Quidquid fumas, nulla est dubitatio, שָׁוֹן hic esse *ferocientes et blasphemias Assyrii regis voces*. Eodem modo Ps. CXXIII, 4. accipitur de *ferociente clamore*, vel *protervo victoris epinicio*; componuntur enim ibi שָׁוֹן et גִּיאָרִים, *superbi*. (רַשְׁמַיִם) *Idcirco inmittam annulum meum in nares tuas, et fraenum meum in labia tua, et reducam te per viam, qua veneris, Jehovah superbi Assyrii ferociam compescet, eumque invitum domum reverti coget: sicut iumentis vel feris annulus in nasum, aut fraenum iniicitur, ut hoc pacto invita ductoris arbitrio obsequi teneantur.* חָן indicat *annulum*, quo per nares perforatas transmissis, bubalos et camelos et domare solent et regere Arabes aliique vicini populi, cuius eo maior in compescendo camelo vis est, quod in unum alterumque latus loro, qui ex eo pendet tracto, indocili ac refractario iumento spiritus praecluditur, ad quod alludens poeta Arabum Taabbatafcharran pag. 52. *Chrestomath. Arab.*, MICHAELIS *Grammaticae Arab. adnexae*), virum invictum ita describit: *cuius, cum praecluditur naris una, altera spirat.* Plura de hac voce vide in MICHAELIS *Supplem.* P. I. p. 712—714.

30. Quum interpretes quos vidi omnes hoc comma vertant: *et hoc tibi erit signum: comedite hoc anno sponte natum, et anno altero sponte reatum: anno autem tercio serite et metite, et plantate vineas et comedite fruges*: non est mirum, variis difficultatibus illos impediri. Quomodo enim res, quae liberatione posterior erat, signo dari poterat, liberationem certe esse eventuram? Quare anno demum tertio post Assyriorum reditum serendum et metendum erat? Varias quidem vias excogitarant interpretes, quibus sese ex his aliisque difficultatibus expedirent: sed omnes illae ita sunt contortae et incertae, ut earum commemoratione lectores morari non sit operae pretium. Unam tamen commemorabimus, quae inter ceteras maxime probata est viris doctis. Supponunt, annum, quo Senacheribus Iudaëam invasit, sabbaticum fuisse, sequentem autem Iubilaeum, quo utroque ex lege Mosaica omnium agrorum, vinearum, horrorum per univèrsam Palaëstinam feriae essent, nulla aratio, nullus vinearum cultus, nulla denique messis aut vindemia, vid. Levit. XXV, 2—7. Hinc primo anno, prophetam ostendere, non esse cur Iudaei famem timerent, quia vastatis licet frugibus ab Assyriis satis tamen copiosus proven-tus futurus esset; secundo vero anno (cum non redituri sint Assyrii) Iudaeos, quamvis sementem non fecissent, tamen sat magnam segetum copiam habituros esse, qua sese sustentare possent, donec anni sequentis messes colligerent; tertio denique anno, ex tranquilla satione, quam propheta promittebat Iudaeis, ostensurum esse Iehovam, nihil esse, quod ab Assyriis timerent. Sed si etiam verum sit, quod nondum est probatum, annorum illorum primum sabbaticum fuisse, sequentem Iubilaeum, nullo tamen modo patet, quomodo res, post trium annorum spatium demum eventutura, signo esse potuerit, quo Iudaei confirmarentur, fore, ut postidie eius diei, quo propheta ea quae hic legimus loquebatur, ab Assyriis liberarentur. DOEDERLEIN hunc versum sic vertit: *Omen huius rei erit, quod hoc anno sponte na-*

eis fructibus vescemini, altero pomis: tertio demum, quae se-
ristis, metetis, et, quas coluistis vineas, earum fructus perci-
pietis: et in nota subiecta addit: si satis evictum esset, an-
num, quo Sanheribus Iudaeam invasit, sabbaticum fuisse,
*sequentem autem Iubilaeum (quod IAC. GDE in *Dissertat. de**
anno Hebraeorum Iubilaeo in OELRICHS Collect. Opuscul. Hist.
Phil. Theol. Tom. II. p. 461. 484. probare annulus est) sen-
sus commodissimus enasceretur, q. d. illa ipsa anni, quem
celebratis, festivitas bonum vobis omen, h. e. signum pi-
gnusque tutelae divinae erit. Nam quia sabbaticus est, vo-
bis quoque sabbata et quietem ab hoste concedet.“ Ele-
 gans sane sensus, qui et Koppio placuit, modo id, quo ille
 nititur, de anno sabbatico, certum esset. Dathius versio-
 nem vulgarem exhibet, sed de huius loci sensu plane silet.
 Hinc nos novam hunc locum explicandi rationem excogita-
 vimus, quae an praefenda sit hucusque memoratis, alio-
 rum est iudicare. Et primo quidem omnino est dispicien-
 dum, quid voce מָן h. l. indicetur. — Ut significemus,
 certissime eventurum esse id, quod praedicimus, nonnum-
 quam pollicemur talem rem, quae id ipsum, quod promit-
 timus, consecutura est: quod nulla alia ex causa facimus,
 nisi ut alter intelligat, nobis certissime esse persuasum,
 eventurum id esse, quod dicimus. Et hoc sensu vocabu-
 lum מָן non semel in scriptis Hebraeorum usurpatur, scilicet
 ut indicet id, quod rem aliquam promissam secuturum sit,
 et eo sine praedicatur, ut alter intelligat, rem ipsam, quam quis
 vel sperare vel timere iubet, certissime esse eventuram. Sic
 Exod. III, 12. Ego tecum ero, inquit Deus, et hoc signum,
 מָן, habeto, te a me mitti: si populum ex Aegypto eduxeris,
 sacra mihi facietis in hoc monte. Sensus est: certissime tibi
 polliceor felicem eventum. Conf. 1 Sam. II, 33. 34. Jerem.
 XLIV, 29. 30. — Iam quod totius commatis sensum at-
 tinet, illud sic interpretandum mihi videtur: Hoc autem ti-
 bi, Hiskia (ad hunc enim dehinc converti orationem, res
 ipsa docet), signum do liberationis ab Assyriis brevi eventu-

rae: cum primo anno sponte nata, secundo vero sponte renascentia comedenda vobis essent [Infinitivum loco verbi finiti usurpatum puto; sic pro praeterito occurrit Ps. VIII, 2. Ezech. I, 14. Jerem. XIV, 19.]; nunc tertio anno serere, et merite, et vineas plantate, et fruges comedite: i. e. cum duobus superioribus annis, ab Assyriis infestati, agros non colere potueritis, ita ut iis tantum, quae sponte tellus suppeditabat, vos sustentare coacti fueritis, nunc tertio hoc anno ad pristinam tranquillitatem reversuri, securi ab hostium vexationibus serere et messem facere poteritis. ספיה interpretes tam veteres, quam recentiores unanimi fere consensu sponte natum interpretantur, quod sine ulla opera, aut hominum industria nascitur, nec cur hanc significationem reiiciamus, causa extat, cum illam contextus fere flagitet, et etymologica etiam illius ratio afferri possit. Scilicet ab *effundendi*, *defluendique* notione, quae verbo ספח inest, ductum videtur nomen segetis, quae sine semente ex granis nata superioris anni, sponte, maturitate, vento, e spicis effunditur, atque a terra gremio suo excipitur ac fovetur. Vocabuli שחיש, quod in loco parallelo, 2 Regg. XIX, 29. שחיש scribitur, varias interpretationes recensuit MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. V. p. 1739. seq. Optima, illa arbitro, cui et ego accedo, ea quae et usitatissima: *ex sponte ac sine semente nato* (ספיה) *iterum sine semente tertio post sementem anno sponte renascens*. Sic ex antiquis praeiverunt Syrus (ב' א' א'') ponens, propr. *minus minoris*, coll. Arab. سَوِي (ספיה), *parvus, pumilio*, i. e. *ex sponte renascentibus renascens*; nam sine semine renascens frumentum quotannis grana minora effert, minores aristas; conf. MICHAELIS ad CASTELLI *Lex. Syriac.* sub voce (א' א') et Chaldaeus [כְּחַכְמִין, quod idem], forsitan et in Regibus Alexandrini; Φαγε τριτον τον εναυτον αυτοματα και τα ετα τα δευτερω τα αγατελλοικτα, inque Iesaiæ Aquila et Theodotion,

tion, פסיד *αὐτομάτα*, ופסד *αὐτοφון* vertentes. Potest autem frumentum sine semente renasci, sive ex granis deciduis, sive etiam ex ipsa radice, ut fieri in gramine communi videmus. Hinc citatus ad hunc locum a de Rossio Rabbi Parchom explicat, *germen egrediens de radice spicae, et faciens spicam parvam*: nempe renascendo sine cultu hominis fit deterius. De triplici ex una semente messe Michaelis l. c. citat insignem ex STRABONE locum, Lib. XI, p. 767. al. 502. De Albaniae circa Cyrum et Araxem fertilitate incolarumque socordia, haec refert, a praefectis provinciae audita: πολλὰ χυ (γη) σπαρῆσαι ἀπαξ, δις ἐκφέρειν καρπὸν, ἢ καὶ τρις, *multis in locis confeminatam terram bis efferre, alicubi et ter.* — אכר, cui puncta vocalia Imperativi, אַכְרֵה, substrata sunt, est *Infinitivus*, efferendumque אַכְרֵה. Nec adeo necessarium erat, ut Iudaeorum Critici illum modum cum *Imperativo* permutarent, cum satis notum sit, *Infinitivum* saepe poni pro *Imperativo*, qui sua origine ab illo non est diversus, vid. SCHROEDERI *Syntax. Verbor. Reg.* LIV. c. et STORRII *Observat. ad Analog. et Syn. Hebr.* p. 167.

31. Solatur iam Hiskiam, et cives Hierosolymitanos alio nomine, qui moerere ac conturbari iure optimo poterant, cum civitates Iudaeae afflictae, spoliatae ornamentis et orbatae civibus viderent. Ait ergo illos, qui de domo Iuda reliqui fuerint, usque adeo strenuos ac felices futuros, ut collapsa erigere, ruinosa instaurare, rem denique Iudaeam varie concussam ad antiquum splendorem revocare possint. Quod pulchra similitudine declarat, in qua Hebraeorum more comparationis nota praetermittitur. Erunt, inquit, reliquiae Iudaeorum adeo felices, ut crescant, roborenturque non aliter atque plantae, quae altas radices deorsum agunt, et sublimes sursum ramos expandunt. Hac autem plantae communiter fructuosae sunt, et altis nixae radicibus facile ventis et temporis iniuriis resistunt. פליטה, propr. *evasio*, i. e. qui evaserint, id quod salvatum fuerit.

32. (כי מירושלם—מהר ציון) *Nam Hierosolymis exhibunt reliquias, et qui evaserunt* (exibunt), *de monte Zion.* Iam explicat, quidnam sit reliquum illud, quod radicesaget, et ramos extendet. Sunt autem, qui cum Hiskia fuerunt Hierosolymis, quos terruit, non tamen debilitavit Senacherib, Illi ergo egressi ex urbe, constituerunt, quae ab hoste concussa fuerant, atque convulsa aliis in locis, integrarantque ea, quibus ille bellorum motus plurimum abstulerat, (קנאה יהוה צבאות העשהוואה קנאה) De significatione vocabuli קנאה, de *Iehova* usurpati, conf. not. ad Cap. IX, 6. Sensus: haec adscribenda sunt Iehovae benignitati, cui curae atque studio est res Hierosolymitana.

33. „Propter hoc studium, quo civitatem prosequor, remque Iudaicam, non permittam, ut Rex Assyriorum civitatem introeat, aut intra moenia illius sagittam iaculetur, aut clypeati milites illam occupent, neque denique, ut aggerem circumfundat, et vallum.“ ולא יקרמנה מנן, ad verb. *nec antevertet eam scuto*, i. e. milites scuto ante seposito, antevertent, ac vitabunt vulnera sagittarum ab Hierosolymitanis emissarum, dum urbem eorum oppugnabunt. — Sunt autem haec proprie et directe accipienda de Senacheribo ipso, et exercitus parte maiore, quam haerens apud Lachisam et Libnam secum habebat.

34. Revertetur spe cogitationeque frustratus, eadem via, qua Iudaeorum sine populabundus ingressus est.

35. Ego enim huius civitatis ero propugnator, ut illam ab hostili pericula defendam, tum propter me, cuius in hoc rerum articulo honor intercedit, ut ostendam, me solum esse Deum, tum propter Davidem, cui, posterisque eius me benefacturum promisi.

36. (ויצא—אשור) *Et egressus est angelus Iehovae et prostravit in castris Assyriorum* et quae sequuntur. Sedi quum satis constet, priscos illos homines in omni eventu improvise,

vifo, ac valde memorabili cauffas naturales ad Deum immediate vel ad angelum, numinis ministrum, referre; interpretis liberalis est, disquirere, quaenam stragis illius cauffae naturales fuerint. Qua in re quamquam nemo facile certum quidquam attulerit, tamen, annon veri quidquam simile effici possit, videndum est. Sed, priusquam eam, quam nos maxime probabilem putamus sententiam, exponamus; operae pretium erit, varia interpretum tentamina ad loci huius difficultates tollendas, breviter recensere. 1) VITRINGA, quem sequitur VOGEL ad Grotium, *tempestatem* horribilem *sonitruum* et *fulgurum* prostravisse florentissimam copiarum Assyrii partem existimat, atque hanc sententiam defendit in primis ex iis prophetae nostri locis, in quibus Senacheribii clades describitur tanquam tempesta, a Iehova excitata, tonitribus horribilis, fulminibusque et igne Assyrios prosterrens. Loca sunt Cap. XXIX, 6. XXX, 30. Sed contra hanc sententiam optime monuit DATHIUS, si tempesta et fulgura tantam in exercitu stragem edidissent, reliqui non postridie demum praeter spem et expectationem suam vidissent, quid factum esset, quod tamen verba ultima versus nostri 36. aperte innuunt. Quod vero illa loca attinet, Cap. XXIX, 6. et XXX, 30. minime ea proprie sunt intelligenda: sed imaginem continent poeticam vatibus hebraeis frequenter usurpatam auxilii Iehovae potentis et eximii, cuius aliud exemplum insigne est Ps. XVIII, 8. seqq. 2) FABER in Nott. ad HARMARI *Observatr. super Oriente*, P. I. p. 65. pernicioso illo in Orientis regionibus *Euro*, vulgo *Sammum* dicto, tantum hominum numerum occisum esse putat. Sed huic sententiae praecipue obstat hoc, quod ventus ille interdum tantum oriri solet, et solos eos, qui faciem ipsi obvertunt, occidit. 3) Fuerunt, qui *Thirhaeae*, sive *Taracanis*, subito in auxilium Hiskiae adventantis, armis, stragem illam Assyriorum editam arbitrati sint. Nacta est haec sententia, proposita iam in Tractatu Rabbinico סדר עולם *Seder Olam Rabba*, i. e. in Chronico Mundi maiore, cuius Auctor,

R. Iosephus vixit circa annum Christi 130., plures defensores, veluti USSERIUM in *Annal.* ante N. Ch. 710. PEZRONIUM in *Antiqq. Tempor.* C. XIII. MARSHAM in *Canone* ad Sec. XVII. pag. 514., et nostro aëvo CHR. FRID. PREISSIUM in *Dissertat. de causa cladis Assyriorum*, 1777. Sed nec ullus alius in scriptis Hebraeorum locus extat, in quo strages, in proelio inter exercitum edita, hoc modo describatur, nec cur ad talem stragem describendam tali dictione [פלאהך ירורה] usus sit scriptor, ea cogitari potest ratio, quae extat, ubi ad subitam mortem indicandam illa adhibetur. Obstant quoque loca, supra Cap. XXX, 30. XXXI, 9., ubi Assyrii copiose ne gladio quidem urgente fugientes describuntur. Plura alia contra illam sententiam monuit MICHAELIS in *Praefat. ad Iesaiæ versionem teutonic.* p. XXX. XXXI. Igitur assentior iis interpretibus, qui 4) pestem huius cladis causam existimant, auctore IOSEPHO, qui in *Antiqq.* Lib. X. Cap. I. §. 5. *ποσοις λοιμικην* stragem illam edidisse dicit. Favet huic sententiae usus loquendi, quo eadem imago angeli percussoris de *peste* adhibetur, 2 Sam. XXIV, 16. coll. vl. 15. 1 Chron. XXI, 14. 15. Hinc plerique recentiorum interpretum illi sunt adstipulati, veluti Doederlein, Michaelis, Dathius, Henslerus. Et tamen ne sic quidem res libera est difficultate. *Pestem* enim, et luem qualemcunque, licet vel maxime saeviat, *unius noctis* spatio (id enim additur 2 Regg. XIX, 35.) centum octoginta quinque millia hominum absumpsisse, vix esse credibile. Quamquam enim pestis intra paucarum horarum, imo intra unius horae spatium hominem antea sanum extinguere potest (conf. MICHAELIS *Praefat. ad Iesai.* pag. XXXIV.); nullo tamen modo contagio *una nocte* tot hominum millia inficere atque absumere potuit. Michaelis quidem id fieri potuisse contendit, ubi vel spolia, in loco, ubi lues saevierat, facta, ex istis repente spertis depronta et inter milites divisa fuissent; vel subita sudi atque aeris sereni cum uvido et calido mutatione, qua nihil est insalubrius, praesertim in lue contagiosa: sed dubito, an haec sufficiant

ad

ad difficultatem plane tollendam. Hinc alii alia tentarunt.

1) DOEDERLEIN quae hic vocantur tot hominum millia tantummodo in vitae periculum adducta, haud tamen omnia illa morte abrepta existimat. Insuper in dubium vocat numerum ob insolentiam constructionis, cum ex more numerandi Hebraeo CLXXXV. millia ita exprimi debuissent

מאה אלה וחמשה ושמנים בלתי. Sed non defunt exempla similis numerandi modi, veluti I Regg. XII, 21. מאה ושמנים אלה, scite observante Henslero. Quod autem ipsam Doederlinii sententiam attinet, vix illam cum ultimis commatis nostri verbis constare posse puto, ubi aperte dicitur, *mane omnia illa centum et octoginta quinque millia hominum cadavera fuisse.*

2) KOPPIVS commati nostro hunc inesse sensum censet, *in Assyriorum exercitu, qui CLXXXV millia virorum erat, luem contagiosam saevivisse, quae multos absumserit*, quod multo minus cum textu conciliari poterit, quam Doederlinii sententia.

3) HENSLERVS difficultati ita occurrendum censet, ut his verbis non hoc indicari putandum sit, *una nocte* tot hominum millia absumta fuisse: verum hoc: illa ipsa nocte, quae sequebatur eum diem, quo Hiskiae promissio erat data de liberatione ab Assyriis, luem contagiosam Senacheribi exercitum invasisse, et per tempus aliquod ita saevivisse, ut CLXXX millia hominum ab illa essent deleta.

Quia vero posterior commatis pars hanc interpretationem non videtur admittere; illam Henslerus sic interpretandam censet: *quoties mane surrexerunt, mera cadavera viderunt (wenn der Morgen anbrach, sahe man nichts als Leichen).*

Sunt tamen etiam in hac sententia, quae illi me assentiri prohibent. *Primo* enim luem contagiosam hoc vel illo die, hac vel illa nocte saevire incepisse, omnino difficile dictu fuerit; quod praesertim de peste valet, quae saepe per plures menses occulte sub aliorum morborum specie circumvagatur, priusquam manifesta appareat.

Deinde quod attinet ad eam interpretationem, quam Henslerus de altero commatis nostri inembro dedit; si scriptor indicare voluisset, *quovis die*

mane

mane omnia cadaveribus oblecta fuisse, pro בְּבָקָרַי haud dubie scripsisset vel בְּבָקָרַי פְּבָקָרַי (vid. supra XXVII, 19. infra L, 4., Soph. III, 5.), vel לְבָקָרַי (c. c. Pl. CI, 8. Ies. XXXII, 2.). 4) WEPLERS in den philologischen und kritischen Fragmenten, Cassel 1781. Fasc. I. p. 48. pro אֲלֵךְ efferendum putat אֲלֵךְ, dux, ut versus noster ita sit vertendus: *Et egressus est angelus Iehovæ, et prostravit in exercitu Assyrii centum et octoginta quinque duces; cumque mane surrexerunt reliqui, omnes illi fuerunt cadavera vita casta.* Confirmatur hæc interpretatio loco parallelo 2 Chron. XXXII, 21., ubi dicitur, *prostratos fuisse omnes viros fortes, duces et praeefectos in castris Assyriorum* (יְיִשְׁלֵה יְהוָה מֵאֲדָךְ וּיַכְחֵד בָּל (גְּבוּרַת חַיִל וְנַגִּיד וְיִשָּׂר בְּמַחְנֵה מֶלֶךְ אַשּׁוּר). Mihi tamen vocalium mutatione ne opus quidem videtur. Nam cum et ipsa forma nostra, אֲלֵךְ, *bovem* indicet, nihil obstat, quo minus illa et *ducem* possit significare, sicutי אֲלֵךְ et *bovem* significat, et *ducem*. Ne autem minus peritior aliquis huic interpretationi obvertat, si scriptor noster *duces* intellexisset, illum non אֵלֶּךְ, sed vel אֲלֵפִים, vel אֲלֵפִים ponere debuisset; observandum est, cum Numeralibus a duobus ad decem numeratum in plurali, sed cum iis, quae denarium numerum excedunt, in singulari collective sunt illud combinari solere apud Hebraeos; exempla vide Genes. V, 3. 4. 5. Iudic. XX, 2., et conf. SCHROEDERI *Syntax. Nomin.* Reg. IV. d. Hoc nostro loco igitur mentio fit tantummodo *ducum* et *praeefectorum* exercitus Assyrii; quorum si tantus fuit peste absumptorum numerus, facile quanta fuerit gregariorum militum strages, iudicari potest.

Extat apud HERODOTUM Lib. II. c. 141. de elade, Senacheribi exercitui in confiniis Aegypti haerenti, ilata, narratio, quae ex nostra historia orta nonnullis visa est. Narrat ille, Sethone, Vulcanis sacerdote, in Aegypto regnante, Senacheribum, Assyriorum regem, cum magnis copiis invasisse Aegyptum. Cum vero regi Aegypto milites no-

luissent

luisſent opitulari, illum, conſilii inopem, in coenaculum ſeceſſiſſe, ibique apud Dei ſimulachrum comploraſſe, quanta pati periclitaretur. Hic inter lamentationem ei obrepiſſe ſomnum, et inter quietem viſum aſtare deum, exhortantem, nihil eum moleſti paſſurum, ſi copiis Aſſyriorum obviam iret: ſe enim auxiliarios ei miſſurum. His inſomniis fretum regem, ſumptis Aegyptiorum iis, qui ſequi velent, caſtra in Peluſio poſuiſſe. Eo quum perveniſſent noctu, effuſam ipsis hoſtibus vim agreſtium muriam, qui illorum tum pharetras, tum arcus, tum ſcutorum habenas abederint, ita ut poſtera die hoſtes armis exuti fugam fecerint, multis amiſſis. Vides ipſe, convenire quidem in quibusdam hanc narrationem cum noſtra hiſtoria, in plerisque tamen ab ea eſſe diverſam. Fuerunt interea, qui iſtius noſtrae hiſtoriae corruptionis, ut putant, fontem detegere conati ſint. 1) BOCHARTVS *Hieroz.* P. I. Lib. III. c. XXXIV. p. 1020. ſimilitudinem vocum λοιμος, *peſtis*, et λαμας, *mus*, cauſſam fuiſſe putat, ut una pro altera potuiſſet uſurpari, et ſic *muribus* tribui clades a *lue* accepta. 2) MICHAELIS exiſtimat, Aegyptium quendam, qui cladem exercitui Aſſyriaco illatam figuris hieroglyphicis deſcripſiſſet, adhibuiſſe *muris* imaginem, quam Aegyptii, teſte *Horapolline*, uſurpaſſent ut ſymbolum *extinctionis* et *everſionis*: ex illa igitur imagine, proprie accepta, ortam eſſe fabuloſam narrationem apud Herodotum. 3) Aliam erroris cauſſam aſſert HENSLE RV S: Hebraeis vocabulum עכבר et *murem*, et *bubonem* vel *venereum*, vel *peſtilentialem* indicaffe, apparere tam ex I Sam. VI, 4. 5. 11. 18., quam ex dialecto Syriaca, ubi hoc ipſum עכבר *furunculum*, *tuberculum*, *verrucam* ſignificare, Henslerum docuit Adlerus (conf. MICHAELIS *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. VI. p. 1909.). Hinc facile fieri potuiſſe, ut Aegyptius aliquis Hebraeum in illa hiſtoria narranda voce עכבר de *peſte* utentem male intellexiſſet, et cladem exercitui Aſſyriaco *peſte* illatam, *muribus* adſcripſiſſet. Iam cum Senacheribus et in Aegyptum expeditionem ſuſcepſiſſet, ſed

ut verisimile est, sine successu, veram historiam ita esse corruptam, ut, quae Hierosolymis in exercitu Assyriaco edita esset strages, in Aegypti confiniis facta narraretur. — Mihi quidem valde incertum videtur, illam Herodoti narrationem ex nostra historia ortam esse. Mures ingenti exercitui causam cladis fuisse, narratur etiam de Cretensibus, Hamaxiti in Troade conditoribus, de qua re veterum narrationes collegit Bochartus, l. c.

37. Propera fuga, absque interposita mora ad sua reversus est.

38. (יריה—בתרב) *Accidit autem, cum in templo Deum Nisroch supplex adoraret, ut a filiis suis in parentis caedem coniuratis, interficeretur.* נסרך esse *Belam Assyrium*, cultum sub figura *Martzis*, coniecit VITRINGA ad Ies. XXXVII, 38. Vocem compositam existimat ex נשא, *efferre*, et ריך, *rex*, ut notet *regem elatum*, gloriosum. — SCHULTENSIVS in *Not. Phill.* ad Ierem. II, 23. pag. 295. *Opuscul. iunctim edit.* in auxilium vocat Arabum شترس, *idola*. — SIMONIS in *Onomast. V. T.* pag. 573. נסרך interpretatur *splendorem*, vel *splendidum*, coll. Chald. et Syr. נסר, *secuit*, Arab. نشتر; *renituit*, sive نضت, *nitore fulsit*, cum 7 Formativo, quale sit in אריות, אריות, אריות, etc. — Alias sed non verisimiliores coniecturas collegit CARPZOVIVS in *Annot.* ad GOODWINVM, Lib. IV. Cap. VII. §. VI. p. 519. Nobis sufficit, aliorum in medium protulisse sententias, cum certi nihil habeamus, quod in tanta rerum obscuritate probemus, quod et fatetur SELDENVS de *Diis Syris* Synt. II. Cap. X. — אררט, nomen proprium regionis in Armenia, praeter hunc locum occurrens 2 Regg. XX, 37. Ierem. LI, 27., ubi מיני, *Minyade*, ut regnum eo tempore separatum, sui que iuris distinguitur. Dubitari vix potest, quin ea sit, quam ipsi Armeni *Araratiam* vocant (vide Mosis Chorenensis Historiam Armeniae, p. 289. 308. 358. 361.), sita medio fere loco

loco inter Araxen, lacusque Van et Ormiam (ubi d'Anviliana Asiae delineatio sub gradu longit. 63. latit. 39. habet, *Ararat ou Macis*). Recte et vere ergo ad hunc nostrum locum HIERONYMVS: *Ararat regio in Armenia campestris est (nempe magnam partem, qua montibus subiecta, campestris) per quam Araxes fluit, incredibilis ubertatis.* Haec MICHAELIS in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. I. p. 130.

CAP. XXXVIII.

ו. בימים־לסנהר (Circa idem tempus lethali morbo correptus est Hiskias. Dubitant interpretes, quo tempore aegrotarit Hiskias? ante an post cladem Assyrii? Qui priorem sententiam defendunt, morbum Hiskiae antea accidisse, quam Senacheribus clade accepta domum redierit, nituntur his fere argumentis: Primo provocant ad vetustam Iudaeorum traditionem in libro סדר עולם servatam, ubi Cap. XXIII. sic habetur: לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו, ante hanc Senacheribi cladem aegrotavit Hiskias per triduum. Deinde ex eo, quod vates, vl. 6. huius capituli, principi moesto, ac propter arctas et afflictas res summopere gementi Iehovae nomine respondet: *Tum etiam te ex manu regis Assyrii expediam, una cum urbe hac, manifeste apparere, eo tempore quo Hiskias aegrotarit, Senacheribo cladem nondum illatam esse. Accedere, quod in toto hoc cantico de liberatione adeo insigni ab hoste formidolossimo, ne verbum quidem occurrat, sed ex adverso animum spiret, Iehovae auxilio intentum adhuc et confisum, vid. vl. 20. Credibile vero non esse, regem tanto beneficio divinitus instructum, animum laudibus iam praegnantem continere potuisse diutius, quo minus vel unum propter subitam adeo imminentis servitutis discussionem adderet encomium. Denique huc facere Hiskiae ingentem illam sollicitudinem et*

perturbationem mentis, cum sentiret, se, gravissima affectum plaga, urgente Senacheribo, si moreretur, relicturnum fore supremis expositam periculis aulam, urbem, quin totum quoque regnum Iudaicum. — His argumentis quae opponuntur ab alterius sententiae defensoribus, huc redeunt: *Primo*, recentiori illi Iudaeorum traditioni ex libro ערלע רדו ob stare IOSEPHI auctoritatem, qui *Antiqq. Iudd.* Lib. X. c. 2. docet, morbum Hiskiae non longe post liberationem ab Assyrio incidisse [*πικρη δε χρηταμενος σπαδη και φιλοτιμια περι του Θεου, scil. perditio Assyrio, μετ' ε' πολυ ιωση χαλεπη περιπεσων κ. τ. λ.*]. Ad *secundum* pro priore sententia argumentum, quod petitur ex vs. 6., VITRINGA ad h. l. respondet, id referri non ad hunc eventum irruptionis Senacheribi, sed ad eventus similes in posterum metuendos. Fuisse enim probabile potentem illum principem reparato exercitu, et confirmato regum suarum statu, ad urgendum propositum et honorem vindicandum stabiliendamque auctoritatem, reversurum esse. Contra *argumentum tertium* monent, Hiskiam carmen hoc composuisse non alium in finem, quam ut Deo sospitatori pro recuperata corporis valetudine in praesens grates persolverat, huiusque tantummodo beneficii memoria animum ipsius plenum fuisse. Ad *quartum* observant, sollicitudinem illam animi regis in eundem, metu hostium liberatum, at haecenus prole carente mascula, aequè bene quadrare, quam si in ipso hostium accessu aegrotasse ponas. Consentire IOSEPHVM, qui l. c. τη δε ιωση, inquit, προσετιθετο και αθυμια δειη υπο τα βασιλευς αυτα την απαιδιαν λογιζομενς, και οτι μελλοι τελευταν ερημον καταλιπον τον οικον και την αρχην γνησιας διαδοχης. — Hisce accedunt binae aliae rationes, quibus liquidissime demonstratur, ac penitus conficitur, Hiskiam post Senacheribi demum reditum aegrotasse. Quarum quidem altera inde petitur, quod legatio regis Babelis ad Hiskiam regem demandata sit, postquam iam convalescisset. Missi erant illi viri, ut recuperatam valetudinem, nomine regis Babylo-niorum, Hiskiae gratularentur (Ies. XXXIX, 1. 2 Regg. XX, 12.),

12.), ac de miraculo, quod Iehova per morbi tempus edidisset, sciscitarentur plenius (2 Chronn. XXXII, 31.). Iam cum Babylon illo tempore obnoxia esset Assyrio, quomodo rex ei tributarius ausus fuisset gratulari Hiskiae adversus Assyrios rebelli, dum ipse Assyriae rex, in Iudaea, aut confiniis eius, cum exercitu grassabatur? Sed post cladem Senacheribi eiusque regressum idem tuto et libere fieri potuit. Altera accedit ratio ex ordine, quo in libris sacris haec referuntur. Nulla enim aegrotantis regis iniicitur mentio, nisi quum horrenda clades, et infecuta regis Assyrii fuga iam prius enarratae essent. Attendendum in primis ad disertissimum 2 Chronn. XXXII, 22. 23. locum, unde clarissime liquet, ceteras quoque vicinas gentes regi de victoria reportata fuisse iam antea gratulatas, quam morbum illum exitialem subierit. — Sub בימים ההם intelligendus est idem clade Senacheribi nobilitatus annus. Regnavit enim Hiskias annos undetriginta (vid. 2 Regg. XVIII, 2. 2 Paral. XXIX, 1. tam 2 Regg. XVIII, 13. Senacheribus expeditionem in Iudaeam suscepisse narratur anno decimo quarto regni Hiskiae. Vixit autem Hiskias post morbum quindecim annos (vid. infra v. 4.). Ergo necesse est, ut illo ipso decimo quarto regni anno morbo isto correptus sit Hiskias: neque enim aliter viginti noxem anni compleri ac definiri possunt. — צו לביתך *Praecipe domui tuae*, dispensa mandata domui tuae. Hunc enim huius dictionis sensum esse, patet tam ex re ipsa, tam ex collatione 2 Sam. XVII, 23. Valet: conde testamentum, et ostende tuis, quid post obitum tuum fieri velis.

2. (ויסב חזקיהו פניו אל הקיר) *Et convertit Hiskias faciem suam ad parietem*, ne lachrymantem viderent illi, qui assidebant aegrotanti, atque ut tanto liberius animae suae desideria coram Iehova effundere posset. *Parietem* quidam esse putant *templi*, auctoritate Paraphrastis Chaldaei, qui ponit בית מקדשא, לכיתול בית מקדשא, *ad parietem domus Sanctuarii*, ut,

qua ratione tunc posset, in templo videretur orare. Quod in Babylone quotidie fecisse narratur Daniel (Cap. VI. 11.) qui apertis fenestris orabat Hierosolyma versus. Sic Muhammedoni inter orandum se convertunt ad *Caabam*, sive *templum Meccanum*.

4. In Regum libro hoc paullo plenius narratur: *et accidit, cum Iesaias nondum persuasisset atrium medium, ut Iehova ad ipsum locutus sit.* Legitur ibi in Textu העיר, ac si esset urbs media, sed Masorethae monent legendum esse הצייר, *atrium*, scil. *aulae*. Dum vates ad regem ivit, subito succurrebat ipsi remedium morbi Hiskiae (vid. 2 Regg. XX, 7.).

5. (הנני חסיה על ימיך חמש עשרה שנה) *Addet vitae tuae quindecim annos.* Vix monitu opus, haec verba vati suggesta esse a scriptore historiae. ייטיק hic scribitur pro יוטיק, ut הוטיק pro הוטיק.

6. (ומכה מלך אשר אצילך) *E manu Assyrii te eripiam, i. e. faciam, ut in posterum per integros quindecim annos, quos vitae tuae addidi, te non adffigat, aut bello petat, quod et factum est.*

7. Plenius haec narrantur 2 Regg. XX, 8. 9.

8. Priusquam de huius eventus ratione disputemus, antea quid מעלה indicet, erit indagandum. Sed de hoc ipso vocabulo maximus interpretum est dissensus. Quum illud proprie *gradus* significet, alii *gradus scalae*, alii, quia de sole et umbra in hoc versu sermo est, *gradus in sciatherico* intelligendos existimarunt. Huius sententiae auctor videtur esse Iouathan, qui in Paraphrasi Chaldaica pro מעלה posuit אבן שעיה *lapidem horarum*, quem secuti Symmachus ἀρολογιον, et Hieronymus *horologium Ahas* posuerunt. Hebraei interpretes gnomonem illum narrant constitisse ex semicirculo, in cuius cavo fuerit globus, in quem cadens umbra responderit caesuris, factis in semicirculo ad numerum,

ut

ut aiunt, 28. Hos caesuras hic vocari *γῶγυς*, id est, *gradus*. Ab hac sententia proxime abest MICHAELIS, qui in *Supplem. ad Lexx. Hebr.* P. VI. p. 1913. *gradus* hoc loco eo sensu accipiendos existimat, quo nostro tempore mathematici vocabulo utuntur, ut si pars trecentesima sexagesima circuli: hanc enim huius partis denominationem plane Orientalem esse, nec nos eam a Graecis Latinisque habere, sed ab Arabibus, *دَرَجَة*, *gradum* vocantibus. Nolo lectores morari variis virorum doctorum de horologio Ahasi figura coniecturis enarrandis: nam cum in reliquis sacris Hebraeorum libris ne vestigium quidem inveniatur, quo ad veram horologiorum Hebraicorum rationem indagandam perducamur, latus coniectandi campus patet, certi vero, ne veri quidem similis quidquam nemo efficere poterit. Qui tamen varias de hac re sententias legere cupit, evolvat CARPZOVIVM in *Apparatu Historico-Critico Antiqq. Sacri Cod. et Gentis Hebraeae*, Lipsi. 1748. p. 352. seqq. — Sed huic de horologio sententiae opposuerunt alii, diei partitiam in horas *κοιτικές*, sive populares, nec tam esse antiquam, ut ad Ahasi aetatem ascendant; nec in textu quidquam esse, quod de solaris cogitare nos iubeat: hinc nec ab Alexandrinis, nec a Iosepho talem adhibitam esse dictionem, ex qua colligi possit, illos *solarium* intellexisse. Alexandrini posunt *ἀναβαθμῆς*. IOSEPHVS vero, *Antiqq. Lib. X. Cap. II. §. I. βαθμῆς*: Verba eius sunt: *ἐρωτησαντος δ' αὐτοῦ, τι βουλευται σημεῖον γενεῶσαι, τον ἡλιον ἤξιωσει, ἐκασθὴ σκιά ἐπὶ δεκα βαθμῆς ἀποκλινῶς ἤδη πεποιθῆκεν ἐν τῇ οικίᾳ, ἐπὶ τον αὐτον ἀναστρεψαι τοπον ποιησας, αὐτῆν πάλιν παρεσχῆν.* Hinc et ADR. RELANDVS in *Havercampiana Iosephi editione* p. 514. T. I. ad hunc locum notat: „nihil de gradibus, descriptis in materia aliqua, ut horologium, aut sciatarium fiat, sed *gradus domus* innuuntur.“ Atque haec sententia, *gradus palatii regii, ab Ahaso exstruēti* (unde *gradus Ahasi*) hic esse, intelligendos multis arrisit. Inprimis eam ornavit et commen-

davit MARTINI, Vir Excellentissimus, in Commentatione doctissima: *von den Sonneuhren der Alten*, Leipz. 1777. p. 35. Huius sententia huc redit: intelligendam esse scalam, qua in palatium regium ascendebatur, cuius in fastigio columna sive obeliscus fuerit adeo artificiose collocatus, ut umbram in gradus inferiores proiceret, et hoc modo non tam horas, quam potiores diei partes indicaret. Eadem sententia placuit quoque Doederlinio et Dathio. — Quamquam ego non plane negaverim, diei partitionem in horas καίρικας illo tempore iam in usu fuisse, quum tam illius quam sciatheriorum usus satis antiquus apud Babylonios fuerit, a quibus Graeci utrumque acceperunt (vid. HERODOTI *Euterp.* c. 109. ἰ πολὸν μὲν γὰρ, καὶ γινώσκοντα, καὶ τὰ δωδεκά μερῶν τῆς ἡμέρας, παρὰ Βαβυλωνίων ἔμαθον οἱ Ἕλληνας), unde et GOGUETUS, *Untersuchungen über den Ursprung der Gesetze, Künste und Wissenschaften*, P. III. pag. 85. not. verl. germ. hic sciathericum intelligendum censet; satius tamen mihi videtur, cum pro utraque sententia argumenta non contemnenda afferri possint, iudicium aliis relinquere. Eventus ipse, qui hic narratur, semper idem manet, sive unum sumas, sive alterum. Quod vero illius rationem adtinet, recte observat Doederlein, mirum in modum falli, qui sumunt, solem ipsum loco motum, ut moveretur umbra per gnomonem in horologio horizontali imminentem retracta. Maxime alienum id foret a divina sapientia, quae vix patitur, confirmandae unius uni homini datae promissionis causa universi orbis ordinem non mutari tantum, sed turbari quoque atque everti. Hinc alii sanio rem hunc eventum interpretandi rationem tentarunt. Primus, quantum scio, hoc fecit von der HARDT in *Bibl. Bremensi*, Tom. I. p. 840. seqq. Ipse quoque non gradus sciatherici indigitari putat, sed gradus scalae, ex arce Sionis in Templum tendentis, ab Ahaso et metu Assyrii destructae et remotae, et ab eodem, cessante periculo reparatae, unde κατ' ἐξοχὴν gradus Ahasi dicantur. Umbram itaque templi decem tunc implevisse pontis, aut ambulacri regi

gii gradus, sive plures fuerint, sive minus, unde colligere liceat, post meridiem signum illud et praedictum et editum fuisse. Sensum verborum prophetae hunc dicit: sequenti die, redeunte iterum umbra in eundem locum, superstitem adhuc regem futurum. Ita nimirum instituit: „Promissio divina erat clara, regem perendie in templum reversurum. Haesitabat rex, vel morbi acerbitate compulsus, vitam sibi eousque propagatum iri, dubitans. Symbolum igitur divinae sponsonis in re tam difficili, a propheta prae sollicitudine exquirens, a propheta accipit redeuntem diem crastinum. Quam certo dies crastinus redeat, et quam certo die crastino, circa idem tempus umbra illuc revertatur, et quam certo, tempore illo redeunte, rex sit superfuturus, tam certo perendie illum in templum reversurum, ac per gradus illos in domum Iehovae denuo commeaturum. Quam sit Deo facile, diem revocare, ut redeat, ut in eundem locum, ubi pridie haeserat, umbra revertatur, tam facile esse Deo, reddere regi sanitatem, ut cum redeunte valetudine in templum perendie revertatur.“ Sed quisque sponte intelliget, hanc interpretationem cum verbis textus vix posse conciliari. Nec plane negari poterit, insoliti quidquam eventum illum habuisse, quod partim ex ipsa narrandi ratione, partim ex eo patet, quod huius rei fama etiam in regiones longinquas perlata fuerit (conf. 2 Chronn. XXXII, 31.). SPINOZA in *Traſtatu Theologico-Polirico*, Cap. II. p. 22. *parelion* existimat insolitum umbrae motum effecisse. Mibi quidem verisimilior videtur VELTHUSENII sententia (in Commentatione doctissima: *Beytrag zur Aufklärung des Dankliedes Hiskiä*, in den *Beyträgen zur Beförderung theologischer und anderer wichtiger Kenntnisse*, edit. ab IOH. ANDR. CRAMERO, P. I. Kiloni, 1777. pag. 16. seqq. not. 12.): omnem illam umbrae mutationem pependisse a nube, quae, dum solis radios intercepisset, et singulari plane ratione fregisset, vel umbram vel lucem reddidisset gradibus. Sic MYLIUS in *Commentat. Ueber die Majestät Gor-*

res, quæ inserta est den *Belustigungen des Verstandes und Witzes, Christmonat*, 1743. p. 473—479., refert, huius, quo nos vivimus, seculi initio, Metis (*Metz*), celebri Alsatiae urbe, observatum fuisse, nubeculae, qua radii solares refracti essent, interventu, umbram gnomonis usque ad sesquihoram recessisse. Similes umbrae regressus et progressus quomodo refractis radiis solaribus in vase vitreo, aqua impleto, aut speculo, effici possint, apud ipsum Velthusenium legi potest. Verisimile est, huiusmodi singularem radiorum solarium refractionem umbraeque mutationem casu forteque evenisse illo ipso tempore, quo Iesaias regi de recuperanda valetudine promissa daret: sapienter igitur vates insolito illo eventu utebatur ad confirmandum regis dubitantis et solliciti animum.

Sequitur nunc Hiskiae canticum eucharisticum, de cuius interpretatione optime meriti sunt EVERARDVS SCHEIDIUS, Theologus Harderweicensis, in *Dissertatione ad hoc Canticum, cum Specimine Observat. ad quaedam V. T. loca edita* Lugd. Batavor. 1769., et IOH. CASP. VELTHUSEN in *Commentatione supra iam laudata*. Quum Scheidius, Vir summe Venerandus, potestatem nobis fecerit, praestantissimam illam Dissertationem, ubi aliorum interpretationes diligentissime sunt recensitae et examinatae, qualibuscunque nostris notulis auctam, in Germania denuo edendi; in ea, quae sequitur huius Cantici interpretatione, aliorum sententias non curabimus, quae de illis dicenda habemus, notis ad illum librum reservaturi.

li culmine immobilis, ac quasi *complanatus* appareat. GEUHARI:

دومت الشمس في كبد السماء قال: والشمس

de sole i. e. *de sole* dicitur, quando stat in medio coeli culmine: Poeta quidam: „Sol vero vehementissime visum praestringit, dum in aere medio culmen occupat.“ Pari ratione *سوي*, *سوي*, *complanavit*, *aequavit*, de sole, culmen coeli tenente, ab Arabibus usurpato, Scheidius exemplis docet. Eodem modo Hebraei *דמי היום* usurpasse videntur de *meridie*. Hinc *בְּדָמֵי יָמֵי* verendum erit: *in meridie dierum meorum*, quod plane respondet Graecorum dictioni: *ἐν τῇ μεσημβρίᾳ τὰ βίῃς*, media aetate mea. *שַׁעַר יְהוָה* sunt *portae orci*, *πύλαι ᾗδης*, *σκοτεινὰ πύλαι*, apud Graecos. Vocem *שַׁעַר* proprie designare *itum terrae fundum*, *τὰς βαθύτητας τοῦ οὐρανοῦ*, hincque transferri ad *orcum*, res est satis nota, conf. supra Cap. XIV, 9. *שַׁקְדָתִי יִהְיֶה שִׁכְחִי* (שַׁקְדָתִי יִהְיֶה שִׁכְחִי) quod proprie *neruum*, *vigorem*, *robur* denotat, hinc de *robore et vigore humanae vitae* adhibetur, vid. SCHULTENSII in *Commensar.* ad Proverb. II, 21. Conf. infra Cap. XLVI, 12. Dan. VIII, 9. Eccles. V, 8. Nos dixerimus: *in der Blüthe meiner Jahre, in meinen besten Jahren.* *בְּשַׁקְדָתִי*, *desideravi*, i. e. *abesse sensi*, *privari me sensi vigore annorum vitae meae*. Apte Doederlein sensum expressit: *aetatis meae vigore multor.*

11. (לא אראה—החיים) De voce *יה* conf. not. ad Ies. XII, 2. Huius nominis repetitio bene depingit interiorem animi regii aestum et fervorem in humillimis precibus et acerbissimo luctu. Huiusmodi repetitiones, in Tragicis Graecis usitatissimae, in carminibus Hebraeorum insolitae non sunt, exemplum occurrit statim infra vl. 19. Locutio, *Deum videre in terra viventium*, hic significat, favoris, praesentissimaeque Iehovae opis et auxilii his in terris iudiciis perfrui: nam verbum *ראה* saepe adhibetur de *contemplatio-*

me, quae cum ingenti admiratione et gaudio coniuncta est, ac ipsa illius rei, quam percipimus, lauta fruitione. Plenior phrasis extat Pl. XXVII, 13. *Nisi firmiter ego confisus fuisssem* יהוה בארץ החיים, *me visarum*, h. e. eximie re ipsa et facto experturum fuisse, *benignitatem Iehovae in terra viventium*. Conf. Prov. XXIII, 31. 33. Ecl. I, 16. III, 13. VI, 6. ארץ החיים, *totus orbis*, qua late patet, vid. Job. XXVIII, 13. Pl. LII, 7. CXVI, 9. CXLII, 6. Ies, LIII, 8. et saepe in Ezechiele. (לא אביט-חדל) Verbum חרל proprie significat, *flacescit, vis atque vigor remissus iacet*. Vid. SCHULTENSII *Commentar. in Job.* p. 72. 283. 351., *Commentar. in Proverb.* p. 213. 287. et Noiz. ad *Excerpta ex Hamassa*, p. 334. Deinde usurpatur de cessatione vitae, *cum vigor omnis remissus et extinctus iacet*. Sic Pl. XXXIX, 5. *Notum fac mihi, Iehovah, finem meum, et mensuram dierum meorum, quantilla haec sit, ut cognoscam* מזה חרל אני, *quam flaccidus ego sim*. Job. X, 20. הלא מעט ימי יחדל, *annon paxillum dierum meorum flacescet, debilitabitur, citissime*. FIRUZABADIUS: *الجان احسنم*, *is est, qui prae senio totus fractus et debilitatus est*. Hinc יושבי חרל *incolae torporis, sive regni torporis, figura haud invenusta vocantur homines mortui, umbrae*. עם coniunctionem et congregationem cum illis indicat: *regni umbrarum civibus associatus*. לא אביט אדם ערר, *non intuebor homines ulterius*. Per אדם sensu colectivo intelligit homines, qui in his terris vitam degunt, opposite ad *cives orci*.

12. Gemina sub figura, pro more Orientalium poetarum, subitaneam vitae suae interneccionem exhibet. Primo vitam suam cum *tentorio pastoris* comparat, quod, quando vel maxime firmum et solide stabilitum est, de improvviso laxatis funibus et paxillis, revellitur, et penitus detergetur. דור (דורי-רעי) propr. *tentorium, habitaculum*, collato Arabico ⁵نَار, hic indicat *vitam praesentem, terrestrem*. Solent Orien-

Orientalis vitam humanam comparare cum habitatione in tabernaculo, quod nullam perennem stabilitatem habet, cf. Proverb. XIV, 11. Ierem. IV, 20. X, 20. Job. V, 24. VIII, 22. XV, 34. etc. Similiter תּוֹגְרַי vs. 57. vocem

תּוֹגְרַי⁵ adhibet de vita hac fragili et infirma:

תִּרְגּוּ אֲבֵעָא בְדָאֵר לָא תִּבְיָת לָהּ

Speras durationem in domo, cui non est stabilitas? כִּסֵּעַ; תִּסְבַּע, usurpatur de tentorio, quando paxilli ipsius et funes revelluntur, conf. supra Cap. XXXIII, 20. Iud. XV, 14. Ecclef. X, 9. SCHVLTENSIVM ad Job. IV, 21. XLI, 17. LETTIVM ad Caabum, p. 152. Verbum גִּלְי, גִּלְי, propr. notat serere, radere, radendo tergere, detergere. Hinc vertendum erit: *deterfa est a me habitatio mea*, i. e. tota quanta erasa, asportata et devecta, ut non nisi nitidum remanserit solum: sicut tentorium pastoritium subito solvitur et in remota loca transportatur. (קִפְרָהּ כִּאֲרֵךְ חַיִּי) Comparat nova similitudine vitam suam, nunc subito finiendam, cum tela textoris, quae cum iam dextre elaboratur, et insigniter crescit, subitanea admodum rescissione absoluitur, et a iugo revellitur. Verbum קִפַּר proprie significat *contraxit se, in semet ipsum contrahitur et convolvitur aliquid*, unde adhibetur de convolutione raeniae aut cidaris, ut nulla inde extremitas dependeat, ut multis ostendit VERSCHUIR in *Dissertat. Philol. ad Varia V. T. Loca*, Groning. 1758., et Lexicographorum Arabicorum testimoniiis comprobavit SCHEIDIVS, p. 67—69. Dissertat. in hoc Carmen. Bene autem Verschuir observat, apparere ex hoc loco, verbum קִפַּר apud Hebraeos usum habuisse technicum, de *tela*, quae a iugo textorio removenda, undique a textore contrahitur, atque in se convolvitur, sic ut nulla eius pars iugo amplius haereat affixa. Queritur igitur rex, vitae suae telam contrahi et convolvi, quo minus ulterius pertexatur. Coniugatio Piel hic habet significationem

ctionem *intransitivam*. Ea enim verba, quae in *Kal* notionem *intransitivam* habent, ut nostrum קפר, saepe eam retinent in *Piel*, e. c. verbum חתח, Ierem. LI, 56. Verba igitur sunt vertenda: *convolvor*, sive convolutus sum, *more textoris*, quoad *vitam meam*. (טרלה יבצעני) Continuat^r metaphor^a a textore desumpta. Textor enim telam de iugo textorio removens, et undique convolvens, simul tenuis staminis fila refecat, quibus ea iugo hic illic adhaeret. Ita Hiskias queritur, telam vitae suae non tantum *convolvi*, sed et *tenuissima quasi fila*, quibus salvis aliqua vitae retinendae spes superesse poterat, divina manu rescindi. דלה est *filum tenue*, sive *peniculamentum*, coll. Arab. نلج, *peniculamenta vestium*. Loca ex Lexicographis Arabum dedit Scheidius. Ad verbum igitur vertendum: *a tenuissimis peniculamentis refecat me*, veluti textor, dum telam aliquam pertexit, eandem remoturus ab omnibus partibus, convolvere solet, non totam illam convolutam, a tenuibus suis peniculamentis forcipibus cultrove rescindit. Simili emblemate Graeci Romanique poetae Parcas fingunt vitae nostrae stamina ducere, et rescindere. (מיום עד לילה השלמני) *A mane ad vesp^{er}am*, i. e. unius diei spatium, ut apud Graecos εἰς ἡμέρας εἰς αὐτά, *me consummabis*, conficies, i. e. intra hunc diem lucentem moriar, me moriturum imaginabar.

13. (שוחי עד בקר כארי) *Affimilabam* (coll. Arab. , *aequare in Piel*, *aequare*, *assimilare*), imaginabar, me, *usque ad mane tanquam leonem*, rugitu, intellige, quocum saepe comparatur a poetis Hebraeis *ingens gemitus*, veluti loco, nostri haud absimili, Pl. XXXII, 3. בלו עצמי כל היום בשאנחי, *tabuerunt ossa mea ob rugitum meum toto die*, conf. Pl. XXII, 2. XXXVIII, 9. Job. II, 24. Sed et Graece , *rugitum*, pro *eiulatu* et *plonctu* adhibet Quintus Calaber. Et in Nicandri *Alexipharmacis*, vl. 221. qui toxicum bibit , *rugit cum fremitu*,
sive

sive rugitu, id est, graviter eiular. (פן ישבר כל עצמתי) *Ira confringebat Iehova violentissimo morbo omnia ossa mea.*

14. Ad afflictissimum mentis suae statum et fervidum illum sui aestum, quo desperabundus fere agebatur, exprimendum, porro adhibet locutiones ab hirundine et columba, alitibus pavidissimis, desumptas. (פסוס עגור כן אצפצה) *hirundinem* significare, ostendit BOCHARTVS *Hieroz.* P. II. Lib. I. Cap. X. עגור bene Scheidius illustravit ope Arabici عجر, propr. *inflexit*, quod *torquere* et *infectere* transfertur ad *cursum vehementiorem*, inprimis qui ex metu oritur. FIRUZABADIUS:

عجر, *celer cursus prae metu.* Hinc עגור nostrum haud dubie est epitheton *hirundinis*, quae metu exterrita huc illuc gyrat. Simili modo Latini usurpant suum *flectere*. Veluti SENECA in *Hippolyzo* vs. 310. de currubus:

Ille nocturnas agitare bigas

Discit et gyro brevior flecti.

OVIDIUS, *Metamorphos.* Lib. II. vs. 718. de Milvo:

Flectitur in gyrum; nec longius audet abire

Speinque suam motis avidus circumvolat alis.

צפצה esse *pipire* ostendit BOCHARTVS in *Hieroz.* P. II. Lib. I. Cap. XXI. Vertendum igitur: *quomodo hirundo prae metu gyrans sic pipiebam*, sive *zinzinulabam* (quae vox est *hirundinis* apud Latinos). (אהבה כיונה) *Gemebam instar columbae.* (רלו עיני למרום) Ad verb. *fitulas egerunt* (coll. Arab. دلو, vide SCHULTENSIVM ad Proverb. XX, 5.), h. e. lachrymas ex copiosissimo fonte largiter hauriendo identidem sese allevarunt למרום, *fursum*, Iehovam versus: oculis lachrymantibus *fursum* specto. רלו est Praeterit. *Piel* א דלה formae גרו, conf. Ioel IV, 3. Genes. XLI, 15. Malach. II, 6. (עשקה לי ערבני) Propr. *compressio mihi*, i. e. doloribus angor, *libera me iis.*

15. Inde ab hoc versu animus regis in Iehovae laudem exspatiatur. (מה אדבר) *Quid dicam tandem!* Est vox eius, cui prae facto quodam inopinato in stuporem raptō, vox faucibus haeret, adeo, ut nequidem, quae verba prolaturus sit, in promptu habeat. (יאמר לי יהוה עשה) *Promisit ille mihi, et ipse praestitit.* אמר saepissime notat *addicere, promittere*, tam apud Arabes, quam apud Hebraeos, e. c. Deut. XXVI, 17. Ps. XII, 6. Jerem. III, 19. XVIII, 10. יהוה עשה vero notat *praestare* id quod promissum fuit. Clarissimus locus est Num. XXIII, 19. *Non vir Iehovah est, qui mentiatur, non filius hominis, quem poeniteat.* (יהוה אמר) אדרה-נפשי (אדרה-נפשי) *an promittit, et non praestat?* Propr. *alacriter me inferam omnes vitae meae annos post amaritudinem animi mei*, i. e. tanto morbo ereptus, et post tantos exantlatos dolores reliquo vitae meae tempore laetus perfruar. דרה conferendum est cum *גאסל*, *vehementi cursu laetus fuit camelus*, II. *tardavit, lente processit* nuntius. Apud Chaldaeos propria significatio superesse videtur: *incessit more parvulorum*. Nempe in illo parvulorum incessu, quem אדרה per *δωματοποιῶν* imitatur, *alacre simul et lentum* illud inest, unde ea apud Arabes significandi diversitas.

16. Laeta sequitur convalescentis principis acclamatio, qua gaudio plenus, incredibilem promissionis divinae suavitatem amplissimis laudibus exornat, atque omnem vitae incolumitatem et vigorem a sanctissima numinis fide sibi pollicetur. (אמני עליהם יחירי ולכל-בהן חיי רוחי) Ad verbum: *Domine, super illis vivitur* (יחירי impersonaliter ut יאמר, *dicitur*), et in istorum singulis (et quantum ad omnia de istis) *vita spiritus mei*. Suffixa diverſi generis רחם et הן docent rei, quae describitur, universitatem et magnitudinem, conf. not. supra ad Ies. III, 1., referendaque sunt ad verba יאמר et עשה vs. praecedente, ad *promissiones divinas earumque impletiones*. Neque obstat, nomina, ad quae illa suffixa

referantur, haud reperiri versu praecedente: nam poetis, impetu ingenii urgente, solenne est, atque elegans, profaici sermonis iugum excutere, et dixisse videri, quae non disertis verbis expresserunt. Conf. SCHROEDERI *Syntax. Hebr.* Reg. XXXIX. p. 249. et GLASSII *Philol. S.* pag. 158. ed. Dath. Itaque rex primo generatim mortalium vitam inter primaria Dei beneficia recenset (עליהם יחיר); dein vitam quoque suam Deo acceptam refert (לכל בהן הוי רוחי). (והחליטני והחייני) Offendere posset singularis verborum constructio, a nostrarum linguarum genio vehementer abhorrens: *sanasti me, et vivificare me.* Sed optime hanc dubitationem solvit SCHROEDERVS in *Syntax. Verbor.* Reg. LIV. „Quodsi verbum finitum proxime praecedat, Infinitivus pro Praeterito aut Futuro usurpatus, ad illud, ratione temporis, Numeri et Personae se accommodat, ita tamen, ut abruptius, quod efficit, loquendi genus semper graviolem quandam vim et emphasin adferat.“ Exempla Futurorum cum sequ. Infinitivo ibi adducta ex 1 Sam. XIV, 16. Zeph. III, 20. Zach. XII, 10. rem clarissime demonstrant. Conf. et Iud. VII, 19. Esth. II, 3. et in primis Ios. IX, 20. *Illud* (והחיה) *faciemus illis et vivos conservare illos*, h. e. conservabimus. Hinc verba nostra erunt vertenda: *convalescere fecisti me ex laete vigescere vitam meam.* Verbo הלים ex dialecto Syriaca *convalescendi* significatio est certa.

17. (הנה לשלום מר לי מר) *Ecce ad salutem amarissima miki facta est amaritudo*, quae maxime turbida videbantur et praesentem mortem intentare, conversa sunt in statum felicissimum. (ואחה חשקה נבשי משחה בלי) Verbum חשק plane convenit cum Arabum حشق, *cohibuit, prohibuit, retraxit*, ut ostendit Scheidius pag. 198. seqq. משחה בלי, propr. *a fovea nihili sive abolitionis*, i. e. ab orco. SCHROEDERVS in *Syntaxi Hebr.* p. 403. „בלי, *nequaquam*, proprie notans, *abolitionem*, qua res absumpta deficit, a בלה, *בלוי*, *trivit, terendo absumpsit*, vim substantivam habet in

in שחח בלי *fovea abolitionis*, i. e. orcus, Ies. XXXVIII, 17. Significationem *abolitionis* vox בלי etiam manifeste habet Pl. LXXII, 7. Malach. III, 10. (כי-חטאי) *Post tergum reiici* apud Orientales dicuntur ea quae non curantur, et oblivioni traduntur. GEUHARI a Scheidio excerptus p. 225.

الظهر خلاف البطن وقولهم لا تعجل حاجتي
بظهر اي تنسها والظهري ايضا الذي نخعله
بظهر اي تنسها ومنه قوله تعالي واتخذتموه

בטן *oppositum est צהר*, i. e. *in tergo*, i. e. ne obliviscaris illius. צהרי adiective, id quod post tergum ponitur sive *oblivioni datur*. Unde in Corano (Sur. XI, v. 94): *Et posuistis eum post vos a tergo*. Exempla apud Hebraeos extant I Regg. XIV, 9. Pl. L, 17. Ezech. XXIII, 35. Neh. IX, 26. Sensus igitur est: *oblivioni tradidisti peccata mea*, quorum poena erat morbus, quo me affecisti, i. e. benignitate tua valetudinem amissam recuperavi.

18. (כי לא-יהללך) *Vocabula שאול, Orcus, et מוֹרֵם, mors*, hic, per metonymiam, pro ipsis mortalibus, qui vita exceperunt et cum defunctis agunt, sive potius, pro integra defunctorum hominum multitudine et quasi civitate mortuorum, usurpantur. Negatio, quae in לא continetur, semet quoque porrigit ad membrum sequens, ut idem sit ac *יהללך* וְלֹא מוֹרֵם חַרְדָּךְ, qualis ellipsis occurrit etiam supra Cap. XXIII, 4. XXVIII, 27. Verba חיררה et הָלַל de *celebratione publica et solenni* adhiberi, notum est. Vid. I Chron. XVI, 4. 2 Chron. V, 12. XXXI, 2. Ostendit igitur pius princeps, quem ad finem Iehova sibi longioris vitae usuram praebuerit, nempe ut, quod datum est spiritus et vitae, totum id impendat divinis laudibus. (לא ישכרו יורדי בוך אל אמתך

randum est cum Syriaco ܡܘܨܪ , quod sequente Δ etiam significat; *praedicare, celebrare*. אמת *veritas promissionum tuarum*. יורדי בור , *descendentes in foveam*, i. e. qui in אדמא abeunt. בור , *fovea profunda*, a באר sive באר , יאת , *effudis alius*, cum שאר saepius permutatur. Vid. Ies. XIV, 15. 19. Pf. XXX, 4.

19. Repetitum חי bene exprimit vehementiorem affectum. אב—אמתך אל *nosum facere ad*, hic idem est, ac *notam facere viam ad*, sive viam praemonstrare, ac *semet dare praemonstratorem*, similiter 1 Sam. XXI, 3. verbum ידע cum ל coniungitur. אמת hic iterum est *veritas promissionum divinarum*. Sensus huius versus igitur erit: Vivi laudant te, tuaque beneficia laeti celebrant, uti es ego hodie facio. Neque id facient tantum, qui haec luce et spiritu in praesentia fruuntur, sed etiam eorum posteri, quibus parentes quotidie eius beneficii magnitudinem praedicabunt, et quid gratiarum agere debeant, edicent.

20. יהוה לדרשיעני *Iehova ad servandum me*, i. e. me servabit. SCHROEDERVS in *Syntax*. Reg. LXXXVII. n. 9. „*infinitivo praefixum cum verbo substantivo periphrasin facit futuri temporis: ut יהוה לעבד, et erant, scil. destinati et parati, ad servare, i. e. servituri sunt, Num. VIII, 11. Genes. XV, 12. Ezech. XXX, 16.*“ Mox subiungit de nostro loco: „*eadem virtute Infinitivus cum ל interdem absolute poni ut, verbo substantivo omisso, ut יהוה לדרשיעני, Iehova ad servare me, i. e. me servaturus est.*“ Similiter Ierem. XXX, 11. $\text{כי אתך אני כאם יהוה לדרשיעך}$ *Quia tecum ego, inspiratum Iehovae ad servandum te*, h. e. certissime te servaturus sum. רנני כחמי נננן , propr. *pulsatilia mea pulsabimus*, i. e. ad instrumentorum musicorum concentum Iehovae benignitatem publicis cantibus celebrabimus. על ante בית hic vertendum est *in*, ut Iesaj. LVII, 2, Amos VII,

VII, 17. Eodem modo Arabes suum علي saepe pro في solent usurpare.

CAP. XXXVIII. vs. 10. *Querebar: heu! in meridie vitae meae intrabo orci portas, vigore annorum meorum privatus.*

11. *Non amplius de Iehova laetabor, de Iehova, inquam, in terra viventium: non intuebor ultra homines, neci incolis adsociatus.*

12. *Tentorium meum revellitur ex convolutum transportatur ut tentorium pastoris. Convolvitur vitae meae tela, sicuti a textore, refecat me a tenui filamento. Intra diei spatium consumet me!*

13. *Leonis rugitum aequabant gemitus mei, usque ad mane; ita confringebat Iehova omnia ossa mea. Intra diei spatium, mecum dixi, consumet me!*

14. *Veluti hirundo gyrare coacta, sic pipiebam, gemebam, ut columba; elevantur madentes oculi, Iehova, gemens, doloribus comprimor, libera me! — —*

15. *Quid dicam? — Iehova promissa mihi dedit, eaque praestitit! — Laetus perfruar reliqua vita mea post tam acerbos dolores.*

16. *Iehova, illis tuis beneficiis vivitur! His omnino animam duco. Nam restituis me a morbo, et vitam mihi gratificaris.*

17. *En! luctus acerbissimus incolunitati mihi est versus. Retraxisti me a fovea mortis, et peccatorum meorum memoriam summovisti.*

18. *Orcus te non celebrat, mortui te non laudant. Promissionum tuarum veritatem non extollunt sepulchricolae.*

19. *Vivus, vivus, hic laudas te, ficut ego hodie! Pater ad filios beneficiorum tuorum memoriam transmittet.*

20. *Iehova incolumem servabit me! Propterea modulabimur cantica mea per omnem vitam in aede Iehovæ!*

21. Quae hoc et sequenti versu narrantur, praecessisse canticum superius, ex illius inscriptione, et tota narrationis serie patet. Plerique interpretes hoc referunt ad *ὕστερον* exempla, apud scriptores Hebraeos non semper strictum ordinem in narrando servantes, haud raro obvia, quorum quaedam collegit GLASSIUS in *Philol. S.* pag. 670. edit. DATHII. Sed aliter de duobus his versibus iudicat VOGELIUS in nott. ad CAPPELLI *Critic. Sacr.* a ipso editam, P. I. pag. 33. „Sub finem, inquit, Cap. 38. Iesaj. subiuncta sunt duo momenta, quae Auctor libri Regum iusto loco (Cap. XX, 7. 8.) inseruerat, quae Iesaias autem, pro suo consilio, omiserat. Neque ex vs. 7. 8. Cap. XXXVIII. Ies. librario. rum culpa excidisse et casu quodam huc esse translata; neque *Iesaiam* ipsum ea eucharistico adiunxisse, nostrum esse arbitramur probare, cum illud ob universam narrationis formam vs. 7. et 8. dici plane non possit, hoc autem omnino negandum sit, quod vix incommodiore loco ista momenta collocari potuerint, quam ille est, quem iam tenent. Nobis itaque dubium non est, quin a feriori manu sint profecti duo hi versus. Margini scilicet sui Codicis olim quidam ex loco parallelo libri Regum adscripserat eos, et ab imperito librario posthaec in textum sunt recepti.“ Mihi quidem nihil ob stare videtur, quo minus horum duorum versuum additamentam ad ipsum huius particulae historicae compilatorem vel epitomatorem referamus, qui cum ea, quae hisce commatibus narrantur, supra suo loco inferere negligentia omisisset, nec tamen illa prorsus abesse debere deinceps intellexisset, huc ea adsuendo errorem resarcire voluit.

luit. דבלח חאנים sunt *ficuum massae in formam orbiculatam confectae*, ut diu servari possint, coll. Arabico *سجل* rem in unum coegit ac rotundiore forma, et *سجل* res buccellae modo formata. Fusius de hac re egit CELSIVS in *Hierobot.* P. II. pag. 377. seqq. מרח conferendum est cum Arabum *سجل*, *fricare*, indeque *ungere*, quod unguenta ab unguente cuti infricantur. Nostro igitur loco *fricare massam ficuum* erit, illam confricare, emplasma ex illa facere, sicque buhoni imponere. In eundem sensum Alexandrini: *και τριψαι και καταπλασαι*, *contere et cataplasma fac.* מרחן fortasse bubonem pestilentialem indicat, quum eo tempore pestem in Palaestina saevivisse, ad Cap. XXXVIII, 36. 37. satis sit verisimile. Certi tamen quidquam nemo definiverit.

22. Hic versus cum antecedente ponendus erat supra, sextum inter et septimum Capitis nostri comma; conf. 2 Regg. XX, 6, 7. 8.

CAP. XXXIX.

I. Quae hoc Capite narrantur, leguntur et 2 Regg. XX, 12. seqq. (בעם הריא-אל-חוקיר) Bene FORERIVS ad hunc locum: „Quantum ex Sacra historia possum coniecere, atque etiam ex profanis scriptoribus, postquam in Babylone regnarunt Chaldaei ab usque magno illo venatore, ab Assyriis videntur subiugati, deinde rursus per se regnasse et bella inter se gessisse, et nunc Assyrios, nunc Babylonios superiores fuisse. Certe translato Israele in Assyriam, ut apparet ex 2 Regg. XVII. Babylon subiecta Assyriis videtur. Quae translatio fuit Hofeae tempore et sexto Hiskiae anno. Nunc autem, anno decimo quarto Hiskiae, videtur regem habuisse Babylon, et deinceps apud eum summa rerum fuisse,

ita ut Assyriis quoque imperaret. Nam quando de captivitate Manassus agitur 2 Parall. XXXIII. dicitur *adduxisse dominus super Iudaeos regis Assyriorum principes, qui ceperunt Manassum et duxerunt eum Babylonem: quasi Senacheribo occiso a filiis, rebellavit Babylonii.* Ob quod amicitiam inire voluisse regem Babylonis cum rege Iuda verisimile est, quem Assyrius divexaverat. "Dignus tamen est, qui de hac re conferatur, GATTERER *Weltgeschichte in ihrem ganzen Umfange*, P. I. p. 152. Pro מראך in Libro Regg. scribitur ברמך ex permutatione litterarum eiusdem organi, factis frequenti apud Orientales, sicut promiscuae et مَكَّة, Meccah; et بَكَّة, Beccah, urbem Meccam dicere solent. Non reicienda videtur Sanctii sententia, מראך fuisse nomen commune regibus Babylonis, sicut Pharaonis nomen Aegyptiis, et Caesaris imperatoribus Romanis commune erat nomen. Nam 2 Regg. XXV, 27. Nebucadnezari successisse dicitur *Evil Merodach*, et Ierem. E, 2. dicitur: *Capta est Babylon, confusus est Bel, Deus Babyloniorum, victus est Merodach, rex eorum.* (וישמע כי חלה ויחוק) *Audivit enim illum aegrotasse, et convaluisse.* חוק, propr. *convalescere, hinc convallescere, vires recuperare* significat. In historia Chronicorum additur, legatos hos missos esse לדרוש המופת אשר היה בארץ, *ut inquirerent in prodigium illud, quod exiterat in terra, umbrac retrocedentis in solaris abasi.* Apud Babylonios ab antiquissimis inde temporibus astronomiae studium vigeat, unde non mirum esse potest legatos de eventu illo quaesivisse. Interior tamen legationis causa videtur fuisse amicitia inter hosce principes firmanda, haud dubie Hiskiae a Babyloniiis oblata, quam ille acceptare, honori sibi duxit. Sequentia id non obscure inuunt.

2. (וישמע עליוהם חוקיהם) *Lactatus est Hiskias de iis legatis, qui quamquam in antecedentibus non expresse nominantur; tamen re ipsa flagitante, sunt intelligendi.* In Libro

bro Regum scriptum extat וישמע, quae varietas haud dubie ex pronunciationis similitudine duarum litterarum gutturalium ע et ה est derivanda. Praetulerim tamen quod hic legimus. (ויראם נחריבת נכחה) speciem esse *aromatis*, vidimus in not. ad Genes. XXXVI, 24., unde Aquila et Symmachus hic posuerunt, *τοὺς οἴκους τῶν ἀρωματῶν αὐτῶν*, et Vulgatus *cellam aroma*. Verum hoc loco sub נכחה ביתה metonymice, specie posita pro genere, *domus* intelligenda est *rerum pretiosarum*, h. e. gazophylacium, uti Syrus et Chaldaeus recte explicant. Statim quoque enumerat res illas pretiosas, argentum, aurum, cet. כליו ביתה posuimus *armamentariam* vertere. Nam vox כליו *instrumenta* omnis generis notat, et de *armis* saepe dicitur, conf. 2 Parall. XXXII, 27. Mirum videri possit, has res pretiosas fuisse tanta copia, ut ostentari possint apud Babylonios, cum antea Hiskias dedisset Senacheribo quidquid erat in thesauris templi et Regiae, vid. 2 Regg. XVIII, 15. nec intervallum multo longius annuo intercessisset. Et iam antea sub Ahazo Regum Iudae aerarium exhaustum fuit ab Assyriorum rege. Sed videntur reges illi simulasse se dare Assyriis quidquid haberent, ita ut ne ab ipsis quidem templi ornamentis abstinerent, ut viderentur exhausisse omnes thesauros suos, ne quid amplius ab iis exigeretur, cum tamen multa in occultioribus thesauris servarent. Praeterea legimus 2 Parall. XXXII, 23. 24. 27. 28. allata fuisse undequaque munera ad Hiskiam, cum convaluisset. — Ceterum videtur Hiskias opes suas Babylonicis legatis ideo etiam ostentasse, ut intelligerent, se dignum esse, cum quo Babylonicorum reges amicitiam et foedus inirent, ut se contra Assyrios, communes hostes, mererentur.

6. Videntur caussae fuisse, quae Iesaiam permoverent, foedus cum rege Babylonico improbandi. Sed cum notitiae propiores regnorum illorum nobis desint, ulterius perquirere non possumus.

8. (טוב דבר יהוה) *Bonum* hoc dicitur in quo adquiescere par est, ut 1 Regg. II, 38. 42. (ויאמר בימי) *Quod dixerit*, promiserit, *pacem duraturam esse meis saltem temporibus*. שלום ואמח, propr. *pax et stabilitas*, i. e., pax stabilis, duratura, ex idiotismo linguae Hebraeae, saepius iam indicata.

L I P S I A E

EX OFFICINA SOLBRIGIANA.

E r r a t a.

Pag. 430	Lin. 7	legendum V, 1.
— 431	— 10	— XL, 1.
— 432	— 12	— Ief. XLI, 17. Ierem. LI, 30.
— ead.	— 14	— dele 10.
— ead.	— 15	— XLI.
— 456	— 1	— 18.
— ead.	— 4	— quid
— 462	— ult.	— hebes
— 468	— 1	— 36
— 476	— 17	— ابن
— 481	— 2	— هذا
— ead.	— ead.	— post <i>مالك</i> dele <i>g</i> et pone punctum
— 483	— 11	— <i>גגה</i>
— 496	— antepenult.	— ipsum <i>הוין</i> hisce vocalibus non nisi semel, 2 Sam. VII, 17., occurrit; alias <i>הוין</i> scribitur. Vocalium tamen nulla etc.
— 497	— 7	— adiensus
— 503	— penult.	— <i>interet</i> disiunge: <i>inter et</i>
— 513	— 5	— legendum <i>evehendi</i> et <i>honorandi</i>
— 523	— ult.	— 30 pro 25
— 524	— 18	— CIX.
— 528	— 9	— LXIV.
— 539	— penult.	— Cant. I, 5.
— 553	— ult.	— Ioel IV.
— 563	— 21	— XXVII.
— 565	— 5	— <i>saccum colatorium</i>
— 578	— 16	— CXII.
— ead.	— 19	— <i>deinen</i>
— 592	— 12	— <i>altero</i>
— 596	— 4	— <i>me</i>
— 599	— 8	— <i>abstinendum</i>
— 601	— 13	— Ierem.
— 603	— 10	— <i>accusatio</i>
— 612	— 11	— <i>austerus</i>
— 789	— 19	— <i>الحائل المهيوم</i>

1944

1944

1944

1944

1944

